

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI**

**BİREYSEL, TAKIM VE RAKET SPORLARI YAPAN LİSE
ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Samet ZENGİN

**TRABZON
OCAK, 2016**

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI**

**BİREYSEL, TAKIM VE RAKET SPORLARI YAPAN LİSE
ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN
BELİRLENMESİ**

Samet ZENGİN

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nce
Yüksek Lisans Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Akın ÇELİK**

**TRABZON
OCAK, 2016**

KTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

**Bu çalışma jürimiz tarafından Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı'nda
YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir. 04/01/2016**

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Akın ÇELİK

Üye : Prof. Dr. Arslan KALKAVAN

Üye : Doç. Dr. Burçin ÖLÇÜCÜ

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

**Doç. Dr. Nevzat YİĞİT
Enstitü Müdürü**

BİLDİRİM

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi KTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

**Samet ZENGİN
04 / 01 / 2016**

ÖN SÖZ

Doğayla mücadelenin bir benzeri olarak ortaya çıkan spor, insanlar arası mekanizmaları ile çeşitli alanlarda birbirleriyle etkileşime girmişlerdir. Sporun günümüzde dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin insanları bir araya getiren barışçıl evrensel olgu olduğu yönünde ortak bir görüş birliği vardır. Spora yüklenen bu barışçıl misyona karşın spor ortamlarında yaşanan saldırganlık ve şiddet olayları sporun barışçıl algısına zarar vermektedir. Toplumun bir örneği olan spor sahaları, toplumsal sorunların yansıdığı alanlar olarak değerlendirildiğinde çözüm önerilerinin de bu bağlamda alınmasını gerekli kılmaktadır. Ancak bunun yanı sıra sportif müsabaka ve karşılaşmanın özelliği ile sporcular, hakem, spor yöneticileri, taraftarlar, tribün liderleri, antrenörler, yazılı ve görsel medya mensupları gibi birçok spor aktörlerinin rollerinin de sorgulanması gereklidir.

Bunun yanında saldırganlık, sosyal hayatın her kademesinde, sokakta, okulda, aile içinde artan bir oranda yaşanan önemli bir sorundur. Toplumda saldırganlık ve şiddet içeren olayların artması ve bu artışın okul çağı çocuk ve gençleri de içine alır şekilde yayıldığı görülmektedir.

Bu bilgiler ışığında hazırlamış olduğum, "bireysel, takım ve raket sporları yapan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi" konulu çalışmam süresince desteğini ve rehberliğini benden esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Akın ÇELİK'e teşekkür ederim.

Yüksek lisans tez çalışmamın her aşamasında engin bilgi ve deneyimlerini benden hiçbir zaman esirgemeyen, yoğun temposu ve programlarına rağmen değerli vaktini bana ayıran çok değerli hocam Prof. Dr. Arslan KALKAVAN'a teşekkür ederim.

Ayrıca anketlerin uygulanması aşamasında misafirperver yaklaşımlarından dolayı okul müdürlerimize, anketleri uygulama aşamasında öğrencilerin bir araya gelmesini ve anketlerin uygulanmasına yardımcı olan beden eğitimi öğretmenlerine, büyük bir sabır ve ciddiyetle anketleri doldurarak bu çalışmada büyük pay sahibi olan öğrenci arkadaşlara şükranlarımı sunarım.

Son olarak, beni bu günlere getiren, hayatımın her döneminde bana maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

Samet ZENGİN

Ocak, 2016

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET.....	x
ABSTRACT.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
1. GİRİŞ.....	1
1. 1. Araştırmanın Amacı.....	3
1. 2. Araştırmanın Gereğiçesi ve Önemi.....	6
1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
1. 4. Araştırmanın Varsayımları.....	6
1. 5. Tanımlar.....	7
1. 5. 1. Spor.....	7
1. 5. 2. Saldırganlık.....	7
1. 5. 3. Ergenlik.....	8
2. LİTERATÜR TARAMASI.....	9
2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi.....	9
2. 1. 1. Spor.....	9
2. 1. 2. Ergenlik.....	10
2. 1. 3. Ergenliğin Sınırları.....	11
2. 1. 3. 1. Erken (İlk ergenlik, Puberty) Ergenlik.....	12
2. 1. 3. 2. Orta Ergenlik.....	13
2. 1. 3. 3. Son Ergenlik.....	14
2. 1. 4. Ergenlik Dönemi.....	15
2. 1. 4. 1. Bedensel Gelişim.....	16
2. 1. 4. 2. Bilişsel Gelişim.....	18
2. 1. 4. 3. Duygusal Gelişim.....	19
2. 1. 4. 4. Sosyal Gelişim.....	20

2. 1. 4. 5. Kişilik Gelişimi	21
2. 1. 4. 6. Ahlak Gelişimi	22
2. 1. 4. 7. Cinsel Gelişim	24
2. 1. 5. Ergenlikte Şiddet ve Saldırganlık	24
2. 1. 6. Saldırganlık	27
2. 1. 7. Saldırganlık Kuramları	28
2. 1. 7. 1. İçgüdü Kuramı	29
2. 1. 7. 1. 1. Katarsis	29
2. 1. 7. 2. Sosyal Öğrenme Kuramı	30
2. 1. 7. 3. Biyolojik Kuram	31
2. 1. 7. 4. Engellenme-Saldırganlık Kuramı	32
2. 1. 8. Saldırganlık Türleri	33
2. 1. 8. 1. Düşmanlık İçeren Saldırganlık	34
2. 1. 8. 2. Araçsal Saldırganlık	35
2. 1. 8. 3. Atılganlık	35
2. 1. 9. Saldırganlığın Kaynağı ve Oluşumu	36
2. 1. 10. Saldırganlığı Etkileyen Faktörler	38
2. 1. 10. 1. Kişilik	39
2. 1. 10. 2. Okul ve Eğitim	39
2. 1. 10. 3. Aile	40
2. 1. 10. 4. Kitle İletişim Araçları	42
2. 1. 10. 5. Uyuşturucu Madde ve Alkol Kullanımı	43
2. 1. 10. 6. Çevresel Faktörler	44
2. 1. 10. 6. 1. Hava Kirliliği	44
2. 1. 10. 6. 2. Gürültü	45
2. 1. 10. 6. 3. Kalabalık	45
2. 1. 10. 6. 4. Karanlık	45
2. 1. 10. 6. 5. Sıcaklık	45
2. 1. 11. Sporda Saldırganlık	46
2. 1. 12. Sporda Şiddet	48
2. 2. Alanla İlgili Yapılan Çalışmalar	51
2. 2. 1. Saldırganlıkla İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	51
2. 2. 2. Saldırganlıkla İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	64

3. YÖNTEM	71
3. 1. Araştırma Modeli	71
3. 2. Araştırma Grubu	71
3. 3. Verilerin Toplanması	72
3. 3. 1. Veri Toplama Araçları	72
3. 3. 1. 1. Kişisel Bilgi Formu	72
3. 3. 1. 2. Saldırganlık Envanteri	72
3. 3. 2. Veri Toplama Süreci	73
3. 4. Verilerin Analizi	74
4. BULGULAR	75
4. 1. Deneklerin Genel Özellikleri	75
4. 1. 1. Yaş Durumuna Göre Sporcuların Genel Özellikleri	75
4. 1. 2. Cinsiyet Türüne Göre Sporcuların Genel Özellikleri	75
4. 1. 3. Lise Türüne Göre Sporcuların Genel Özellikleri	76
4. 1. 5. Spor Dalına Göre Sporcuların Genel Özellikleri	77
4. 1. 6. Baba Eğitim Düzeylerine Göre Sporcuların Genel Özellikleri	78
4. 1. 7. Anne Eğitim Düzeylerine Göre Sporcuların Genel Özellikleri	78
4. 1. 8. Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Genel Özellikleri	79
4. 2. Verilere Ait Normallik Testleri	79
4. 3. Yaşa Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	80
4. 4. Yaşa Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	80
4. 5. Yaşa Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	81
4. 6. Cinsiyete Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	82
4. 7. Cinsiyete Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	82
4. 8. Cinsiyete Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	83
4. 9. Lise Türüne Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	83
4. 10. Lise Türüne Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	84
4. 11. Lise Türüne Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	84
4. 12. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	85
4. 13. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	85
4. 14. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	86
4. 15. Spor Türüne Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	87
4. 16. Spor Türüne Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	87
4. 17. Spor Türüne Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	88
4. 18. Babanın Eğitimine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	88

4. 19. Babanın Eğitime Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	89
4. 20. Babanın Eğitime Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	89
4. 21. Annenin Eğitime Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	90
4. 22. Annenin Eğitim Durumuna Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	90
4. 23. Annenin Eğitime Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	91
4. 24. Ailenin Gelirine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	91
4. 25. Ailenin Gelir Durumuna Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	92
4. 26. Ailenin Gelirine Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	92

5. TARTIŞMA .....

5. 1. Yaşa Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları.....	93
5. 2. Yaşa Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	93
5. 3. Yaşa Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları.....	94
5. 4. Cinsiyete Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	95
5. 5. Cinsiyete Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	96
5. 6. Cinsiyete Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	96
5. 7. Lise Türüne Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	97
5. 8. Lise Türüne Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	98
5. 9. Lise Türüne Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	98
5. 10. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	99
5. 11. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	100
5. 12. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	100
5. 13. Spor Türüne Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	101
5. 14. Spor Türüne Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	102
5. 15. Spor Türüne Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	103
5. 16. Babanın Eğitime Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	104
5. 17. Babanın Eğitime Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	104
5. 18. Babanın Eğitime Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	105
5. 19. Annenin Eğitime Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	106
5. 20. Annenin Eğitime Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	106
5. 21. Annenin Eğitime Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	107
5. 22. Ailenin Gelirine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	108
5. 23. Ailenin Gelirine Göre Sporcuların Atılganlık Puanları	108
5. 24. Ailenin Gelirine Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	109

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	110
6. 1. Sonuçlar	110
6. 2. Öneriler	112
6.2.1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler	112
6. 2. 2. İleride Yapılacak Çalışmalara Yönelik Öneriler.....	113
7. KAYNAKLAR	114
8. EKLER	126
9. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ.....	164

ÖZET

Bireysel, Takım ve Raket Sporları Yapan Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Belirlenmesi

Bu araştırmanın amacı, Trabzon'un Ortahisar ilçesinde olan liselerde öğrenim görmekte olan ve okullarının bireysel, takım ve raket spor faaliyetlerine katılan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Trabzon ili Ortahisar ilçesine bağlı belirlenen 17 farklı lisede öğrenim gören ve okulun spor faaliyetlerine katılan 284'ü kız, 414'ü erkek olmak üzere toplam 698 öğrenci oluşturmaktadır. Bu sporculardan 288'i erkek, 156'sı kız olmak üzere 444'ü takım sporları, 76'sı erkek, 48'i kız olmak üzere 124'ü bireysel sporlar ve 50'si erkek, 80'i kız olmak üzere 130'u raket sporları yapmaktadır. Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak İpek İltar Kiper tarafından geliştirilen "Saldırganlık Envanteri" ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Verileri bilgisayar ortamına aktarmada ve grafikleri çizmede Windows için Microsoft Excel 2007, istatistiki analizde SPSS 22.0 paket programı ve tezin yazımında ise Windows için Microsoft 2007 Ofis paket programı kullanılmıştır. Elde edilen verilere öncelikli olarak *Saphiro-Wilk* normallik testi uygulandı. Test sonucunda normal dağılıma sahip veriler için $\alpha = 0.05$ önemlilik düzeyinde bağımsız iki grup için *t-test (independent sample t-test)* uygulandı, normal bir dağılıma sahip olmayan veriler için ise eş değer non parametrik testler olarak *Mann Whitney U testi* ve Kruskal-Wallis testleri uygulanmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, lise öğrencilerinin cinsiyete göre yıkıcı ve edilgen saldırganlık alt boyutları ($p < 0.05$), lise öğrencilerinin lise türüne göre atılganlık alt boyutu ($p < 0.05$), lise öğrencilerinin spor yapma yılına göre yıkıcı ve edilgen saldırganlık alt boyutları ($p < 0.05$), lise öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre yıkıcı saldırganlık alt boyutunda anlamlı bir farklılık vardır ($p < 0.05$). Lise öğrencilerinin yaşa, spor türüne, baba eğitim düzeyine ve aile gelir düzeyine göre tüm alt boyutları arasında ($p > 0.05$), lise öğrencilerinin cinsiyete göre atılganlık alt boyutunda ($p > 0.05$), lise öğrencilerinin lise türüne göre yıkıcı ve edilgen saldırganlık alt boyutlarında ($p > 0.05$), lise öğrencilerinin spor yapma yılına göre atılganlık alt boyutunda ($p > 0.05$), lise öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre edilgen saldırganlık ve atılganlık alt boyutlarında anlamlı bir farklılık yoktur ($p > 0.05$).

Anahtar Kelimeler: Spor, Saldırganlık, Atılganlık, Lise öğrencisi

ABSTRACT

The Investigation of the Aggressiveness Level of High School Student Athletes in Individual, Team and Racket Sports

This study aims to determine the aggressiveness level of student athletes who are currently studying in high schools in Trabzon city Ortahisar province and participate in their schools' individual, team and racket sports activities. The population of the study are the student athletes who study in 17 different high schools in Trabzon city Ortahisar province and participate in their schools' individual, team and racket sports activities. The participants of the study are randomly selected two hundred and eighty-four (284) female, four hundred and fourteen (414) male, and six hundred and ninety-eight in total (698) student athletes studying in the aforementioned high schools and participate in their schools' individual, team and racket sports activities. There are four hundred and forty-four (444) student athletes who participate in team sports, and two hundred and eighty-eight of them are male while one hundred fifty-six are female. There are one hundred twenty-four student athletes in individual sports of whom seventy-six (76) are male and forty-eight (48) are female. There are one hundred and thirty (130) student athletes doing racket sports with a gender distribution of fifty (50) male and eighty (80) female. The "Aggressiveness Scale" developed by İpek İlter Kiper and the demographic information questionnaire developed by the researcher have been used to collect the data of the study.

Microsoft Excel 2007 for Windows is used to computerize the obtained data as well as designing the graphics. To analyze the statistical data SPSS 22.0 is used and Microsoft Office Word 2007 for windows is used. Firstly, for statistical analysis *Saphiro-Wilk* normality test is conducted. To check whether there are significant differences between the normally distributed two groups t-test for independent samples was conducted at $\alpha= 0.05$ level. For the groups that are not normally distributed *Mann Whitney U testi* and Kruskal-Wallis tests are conducted.

The results of the study reveal that there is statistically significant differences between the high school students' destructive and passive assertive sub-dimensions ($p<0.05$), assertiveness sub-dimension with respect to the type of high school they attend ($p<0.05$), destructive and passive assertiveness sub-dimension with respect to the year of sports experience ($p<0.05$), destructive assertiveness sub-dimension with respect to mother's education level ($p<0.05$). However, there is no statistically significant

difference between the high school students' all sub-dimensions of age, sports type, father's education level and monthly family income level ($p>0.05$). There is also no statistically significant difference between the high school students' destructive and passive assertiveness sub-dimension with respect to the the type of highs school they attend ($p<0.05$), assertiveness sub-dimension with respect to the year of sports experience ($p<0.05$), passive aggresiveness and assertiveness sub-dimension ($p<0.05$).

Key words: Sports, Aggresiveness, Assertiveness, High school student.

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Okullar ve Sporcu Sayılar	72
2.	Bağımlı Değişkene Göre Normallik Test Sonuçları.....	79

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Grafik No</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Yaşa göre sporcuların dağılımı.....	75
2.	Cinsiyete göre sporcuların dağılımı	76
3.	Lise türüne göre sporcuların dağılımı	76
4.	Spor yapma yılına göre sporcuların dağılımı	77
5.	Spor dalına göre sporcuların dağılımı	77
6.	Baba eğitim düzeylerine göre sporcuların dağılımı	78
7.	Anne eğitim düzeylerine göre sporcuların dağılımı	78
8.	Ailenin aylık gelir düzeyine göre sporcuların dağılımı	79
9.	Yaşa göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları.....	80
10.	Yaşa göre sporcuların atılmanlık sonuçları.....	81
11.	Yaşa göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları	81
12.	Cinsiyete göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları	82
13.	Cinsiyete göre sporcuların atılmanlık sonuçları	82
14.	Cinsiyete göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları	83
15.	Lise türüne göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları	83
16.	Lise türüne göre sporcuların atılmanlık sonuçları	84
17.	Lise türüne göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları	84
18.	Spor yapma yılına göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları	85
19.	Spor yapma yılına göre sporcuların atılmanlık sonuçları	86
21.	Spor türüne göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları	87
22.	Spor türüne göre sporcuların atılmanlık sonuçları	87
23.	Spor türüne göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları	88
24.	Baba eğitimine göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları	88

25.	Babanın eğitimine göre sporcuların atılganlık sonuçları	89
26.	Babanın eğitimine göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları	89
27.	Annenin eğitimine göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları.....	90
28.	Annenin eğitimine göre sporcuların atılganlık sonuçları.....	90
29.	Annenin eğitimine göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları	91
30.	Aile gelir durumuna göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları	91
31.	Aile gelir durumuna göre sporcuların atılganlık sonuçları	92
32.	Aile gelir durumuna göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları	92

KISALTMALAR LİSTESİ

Ve diğ. : Ve diğerleri

SPSS : Statistical Package for the Social Sciences

1. GİRİŞ

Spor; insanların ruh sağlığını geliştirmede, kişiliğinin oluşmasında ve karakteristik niteliklerinin gelişmesine katkı sağlamak, bilgi ve beceri terimlerini zenginleştirerek bireyin çevresine uyumunu kolaylaştıran bir olgudur (Keskin, 2015). Aynı zamanda spor, insanları yakından ilgilendiren multidisipliner bir kavramdır. Bu sebeple spor; psikoloji, sosyoloji, fizyoloji, anatomi, biyomekanik gibi birçok bilim dalıyla etkileşim içerisinde. Son yıllarda sosyal bilimlerde yapılan bilimsel araştırmalar, spor faaliyetlerinin daha çok sosyolojik ve psikolojik yönlerini ele almakta, sporun tüm boyutlarıyla gelişip ilerlemesinde büyük bir önem arz etmektedir.

Yapılan bilimsel araştırmalar, düzenli sporun kişileri düzgün bir fiziksel görünümün yanında, kalp ve damar rahatsızlıkları başta olmak üzere birçok fiziksel rahatsızlıktan da uzak tuttuğunu göstermiştir. Bununla birlikte sporun insan vücudunda biriken negatif enerjiyi atmasında ve bu negatif enerjinin yaratabileceği stres, öfke, saldırganlık, şiddet gibi davranış şekillerinin önlenmesinde de etkili olduğu söylenmektedir (şenyüzlü, 2013).

Bunun yanında sporcu ve spor yapanlarda da saldırgan davranışlar görülebilmekte ve beklenebilmektedir (Balcioğlu, 2003). Ayrıca spor yapanların spor etkinlikleriyle, saldırganlık ve şiddet eğilimlerini kontrol edebilmeyi öğrendikleri, bu öğrenilen davranışları günlük yaşantılarında da uygulamaya başladıklarını söyleyebiliriz.

Sporla şiddet geçmişe oranla hızlı ve daha yoğun bir şekilde artış göstermeye başlamıştır. Yapısal, vreysel, sosyal ve bilişsel değişkenler grubu, izleyici şiddetiyle birleşerek sporda tehdit oluştırmaya başlamıştır. Özellikle seyirci şiddeti çoğu uluslarda devam eden evrensel bir sorundur (Russell, 2003). Spor eylemindeki saldırganlığın sınırlarını, o spor dalının kurallarına uygun olarak yapılan hareketin taşıdığı amaç ve kasıt unsuru belirler. Spor dalına bağlı olarak her hareketin ayrı ayrı değerlendirilmesi yapılır. Örneğin; bir boks karşılaşmasında kurallar çerçevesinde rakibe yumruk atmak, greşte el ense çekmek, o spor dallarının ruhuna uygun hareketler olduğundan "saldırgan" bir davranış olarak nitelendirilmez (zerkan, 2004). Ancak birçok spor müsabakasında özellikle de futbolda, saldırgan eylemlerin sayı ve şiddetinin son zamanlarda arttığı görülmektedir (Baumann, 1994).

Gerek saha içinde gerekse saha dışında meydana gelen saldırganlık ve şiddet olaylarının son yıllarda sayıca artış göstermesi, özellikle sporda psiko-sosyal alanlarda çalışan bilim adamlarının ilgisini bu konu üzerine çekmeye yetmiştir. Önceleri ilgili kurum

ve kuruluşlar tarafından çözüm olarak öngörülen cezai yaptırımlar, bu problemin ortadan kalkması yolunda yeterli olarak görülüyordu. Ancak, bu yöntemin problemin çözümüne dair pek de etkili olmadığı gerçeğinin fark edilmesinin ardından konu daha geniş bir tabanda ele alınmış ve problemin tabanına inilerek onu ortaya çıkaran sebepler üzerinde bilim adamlarınca araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (Kırkbir, 2014).

Hayatın içindeki bu tür davranışlar, yaşam içerisindeki bazı dönemlerde hassasiyet göstermektedir. Bu hassasiyetin en önemli gelişim ve değişimi ergenlik döneminde meydana gelmektedir. Ergenler yaşları itibarıyla çok kritik bir dönemde bulunmakla beraber, hislerine paralel biçimde davranmaktadırlar. Ergenlerin bu durumları onların bu dönemde aldıkları eğitimi de önemli kılmaktadır. Bu çerçevede okulun ahlaki ve insani değerlere önem vermesi bireyleri bu tür davranışlardan uzak tutabilmek adına çalışmalar yapması gerekir. Bu tür çalışmalardan biri olan spor faaliyetleri ise saldırgan davranışların en çok ortaya çıktığı alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul sporlarında saldırgan davranışların sergilenmesi bakımından bu denli öne çıkması, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Ayrıca sporcuları bu tarz saldırgan davranışlar sergilemeye yönelten sebeplerin de irdelenmesi gerekmektedir (Çakır, 2014). Bunu yaparken ilk olarak spora katkı sağlayacağı düşünülen kişilerle birlikte uyumlu bir çalışma yürütülmeli ve sorunun tüm boyutlarıyla ele alınması gerekmektedir.

Günlük hayatta, sokakta, trafikte, okulda hatta evimizde bile saldırgan davranışlarla karşılaşmak mümkündür. Tüm bunların yanı sıra gazete ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarında şiddet ve saldırganlık olaylarını görme sıklığımız oldukça fazladır. Bu şekilde saldırganlık olayları ile iç içe bir yaşam sürdürdüğümüz düşünüldüğünde, ortaöğretimde öğrenim gören, ergenlik çağındaki bir gencin bu olaylardan tamamen uzak tutulabilmesi beklenemez. Ancak bu yaş grubundaki gençlere verilecek eğitimler, doğru yönlendirme ve çevrelerindeki saldırganlık örneklerini en aza indirme çalışmalarıyla gençlerin saldırganlık olaylarına karışma düzeyleri en aza indirilebilir (Gökçiçek, 2015).

Okullarda, özellikle de liselerde meydana gelen saldırganlık ve şiddet olaylarının diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda arttığı belirtilmektedir. Yurt dışı yayınlarda, söz konusu ülkelerdeki olaylarla ilgili ayrıntılı bir biçimde istatistiksel bilgiler sunulmakta ve bu istatistiklere göre okullardaki şiddet ve saldırı olaylarının arttığı vurgulanmaktadır. Ülkemizde bu konuyla ilgili olarak kapsamlı ve güvenilir bir istatistik yayımlanmamıştır. Oysa okulların temel işlevlerinden biri, öğrencilere istenmeyen davranışlardan ve modellerden arındırılmış bir çevre sunmaktır. Üstelik okulda güvenliğin sağlanması ve öğrencilerin kendilerini güvende hissetmeleri, okullarda eğitim etkinliklerinin sürdürülebilmesinin ön koşullarından biridir (Durmuş ve Gürkan, 2005).

Bu sebeple çalışmamda bireysel, takım ve raket sporları yapan lise öğrencilerindeki saldırganlık düzeylerini betimsel olarak incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle sporcuların sosyo-ekonomik düzeylerinin belirlemek amacıyla kişisel bilgiler, ardından saldırganlık düzeylerini belirlemek için İpek İter Kiper'in "Saldırganlık Envanteri" uygulanmıştır.

1. 1. Araştırmanın Amacı

Toplumda şiddet içeren olayların okul çağı çocuk ve gençlerini de kapsayacak şekilde yaygınlaşması sonucunda şiddet, ülkemizde bütün disiplinlerin araştırılan ve ilgi duyulan bir konusu haline gelmiştir. Ergenlik dönemi, saldırganlık ve şiddet davranışlarının ortaya çıkmasında risk oluşturan dönemlerin başında gösterilmektedir (Donat ve Özben, 2011).

Buradan hareketle bu çalışmada Trabzon'un Ortahisar ilçesinde olan liselerde öğrenim görmekte olan ve okullarının bireysel, takım ve raket spor faaliyetlerine katılan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

1. 1. 1. Araştırmanın Alt Amaçları

1. Yaşa bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?
2. Yaşa bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?
3. Yaşa bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?
4. Cinsiyete bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?
5. Cinsiyete bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?
6. Cinsiyete bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?
7. Lise türüne bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?
8. Lise türüne bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?
9. Lise türüne bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

10. Spor yapma yılına bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

11. Spor yapma yılına bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

12. Spor yapma yılına bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

13. Spor türüne bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

14. Spor türüne bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

15. Spor türüne bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

16. Baba eğitim düzeyine bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

17. Baba eğitim düzeyine bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

18. Baba eğitim düzeyine bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

19. Anne eğitim düzeyine bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

20. Anne eğitim düzeyine bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

21. Anne eğitim düzeyine bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

22. Aile gelir düzeyine bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

23. Aile gelir düzeyine bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

24. Aile gelir düzeyine bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark var mıdır?

1. 1. 2. Araştırmanın Hipotezleri

1. Yaşa bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.

2. Yaşa bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.

3. Yaşa bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
4. Cinsiyete bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
5. Cinsiyete bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
6. Cinsiyete bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
7. Lise türüne bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
8. Lise türüne bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
9. Lise türüne bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
10. Spor yapma yılına bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
11. Spor yapma yılına bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
12. Spor yapma yılına bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
13. Spor türüne bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
14. Spor türüne bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
15. Spor türüne bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
16. Baba eğitim düzeyine bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
17. Baba eğitim düzeyine bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
18. Baba eğitim düzeyine bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
19. Anne eğitim düzeyine bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
20. Anne eğitim düzeyine bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.
21. Anne eğitim düzeyine bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.

22. Aile gelir düzeyine bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.

23. Aile gelir düzeyine bağlı olarak sporcuların atılganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.

24. Aile gelir düzeyine bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında bir fark yoktur.

1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Saldırganlık, günümüzde hayatın her kademesinde, sokakta, okulda, aile içerisinde her geçen gün artan önemli bir sorundur. Günümüzde saldırganlık ve şiddet içeren olayların artması, bu artışla saldırganlığın liselere kadar yayılması, hatta liselerdeki spor yapan gençleri de içine alır şekilde yaygınlaşması, uzmanların bilim çerçevesinde önleyici ve kalıcı eylem planları belirlemelerini zorunlu hale getirmiştir.

Buradan hareketle, yapılan literatür taraması sonucunda, bireysel, takım ve raket sporlarının birlikte incelenmediği, başka illerde farklı çalışma grupları ile takım ve bireysel sporlar olarak önceki yıllarda incelendiği görülmüştür. Bu sebeple çalışmanın, Trabzon'daki liselerde öğrenim gören ve okulun spor faaliyetlerine katılan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi, ayrıca değişkenlerin birbirleri ile ilişkisinin ortaya konulması noktasında önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada elde edilecek veriler spora katılımın Trabzon'daki liselerdeki sportif faaliyetlere katılan öğrenciler üzerindeki saldırgan davranışların etkisini belirleyeceği ve bu alanda yapılacak çalışmalara ışık tutmada önemli kaynak olma özelliği yönünde önem taşımaktadır.

1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma, 2014-2015 eğitim öğretim dönemi Trabzon ili Ortahisar ilçesinde belirlenen liselerdeki öğrencilerle sınırlandırılmıştır.
2. Araştırma, "Genel Bilgiler" ve " Saldırganlık Envanteri "nin ölçtüğü niteliklerle sınırlandırılmıştır.

1. 4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın planlanmasında ve edinilen bulguların yorumlanmasında aşağıda verilen sayıtlardan hareket edilecektir:

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin, araştırmada kullanılan veri toplama araçlarını içtenlikle yanıtladıkları,
2. Araştırma konusu ile ilgili ulaşılabilen kaynaklardan elde edilen bilgilerin objektifliği yansıttığı,
3. Anketlerin uygulanması esnasında iç ve dış şartların tüm denekler için aynı olduğu varsayılmıştır.

1. 5. Tanımlar

Araştırmanın konusu ile ilgili olup anlamının bilinmesi, araştırılan konuyu okuyanlara bir bakış açısı kazandıracak nitelikte görülen bazı terimler aşağıda verilmiştir.

1. 5. 1. Spor

Spor, ferdin tabii çevresini beşeri çevre haline getirirken elde ettiği becerileri geliştiren belirli kurallar çerçevesinde araçlı ve araçsız, ferdi veya toplu olarak boş zaman kapsamı içinde veya tam zamanlı olacak şekilde meslekleştirerek yaptığı sosyalleştirici, toplumla bütünleştirici, ruh ve fiziği geliştiren rekabetçi, dayanışmacı ve kültürel bir olgudur (Erkal, Güven ve Ayan, 1998). Aracı (2001)'ya göre, spor "beden eğitimi faaliyetlerini özelleştirerek çeşitli branşlarda somutlaşmış, üst düzeyde yapıldığında fizyolojik, psikolojik, estetik, teknik özellikleri gerekli kılan yarışmaya dayalı ve katı kurallarla çevrili bir etkinliktir" olarak tanımlanmıştır.

1. 5. 2. Saldırganlık

Saldırganlık TDK'da, "bireyin kendi düşünce ya da davranışlarını, dıştaki direnmelere karşın zorla karşındakilere benimsetme çabası" olarak tanımlanmaktadır (URL-1, 2015). Doğan (2007) saldırganlığın en yalın tanımını, "inciten ya da incitebilecek her türlü davranış" olarak, Tiryaki (2000), "karşındakine üstün gelmek, onu yönetmek; bir işi bozmak, boşa çıkarmak için düşmanca, incitici, hırpalayıcı, acı/ağrı verici davranış biçimi" olarak, Cemalcılar (2014), "bir başkasına zarar verme niyetiyle yapılmış davranış" olarak, Cox (1985) "başka bir kişiyi incitme amaçlı davranışın sonucu" olarak bildirmektedir.

Bir başka tanımda saldırganlık, fiziksel ya da psikolojik bir biçimde, kasti olarak karşıdaki insana zarar vermeyi amaçlayan girişimlerin tümüdür (Erdoğdu, 2010).

Sonuç olarak; saldırganlık, "kişinin bilinçli ve kasıtlı şekilde, sosyal çevresine zarar vermek, onları kontrol etmek, üzerlerinde egemenlik kurmak gibi fiziksel ve duygusal hedefler içeren, düzenlenmiş, sürekliliği olan eğilim" olarak tanımlanabilir (Dervent, 2007).

1. 5. 3. Ergenlik

Ergen sözcüğü batı literatüründeki "adolescent" karşılığı olarak kullanılmıştır. Latince büyüme, olgunlaşma anlamında kullanılan "adolescere" fiilinin kökünden gelmekte olan bu sözcüğün, yapısı gereği bir durumu değil, bir süreci belirtmektedir (Yavuzer, 1998).

Ergenlik, bir gencin kendini arayış çağıdır (Solak, 2009). Başka bir tanımda ergenlik, çocukluktan ergenliğe geçiş dönemi olup, erişkinler ve yetişkinler arasında anlaşmazlıkların ortaya çıktığı dönem olarak adlandırılır (Kale ve Erşen, 2003).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde araştırmanın hazırlanmış olduğu alanla ilgili kavramların ve yaygın olarak araştırma konusu ile ilgili terminolojinin açıklanması ve tanıtılmasına yer verilmiştir. Ayrıca, problemin, ilgili kavramların, araştırma kavramlarının, araştırma değişkenlerinin vb., bu konu ile ilgili yapılmış örnek teşkil edebilecek araştırmaların, yöntem önerilerinin ve ilişkili literatür taramasının sonuçları da bu başlık altında belirtilmiştir.

2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

2. 1. 1. Spor

Spor sözcüğünün kökeninin Latince'den geldiği bilinmektedir (Talimciler, 2010). Aynı zamanda spor sözcüğünün kökeni disport (dis ve portare) sözcüğünden de gelir (Özbaydar, 1983). Spor, resmi ve organize olmuş bir biçimde ortaya çıkan yarışmalar bütünüdür. Başka bir deyişle, spor, kurumsal şekilde fiziksel bir aktivite yarışını içerir (Coakley, 1986). Bununla birlikte kazanmak, geçmek, başarı elde etmek amacıyla yapılan ve belirli kuralları olan sistemli hareketler bütününe spor denir (Tunç, 2001). Başka bir tanıma göre, ferdin doğal çevresini, beşeri çevre haline getirirken elde ettiği kabiliyetleri geliştiren belirli kurallar altında araçlı ya da araçsız, ferdi veya grupta, boş zaman veya tüm zamanını alacak şekilde meslekleştirerek yaptığı, sosyalleştirici, ruh ve fiziği geliştiren rekabetçi, dayanışmacı ve kültürel bir olgudur (İnal, 1998). Spor etkinlikleri bireyin enerjisini, kaslarını, zihinsel becerilerini, algılarını, hızlı karar vermesini, toplumsal niteliklerini kullanmasını sağlar. Bu özellikler sporun bedensel-ruhsal-toplumsal yönlerinin olduğunu ortaya koyar (Doğan, 2005).

Spor sözcüğünün başlangıçta, yarışma, ödül veya performansla doğrudan bir bağlantısı yoktur. Köken olarak iş ve çalışmadan ayrışma; eğlenme, eğlendirme, hoş vakit geçirme, oyalanma, gerginliği ortadan kaldırma anlamlarına gelmektedir (Koç, 1994).

Bu tanımlarının bazıları, spor alanını aşırı şekilde dar hale getirmekte, sporu sadece elit düzeyde antrenman yapan sporcularla sınırlamakta ve özellikle tatil günlerinde, rekreasyonel faaliyet anlamında spor katılımlarını dikkate almamaktadır. Sporlara rekreasyonel düzeyde katılanlar, profesyonel ve olimpik düzeyde katılanlardan daha fazladır. Spor hangi düzeyde tanımlanırsa tanımlansın, hangi düzeyde yapılsa yapılsın

katılanların duygu, düşünce ve davranışları (psikolojik durumları) üzerinde etkili olmaktadır (Konter, 2006). Spor tanımlanmak istendiğinde farklı kaynaklarda birçok tanımla karşılaşmak mümkündür. Kısacası spor, ekonomik, kültürel ve sosyal gelişmenin başlıca unsuru olan insan gücünün beden ve ruh sağlığını sağlayıcı, koruyucu, ve bütünüyle dengeli olarak yapının geliştirilmesi ile ilgili faaliyetlerle, bu faaliyetlerin yarışmaya dönüşmüş şeklidir (İşler, 2001).

2. 1. 2. Ergenlik

Ergen sözcüğü Batı literatüründeki 'adolescent' kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Latincede büyüme, olgunlaşmak anlamında kullanılan 'adolescere' fiilinin kökeninden gelmekte olan bu sözcük, yapısı gereği bir durumu değil, bir süreci belirtmektedir; günümüzde ise, kişilerde gözlenebilen hızlı ve sürekli bir gelişme evresi olarak da tanımlanabilmektedir (Yavuzer, 1998). Ergenlik birçok açıdan farklı şekillerde tanımlanabilir (Yazgan, 2007). Ergenlik, "çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir" (Atkinson, Atkinson and Hilgard, 1995). Bir diğer tanımda ergenlik, çocukluğun olgunlaşmamışlığından yetişkinin olgunluğuna geçişin ve gelecek için hazırlanmanın gerçekleştiği, biyolojik, psikolojik, toplumsal ve ekonomik olarak geçişler dönemidir (Steinberg, 2007). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik, temelde; fizyolojik anlamda bedensel ve cinsel gelişim, sosyolojik anlamda toplumsal gelişim, psikolojik anlamda ise duygusal gelişim, kişilik gelişimi, mesleğe yönelme ve ruhsal gelişim gibi farklı yönlerden incelenebilir (Koç, 2003).

Ergenlik, insan hayatının önemli ve zor bir gelişim dönemidir (Fetihi, 2002). Ergenlikle birlikte bireyin kişiler arası ilişkileri gelişir, artar ve nitelikleri değişir (Bacanlı, 2006). Fransız Psikiyatr ve Psikanalist Francoise Dolto ergenliği ikinci doğum olarak tanımlar. İnsanlar ilk doğumlarını fetüsten bebek haline geçişte tamamlar. Birçok ilkler o zamanda yaşanır. Ergenlikte benzer ilklerin yaşandığı, çocukluktan erişkinliğe geçişte pek çok değişimlerin geçirildiği ikinci bir doğumdur (Onursal, 2006). İnsan yaşamında her dönemin ayrı bir önemi vardır. Ancak biyolojik, psikolojik ve toplumsal yönden hızlı ve önemli değişmelerin olduğu süreç kuşkusuz ergenlik dönemidir. Vücutta boy ve ağırlık artışı ile yapı ve işleyişlerin olgunlaşmasının yanında, inişli çıkışlı duygulanımlar, bozulan ilişkiler, çevreden kolay etkilenme, toplumda bir rol sahibi olmaya çabası gibi özelliklerin görüldüğü bu sürecin bireyin kişiliğinin oluşumundaki önemli bir dönem olduğu söylenebilir (Avcı, 2006). Bu nedenle birey içinde bulunduğu bu dönemde, olumsuz durumlardan fazla etkilenmemesi için, ergenlik döneminin her yönüyle iyi öğrenilmesi gerekmektedir (Keskin, 2015). Normal ergenlik kız çocuklarında 9-12 yaşlarında başlayıp, erkek çocukta ise

ergenlik 10-14 yaşları arasında, kemik yaşının 13 olduğu dönemde başlamaktadır. Uzmanlar bu dönemde kız ve erkeklerin bilgilendirilmelerinin son derece önemli olduğunu vurgulamaktadırlar (Özbaş, 2011).

Ergenlik insanda bedenen, boyca büyümenin hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu, buluşla başlayan ve bedenen büyümenin sona ermesi ile sonlandığı düşünülen özel bir evredir (Kulaksızoğlu, 2006). Bununla birlikte, ergenlikte bireylerin geçirdiği temel değişimler, biyolojik, bilişsel ve sosyal alanda yaşanırken, bu değişimler bireysel farklılıklarla beraber, tüm ergenlerde görülmektedir (Büyükpapuşcu, 2011).

İnsan, çocukluktan yaşlılığa kadar gelişen yaşam çizgisi üzerinde birbirinden farklı gelişim dönemlerinden geçer ve bu dönemler içerisinde birbiriyle aynı olmayan fizyolojik ve psikolojik birtakım özellikler göstermektedir. Buna istinaden, yaşam çizgisini dikkate alarak bireyin hayatını genel hatlarıyla; çocukluk, ergenlik/gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi temel gelişim dönemlerine ayırarak incelemek mümkündür. Ancak genel olarak böyle bir sınıflama yapılmasına rağmen inceleme konusu "insan" olunca, sözü edilen gelişim periyotlarının başlangıç ve bitiş anlamında kesin olarak yaş sınırlamasını yapmak oldukça zordur. Fakat bilimsel çalışmaların getirdiği zorunluluk nedeniyle özellikle gelişim psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda, bu bağlamda gelişim dönemleriyle ilgili her bir dönemin kendi içinde aynı olmasa da birbirine yakın yaş sınırlamaları yapılmıştır (Bayram, 2012).

On yıllık bir dönemi kapsayabilen ergenlik döneminde sosyal bilimci ve uygulamacılara göre ergen kişilerin dünyasında psikolojik ve sosyal açıdan birçok değişiklik yaşanmaktadır. Dolayısıyla, ergenlik yıllarını tek bir evre yerine bir evre dizisi olarak değerlendirmek daha manidar olmaktadır. Bu bakıştan yola çıkıldığında ergenlik; erken dönem, orta dönem ve ileri dönem olmak üzere üç dönem şeklinde ele alınmaktadır. Sosyal bilimciler 10'dan başlayarak 13-14'e kadarki yaşları kapsayan dönemi erken ergenlik, 14-17 yaşlarını kapsayan dönemi orta ergenlik, 18-23 yaşları kapsayan dönemi son ergenlik olarak tanımlamaktadırlar (Arnett, 2000).

2. 1. 3. Ergenliğin Sınırları

Konu ile ilgili çalışan sosyal bilimciler, ergenlik dönemini üç ayrı zaman dilimi içerisinde incelemektedirler. Bu aşamalar genel olarak;

- Erken (İlk ergenlik, puberty) ergenlik: 12- 14 yaş kızlar, 13-15 yaş erkekler,
- Orta ergenlik: 14- 16 yaş kızlar, 15-17 yaş erkekler,

- Son ergenlik: 16- 21 yaş kızlar, 17- 21 erkekler arası şeklinde sıralanmaktadır (Kulaksızoğlu, 2006).

Dikkat edilirse bu sınıflandırmalar ergenlerin öğrenim gördükleri eğitim kurumlarının yaş aralıklarına da uygun düşmektedir. Yani bu sınıflandırmalar Türkiye için ilköğretimin ikinci kademesi, lise ve üniversite eğitimi dönemlerine karşılık gelmektedir (Gürsu, 2011). Ergenlikte gelişimi tartışırken yalnızca ergenlik ve çocukluk arasındaki ya da ergenlik ve yetişkinlik arasındaki farklılıklara değil, ergenliğin kendi içindeki diğer evreler arasındaki farklılıklara da önem göstermek gerekir (Steinberg, 2007).

Ergenlik dönemini özel ve önemli kılan nokta, ergen gelişiminin üç özelliğidir;

- Erinliğin başlaması
- Daha ileri düşünme yeteneklerinin ortaya çıkışı (soyut düşünce)
- Toplumda yeni rollere geçiş

Bu değişimler evrensel olarak gerçekleşmektedir; kesinlikle ayrıcalık olmaksızın, bütün toplumlardaki tüm ergenler bu evrelerden geçmektedir (Steinberg, 2007).

2. 1. 3. 1. Erken (İlk ergenlik, Puberty) Ergenlik

İlk ergenlik; yaklaşık 12 ile 14 yaşları arasındaki, hızlı değişimlerin gerçekleştiği dönemdir. Bu dönemde ergende görülen hızlı büyüme ve cinsel gelişim kızlarda erkeklerden daha önce gerçekleşmektedir. Erken büyümenin erkeklerin ruh sağlığı açısından genel olarak olumlu etkisine karşılık, erken gelişen kızlarda akranlarından daha düşük benlik saygısı, daha yüksek depresyon oranı, anksiyete bozuklukları ve beslenme bozuklukları görülmektedir. Erken ergenlik döneminde ergenlerin en büyük uğraşları bedenleridir ve bu dönemdeki ergenlerde hızlı fiziksel gelişime uyum ve bu değişiklikler ile baş etme çabaları görülür (Çakır, 2014).

Biyolojik ve fizyolojik alanda hızlı değişmelerin olduğu bir geçiş evresi olarak bu dönem, sözü edilen değişmelerin doğurduğu karmaşanın etkisi altındaki ergeni, ailesi ve toplumsal çevresi ile karşı karşıya getirir. Bu süreçte ergende iletişim ve uyum problemleri görülür. Fiziksel gelişmeye paralel olarak ergen, duygusal açıdan son derece hassaslaşır. Bu nedenle kendisine yönelik eleştiri ve ithamlar karşısında, geçici de olsa tepkici bir yaklaşım sergiler. Zira onda, bağımsız kararlar almak ve tek başına hareket etmek arzusu, ön plana çıkmış durumdadır.

Kulaksızoğlu (2006)' a göre buluş çağındaki genç, ergenliğin başındadır. Buluşta ve onu izleyen yıllarda bireyin fiziksel, cinsel, duygusal, sosyal ve kişisel bakımdan gelişimi ve gelişimi söz konusudur. Büyümenin hızlı olması değişen bedenle duyguların, davranışların ve tutumların da değişmesini gerektirmektedir. Değişimin hızı yüksektir ve

ergen buna uyum sağlamakta güçlük çeker. Cinsel gelişme ile ergenin duygularında farklılıklar olur. Genç yeni bir duygu dünyasını tanır. Diğer cinse karşı duyulan aşk, coşku, neşe, karamsarlık, iç sıkıntısı ve keder ergenin taşıdığı ikizli hislerdir. Bu duygular ergenin davranışlarına da yansır. Dengesiz ve kararsız olma, zaman zaman yalnız kalma isteği ile huzursuzluk duygusu ve iç sıkıntısı buluşmadaki gençte görülebilir.

2. 1. 3. 2. Orta Ergenlik

Kızlar için 14-16, erkekler için 15-17 yaşları ergenliğin ortalarıdır. Ergenliğin ortalarındaki genç buluşmadaki değişmelerin kısmen devam ettiği bir süreci yaşamaktadır. Gelişme ve farklılaşmanın getirdiği bazı sorunlar olabilir. Bu dönemdeki bir genç, yetişkinin gözünde ne tam çocuk ne de yetişkindir. Anne-baba ve çevredeki diğer yetişkinler için bu yaşlardaki gençlerin neleri yapabilecekleri ve neleri yapamayacakları açık değildir. Öğrenime devam eden gençler bu çağda ortaöğretimde yani lisede okumaktadırlar. Kızlar, erkeklere göre daha önce olgunluğa erişmektedir. Okullu gençler, ergenliğin ortalarında lise son sınıfa devam ederler. Bu yaşlar okullu ve okul dışındaki gençler için bir işe veya mesleğe girmek veya bir üst okula devam etmek gibi ciddi kararların verildiği yaşlardır (Kulaksızoğlu, 2006).

Orta ergenlikle ilgi daha çok karşı cinse kayar ve kimisi cinsel nitelikli kimisi platonik olmak üzere yakın ilişkiler kurulur. Bu dönemde fiziksel ve duygusal değişikliklerin yanında bilişsel alanda da pek çok gelişmeler yaşanır. Gencin soyut düşünebilme yetisi artar, ilgi alanları genişler. Toplumsal olaylara, din ve politika gibi konulara yönelmeye başlar. Kendi düşüncelerini özgürce ifade edebilmeyi amaçlar. Doğru ya da yanlış, oradan buradan alma bilgilerle ergen karşısındakine sesini duyurmaya, onu kendi gibi düşünmeye ikna etmeye çalışır ve onlarla tartışmalara girer. Karşı gelindiğinde eleştiriye açık olmadığı için karşısındakini yerden yere vurabilir. Varoluşun kaçınılmaz sorunları ile uğraşılır; aşk, savaş, ölüm, din, siyaset hakkında farklı görüşler bildirilir. Sürekli bir güç ve konum arayışı içine girilir. Ne yaptığının ve kim olduğunun farkındalığının artması ile gelecek planları yapılır ve bunlar sıkça değişir. Bu süreçte onu asıl ilgilendiren kim olduğu, kim olacağı ve başkalarına göre kendisinin ne olduğu ve nasıl algılandığı sorularına cevap aramaktır. Kimlik duygusu denilen şey de tam bu zamanda önem kazanmaktadır. Erikson'ın "İnsanın Sekiz Evresi" adlı yapıtında da belirttiği gibi ergen bu dönemde geçmişte yaşamış olduğu çatışmalar, çalkantılı dönemler ve kaygılar ile yeniden yüzleşir. Kurmuş olduğu özdeşimleri yeniden değerlendirir. Bu eskileri gözden geçirme, yeni değer ve sorumluluklar ile harmanlama süreci sonucunda eski özdeşimlerle yeniler arasında bir bağ kurulur ve ergen bir benlik bütünleşmesi yaşar. Ben neyim ve ben kimim soruları da bu

süreç içerisinde daha net cevaplanmaya başlar. Her gencin kendini bulma ve tanıma adına girdiği bu süreçteki çabası farklıdır. Kimi çok rahat ve sakin iken kimisi daha sinirli ve gergin olabilir. Bir kısım ergen ise kimlik arayışında gerçek kimliğinin ne olduğu konusunda karmaşaya düşebilir. Böyle durumlarda başkalarının onun nasıl algıladığı ile kendini nasıl algıladığı arasındaki çatışma genci paniğe düşürüp yanlış yollara itebilir. Kimlik karmaşası dediğimiz bu bocalama ve uyumsuzluk ergeni bunalıma sürükler. Bu bunalım yıllarca sürebileceği gibi eğer uygun bir aile ortamında bilinçli ebeveyn ve gerekiyorsa psikolojik danışmanlar yardımıyla üstesinden gelinebiliyorsa kolayca atlatılabilir (Onursal, 2006).

2. 1. 3. 3. Son Ergenlik

Son ergenlik ise gencin yetişkin görünüşüne ulaştığı, yaklaşık 18 ile 21 yaşları arasındaki dönemdir. Bu dönemde bireyin büyüme ve gelişmesi büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Ergenliğin sonu başlangıcı gibi belirgin sınırları içermemektedir. Fizyolojik değişimlerin gözle görülür derecede tamamlanması ergenliğin bittiği anlamına gelmemektedir. Ergenin yaşadığı önce iç sonra da dış savaş uzun bir süre daha devam eder ve bu savaşın kalıntıları belki de bir yaşam boyu silinmez (Onursal, 2006).

Ergenliğin sonlarına doğru genç, sorunlarını daha olgun biçimde karşılamayı öğrenir. Bu yaşlardan sonra gencin kendine sorun ettiği meselelerin niteliği değişmektedir. Ergenliğin son dönemindeki genç daha dengeli davranışlar sergilemeye başlarlar. Duygusal bakımdan ilk zamandaki yoğun duygululuk hali azalmış, duygusal bakımdan daha sakin hale gelmiştir. 18-21 yaş grubundaki gençlere anne-babanın yaklaşımında da değişimler olur. Anne-babalar olgun davranışlarından dolayı ergenlere karşı daha az müdahaleci olmaktadır. Gerçekten de bu yaş grubundaki gençler yetişkin safında yer alma yolunda çabalar gösterir ve yetişkin tavırlarını daha çok benimseyip olaylar karşısında daha gerçekçi bir tutum izler. Ergenliğin ortalarındaki gençler kadar gerçekleştirecek isteklerin peşinde koşmazlar (Hurlock, 1987'ten aktaran: Kulaksızoğlu, 2006). Aynı zamanda aileden kopup bağımsızlaşma isteği, kendi kararını verip kendi seçimini yapma konusundaki çelişkileri azalır. Daha bağımsızdır ve daha az etki altında kalır. Kendi ilgi ve yeteneklerini daha gerçekçi biçimde tanımakta, hayat boyu meslek ve eş seçiminde daha gerçekçi ve tutarlı olmaktadır. Ayrıca cinsel çatışmaları da azalır. Kimlik duygusunu geliştirme, kimliğini benimseme ve kimliğinin senteziyle uzlaşma çabaları sonucunda genç, kimliğini gerçekçi biçimde bulmuş olur (Keskin, 2015). Bunun yanında toplumsal konulara artan bir ilgi de göze çarpmaktadır. Toplumsal sorunların ve az gelişmişliğin

nedenleri, ülkenin ve dünyanın ekonomik ve siyasi yapısının nasıl düzeleceği gibi konularla meşgul olabilir. Çocukluk döneminde kendisine öğretilmiş dini ve ahlaki bilgileri yeniden gözden geçirip onları sorgulayabilir. Bu öğretileri akıl ve mantık temeline oturtmaya çalışır. Bazı bireylerin bu çağda din dışı düşüncelere sahip oldukları görülmüştür (Kulaksızoğlu, 2006).

2. 1. 4. Ergenlik Dönemi

İnsanoğlu hayatı boyunca sürekli bir gelişim ve değişim içindedir. Ergenlik dönemi, belki de bu gelişim sürecinin en önemli dönemini oluşturmaktadır. Ergenlik yaşamının ve vücudun çocukluktan erişkinliğe doğru değiştiği dönemdir. Ergenlik genellikle kızlarda 11 erkeklerde ise genellikle 13 yaş civarında başlayan ve her ikisinde de 20 yaş civarı biten çocukluktan erişkinliğe geçişin yaşandığı çok önemli dönemdir.

Bunun yanında ergenlik dönemi bireyin fiziksel, cinsel, psikolojik, sosyal değişim ve gelişmelerin de yaşandığı, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir (Eftekin, 2015). Bu geçişin sorunlu olmaması için anne-babaların dikkat etmesi gereken bazı konular mevcuttur. Çocukluktan erişkinliğe tamamen mükemmel ve sorunsuz bir geçişin olması çok zordur. Anne-babaya düşen görev ise, en az sorun ile bu dönemi geçmektir (Yığıtel, 2009).

Ergenlik, hiç şüphesiz, pek çok psikiyatrist, psikolog ve sosyal alanda çalışmalar yürüten rehber ve danışmanların üzerinde büyük bir hassasiyetle durduğu, araştırdığı ve hakkında yazılar yazdığı bir konudur. Gerek tanımı gerekse iç dinamikleri, süreci, şiddeti ve süresi açısından oldukça değişken özelliklere sahip olan bu bireye özel dönem, tam da sahip olduğu bu farklı, kimi zaman zıt ve anlaşılması zor olan kimliğinden ötürü detaylı şekilde ve sabırla incelenmeyi gerektirmektedir. Günümüzde pek çok ebeveyn, çocuklarını ergenlik çağlarına geldiklerinde tanıyamadıklarından, süregelen yenilik ve değişikliklerle baş etmeyi beceremediklerinden ve uyguladıkları yöntemlerin geri tepmesi sonucu kontrolü kaybedip kendilerini bile tanıyamaz hale geldiklerinden şikayet ederek psikologların kapılarını çalmakta, danışmanlık ve terapi taleplerinde bulunmaktadır (Onursal, 2006).

Toplumumuzda ergenlik döneminin başlangıç noktası, genellikle kızların adet görmesi, erkeklerin cinsel gelişimlerinin farkına varmasıyla yaygın olarak tanımlanmaktadır. Aslında bu doğruluk payı içerir, çünkü cinsel gelişimi tetikleyen hormonlar aynı zamanda, beyindeki bu yeniden yapılanma dönemini de başlatmaktadır. Sonuç itibarıyla çocukluk ile yetişkinlik arasındaki geçiş döneminin tamamına, yaş ve biyoloji sınırlarını koymaksızın ergenlik dönemi diyebiliriz (Yazgan, 2007).

Başlangıcı ve bitimi kesin olarak belirlenemeyen ergenlik dönemindeki gelişimi sağlayan değişiklikler, her ergende farklılıklar gösterebilmektedir. Sosyo-ekonomik şartlar, sağlık ve beslenme alışkanlıkları ergenlik dönemi değişikliklerinin başlangıç yaşını ve hızını etkilemektedir. Bireyin ne bir çocuk ne de bir yetişkin olarak tanımlanabildiği bu dönemde birey çeşitli alanlardaki gelişimini tamamlayarak gelişimsel görevlerini de yerine getirmek zorundadır (Şahin, 2014).

Ergenliği daha detaylı şekilde inceleyebilmek için ergenliğin gelişim dönemlerini incelemek gerekir. Bu yüzden ergenliğin gelişim dönemlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Bedensel Gelişim
- 2- Bilişsel Gelişim
- 3- Duygusal Gelişim
- 4- Sosyal Gelişim
- 5- Kişilik Gelişimi
- 6- Ahlak Gelişimi
- 7- Cinsel Gelişim

2. 1. 4. 1. Bedensel Gelişim

Ergenlik dönemi doğum sonrası gelişim göz önüne alındığında fiziksel gelişim açısından en hızlı büyüme evrelerinden bir tanesidir. Bu dönemdeki fiziksel gelişim diğer gelişim alanlarının temelini oluşturur (Ersanlı ve Uzman, 2007). Bir başka deyişle, ergenlik, ilk olarak biyolojik değişimle başlar ve bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimle son bulur. Bireydeki bu değişimler vücudun hızla büyüyerek gelişmesi sonucunu verir. Aynı zamanda hormonların çalışmasını, cinsel dürtüleri de artırır ve zekanın kavrama yetisini geliştirir. Bütün bu biyolojik gelişmeler ve bireyin bu gelişmelere uyum sağlayabilmesi, kişiye kendine özgü bazı nitelikler kazandırır. Ergenlik dönemi gelişmeleri yaşamın daha önceki gelişmelerinden çok farklıdır (Yavuzer, 1998). Büyüme ve gelişmede bazı temel kurallar gözlenir. Büyüme baştan ayağa doğru gerçekleşir. Yani çocuklukta önce baş ve başa yakın organların gelişmesi olur, sonra sırt, bel ve kalçalarda gelişme devam eder. Örneğin; el ve parmakların olgunlaşması kolun büyüüp olgunlaşmasından daha sonra olur. Ergenlikte ise, elle ayakların, kolların ve bacakların daha önce büyüdüğünü görmekteyiz. Büyüme ve gelişmenin hızı, miktarı ve zamanı bakımından normal çocuklar arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bazı çocuklar daha hızlı büyüyerek ergenliğe akranlarından önce girebilir ve bedence gelişmelerini önce tamamlayabilirler (Kulaksızoğlu, 2006).

Ergenin bedensel gelişmesi içinde, bireyin boy ve ağırlık, iskelet, kas, sinir, bez (iç salgı bezleri), sindirim, kan ve solunum sistemleri incelenir (Binbaşıoğlu, 1978). "Erinliğin iç salgı sistemine ilişkin değişimlerinin, ergenlerin bedenleri üzerindeki etkileri dikkate değerdir" (Steinberg, 2007). Bireyin bedensel gelişmesi, tüm organlarda hacim, oran ve çalışma bakımlarından sürekli bir değişiklik gösterir. Bu gelişim, kişinin devinimsel, duygusal ve coşkusal yaşamı ile toplumsal ve zihinsel yaşamını da derece derece etkilemektedir. Bunun sonunda, bireyin şu ya da bu biçimde bir kişilik geliştirmesine yol açar. Bu bakımdan, bireyin yaşamında beden gelişiminin önemi çok fazladır. Aslında, çocuk, beden bakımından gelişemezse "yetişkin" hale gelemez (Binbaşıoğlu, 1978). Beden büyümesinin belirtisi olarak kızlarda göğüslerin büyümesi (7-13 yaş), cinsel bölgelerde kıllanma (7-14 yaş), bedensel büyüme (9,5-14,5 yaş), adet kanaması (10-16,5 yaş), koltukaltında kıllanma (cinsel bölgedeki kıllanmadan 1-2 yıl sonra), sivilcelere yol açan hormonların artışı (koltukaltında kıllanmanın başlaması ile yaklaşık aynı zamanda) görülür. Erkeklerde ise, testislerin büyümesi (10-13,5 yaş), cinsel bölgelerde kıllanma (10-15 yaş), bedensel büyüme (10,5-16 yaş), penisin ve prostat bezinin büyümesi (11-14,5 yaş), ses değişimi (peniste büyümenin başlaması ile yaklaşık aynı zamanda), ilk sperm boşalımı (peniste büyümenin başlamasından yaklaşık bir yıl sonra), yüzde ve koltukaltında kıllanma (cinsel bölgedeki kıllanmanın başlamasından 1-2 yıl sonra), sivilcelere yol açan hormonların artışı (koltukaltında kıllanmanın başlaması ile yaklaşık aynı zamanda) görülmektedir (Özbay ve Erkan, 2008).

Ülkemizde büluğ çağındaki ve bu dönemi takip eden bir iki yıl içindeki, farklı ekonomik ve toplumsal seviyelerden gelen bir grup kız ve erkek öğrenci üzerinde yapılan araştırmalar, bunların yüzde otuzunun bedensel değişim ve gelişmesinden kaynaklanan bazı sorunları olduğunu ortaya koymuştur. Bu sorunlar sıklık sırasına göre, aşırı duyarlılık ve heyecan, utangaçlık, çevreden uzaklaşma, sorumluluktan kaçma, bilişsel süreçlerde azalma, girişim yetersizliği, ilgisizlik olarak sıralanabilir (Köknel, Özüğurlu ve Bahadır, 2007).

Yapılan diğer araştırmaların sonuçlarına göre ise, gelişmenin istatistik ortalamaları ve kişisel gelişim örüntüleri de değişikliklerin yer aldığı normal bir gelişim sürecini ortaya koymaktadır. Bu farklılaşmaların başlangıç evresi ve genişliği kişiden kişiye değişebilir. Herhangi bir yaşta bir kişinin gelişmesi istatistik ortalama normlarına göre değil de kendi gelişim hızına göre değerlendirilmelidir. Fiziksel yönden ergenliğin başlangıcı ve sona ermesi bireylerde farklı olmakla birlikte, bu çağlardaki önemli değişimler ortalama istatistik normlarına uyacaktır. Boy ve kilo artarken kaslarda kuvvet artacaktır. Kasların kuvvetlenmesi, iskelet yapısına uygun olarak yer alması, boy uzaması durduktan sonra ağırlığın veya kilo almanın nedenlerini açıklar (Yavuzer, 1986).

2. 1. 4. 2. Bilişsel Gelişim

Bilişsel gelişim olgunlaşma ve yaşantı kazanma arasındaki sürekli etkileşimin bir ürünüdür. Olgunlaşma, daha çok fiziksel gelişimi ifade etmektedir. Olgunlaşmaya paralel olarak bilişsel gelişimde bir ilerleme meydana gelir (Ulusoy, 2009). Bu bilişsel gelişim üzerinde, çocukların sağlıklı olabilmeleri için gereken beslenme ve bakımın sağlanması dışında, aile ve öğretmenlerin etkisi çok azdır (Woolfolk, 2015). Yaşantı da bireyin bilişsel gelişiminde etkilidir. Yaşantı zenginliği bireyin bilişsel gelişimini de olumlu yönde etkiler (Ulusoy, 2009). Bunun yanında fiziksel olgunlaşma ile birlikte çevreyi etkileme ve çevreden etkilenme de artar. Örneğin vücut koordinasyonu gerektiği şekilde gelişen küçük bir çocuk bir testereyi nasıl kullanacağı konusundaki basit kuralları keşfedebilir. Bu sebeple yaşantımızı zenginleştirdikçe, yani keşfettikçe, denedikçe, gözlemledikçe ve son olarak bilgileri zihnimize düzenledikçe, düşünme sürecimizi de değiştirme olasılığımız artar (Woolfolk, 2015).

Bilişsel gelişim olarak bilinen olgu, ergenlerin yalnız kendilerini, ailelerini, yaşantılarını, arkadaşlarını ve öğretmenlerini değil, dünyalarını görme biçimi üzerinde uzun süreli etkiler taşır. Ergenlerin tüm düşünme süreçleri farklılaşır, gittikçe artan biçimde geleceğe yönelik ve soyut düşüncelerle ilgili olurlar (Onur, 2004). 11 yaşından sonra başlayan ve mantıksal düşünmenin yetişkinler düzeyine vardığı bu döneme formel işlemsel dönem de denir (Yavuzer, 1998). Bireyin, bu dönemde çevresiyle ilişkileri yoğunlaşır. Çevresinde olup bitenleri sık sık eleştirir (Köknel ve diğ., 2007). Bir kişinin ilgileri, deneyimleri, içinde bulunduğu çevrenin özellikleri, televizyon izleme dahil, onun bilişsel gelişimini etkileyecektir (Altuğ, 2005). Bunun yanı sıra, erinlikte bilişsel alandaki gelişime bağlı olarak dil alanında da gelişme olmaktadır. Ergenler ile yetişkinler arasındaki yaşam biçimlerinin ve zihniyetlerin farklılığı, onların dil varlıklarında ve davranışlarında görmek mümkündür. Ergenlerin dili, nesilden nesile değişkenlik gösterebilir. Ergenleri etkileyen koşulların değişikliği bu farklılığa yol açmaktadır (Oluğ, 2011).

Çocukluk ve ergenlikteki bilişsel gelişim hakkındaki bilgilerin çoğunu İsviçreli uzman Jean Piaget'ye borçluyuz (Kulaksızoğlu, 2006). "Piaget çevreye uyum sağlamanın yolu olarak bilişsel gelişmeyi kabul eder ve büyüdükçe çocukların çevresel problemlere yaklaşımları da değişir" demektedir (Altuğ, 2005). Bunun yanı sıra Piaget, formel işlemlerin diğer insanlarla işbirliği sayesinde oluştuğunu ileri sürmektedir. Görüş alışverişi ve tartışma çocuğun yaşamında önemli bir yer almaya başlar. Ergenliğin başlangıcıyla birlikte sosyal yaşam içinde kişisel görüş ve tartışmaları içeren bir işbirliği olmuştur. Bu da çocuğun anlayışının giderek geliştiğini ve daha önce sahip olmadığı bazı alışkanlıkları

kazandığını gösterir. Bunun sonucu olarak da çocuklar bazı tahmin ve varsayımlar ileri sürebilirler. Çocukta düşüncenin formel işlemler düzeyine ulaşmış olmasının göstergesi, Piaget'ye göre, çok sayıda probleme çözüm üretebilmesidir. 12 yaş dolaylarında çocuk bazı teklifler çerçevesinde mantık yürütmeye ve tartışmaya başlar. Örneğin, çocuk: "Şunlar, şunlar olursa, (önceden görülmeyen) şu sonuç ortaya çıkar," diyebilir. Ya da yüzen ve batan nesnelere gruplandırırken: "Şu kadar metalin ağırlığına eşit olması için bu kadar odun olması gerekir," diye bir sonuca ulaşabilir (Yavuzer, 1998). Piaget çocuğun zihinsel yapısının yetişkinlerden niteliksel açıdan farklı olduğunu ve çocukların yetişkinlerden farklı olarak dünyayı algıladıklarını söylemiştir. Ona göre zihinsel yapılar ve zeka, yaşa bağlı olarak gelişmekte ve doğumdan ergenlik sonlarına kadar bu olgunlaşma devam etmektedir (Kulaksızoğlu, 2006).

İmgelem ve düşünme gücünün gelişme kazanması ergenlik döneminin diğer bilişsel özellikleri arasında sayılmaktadır. İmgelemler düşüncenin genişlemesi, ergenin duygusal yönünün gelişmesine koşut olarak, kimi zaman sanat, felsefi bakış açıları, kurgulanmış düşünce biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olur. Zeka yeterlilikleri mekanik ya da teknik yöne eğilimli olanlar, tasarımlama yeterliliğinin gelişmesiyle birlikte, teknik ve bilgi işlem gücü yüksek alanlarda imgesel kapasitelerini kullanabilir duruma gelirler (Ataman, 2004).

2. 1. 4. 3. Duygusal Gelişim

Duygu ve heyecan ruhsal değişimler için kullanılan kelimelerdir. Duygularla ilgili gelişme doğumdan itibaren hayat boyu devam eder. Hayatın farklı dönemlerinde bireylerin duygusal tepki biçimleri, duyguyu doğuran olaylar ve duygusal durumlarındaki değişimler farklılıklar gösterir (Kulaksızoğlu, 2006). Gençlik çağının bedensel-ruhsal gelişimi, abartılmış, aşırı, çabuk, kolay değişen duygu ve heyecanlarla yaşanır. Genç, kaygıdan mutluluğa, sevinçten sıkıntıya, kızgınlıktan taşkınlığa kadar değişen çeşitli duygu ve heyecan durumlarından kaynaklanan iletişim kurar. Başkasının tatlı ve yumuşak bakışı, gülümsemesi, bir iki övgü sözcüğü onu mutlu eder. Asık bir yüz, sert mimik ya da jest, örseleyici bir iki sözcük onu kaygının, kızgınlığın, umutsuzluğun derinliklerine sürükler. İlgi ve sevgiyle iletişim kurduğu insanlara, kısa bir süre sonra kin ve nefret duyabilir. Kızıp öfkelenildiği kişiyi kısa bir süre sonra beğenip yüceltebilir. Çekinip korktuğuna sokulup yaklaşır (Köknel ve diğ., 2007).

Ergenlik dönemindeki duygusal tepkilerde birtakım ortak özellikler vardır. Bunun yanında ergen, her insan gibi çeşitli yaşlarda ve farklı durumlarda değişik duygular hissedebilir. Değişen yaşla birlikte, çevresel koşulların ve uyaranların değişmesi ile hoşlanma ve hoşlanmama duyguları ile duygularını ifade biçimi değişir (Kulaksızoğlu,

2006). Ayrıca cinsiyetler arasında da duygusal gelişim yönünden farklılar vardır. Ergenlikte genel olarak kızların erkeklerden daha önce duygusal olgunluğa ulaştıkları söylenebilir. Aynı yaştaki farklı iki cinsiyetteki ergenin kız olanı erkeğe göre muhtemelen daha heyecan dengesine sahip ve duygularını kontrol etme bakımından daha olgundur (Kulaksızoğlu, 2006).

Sonuç olarak, duygusal gelişme, uyarıcılara karşı içsel ve öznel tepkilerin gelişimi ve davranışların bu tepkilere şartlanması anlamına gelmektedir (Yazgan, Bilgin ve Kılıç, 2005). Uzun ve dengeli bir davranış döneminden sonra çocuk kendini ansızın dengesiz ve düzensiz bir evre olan ergenlik döneminin eşiğinde bulur. Ergenlik dönemi, özlem duyulan bir yaşam dilimi olmadığı gibi, gelişmekte olan çocuk için de yaşanması oldukça zor bir evredir. Bu dönemde, gence hiçbir şey anlatamadığımız için, anlatma çabasının yoğun olarak sürdürüldüğü bir dönem şeklinde açıklanabilir (Yavuzer, 1998).

2. 1. 4. 4. Sosyal Gelişim

Bedensel, duygusal ve bilişsel değişimlerden başka, ergenlik aracılığıyla çocukluktan yetişkinliğe geçiş, anne-babalardan, diğer aile üyelerinden, kendi yaşlılarından ve okuldan etkilenen ergenlerde sosyal değişimlerin ortaya çıkmasını sağlar.

Bebeğin kendini fark etmesi ve diğer insanlarla ilişkiye geçmesi ile başlayan sosyal etkileşim süreci, yaşam boyu devam eder. Sadece belli bir toplumsal kültürün değer ve dizgelerine göre değil, aynı zamanda evrensel değer ve ilkelere uygun davranış örüntülerinin edinilmesini de tanımlayan sosyal gelişim, büyük ölçüde bilişsel ve ahlaki gelişim öğeleriyle paralellikler gösterir. Başka bir deyişle, bireyin başka insanlarla üretken ve sağlıklı ilişkiler kurması, bilişsel ve ahlaki akıl yürütme süreciyle yakından ilgilidir. Buna göre, insanın başkalarıyla birlikte yaşama zorunluluğunu ortak bir mutluluk ve güven kaynağı haline getirmesi, başarılı sosyal gelişimin sonucudur (Aydın, 1999).

Gençlik çağının en önemli ruhsal özelliği, kişiliğin oluşup gelişmesi için gösterilen çabadır. Bu çağda genç, kimliğini arar. İçinde bulunduğu ailede, okulda, çevrede, grupta, toplumda amacını, beklentisini, duygularını, düşüncelerini, inançlarını, tutum ve davranışlarını belirlemeye çalışır. Kim olduğunu, ne olacağını, ne yapacağını, kimlere, nelere inanacağını, türlü konular ve sorunlar karşısında ne düşünüp nasıl davranacağını arar. Bu arayış içinde, başkalarıyla kurup sürdürdüğü iletişimlerden bilinçli ya da bilinç dışı, bilerek ya da bilmeden, isteyerek ya da istemeden sürekli olarak etkilenir. Kabul etse de etmese de başkalarından gelen iletiler gençte birtakım izler bırakır. Onun davranış ve tutumunda çeşitli değişiklikler meydana getirir (Köknel ve diğ., 2007).

Sosyal gelişmenin ömür boyu devam eden bir süreç olması sebebiyle, insan büyüdükçe, yeni çevrelerle ilişki kurdukça ve statüsü değiştikçe farklı tipte ilişkiler geliştirmeye başlar. Ancak çocuğun ilk olarak çocuk-anne-baba etkileşimi hayat boyu başkaları ile ilişki kurma biçimini belirleyen en temel yöntemdir. Özellikle otoriteyi temsil eden birisi ile sosyal bir ilişki kurduğumuzda, çoğunlukla çocukken anne-baba ile kurduğumuz sosyal ilişkiyi model alırız (Kulaksızoğlu, 2006).

Bütün toplumlardaki bireyler bu dönemi yaşarlar. Fakat bu evrenin anlam ve içeriğinin çeşitli kültürlerde farklılık göstermesi sebebiyle, ergeni yaşadığı kültürle bağlantılı olarak düşünmek gerekir. Toplumumuzda sürekli değişen ve gelişim gösteren toplumsal değerler içinde ergen, eğitim yaşamında başarılı olmak, ekonomik etkinlik kazanmak, toplumun ve arkadaş çevresinin onayını almak konusunda kaygılar yaşamaktadır (Yavuzer, 1998).

2. 1. 4. 5. Kişilik Gelişimi

Kişilik, bir bireyi diğerlerinden farklı kılan, tutarlı olarak sergilenen düşünsel, duygusal, ruhsal ve bedensel özellikler bütünüdür (Aydın, 2005). Aynı zamanda bir kimsenin kendine göre belirgin bir özelliği olması durumudur veya bir bireyi diğerinden farklı kılan bütün ayırıcı özellikleri onun kişiliğini oluşturur (Kulaksızoğlu, 2006). Jersild (1983) "kişiliğin bir dış, bir de iç yapısının var olduğunu" söylemektedir. Kişiliğin dış boyutları, insanın, fiziği, becerileri, yetenekleri, bazı huyları ve davranışları gibi, ölçüye gelen ve herkesin görebileceği özelliklerini kapsamaktadır. Kişiliğin iç boyutlarına gelince, bu da, bireyin güdüsel ve duygusal eğilimlerini, kendisini tanımasını sağlayan fikir ve tutumların meydana getirdiği sistemi ve dürtüleri, duygulara ve eylemlere yol açan bilinçli ve bilinçsiz eğilimlerin tümünü kapsamaktadır.

Bir insanın duygu, düşünce, yetenek, ilgi, tutum, davranış ve eylemleri, kişiliğini oluşturan başlıca öğelerdir. Bu öğeler insanın görünüşü, hareketleri, mimikleri, jestleriyle ve çevreye uyumuyla dışarı yansır. Kişiliğin bütünlüğü içinde her insanın diğer insanlardan farklı olmasını sağlayan, kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler kişiliğin belli öğeleriyle bağlantılıdır ve bunların dışarıya yansımalarıdır. Örneğin; iyi ya da kötü hatırlama, çabuk duygulanma, öfkelenme, alınganlık, kolay ve çabuk düşünüp karar verme, iyi konuşma, insanların birbirlerinden ayıran özellikleridir. Bunların yanı sıra insanın giyinişi, yürüyüşü, el kol hareketleri, ses tonu, beğenisi de kişiliğin birer parçasıdır. Sonuç olarak bireyin yapıp ettikleri, ortaya koydukları, başka insanlarla ilişkileri, ilgileri, eğilimleri ve yaratmaları onun kişiliğini belirler (Köknel ve diğ., 2007). Kişilik zamanla olgunlaşır. Zekanın gelişmesinde olduğu gibi kişiliğin gelişmesinde de çevrenin etkisi

vardır (Şemin, 1992). Bireylerin kişiliği, buldukları toplumdaki diğer kişilerle ve organize olmuş gruplar içerisindeki etkileşimleri sonucunda oluşur. Kısaca, bireyle toplum arasında karşılıklı bir ilişki ve etkileşim vardır. Bu etkileşimin gerçekleştiği önemli kurumlardan biri de spordur (Karabulut ve Kuru, 2009).

Ergenliği en iyi şekilde tanımlayacak düşünceyi belirlemek zorunda kalsaydık, olup biten pek çok şeyin hem nedeni hem sonucu olan kimlik arayışını seçerdik (Onur, 2004). Çünkü ergen genç kendi kendisine sorar: "Ben kimim?" "Gelecekte ne olacak?" "Hayattaki hedefim nedir?" "Doğru ve yanlışın ölçüsü nedir?" Ergen gencin kişiliğini ve istenilen kimliğini kazanabilmesi için bu soruların doğru bir şekilde cevaplanması, var olan çelişkilerin giderilmesi, bu sorunların ortadan kaldırılması, ortaya çıkan yeni durumların en iyi şekilde açıklanması gerekir (Abdullah, 2010).

Kimlik gelişimi karmaşık ve çok yönlüdür. Aslında, başkalarıyla olan ilişkilerimizde ve içinde yaşadığımız daha geniş toplumla olan ilişkilerimizde kendimize bakış biçimindeki tüm değişiklikleri tek bir gelişimden, birbiriyle ilişkili bir dizi gelişim olarak anlamak daha iyidir. Genel olarak söylemek gerekirse, araştırmacılar ve kuramcılar ergenlik dönemi süresince bireyin kimlik duygusunun nasıl değiştiğini farklı yaklaşımlarla ortaya koymuşlardır (Steinberg, 2007).

Ergenlik dönemi kişilik gelişimi, sonraki yaşam tarzını şekillendirecek ve büyük ölçüde istikrar sağlayacak yeni durumlara zemin hazırlamaktadır. Bu çok önemli ve kritik dönem, kişiliğin kalıcı olarak temellendiği en esaslı yaşam evresi olarak görülmektedir. Bu dönemin sonunda bireyin kendisi ve çevresiyle ilgili seçimleri, niyetleri amaç ve hedefleri büyük ölçüde belirginlik kazanmaktadır (Bayram, 2012).

2. 1. 4. 6. Ahlak Gelişimi

Ahlak (ethics, morals, aktöre), toplumun iyiye ve kötüye, doğruya ve yanlışta da ilişkin davranış kuralları bütünüdür (Başaran, 1997). Bir başka tanımda ahlak, bir toplumda yaşayan insanların uymak zorunda oldukları davranış kurallarının tümüdür (Binbaşıoğlu, 1978). Ahlaki gelişim toplumsal gelişim ve kişilik gelişimiyle yakından ilgilidir. İlk çocukluk döneminde başlayan ve ergenlik döneminde soyut düşüncenin de gelişmesiyle en üst seviyeye çıkar (Bayraktar, 2009). Aynı şekilde Selçuk (1999), ahlaki gelişimin kişilik gelişiminin en önemli öğelerinden birisi olduğunu söylemiştir. Ahlaki değer yargılarında ergenliğin ilk dönemlerinde cinsiyet farklılığının önemli olduğu ve kızlarda bu değerlerin erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise, kızların daha erken olgunlaşmaları ve sosyal ilişkilerde daha başarılı olmalarıdır (Bayram, 2012).

Ahlak gelişimi, kişinin toplumun değer yargılarını benimseyerek yaşamakta olduğu çevreye uyumunu, kendi ilke ve değer yargılarını oluşturmasını amaçlayan bir süreçtir. Ahlak gelişimi, bireyin topluma nasıl davranılması gerektiğinin farkında olmasıdır (Bayram, 2012).

Ahlaki gelişim konusunda en kapsamlı çalışmaları yapmış olan araştırmacılardan biri Piaget'tir. Ona göre ahlak gelişimi bilişsel gelişimle paralellik göstererek, tedrici olarak ve hiyerarşik bir sıra izleyen dönemler içinde ortaya çıkmaktadır. Bilişsel gelişim için gerekli olan ilkeler ahlaki gelişim içinde geçerlidir. Örneğin, her bireyin bilişsel gelişimin en üst basamağına ulaşması beklenmediği gibi ahlaki gelişimin en üst basamağına da ulaşması beklenmez. Ahlaki yargıyı odak noktası yapan Piaget ahlaki gelişimin her bireyin kendisine özgü bir yapı taşıdığını vurgulamaktadır (Selçuk, 1999).

İçinde yaşanılan toplumun bireylerden uymasını beklediği birtakım kurallar vardır. Bu kurallar, bireylerin başkaları ile olan ilişkilerinin biçim ve düzeyini belirlemektedir. Kişiler bu kuralları içselleştirerek toplumla uyumlu ve barışık bir yaşam sürer. İşte ahlak gelişimi kişinin yaşamında değer verdiği kuralları geliştirmesi, içselleştirmesi süreci olmaktadır. Ahlak gelişimi, birey açısından toplumun tüm değerlerine körü körüne uymanın ötesinde topluma etkin bir uyum sağlamak için bir değerler sistemi oluşturma süreci olarak tanımlanmaktadır (Oluğ, 2011).

Ahlak gelişimi ergenlikte değer özerkliğinin en geniş biçimde çalışılan yönüdür. Ahlak gelişimi çalışmaları hem akıl yürütmeyi (bireyler ahlaki ikilemlere ilişkin ne düşünürler) hem de davranışı (ahlaki yargı gerektiren durumlarda nasıl davranırlar) kapsar (Steinberg, 2007).

Ahlaki gelişim sürecinde insanın karakteri önemli rol oynamaktadır. Karakter kişiliğin ahlakla ilgili yönü olarak tanımlanmaktadır. Ergenliğin başlangıcı sayılan erinlik dönemi, karakterin sarsıntı geçirdiği bir dönemdir. Bu dönemde, çocuğun karakter gelişimine yardım edecek toplumsal yaşamı yeniden düzenlemek gerekir. Özellikle bu süreçte, çocuklar iyi karakter örneklerine ihtiyaç duyarlar. Okuduğu kitaplar, gördüğü filmler, konuştuğu insanlar, toplumda yaşanan olaylar, gencin karakter gelişimini etkiler. Bu nedenle gençlerle iletişim halinde bulunan yetişkinler davranışlarına çok dikkat etmeli ve gençlere örnek olacak tavırlar sergilemelidirler. Gençler bu dönemde ahlaki yargılarını oluşturmak için yetişkinlerin desteğine ihtiyaç duyarlar. Yetişkinler bu konuda gençlere rehberlik etmelidir. Rehberlik esnasında ise gençlere ne çok baskı yapılmalı ne de aşırı özgürlükçü tutumlar takınılmalı onlar başı boş bırakılmamalıdır. Gerekli serbestlik verilerek ahlaka gelişimleri için ihtiyaç duydukları konularda onlara destek olunmalı ve ahlaki yargılarını oluşturmak için rehberlik yapılmalıdır (Binbaşıoğlu, 1978).

2. 1. 4. 7. Cinsel Gelişim

Kız ve erkeklerde buluğa girecekleri dönemden yaklaşık bir buçuk yıl önce cinsel içerikli değişiklikler görülmeye başlanır. Bu değişimler kızlarda 10 yaşlarında, erkekler 11-12 yaşları civarında olmaktadır. Buluş öncesi denen bu dönemde karşı cinsle ve cinsel sembollerle ilgilenme, daha kadınsı veya erkeksi tavırlar geliştirme gibi davranışlar gözlemlenebilir. Ergenlikteki cinsel gelişme kız ve erkek çocuklarında eş zamanlı ve aynı hızda gerçekleşmez. Cinsel gelişme iki türlü incelenir:

1. Esas Cinsel Gelişmeler: Buna birincil cinsel değişiklikler de denir. Üreme organlarındaki değişimleri içerir.

2. İlave Cinsel Gelişmeler: İkincil cinsel değişiklikler de denir. Kız ve erkeklerde beden yapısındaki değişiklikler, sesteki değişme, sivilcelerin artması, bıyık ve sakal çıkması, vücuttaki kıllanma, ter bezlerinin çalışmasındaki artış, gırtlakta kıkırdaklaşma, göğüslerde düğümçülenme, cinsel rüyaların artması ilave cinsel değişiklikler olarak incelenir (Kulaksızoğlu, 2006).

Cinsel gelişme yaklaşık olarak beynin tam karşısı bir gelişme göstermektedir. Beyindeki hızlı gelişim süreci, cinsel gelişmenin en yavaş olduğu döneme rastlar. Buna karşın cinsel gelişmenin en hızlı olduğu dönemde beyin gelişmesi oldukça yavaşlar. On dördüncü yaşta cinsel organlar gelişmelerinin ancak yüzde yirmisini tamamlarlar. Cinsel gelişmenin hızlı olduğu on dört yaşları arasında cinsel organ gelişimi yüzde seksene ulaşır. Bu dönemin başlangıcında, çocuklar hem bedensel hem de cinsel gelişme yönünden hızlı bir döneme girmiş olurlar. Cinsel bezlerin olgunlaşması nedeniyle çıkardıkları hormonların beden büyümesini uyardığı, bu yüzden ergenliğin başlangıcında hızlı bedensel büyümenin görüldüğü söylenebilir (Yeşilyaprak, 2006).

2. 1. 5. Ergenlikte Şiddet ve Saldırganlık

Ergenlik, fiziksel görünüşte, duygusal dengede ve zihinsel kapasitede pek çok değişiklik ve geçişlerin yaşandığı bir dönemdir. Ergenler bilişsel olarak çok farklı bir yapıdadırlar, çünkü artık soyut kavramları daha çok düşünmeye, daha karmaşık problemler çözmeye, diğer kişilerin bakış açılarını anlamaya başlar ve önceki durumlarına göre etik olarak daha yüksek bir sağduyuya sahip olurlar. Ergenler, bu dönemde bağımsız olma ve kimliklerini bulma yolunda çok zorlu bir süreçten geçmeye başlarlar. Ergenlerin bu dönemde suç işleme, şiddete başvurma, çete faaliyetlerine katılma ve uyuşturucu madde kullanma ihtimalleri oldukça fazladır.

Kulaksızıoğlu (2006) "ergenlikte artan fiziksel güce ve ergenin yaşadığı evre koşullarına bağlı olarak şiddetten hoşlanma ve saldırganca davranma sıklığında artış olabilir" demektedir.

Sosyal bilimciler, ergenlik döneminde görülen dışa-yönelim sorunlarının nedenlerini ve tedavisi konusunda farklı görüşlere sahip olmalarına karşın (suç işleme, saldırganlık ve diğer davranım sorunları gibi...) tartışmasız kabul edilen şey, ergenlerin ve genç yetişkinlerin diğer yaş gruplarından çok daha yüksek oranda yasaları ihlal ettikleridir. Statü suları (okulu asma, evden kaçma, alkol kullanma vb.) göz ardı edilse bile araştırmalar hem şiddet suların (saldırı, tecavüz, gasp ve cinayet) hem mala yönelik suların (soygun, hırsızlık, kundaklama) ergenlik öncesi ile ergenlik dönemi arasında artış gösterdiğini, lise yıllarında zirve noktasına ulaştığını ve genç yetişkinlik döneminde inişe geçtiğini göstermektedir (Steinberg, 2007).

Saldırganlık doğuştan gelmektedir; doğal ölçüler içinde amaç, canlının kendini koruması ve savunmasını sağlamaktır. Ama insanlarda saldırganlık olumsuz çevresel nedenlerle doğal sınırını aşarak kırııcı, yıkıcı, dahası öldürücü şiddetlere ulaşmaktadır (Bakırcıoğlu, 2002).

Yaşıtları ve çevresindekilerle uyumlu ilişkiler kuramayan, geçimsiz, genellikle gergin ve srtşmeli, kavgacı, kural tanımayan, saygısız çocuklar saldırgan olarak nitelendirilmektedir. Saldırgan ocuk, sevilmediğine inanmaktadır. Doyumsuzdur, zgveni ve özsaygısı düşüktür. Kendisine gösterilememiş olan hoşgörüyü o da başkalarına gösterememektedir. Bu tür eğitim eksikliğinden ya da yanlışlıklarından kaynaklanan saldırganlıkların yanı sıra, beyinsel nedene dayalı saldırganlıklar da görülmektedir. Saldırganlığı kısıtlanan çocuğun sinirli, disiplinsiz olduğu, kırııcılığa yöneliği görülmektedir. O nedenle, çocuğun mutlaka saldırganlık dürtüsüne uygun bir boşalım kapısı olmalıdır. En güzeli, böyle çocukları, yaşına ve ilgisine göre, spor dallarından birine, yaratıcı etkinliklere yöneltmektir (Bakırcıoğlu, 2002).

Bu konuya başka bir açıdan bakıldığında, sinema ve televizyonda seyredilen şiddet içerikli filmlerin saldırganlık doğurmadığını, zaten saldırganca içgüdüleri ağır basan kişilerin bu tür filmleri tercih ettikleri düşünülmektedir. Bu konuda ileri sürülen diğer bir görüşe göre de sinema ve televizyondaki şiddet içeren sahnelerin seyredilmesi bir boşaltım etkisi yaratmaktadır. şiddetin hayali olarak ortaya konması saldırganca eğilimleri daha az uyarmakta ve ortaya çıkmasını engellemektedir. Bu gibi karşıt yaklaşımlara rağmen insanlardaki saldırganlığın filmlerdeki şiddet içerikli sahneler tarafından beslendiği, bu görüntülerin özellikle ocuk ve ergenler tarafından daha kolay örnek alınıp taklit edildiği büyük oranda kabul gören bir görüştür (Kulaksızıoğlu, 2006).

Bunun yanında gençlerde gözlenen şiddet ve saldırganlığı yoksullukla bağlantılı olduğu da düşünülmektedir. İlk olarak aileler yoksul çevrelerde yaşadıklarında ana babalar çocuklarına sağladıkları bakım ve gözetim konularında fazla etkili olamamaktadırlar ve bu durum saldırganlığın ve suçun artmasına neden olmaktadır. İkinci olarak aşırı yoksulluk sosyal dokuya zarar vermektedir. Bu durum, sosyal kurumların ve yetişkinlerin gençlerin gereksinim duyduğu rehberliği ve danışmayı sağlamayı güçleştirmektedir. Üçüncü olarak, genellikle orta sınıfın meslekleri ile toplum içinde gösterdiği duruş ve güç, kentin yoksul kesimlerinde yaşayan topluluklarda işsizlik nedeniyle gösterilememektedir; sonuçta erkekler saldırganlık yolu ile güçlerini göstermektedirler. Son olarak, evde ya da mahallede sürekli olarak şiddete maruz kalmak saldırganlığı ve şiddeti ortaya çıkarır (Fidan, 2012).

Ergenlerde suç oranı son yıllarda düşmüş olsa da, şiddet içeren suçlar da dahil olmak üzere ergenlik dönemindeki suç işleme oranı hala oldukça yüksektir. Ancak, suç işleyen gençler arasında inanılmaz farklılıklar vardır. Araştırmalar yaşam boyu suç işleyenler ile ergenlikle sınırlı suç işleyen ayrımının önemli olduğunu göstermektedir. İlk grup ergenler, stresli ailelerden gelmekte, çocuklarında saldırgan davranışlarda bulunmuş ve standardize zeka ve başarı testlerinden düşük puan almışlardır. Ayrıca, bu ergenlere hiperaktif tanısı konulmuştur. İkinci grup ergenlerin antisosyal davranışları ergenlikte başlamakta ve genellikle ergenlikte sonlanmaktadır. Yaşam boyu suç işleyenlere yönelik tedavi programlarının birkaçının başarılı olduğu kanıtlandığından, bu alandaki çalışmaların önemli bir bölümü erken müdahale ve anne-baba eğitime yönelmiştir (Steinberg, 2007).

Çocuğun sosyalleşmesi sırasında saldırgan olmayan modeller sunmak saldırganlığı önlemenin bir yoludur. Anne-baba birbirine saldırgan davranışlarda bulunuyorsa, çocuk televizyonda şiddet içeren programlar izliyor veya etrafında sorunların saldırganlık yoluyla çözüldüğünü görüyorsa saldırganlığı çözücü bir davranış olarak öğrenir, bu tarz davranışların yaşamın bir parçası olduğunu düşünür ve bunu kendi yaşamında da uygulamaya koyar. Çocuğun saldırgan olmamasını istiyorsak çevresini saldırganlıktan arındırmalıyız. Saldırganlığın azalmasında etkili bir başka yöntem de empati, yani kendini başkasının yerine koyma becerisidir. Davranışının sonucunda karşısındaki kişinin neler yaşayacağını hissedebilmesi saldırganlığı önleyici bir etmendir ve çocuğa kesinlikle öğretilmelidir. Sonuç olarak, çocuk ve ergenlik döneminde öfke, şiddet ve saldırganlığı hedef alan önleme ve müdahale programları ile daha ileriki yaşlarda olası suç, saldırganlık ve şiddet davranışlarını önlemek mümkün olabilir.

2. 1. 6. Saldırganlık

Saldırganlık sözcüğüne etimolojik açıdan bakıldığında, Latince “ad” (Doğru) ve “gradi” (adım) sözcüklerinden meydana gelmektedir. İngilizcede “Agression” olarak ifade edilen sözcük ileriye doğru hareket etme anlamını taşımaktadır. Bu sözcüğe zıt anlamı olarak ortaya çıkan sözcük ise “Regression”dır ve geriye doğru hareket etme anlamında kullanılmaktadır (Şahin, 2003).

Saldırganlık, gerçekte, insanın kendine yönelik olan yıkıcı eğilimlerinin dış dünyadaki nesnelere dönüşmesidir. Saldırganlık dürtüsü ölüm içgüdüsünün önemli bir türevidir. İnsan, diğer insanlarla savaşır, onlara karşı yıkıcı davranışlar sergileyebilir. Çünkü yaşama içgüdülerinin gücü, kendini yok etme isteğini engeller. Yaşam ve ölüm içgüdüleri, birbirlerini etkisiz kılar ya da biri öbürünün yerine geçebilir. Örneğin, yeme eyleminde açlık ve yıkıcılık, birbirinin yerine geçebilmektedir. Cinsel içgüdüünün türevi olan nefreti etkisiz kılabilirdiği gibi, sevgi nefretin, nefret de sevginin yerine geçebilir (Bakırcıoğlu, 2002).

Saldırganlık, doğrudan ve dolaylı nedenlere bağlı olarak sosyal ve kültürel ortamlar tarafından saldırganca kabul edilen, kişisel acı veya maddi zarar doğuran davranışlar bütünüdür (Şahin, 2003). Üzerinde önemle durulan kavramlardan birisi olan saldırganlık, insanoğlunun var olduğu günden beri süregelen bir davranış şeklidir. Çocukların oyunlarındaki kavgalardan, sokak çatışmalarından, savaşa kadar bir insanın diğer bir varlığa acı verme çabası, belki de üzerinde en çok araştırma yapılmış insan davranışlarından birisidir (Dalbudak, 2012).

Freud saldırganlığın doğuştan geldiğini savunmuş, saldırganlığın kendiliğinden açığa çıktığını ve toplumun bunu yasaklamaması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu saldırganlığın kendini ifade edebileceği başka alanların olması gerektiğini söylemiştir. Örneğin; boks yapmak saldırganlığın başka alana yöneltilmiş hali yani deşarj halidir. Freud saldırganlığın iki şekilde açığa çıkabileceğini söylemiştir; “başkalarına yönelen saldırganlık ve kendine yönelen saldırganlık.” Başkalarına yönelen saldırganlık, başkalarına zarar vermeyi içerir. Kendine yönelen saldırganlık ise, kişinin kendine zarar vermesi durumudur (URL-2, 2015).

Genel olarak saldırgan davranışın kesin sınırlara ayrılarak tanımlandığını görülmektedir. Örneğin "yapıcı-yaratıcı" saldırganlık ile yıkıcı saldırganlık, "amaçlı-amaçsız" saldırganlık ve "araçsal" saldırganlık gibi sınıflamalar vardır (Fromm, 1968). Aynı zamanda saldırganlığın "fiziksel" ve "sözel" saldırganlık olmak üzere de iki başlık altında incelendiği bilinmektedir.

Bandura (1973) ise saldırganlığın kesin sınıflara ayrılarak tanımlanmasını eleştirmiş ve herhangi bir davranışın saldırgan olarak nitelendirilmesinin bu nitelendirmeyi yapanların ya da içinde yaşanılan toplumun değer yargılarına bağlı olduğunu savunmuştur. Bandura, saldırganlığı toplumsal açıdan saldırgan olarak nitelendirilen zarar verici ve yıkıcı davranışlar olarak belirtmiştir.

Saldırganlığın olması için, bir canlının bir başka canlıya kasten zarar verme ya da onu incitmeye yönelik herhangi bir davranışının olması gerekmektedir (Şahin ve Koruç, 2015). Bu fiziksel ya da psikolojik yollarla olabilmektedir. Birisine vurmak veya tekmelemek kadar birisine küfür etmek ve kötü söz söylemekte saldırganlığın bir türü olarak görülmektedir (Gümüşdağ, 2004).

Saldırganlık, günlük yaşamımızda ve sporda gün geçtikçe artarak karşımıza çıkmaktadır. Günlük yaşantımızda saldırgan davranışlar; iş hayatının stresi, ekonomik problemler, rutin hayatın getirdiği olumsuzluklar sonucu kendini gösterirken, sporda başarı rakibin engellenmesine bağlı olduğundan kurallara bağlı olarak buna izin verilmektedir. Sporcu, yarışmalar esnasında başarılı olabilmek için rakibiyle rekabet içine girer. Aslında sporcu her yarışmada aynı zamanda kendisiyle ve çevresiyle de yarışır. Sporcular başarısız olmama ve kendisine gösterilen ilgiyi devam ettirme gayreti sonucunda, var olan yeteneklerine uygun düşmeyen aşırı riskli eylemlerde bulunabilirler. Kuralları ihlal ettiğinde de rakibine ya da kendine zarar vereceği için cezalandırılırlar (Güner, 2006).

Bununla birlikte sporda yapılan hareketin saldırgan nitelik taşıyıp taşımadığı, o hareketi yapan sporcunun amacıyla ve belirlenen kuralların sınırları dışına çıkıp çıkmamasıyla yakından ilgilidir. Bir sporcu salt oyunun gerektirdiği ve kurallara uygun sertlikte bir harekette bulunmuşsa, rakibine zarar verici bir amacı yoksa, o davranış saldırganlık olarak kabul edilmez. Ancak bir sporcu rakibine zarar vermek amacıyla bilerek bir harekette bulunursa, yapılan o hareket saldırganlık olarak kabul edilir ve yaptırım uygulanır (Doğan, 2005).

Sonuç olarak, saldırganlık kavramı, başka birisinin mal ve mülkünü yok eden veya bir insana psikolojik ya da fiziksel olarak zarar veren davranışlar bütünü olarak tanımlanabilir (Coakley, 1986).

2. 1. 7. Saldırganlık Kuramları

Saldırganlığa, tarih boyunca, tüm insanlarda ve tüm toplumlarda rastlanmıştır. Bu nedenle; saldırganlık içeren davranışın, nereden kaynaklandığını ve nasıl oluştuğunu açıklamak için çok farklı görüşler ve kuramlar ortaya koyulmuştur (Dervent, 2007). Araştırmanın bu bölümünde, bu kuramların en önemlileri açıklanmaya çalışılacaktır.

2. 1. 7. 1. İçgüdü Kuramı

Psikoanalitik yaklaşımın kurucusu Freud'a göre, insanoğlunun doğuştan gelen iki temel eğilimi vardır: Yapıcı cinsel enerji (eros = libido) ve yıkıcı saldırganlık enerjisidir (thanatos). Bu iki güçlü eğilim, insanın toplum içinde uyumlu bir şekilde yaşamasını zorlaştırır. Cinsellik ve saldırganlık, çocuğun sosyal bir varlık olarak yetişmesini sağlayan kişilerce (anne, baba, öğretmen vb.) sürekli baskı altında tutulur ve gerektiğinde cezalandırılır. Freud'a göre, toplumun hoş karşılamadığı cinsiyet ve saldırganlık duyguları bilinçaltına atılır. Bilinçaltına atılan bu arzuların farkında olamayız ancak onlar bizim davranışlarımızı etkilemeye devam ederler (Özerkan, 2004).

Freud'un yanı sıra Etolog K. Lorenz'e göre de saldırganlık doğuştan gelmektedir. Ama Lorenz'in Freud'dan ayrıldığı nokta, saldırganlığın türlere hizmet eden bir fonksiyonunun bulunduğunu söylemesidir. Lorenz'e göre, saldırganlık, hayatta kalma ve türlerin korunması şansını artırır. Saldırganlık sayesinde türün en sağlıklı ve en güçlü liderleri seçilir, gelecek jenerasyona çok daha fazla kaynak bırakılır, türün yaşadığı sosyal ünite hiyerarşi belirlenir, en iyiler basamağın en üstünde yer alır. Bununla birlikte, Lorenz'e göre saldırganlık kabul edilebilir ya da kabul edilemez şekilde değerlendirilebilir. Dolayısıyla savaş, insanın, saldırganlığını göstermesi için kabul edilemez bir eylemken, spor kabul edilebilir olarak görülmektedir (Lorenz, 1966'ten aktaran: Tiryaki, 2000).

Spor faaliyetleri, saldırganlık içgüdüünün boşaltılması konusunda, bir subap görevi üstlenmiştir. Sporun bu özelliğine, "arınma" (katharsis) fonksiyonu denir. Saldırganlık içgüdüünden spor yoluyla arınmanın ardından, bu enerji tekrar birikinceye kadar, yeniden saldırgan bir davranışta bulunma ihtimali düşüktür (İkizler ve Karagözoğlu, 1997).

2. 1. 7. 1. 1. Katarsis

Saldırganlığın kökenlerine ilişkin kuramlardan hatırlanacağı üzere, psikanalizciler ve etologlara göre, saldırgan eylemin başlaması içgüdüeseldir; engellenme-saldırganlık modeline göre ise, saldırganlık, bir kez uyarıldığında dışarı vurulması gereken bir dürtüdür. Saldırganlığa ilişkin yaklaşımları farklı da olsa, üç kuram da saldırgan bir eylemin, içsel olarak üretilen saldırganlık içgüdüü veya dürtüsünü azaltmaya hizmet ettiğini öne sürmektedir. Bu, arınma (katarsis) ilkesidir (Ünlü, 2013).

Başka bir tanıma göre, katarsis, ruhun arındırılması olarak tanımlanmaktadır. Ruhun arındırılması, Aristo'nun klasik Yunan trajedisinde verdiği tanıma gönderme yapılarak katarsis olarak tanımlanmaktadır. İnsanların günlük yaşamın ve mesleki sorunların vermiş olduğu sıkıntıdan kurtulabilmeleri için psikologların kullanmış oldukları bir tür terapi

yöntemi olarak görülebilir. Önceleri insanların daha kolay bir biçimde hipnoz olmalarını sağlamak amacıyla kullanılırken sonraları insanları gerilimden kurtarmak için de kullanılmıştır. Katarsis kullanımı şu anda yaygın olarak insanları saldırgan davranışlardan soyutlamak ve bu güdünün ortadan kaldırılması ya da en azından azaltılmasına yönelik kullanılmaktadır (Bandura, 1973).

Freud konu hakkında, birikmiş ve sürekli artan cinsel enerjinin cinsel aktiviteyle boşaltılması gibi, biriken ve sürekli artan tahrip edici, zarar veren enerjinin de bir şekilde azaltılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Nasıl ki, içerisinde su dolu bir kaptan, su kaba basınç uyguluyorsa, saldırgan güdü de insana bu tür bir rahatsızlık vermektedir. Ancak suyun bir nebze de olsa kaptan boşaltılması durumunda olduğu gibi kişi rahatlayarak saldırganlık güdüsünü az da olsa tatmin etmiş olacaktır. Katarsis hipotezine göre ilk aşama duygusallıktır. Bu durumda öfke azalır ve insan durulur. Böylece saldırgan tutum sergileme eğilimi azalır. Bu davranışsal katarsistir. Bazen de insanlar kendilerini başkalarının yerine koyarak rahatlama yolunu seçerler. Bu durumun sakıncalarını Cüceloğlu (2005) şu şekilde dile getirmektedir: "Birey hayal dünyasına kaçıışı sık sık kullanmaya başladığı zaman, gerçekle ilgisini kesmeye, hayal dünyasıyla gerçek dünyayı birbirine karıştırmaya başlar. Böyle bir durumda hayal dünyasına kaçış bireyin günlük yaşamına uyumunu zorlaştırmaya başlar".

2. 1. 7. 2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Saldırganlığın sosyal öğrenme kuramının kurucusu Albert Bandura'dır (Acet, 2005). Sosyal öğrenme kuramı, insanların birtakım davranışları, bu davranışları örnekleyen kişileri gözlemleyerek öğrendikleri ve benzer hareketleri sergilemeleri için özendirilmeleri ile açığa çıkan bir davranış olarak saldırganlığı açıklar (Şahin ve Kuruç, 2015).

Aynı zamanda sosyal öğrenme kuramcıları insanın doğuştan saldırgan olmadığını saldırganlığın toplumsallaşmanın bir ürünü olarak ortaya çıktığını söylemişlerdir. Sosyal öğrenme kuramında bireyi saldırganlığa iten güçlerin içsel olmaktan çok dışsal olduğu görüşü hakimdir (Acet, Kalkavan, Koç, Demirel ve Şinoforoğlu, 2006). Diğer kuramlarla karşılaştırıldığında bu kuram dış etkilere daha fazla önem vermektedir. Ancak insan yalnız çevresel etkenlere tepkide bulunan güçsüz bir organizma değildir. İnsan ve çevrenin karşılıklı etkileşimleri bireyin sahip olduğu davranışları oluşturur. Böylece hem çevre etkinlikleri davranışları şekillendirir, hem de çevre davranışlar tarafından etkilenir. Bu dinamik görüşler insanın saldırganlığını diğer sosyal davranışlar gibi hem çevreden kaynaklanan uyaran ve pekiştiricilerin etkisi hem de bilişsel kontrol etkisiyle öğrenildiğini savunmaktadır. Bu kuram, saldırgan davranışların kaynaklarının çok çeşitli olduğunu,

geçmiş deneyim ve öğrenmeden, dış durumsal etmenlere kadar yayılan çok geniş bir çerçeve içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini, ayrıca saldırganlık ve şiddetin, nesiller boyunca öğrenilmiş bir davranış kalıbı olarak geçtiğini de savunmaktadır. Geçmişteki deneyimlerin saldırganlığın ne zaman, hangi durumlarda ve de hangi sıklıkla ortaya çıkacağını belirlediğini, çocukların model olarak aldıkları anne-babalarının davranışlarından, nasıl davranmak gerektiğini öğrendiklerini, aile ve dış çevreden edindikleri saldırgan modellere özenerek saldırgan davranışlarda bulduklarını ileri sürmektedir (Eroğlu, 2009).

Sosyal öğrenme kuramına göre çocuklar belli durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini; başkalarının davranışlarını gözlemleyerek öğrenirler. Bandura'ya göre insan gelişimi, doğuştan gelen özelliklerin, kişinin davranışlarını ve çevrenin etkisinin karmaşık etkileşimleri sonucunda gerçekleşir. Saldırgan davranışların pekişmesinde en önemli faktör çevredeki modellerin davranışlarının gözlenmesidir. Çocuklar, anne ve babalarının, sorunları çözerken başvurdukları saldırgan davranışları öğrenerek bunları benimserler. Örneğin; babasının sık sık annesine şiddet uyguladığına tanık olan bir çocuğun, ileride eşine ya da çocuğuna zarar veren bir yetişkin olma olasılığı oldukça yüksektir (Acet, 2005).

Sosyal öğrenme kuramı, saldırganlık konusunda cinsiyetler arasındaki farklılıklara da değinmiştir. Araştırmalarda bebeklikten erken çocukluk dönemine kadar, saldırganlık konusunda bir cinsiyet farkına rastlanmadığı ancak erkek çocukların biraz büyümeye başladıktan sonra daha saldırgan ve iş bölümüne kapalı oldukları, kız çocukları ise toplumsal ve bilişsel açıdan daha geniş oldukları görülmüştür. Erken yaşlarda bu konuda cinsiyet farkının görülmemesi, ileri yaşlardaki davranış farklılıklarının kökenin biyolojik olmadığı, bu davranışların öğrenildiği tezini destekler niteliktedir. Başka bir araştırmada ise saldırganlık konusunda cinsiyetler arasında görülen farkın, saldırganlığın dozu değil, dışa vuruluş biçiminde olduğu görülmüştür. Kendilerine gösterilen davranış modellerine bağlı olarak, erkek çocukların fiziksel ve sözel olarak, kız çocukların da ilişkilerinde geçimsizlik biçiminde sergiledikleri belirlenmiştir (Acet, 2005).

2. 1. 7. 3. Biyolojik Kuram

Biyolojik kuram, bütün davranışlarımızın kökeninin beyin ve dolayısıyla merkezi sinir sistemi olduğu bilgisinden yola çıkarak, saldırganlığın kaynağını ve oluşumunu beyindeki bazı yapılar ya da birtakım maddelerle açıklamaya çalışmaktadır (Derwent, 2007).

Saldırganlık ve kaçış söz konusu olunca birçok araştırmacının çalışmaları bunların beyindeki farklı sinir bölgelerince denetlendiğini ima etmiştir. Örneğin, etkili öfke tepkisinin

ve buna uygun saldırgan davranış kalıbının, amigdala, yan hipotalamus, mesensefalonun bazı kısımları ve merkezdeki gri madde gibi çeşitli bölgelerin doğrudan elektrikle uyarılmasıyla harekete geçirilebileceği septum, singulumun katları ve kuyruksu çekirdek gibi diğer yapıların uyarılmasıyla da engellenebileceği ortaya konmuştur. Bazı araştırmacılar, beynin birçok özgül bölümüne büyük bir cerrahi ustalikle elektrotlar yerleştirmeyi başarmışlardır. Gözlem için iki hatlı bir bağlantı kurup, bir bölgeyi düşük gerilimli elektrikle uyararak, hayvanlardaki ve daha sonra da insanlardaki davranış değişikliklerini incelemeyi başarmışlardır. Örneğin belli bölgelerin doğrudan elektrikle uyarılmasıyla yoğun saldırgan davranışın ortaya çıkışını ve belli başka bölgelerin uyarılmasıyla da saldırganlığın engellenebildiğini gösterebildiler. Öte yandan, öfke, korku, haz gibi heyecanlar çevresel uyanlarla yaratıldığı zaman beynin bu çeşitli bölgelerinde meydana gelen elektriksel etkinliği ölçtüğünü ispatladılar. Beynin belirli bölgelerinin yok edilmesiyle ortaya çıkan etkileri de gözlemleyebildiler (Fromm, 2011).

Bunun yanında saldırganlık ve kromozomların arasındaki ilişki incelendiğinde erkeklerdeki fazladan bir Y kromozomunun saldırgan davranışlara neden olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Bununla birlikte Y kromozomu ile ilgili farklı bulguların olduğu da unutulmamalıdır. Yine beyinde hipotalamus, mesansafalon ve amigdala'nın uyarılmasının öfke ve saldırgan davranışlara neden olduğuna ilişkin araştırmalar bulunmaktadır (Tiryaki, 2000).

2. 1. 7. 4. Engellenme-Saldırganlık Kuramı

Engellenme-saldırganlık kuramı, engellenme-saldırganlık hipotezi (frustration-aggression hypothesis) olarak isimlendirilir. 1939 yılında Yale grubu olarak isimlendirilen Dollard, Doob, Miller, Mowrer ve Sears tarafından geliştirilmiştir. Bu psikologlara göre engellenme (frustration) amaç veya hedefe ulaşmanın bloke edilmesi, durdurulmasıdır. Sporda, örneğin voleybolda smaçörün smaç girişimi blokla, futbolda santraforun gol girişimi savunma oyuncularıyla, boksta rakibin atmaya çalıştığı yumruklar vücut hareketiyle ya da alınan uygun guardla engellenmeye çalışılır. Kurama göre bu engellenmeler arttıkça saldırgan dürtüler de artar ve artan bu saldırgan dürtü açık saldırgan davranışın ortaya çıkmasına neden olur. Örneğin futbolda savunma oyuncusunu geçemeyen santrafor, savunma oyuncusuna bilerek tekme veya dirsek atabilir ya da dünya ağır siklet boks şampiyonası unvan maçında olduğu gibi M.Tyson'ın, rakibi E.Hoolyfield'in kulağını ısırarak parçalaması gibi açık saldırgan bir davranış görülebilir. Yani kurama göre engellenme, herhangi bir şekilde saldırganlığa yol açar ve ortaya çıkan saldırgan davranışlar her zaman bir engellenmenin sonucudur (Tiryaki, 2000).

Yale grubunun bu görüşü daha sonra Miller ve arkadaşları tarafından eleştirilmiştir. Bunlara göre engellenme, saldırgan davranışa sürekli olarak neden olmamaktadır. Eğer engelleyen güçlü bir kişiye, bu kişiye karşı saldırgan davranışta bulunulmayıp, başka bir davranışta bulunabilir veya saldırganlık bastırabilir. Bu görüş Berkowitz tarafından engellenme-saldırganlık kuramının yeniden ele alınmasına sebep olmuştur (Tiryaki, 2000).

Başka bir deyişle, engellenme kuramı ilk olarak öne sürüldüğü zamanlarda her türlü engellenmenin saldırganlığa neden olduğunu savunduğu için birçok eleştiriler almış ve bu nedenle kuramın yeniden ele alınması ihtiyacı doğmuştur. Keyfi engellemelerle hedefe yaklaşma derecesinin engellenmenin saldırganlığa yol açıp açmamasında etkili olacağı şeklindeki açıklamalara ulaşılmıştır (Tuzgöl, 1998).

İnsanların hem kendine hem de başkalarına karşı şiddet kullanmasının altında yatan temel edenlerin başında “engellenme” duygusu gelmektedir. Kendini ifade edememe, muhatap bulamama veya bulunan muhatap tarafından dikkate alınmama, baskı altında kalma, istediği gibi davranmama, hedeflenen amaca yönelik bir eylemin durdurulması gibi çoğu durum insanı şiddete başvurmasına neden olabilir (Yıldırım, 2009).

Saldırgan davranışların ve şiddet eylemlerinin kaynağı ister içgüdüler, ister toplum ve kültür olsun meydana gelme sebebi olarak engelleme önemli rol oynamıştır. Engellenme karşısında oluşan diğer tepkiler arasında ise, geri çekilme, nesne değiştirme, gerçeklerden kaçma ve gerçek olaylar yerine gerçek dışı, düş, hayal ürünü nesnelere bağlanma bulunabilir. Bir güdünün engellenmesi, saldırganlık davranışının meydana çıkmasına neden olabilir (Morgan, 2011).

2. 1. 8. Saldırganlık Türleri

Saldırganlık üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde saldırganlığın birden çok türde sınıflandırıldığını söyleyebiliriz. Genel olarak araştırmacılar saldırganlığı aktif ve pasif saldırganlık olarak iki grupta incelemişlerdir. Aktif saldırganlıkta zarar verme niyetli eylemler yapılırken, pasif saldırganlıkta zarar verme niyeti olmayan eylemlerin yapıldığını söyleyebiliriz. Aktif saldırganlıkta, kişi karşısındakine somut bir biçimde zarar verme amacı güderken, pasif saldırganlıkta ise kişinin çevresindeki yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım etme olanağı bulunduğu halde bunu görmemezlikten gelmesi durumu görülmektedir. Bu durumdaki kişi kanunlardan ya da karşısındakinden zarar görebilirim endişesi ile aktif olarak saldırganlık göstermemektedir.

2. 1. 8. 1. Düşmanlık İçeren Saldırganlık

Woolfolk (2015) düşmanlık içeren saldırganlığı, "birisini incitme amaçlı sergilenen cüretkar ve doğrudan davranışlar" olarak tanımlamıştır. Düşmanlık içeren saldırganlıkta temel amaç, bir başkasına acı çektirmek ya da ona psikolojik olarak zarar vermektir (Şahin ve Koroç, 2015).

Bu saldırganlık türü, düşmanlık duygusu içermektedir; vurgulanmak istenen asıl durum, başka bir kişiye zarar vermek, onu incitmektir. Bir başka deyişle düşmanlık içeren saldırganlık kendi içinde bir sonuçtur (Topuz, 2008). Bunun yanı sıra, düşmanlık içeren saldırganlığa karşısındakine tamamen zarar verme amacıyla hareket etme olgusu da denilebilir. Bu yüzden, saldırganın asıl hedefi hedeftekine zarar vermektir. Örneğin bir hentbolcunun topu bilerek kalecinin yüzüne fırlatması, futbolda kasten atılan tekmeler düşmanlık içeren saldırganlığa verilebilecek örneklerdir (Tiryaki, 2000).

Düşmanca saldırganlık toplumsal olarak da onaylanmaz. Ne var ki, birçok saldırgan davranış, gerçekte, toplumsal kuralların zorlamasıyla meydana gelir ve bu yüzden de, özgeci olarak nitelendirilir. Kuralları destekleme ve uygulamaya yönelik eylemler, anne-baba disiplinli ya da maç sırasında koçun emirlerine uyma, uygun hatta gerekli görülmektedir (Özerkan, 2004).

Başlıca türleri şunlardır:

- Gözlerini dikerek bakmak,
- Birinin fikirlerini küçümsemek,
- Konuşmaya karşılık vermemek,
- Uygunsuz el kol hareketleri yapmak,
- Birinin arkasından konuşmak, dedikodu yapmak, söylenti çıkarmak,
- Birey üzerinde baskı kurmak,
- Birinin konuşmasını çirkin bir üslupla kesmek,
- Bir kişiyle veya işle alay etmek,
- Küçümseyici şekilde kendini ön plana çıkarmak,
- Şirketin üst düzey yöneticilerine yanlış bilgiler vermek,
- Biri geldiği zaman odayı terk etmek,
- Biri ya da birileri hakkında adaletsiz ve olumsuz performans raporu bildirmek,
- Sözlü cinsel tacizde bulunmak, küfür etmek,
- Birini suçlamak, itham altında bırakmak (Karaca, 2007).

2. 1. 8. 2. Araçsal Saldırganlık

Biyolojik olarak uyarlanabilir saldırganlık tiplerinden biri de araçsal saldırganlıktır; bu tip saldırganlığın amacı gerekli ya da arzulanabilir olanı elde etmektir. Amaç pek de yıkım değildir. Bu saldırganlık türünde, sadece gerçek amaca ulaşmakta bir araç işlevi görür. Bu bakımdan, savunucu saldırganlığa benzer, ama başka önemli yönlerden farklılıklar vardır. Bu saldırganlık, savunucu saldırganlığı programlayana benzeyen, kalıtsal olarak programlanmış bir sinir temeline dayanır gibi görünmemektedir (Fromm, 2011).

Bu tür saldırgan davranışa daha çok, çok iyi bir derece elde etmek, rakibini yenmek, rekor kırmak ya da madalya kazanmak için başvurulur. Alınan bir yenilgiyle yüksek bir primin ya da ödülün kaybedileceği durumlarda araçlı saldırganlık daha çok görülür. Temel amaç, rakibe acı ya da zarar vermek değildir. Saldırganlık, sonuç için bir araç olarak kullanılır. Bir futbolcunun, topa sahip olabilmek için hakemden gizleyerek rakibini itmesi bu tür saldırganlığa örnek olarak verilebilir. Hentbol maçlarında savunma oyuncularının rakiplerini sürekli rahatsız etme girişimleri vardır. Bunlar kaza ya da yaralanma riskini artırır. Genç ve deneyimsiz hentbolcularda bu risk daha fazladır. Çünkü bu saldırgan girişimlerini rakibe zarar vermeyecek ya da yaralamayacak şekilde ayarlayamazlar (Özerkan, 2004). Bir boksör rakibinin kafasına sert bir darbe vurduğunda, genellikle zarar ya da hasar vermiştir. Böyle bir hareket genelde araçsal saldırganlığın bir örneği olup, boksörün amacı maçı kazanmaktır ve bunu da rakibine zarar vererek yapabilir (Şahin ve Koruç, 2015).

Tiryaki'ye (2000) göre ise; araçsal saldırganlıkta amaç, karşıdaki kişiye acı veya zarar vermek olmayıp, saldırganlığı, bir amacın gerçekleşmesi için bir araç olarak kullanmaktır. Bir başka anlatımla araçlı saldırganlık, sonuç için bir amaçtır. Örneğin, hentbolda pivot oyuncusunun, kendisine rahat bir atış olanağı sağlamak için savunma oyuncularına dirsek vurması araçlı saldırganlığa örnektir. Ya da futbolda bir köşe vuruşu sırasında savunma oyuncusunun topa daha rahat sahip olabilmek için hakeme fark ettirmeden hücum oyuncusunu itmesi de araçsal bir saldırganlık örneğidir.

Sonuç olarak, saldırganlığın türleri arasında en yaygın olanı araçsal saldırganlıktır ve amaç saldırganlık içermeyecek bir şekilde ayrıcalığa veya bir statüye, bir nesneye sahip olabilmektir.

2. 1. 8. 3. Atılganlık

Araçsal saldırganlık, düşmanlık içeren saldırganlık ve atılganlık arasında tartışmalı bir alanın olduğunu ve sözü edilen ilk iki saldırganlıkla, atılgan davranışın birbirinden ayırt

edilmesi gerekmektedir (Cox, 1985). Atılganlık, kişinin duygu, düşünce, inanç ve isteklerini, karşısındakilerin haklarını çiğnmeden ifade edebilmesidir (Topuz, 2008). Atılganlıkta amaç, kişinin olumlu ve kararlı bir biçimde haklarını ya da kararlarını savunabilmesidir (Onur, 2004).

Atılganlık; dolaysız ve dürüst bir biçimde iletişim kurabilmektir. Atılganlık düzeyi yüksek olan bireyler çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurabilir. Bunun yanı sıra kişinin kendine olan özgüveninin artması ve diğer insanlar üzerinde etki bırakması da atılganlık düzeyinin kazanımlarındandır (Deryahanoğlu, 2014).

Atılganlık, saldırgan olmak demek değildir. İnsanın kendini rahat bir şekilde ifade edebiliyor olması da bir tür atılganlıktır. Atılganlık, başkalarının haklarını ihlal etmeden, kendi haklarını kabul edilebilir biçimde savunabilmesidir. Atılganlık, dolaysız yollardan faydalanılarak kurulan dürüstçe, etkileyici ve açık bir iletişim çeşididir. Ancak birtakım gereksinimlerinizi ve haklarınızı bu yolla savunurken, bu hakların sizin hakkınız olduğuna inanmanız gerekmektedir (Bostan ve Kılıçgil, 2008).

Sonuç olarak atılganlık; uygun bir çerçevede açık, dolaysız ve dürüst bir iletişim kurabilme biçimidir. Kişinin toplumsal konumunu güçlendirme ve başkaları üzerinde daha etkileyici olmasını sağlama gibi konularda üstlendiği rol sebebiyle atılgan davranmak; kişinin kendine duyduğu güven duygusunu artıran çevresindeki kişiler üzerinde saygı uyandırmasına yardımcı olan, dürüst ilişkiler kurma şansını arttıran, kişiye gündelik olayların denetiminin kendi ellerinde olduğu duygusunu veren, kişilerarası iletişim akışının dengelenmesinde önem taşıyan sosyal iletişim becerilerinden biridir (Ker-Dinçer, 2005).

2. 1. 9. Saldırganlığın Kaynağı ve Oluşumu

Literatürde yapılan incelemeye göre, saldırganlığın nedenlerinin ve bu davranışın kaynaklarının açıklanmasına yönelik genel olarak iki faktör ortaya konmaktadır:

1. Bireysel Faktörler
2. Bireyin Dışındaki Faktörler

Bireysel sebeplere dayanan kuramsal analizler saldırganlığın nedenini biyolojik, içgüdüsel ve psiko-sosyal temellere dayanarak açıklamaya çalışmışlardır. Birey saldırgandır çünkü genetik olarak bu şekilde kodlanmıştır veya hormonal dengesizlikler, beyin hasarı gibi yapısal anormallikler saldırganlığa yol açan faktörlerdir. Dışsal faktörlere odaklanan kuramlar ise saldırganlığın nedenlerinin sosyal ve kültürel durumlarla ilişkisine dayalı bir söylem olarak geliştirmişlerdir. Birey saldırgandır, çünkü başka bir birey onu sinirlendirmiştir ve bazı durumlarda saldırganlığın işe yaradığını öğrenmiştir (Eroğlu,

2009). İncinen ya da zarar gören kişi, bunu algılayış şekline bağlı olarak, rahatsız edilmiş veya kendisine saldırıda bulunulmuş hisseder. Büyük bir olasılıkla da, kızarak saldırının kaynağına karşı bir saldırgan davranışta bulunacaktır (Çağlayan, 2003).

Psikanaliz öğretisinin kurucusu olan Freud, ilk değerlendirmelerinde saldırganlığı; insanın yaşamını devam ettirici ve cinsel ihtiyaçlarının engellenmesi durumunda gösterdiği tepkisel davranışlar olarak incelemiştir. Daha sonraki çalışmalarında ise insanlarda saldırganlık, şiddet ve yıkıcılık yönünde doğuştan gelen bir eğilimin varlığından söz edilmiştir. Freud'a göre bu eğilim, iki temel içgüdüden birisi olan, öldürme içgüdüsünden (thanatos) kaynaklanmaktadır. Bunun karşılığında ise yaşama ait davranışları, cinselliği ve kendini koruyucu içgüdüleri içeren yaşama içgüdüsü (eros) yer almaktadır. İnsandaki bütün davranışlar, bu iki içgüdünün birlikte hareketinden ortaya çıkar. Saldırganlık ve yıkıcılığın öldürme içgüdüsünün bir ürünü olduğunu savunmuştur. Bu yolla biriken enerji, yaşama içgüdüsünün etkisiyle kaslarımıza yönlendirilir ve bu şekilde açığa çıkar. Bu her zaman karşısındaki kişiyi öldürme veya ona fiziksel bir zarar verme şeklinde görülmez. Sadece birisiyle rekabet etme bile bir saldırganlık gösterisi sayılabilir (Acet, 2005).

Freud'u takip eden diğer psikanalistler, yeni yaklaşımlar öne sürerek Freud'un bu fikirlerine karşıt görüş oluşturmuşlardır. Hayvanların davranışlarını inceleyip, bunlarla insan davranışları arasında paralellikler kurmaya çalışan Lorenz, saldırganlığın içgüdüsel olduğunu savunmuştur. "Sinir sistemimizde sürekli olarak biriken enerji, zararlı veya zararsız bir saldırganlık gösterisinden sonra boşalacak ve yeniden birikme süreci başlayacaktır" diye karşı fikirde bulunmuştur (Acet, 2005).

Freud, Lorenz ve arkadaşları saldırganlığın içgüdüsel olduğunu savunurken, diğer bilim adamları, saldırganlığın içgüdüsel olmadığını savunmuşlardır. Anlatılmak istenen şey; saldırgan davranışların, özellikle üst seviyedeki memelilerde kognitif kontrolün etkisi altında olduğu ve büyük bir ihtimalle "içgüdüsel" olmadığıdır. Çeşitli vakalar üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde, insanlarda agresif davranışları, norolojik mekanizmaların idare ettiği görülebilmektedir. Bazı beyin hasarı olan kişilerde, korteksin kontrolü mümkün olmadığı için sürekli olarak agresif davranışlar gözlenmektedir. Korteksin kontrolü ortadan kaldırılmadığında, insanların saldırgan davranışları daha çok çevresinden öğrendiklerinin, çevresindeki modellerin ve "kültürün" etkisi altındadır (Arık'tan aktaran: Acet, 2005).

Sonuç olarak, bir kişinin günlük yaşamda karşılaştığı birçok durumda saldırgan olup olmadığını belirleyen birden fazla etken bulunmaktadır: Kişilik yapısı, yakın toplumsal çevresi, alkol ve ilaçlar gibi maddeler, gürültü ve toplumsal baskı gibi çevresel etkenler, yorgunluk, uykusuzluk ve açlık gibi fizyolojik etkenler, bazı ruhsal bozukluklar. Bu etkenler

genellikle saldırganlığı ortaya çıkaran etkenlerdir; saldırganlığın nedensel etkenleri değildir (Doğan, 2005).

2. 1. 10. Saldırganlığı Etkileyen Faktörler

Saldırganlık davranışı insan psikolojisinde yer alan davranış modellerinden bir tanesidir. Bu davranışın sebebi, nasıl oluştuğu, hangi olayların ve durumların buna zemin hazırladığı, en sık ne zaman ve hangi durumlarda ortaya çıktığı gibi sorular hep cevaplanması gereken sorulardır. Ancak bilinen bir gerçekte var ki o da, saldırgan kişiler kızgınlık ve öfke doludurlar. Öfke krizleri ve şiddet saldırılarıyla içlerindeki düşmanlığı dış dünyaya vururlar (Morgan, 2011).

Diğer insan davranışları gibi saldırgan davranışlarda ancak çoklu etkenlerle açıklanabilir. Saldırganlık konusuyla ilgili çalışmaların özellikle üzerinde durdukları açıklamalardan bazıları doğuştan getirilen etmenler, mizaç, öğrenme yaşantıları, kimyasal anlamdaki bazı hormonal değişiklikler vb. biçiminde özetlenebilmektedirler (Korkut, 2002).

Saldırgan davranışların meydana gelmesinde birden çok faktör etkili olabilmektedir. Bu faktörler tek başına etkili olabileceği gibi bir veya birkaç faktör aynı anda birleşerek saldırgan davranışın ortaya çıkmasını tetikleyebilir. Kimi faktörler ise bazen saldırganlığa neden olabilirken bazen de saldırganlığın ortaya çıkma ihtimalini de azaltabilmektedir (Bayram, 2012).

Saldırganlık ve şiddet eğilimleri, insanla ilgili diğer birçok özellikte olduğu gibi, hemen hemen her şeyden etkilenmektedir. Bu bağlamda, doğanın değişen fiziksel ve kimyasal şartlarının insanı bedensel ve ruhsal açıdan etkilediği belirlenmiştir. Şiddet eylemleri ve suç oranı ile rakım ve yıllık ısı ortalaması arasında anlamlı bir ilişki olduğu, Avrupa'nın dağlık ülkelerinde ve güneyinde adam öldürme; düzlük yerlerinde, ovalarda ve kuzeyinde ise hırsızlık, soygun, yağma ve yankesicilik suçlarının daha çok olduğunu belirtmiştir (Balcıoğlu, 2001).

Aynı zamanda saldırganlık, durumsal etmenlere bağlı risk faktörleri ve çocuğa özgü risk faktörleri olarak da ikiye ayrılabilir. Durumsal risk faktörleri tek ebeveynin sahip olma, düşük sosyo-ekonomik düzey, annenin ruhsal sağlığının kötü durumda olması, ebeveyn suçluluğu, etkili olmayan ebeveynlik, yaşam stresi ve aile ile çatışma durumu olarak söylenilebilir. Çocukla ilişkili faktörler ise düşük sözel yetenek, hiperaktivite, karşıt davranış ve dikkat eksikliği ve davranış bozukluğudur (Xie, Drabick ve Chen 2011).

Bu bilgiler doğrultusunda saldırganlığı etkileyen faktörler; kişilik, okul ve eğitim, aile, kitle iletişim araçları, uyuşturucu madde ve alkol kullanımı, çevresel faktörler olarak sınıflandırılmaktadır.

2. 1. 10. 1. Kişilik

Kişilik kavramı, insanın sosyal yaşantısının bir parçası olarak yüzyıllardır ilgi görmesine rağmen bilimsel gelişimine 1930'lu yıllarda kişilik psikolojisinin diğer sosyal bilim alanlarından ayrı bir bilimsel disiplin ortaya çıkmasıyla başlamıştır (Yelboğa, 2006).

Kişilik, bireylerin kendilerinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler olarak tanımlanabilir (Burger, 2006).

Kişilik, bireyin bedensel ve devinışsel yapısının; bilişsel ve duyuşsal tepki biçimlerinin, benlik oluşumunun özgün, karmaşık ve devingen bir bütündür. Bu yapı, bireyin yaşamında yer almış ve yer almakta olan olumlu, olumsuz tüm etkenlerin izlerini taşımaktadır. Bireyin kişilik gelişimini, zaman içinde bedensel özellikleri, gizilgüçleri gibi kalımsal etkenler ile, etkileşim çerisinde olduğu doğal, ekonomik ve kültürel etkenler sağlamaktadır (Bakırcıoğlu, 2000).

Kişiliği tanımlayan ya da ilgili bu kadar çok sözcüğün olması demek, çok fazla ve çeşitli tanımların mevcudiyetini ve ayrıca kapsamının genişliği münasebetiyle sınırlarının kesin hatlar ile belirlenemeyeceği anlamına gelmektedir. Buna karşın, ifadelerde ve tanımlamalarda belirgin bir takım benzer noktalar ya da özellikleri görmek mümkündür (Çetinöz, 2005).

Kişiliğin birtakım ayırt edici özellikleri de bulunmaktadır. Eğer çocuğun okuldan kaçma alışkanlığı varsa, bu gibi özellikler, kişiliğin ayırt edici özellikleri olmaktadır (Aytaç, 2000).

Bütün bu farklı açılardan görüşleri dikkate alarak bir özetleme yapacak olursak, kişilik, bir insanın duyuş, düşünüş, davranış tarzlarını etkileyen faktörlerin kendisine özgü bir örüntüsüdür (Baymur, 2004).

2. 1. 10. 2. Okul ve Eğitim

Bir ülkede verilen eğitimin niteliği ve uygulanışı, o ülkenin geleceği için önemli bir faktördür. Çünkü eğitim sistemi ülkenin geleceğini temsil eden nesiller üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler yapacaktır. Bütün ülkeler geleceğine yön verecek nitelikte insanları yetiştirmeye dönük eğitim sistemini uygulamaya çalışırlar. Bir ülkenin geleceği için çok önemli olan eğitimin, temelde aynı olmakla birlikte farklı şekillerde tanımlanmaktadır (Pepe ve Bozkurt, 2006).

Eđitim bireyleri ve toplumları dűzgűn bir yařam biçimine ulařtırmada ve sahip olunan bilgi, beceri ve deęerleri planlı bir řekilde bir sonraki kuřaęa aktarmada ve bunu yaparken de insan davranıřlarını yařantılar yoluyla deęiřtirme sűrecidir (Yetim, 2011).

Geniř anlamda eđitim, bireylerin toplumun standartlarını, inançlarını ve yařama yollarını kazanmasında etkili olan tűm sosyal sűreçler bűtűnűdűr. Bařka bir ifadeyle, bireyin davranıřlarında, kendi yařantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik deęiřme meydana getirme sűrecidir (Ertűrk, 1994).

Okul, temel sosyal kurumlardan birisidir ve genel olarak bireyin yařadığı toplumda yeteneđini, tutumlarını ve olumlu deęerdeki davranıř biçimlerini geliřtirdiđi yerdir. Eđitim kurumu her toplumda vardır, çűnkű bireyin topluma kazandırılması ve dolayısıyla toplumun sűrekliliđinin sađlanması temel bir gűrevdir. Uygulama biçimi toplumlara gűre farklılık gűsterebilir ama varlığı ve geređi tartıřılmaz (Bahadır, 2006). Toplumların geliřmesi ve sűrekliliđi, toplumları oluřturan bireylerin eđitilmesiyle műmkűn olacaktır. Dođal olarak insan kiřiliđini etkilemeyen ve kalıcı olmayan deęiřmeler eđitim deęeri tařımaz. Eđitimde deęiřim, geliřme, sűreç ve devamlılık esas olmalıdır (Acet, 2005).

Kiřilerin okullardan aldığı eğitim, hayatlarını yűnlendirebilmeleri ve çevreleriyle girdiği etkileşiimlerde sağlıklı bir iletişim kurmaları açısından oldukça űnemlidir. Bu nedenle okullar eğitim planlarını yaparlarken bireylere olumlu davranışları kazandıracak şekilde dűzenlemelidirler (Yalçın, 2009).

Okullarda karřılařılan řiddet olayları, okul yűneticilerinin, űđretmenlerin ve űđrencilerin okulda gűvende olmadıkları dűřűncesini dođurabilmektedir. Halbuki okullar, eđitim kurumları olarak hem hizmet verenlerin hem de hizmet alanların kendilerini gűven içinde hissettikleri yerler olmaları gerekmektedir (Gűltekin, 2008).

Bunun yanı sıra disiplin cezalarının, az da olsa, řiddeti űnlemede rolű kesinlikle vardır. Ancak, disiplin cezaları řiddete yűnelik deđil, řiddetin derecesine gűre okuldan uzaklařtırma, ailesine bildirme, çok istenilen bir etkinlikten bir sűre alıkoyma gibi durumları kapsamalıdır (Kırbař, Tařmektepligil ve űstűn, 2007).

2. 1. 10. 3. Aile

Bir mensubu olarak yařadığımız toplumun en kűçük temel dayanađı olan aile, insanların birlikte yařamak űzere bir araya geldikleri en kűçük ve en eski topluluktur. Dođumu ile beraber bu birimin bir űyesi olan birey, iliřki kurmayı ve insanlarla birlikte yařamayı űđrenir. űzellikle kiřinin topluma hazırlanmasında ailenin űnemi oldukça űnemlidir. Aile içinde yer alanların tavırları ve aile dűzeni kiřinin sađlıklı bir birey olmasında belirleyici faktűrlerin bařında gelmektedir (Zevkliler, 1989).

Kan bağıllığı, evlilik ve diğer kanuni yollardan aralarında akrabalık ilişkisi olan, çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan, bu bireylerin cinsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı temel bir toplumsal birimdir. Başlangıçta çok geniş bir topluluktan müteşekkil olan aile gittikçe küçülerek günümüzde ana, baba ve çocuklardan ibaret olan “yuva tipi” veya “çekirdek aile” denen dar kadrolu bir topluluk haline gelmiştir (Sezen, 2015).

Saldırgan davranışların ortaya çıkışında ailenin rolü oldukça fazladır. Çocukta saldırganlık anne-babanın aşırı koruyucu veya reddedici, aşırı ilgisiz ya da gereğinden fazla ilgili davranması ile fiziksel ya da sözel şiddet uygulamasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Saldırgan davranışın ortaya çıkmasında anne babanın hatalı tutumları ilk sıralarda yer almaktadır. Anne babanın aşırı düşkünlüğü veya aşırı korumacı tutumu, çocuğun içsel kontrolünü kaybetmesi sonucunda saldırgan davranışlar görülebilmektedir (Bayram, 2012).

Ailelerin çocuklarını ihmal etmeleri, onların üzerlerinde aşırı baskı kurmaları veya aşırı gevşek bırakmaları, gereğinden fazla koruma gayreti içine girmeleri, çocukları sık cezalandırma eğilimleri çocukları isyana ve anti-sosyal davranışların içine sürüklemektedir. Aile içerisindeki eğitim tarzı da oldukça önem arz etmektedir. Özellikle şımarık ve nazlı eğitim şekli, içe dönük saldırgan davranış eğilimleri için uygun bir ilk şarttır (Küçük ve Acet, 2002).

Aile içi iletişim bozukluğu, eşler arası anlaşmazlık ve şiddet erkek çocuklarında saldırganlık veya içe kapanıklık gibi davranış problemlerine neden olabilmektedir. Anne sevgisini göstermediği yerde babanın otoritesinin hissettirilmesi, babanın çocuk üzerindeki aşırı baskısı da çocuğu saldırgan ve kavgacı davranışlarının sebebi olabilmektedir (Özbey ve Alisinanoğlu, 2009).

Çocuğun aile içinde şiddete uğraması sonucunda saldırgan davranışlar sergilediği belirtilmiştir. Başka bir deyişle çocuğun şiddete uğrama ve daha fazla saldırgan olma ihtimalini artırdığı düşünülmektedir (Ayan, 2007).

Yapılan bazı araştırmalar incelendiğinde saldırganlık ile ilgili önemli etkenlerden birinin aile olduğu görülmektedir. Bu çerçevede ebeveyn çocuk ilişkileri, anne/baba tutumları, ailede saldırgan modeller, aile içi şiddet ve istismar gibi faktörlerin ergenlerin saldırgan davranışlarıyla ilişkili olabileceği ortaya konmuştur (Kaplan ve Aksel, 2013).

Kısacası, ailelerin çocuklarına karşı almaları gereken önlemler ve davranış şekilleri şunlardır:

- Çocuklarınıza yönelik sevgi ve ilginiz sürekli ve tutarlı olsun,
- Çocuklarınızı gözetim altında yönlendirin,
- Çocuklarınıza uygun davranışları öğretebilmek için kendiniz model olun,

- Çocuklarınıza vurmayın,
- Kurallarınız ve disiplin yöntemleriniz konusunda kararlı olun,
- Çocuklarınızın ateşli silahlara ulaşamayacaklarından emin olun,
- Çocuklarınızın çevrenizde ya da evinizde şiddet görmelerine önlemeye çalışın,
- Çocuklarınızın medyadaki şiddete çok fazla maruz kalmalarını önlemeye çalışın,
- Çocuklarınıza şiddet kurban olmayacakları yöntemleri öğretmeye çalışın,
- Çocuklarınıza şiddete karşı olmalarını öğretin (URL-3, 2015).

2. 1. 10. 4. Kitle İletişim Araçları

Kitle iletişim araçlarının, özellikle de televizyonun gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu sosyal yaşam alanlarının tümüne nüfuz ettiği bir gerçektir. Başka bir deyişle kitle iletişim araçları sosyal yaşamı olanaklı kılan en önemli araç haline gelmiştir. İnsanlar, karmaşık çevrelerine uyum sağlamada, gündelik yaşamlarını düzenlemede, dışlanma ve yalnız kalma korkusu olmadan yaşamlarını sürdürmede başka araçların yardımına ihtiyaç duyarlar. Bu araçların büyük bir bölümünü kitle iletişim araçları oluşturmaktadır (Gökçe, 2006).

Kitle iletişim araçları, bireylerin toplum ile bütünleşmesinde, toplumun bir parçası olmalarında, toplumun kültürel değerlerini almalarında ve yeni değerler eklemelerinde, inanç, tutum ve davranışlarındaki değişmelerde önemli bir rol oynamaktadır. Bu etkileşimin düzeyi, bireylerin kitle iletişim araçları ile ilgili önyargılarına, bu araçların hangi sıklıkla kullandıklarına ve bu araçlar aracılığıyla kendilerine ne tür mesajlar verildiğine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Temizel, 2008).

Kitle iletişim araçları; ülkemizin ve dünya sorunları hakkında hedef kitlelerine aktardıkları bilgilerle, ulaşılabilen kitlenin bilgi sahibi olabilmelerine imkan sağlar. Bu aktarım, toplumun habere, bilgiye ve fikre ulaşmasını, bu bilgilerin değerlendirilmesini ve onların halk içerisinde yayılmasını içerir. Günümüzde spora duyulan ilginin her geçen gün artması sonucu büyük bir spor kamuoyu oluşmuştur. Kitle iletişim araçları, bu kamuoyunun oluşmasında, bilgilenmesinde, yönlendirmesinde büyük pay sahibi olmuştur (Şahan ve Çınar, 2004).

Toplumsal yaşantı içerisinde gelişen kitle iletişimi bir çok yönden fonksiyonel olarak kullanılmaktadır. Kamuoyu oluşturmadan, toplumsal eğitim ve öğretime kadar uzanan bir yelpazede bulunmaktadır. Kitle iletişim araçları, özellikle içerisinde internetin ve televizyonun varlığı sayesinde, bireyler üzerinde en etkili olunan yöntemdir ve bu araçlar özellikle günümüzde modern toplum yapılarının temel bilgi edinme araçlarıdır (Temizel, 2008).

Kitle iletişim araçları, iyi yönde kullanıldıkları zaman insanlığa çok faydalı olduğu, olumsuz yönde kullanıldıkları zaman ise toplumu kötü yönde etkileyeceği tartışmasız bir gerçektir. Kitle iletişim araçları birçok konudaki enformasyonla insanlar üzerinde etkili olabilmektedir. Bilgi edinmek ve özellikle boş zamanları değerlendirmek üzere kitle iletişim araçlarına yönelen insanlar, yoğun bir yönlendirme ile karşı karşıya kalabilmektedirler (Acet, 2005).

Kitle iletişim araçlarından özellikle televizyonun çocuklar ve yetişkinler üzerinde olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Bazı TV kanallarında, gazetelerde gösterilen vahşet görüntüleri ve verilen şiddet haberleri, çocukları ve gençleri etkisi altına alarak onların şiddete başvurmalarına sebep olmaktadır. En yumuşak toplumlarda bile nefret ve şiddetin körüklenmesi, insanların dengesiz davranışlara sürükleyebilmektedir (Bayram, 2012).

Kitle iletişim araçları ve medyadaki şiddet saldırganlığı çok çeşitli yollarla ortaya çıkarır. Bu yöntemlerden en dikkat çekici olanı ise taklittir. Birçok psikolojik çalışma çocukların ve gençlerin yeni davranışları başkalarını gözlemleyerek öğrendiklerini ve sık sık televizyonda gördükleri saldırgan modelleri kendilerine örnek aldıklarını göstermektedir (Eroğlu, 2009).

Son zamanlarda toplumda saldırganlık olaylarının tırmanmasıyla birlikte toplumun pek çok kesiminde, kitle iletişim araçlarının saldırganlık olgusunu yönlendirmede etkisinin olup olmadığı tartışılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının insan davranışlarının şekillenmesinde önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Kitle iletişim araçları toplumda yaşananları anlatırken aynı zamanda da dış gerçekleri aktarmaktadır. Bununla birlikte basın yayın organlarının toplumu bilgilendirirken aktardığı mesajlarda saldırganlık olgusunun dozunun ayarlandığını söylemek oldukça zordur (Eroğlu, 2009).

Kitle iletişim araçları sayesinde şiddet içerikli görüntüler izlemek temel olarak fiziksel saldırganlığa, daha sonra ise diğer saldırganlık türlerinin artmasına yol açabilmekte ve bireyin daha saldırgan bir kişiliğe sahip olmasına neden olabilmektedir (Gentile, Lynch, Linder ve Walsh, 2004).

Kitle iletişim araçlarındaki saldırganlığın kimleri ne derecede etkileyeceği, bireylerin saldırganlıkla ilgili geçmişte yaşamış olabileceği travmalara, bireysel farklılıklara ve sosyal çevrenin saldırganlığa verdiği değere göre değişiklik göstermektedir (Bayram, 2012).

2. 1. 10. 5. Uyuşturucu Madde ve Alkol Kullanımı

Saldırganlığın birçok nedeni var olsa da bunlar arasında en önemlilerinden biri de uyuşturucu madde ve alkol kullanımınıdır.

Alkol ve madde kullanımıyla, saldırganlık eylemlerinin birbirini tırmandırdığı belirlenmiştir. Uyuşturucu maddelerin kimyasal etkileriyle saldırgan davranışların, şiddet eylemlerinin ortaya çıkmasında doğrudan rol oynamaktadır. Bu maddelerin insan beyni üzerinde kontrol mekanizmalarını zayıflatması veya yoğun enerji halinin ortaya çıkması neticesinde, şahıslar daha saldırgan ve kontrolsüz davranış içerisinde olabilmektedirler (Altuner, Engin, Gürer, Akyay ve Akgül, 2009).

Bununla birlikte, alkolün alınma miktarına göre farklı etkilerinin olduğu, az miktarda alındığında alkol saldırganlığı ortadan kaldıracak şekilde, fazla alınan alkol ise davranış hakimiyetini ortadan kaldırarak saldırganlığı artmasına neden olabilmektedir. Alkolün saldırganlığa neden olması alkol alınmadan önceki engellenme durumuna veya ruh haline bağlı olarak etkilenmektedir (Bayram, 2012).

2. 1. 10. 6. Çevresel Faktörler

Çevresel faktörler denildiği zaman birden fazla olumsuzluk içeren unsurlar aklı gelmektedir. Çevresel faktörlerin birkaçının bir araya gelmesiyle birlikte, insanda bir anda meydana gelen patlamalar saldırganlığa yol açmaktadır (Baumann, 1994). Kişinin saldırgan davranışlar göstermesine çoğu zaman tek başına neden olmayan çevresel faktörler tamamlayıcı özellik göstermektedir. Çevre, kişinin geçmişten bugüne kadar ki konumu, ailesi, arkadaşları, okulu, eğitimi ve çevresinden etkilenerek edindiği deneyimlerin bütünüdür (Tiryaki, 2000). Hava kirliliği, gürültü, kalabalık, karanlık, sıcaklık, çevresel faktörler kapsamında olup saldırganlığa yol açmaktadır. Saldırgan davranışları etkileyen çevresel belirleyiciler sırası ile aşağıdaki başlıklarda yer almaktadır.

2. 1. 10. 6. 1. Hava Kirliliği

Kimyasal ve endüstriyel ürünler tarafından üretilen kötü kokulara maruz kalma, bireylerin uyarılabilirliklerini artırarak saldırganlığın ortaya çıkmasına yol açabilir. Ancak bu etkinin bir noktada geçerli olabileceği kabul edilmelidir. Eğer ortaya çıkan koku gerçekten çok kötüyse, muhtemelen o ortamdan uzaklaşmak birincil mesele haline geldiği için saldırganlığı azaltan bir etki bile gösterebilir. Stadyumların çevresinin veya içerisindeki temizliği, bakımı sporcuları etkileyen önemli çevresel faktörler arasındadır. 1997- 1998 sezonunda Türkiye ikinci futbol ligi takımlarından Diyarbakırspor'un, kendi sahasında oynadığı maçlardan birisinde rakip takımın soyunma odasına sinek ilacı ve tiner gibi birtakım kimyasal içerikli ve kokulu maddeler sığıdığı iddia edilmiştir. Bu çevresel

faktörlerden etkilenen rakip sporcularda saldırgan davranışlar göstererek tepkilerini dile getirmişlerdir. Bu gibi olayların örnekleri çok değişik şekillerde çoğaltılabilir (Şahin, 2003).

2. 1. 10. 6. 2. Gürültü

Birkaç çalışmada yüksek ve rahatsız edici derecede gürültüye ve sese maruz kalmış insanların böyle bir durum yaşamayan insanlara göre daha fazla saldırganlık gösterdikleri bulunmuştur. Maçlarda uğultu şeklinde gelen küfür ve benzeri gürültüler sporcuları en çok rahatsız eden faktörlerin başında gelir. Maçlarda sürekli olarak yüksek sesle edilen küfürler özellikle bir kişiyi hedef alıyorsa, bu küfürler o sporcuyu maç içinde zaman ilerledikçe saldırgan duruma geçirir (Şahin, 2003).

2. 1. 10. 6. 3. Kalabalık

Bazı çalışmalar, aşırı kalabalığın saldırganlık düzeyini yükseltebileceğini göstermiştir. Kalabalık engellenme, uyarılma ve sıkıntı halleri gibi diğer ortam belirleyenlerinin olumsuz olduğu durumlarda saldırganlık patlamalarının olmasını kolaylaştırmaktadır (Şahin, 2003).

2. 1. 10. 6. 4. Karanlık

Spor gözlemcileri, anti sosyal davranışlarla karanlık arasında bir ilişkinin var olduğunu açıklamış ve anti sosyal davranışlarda karanlığın rolünü yorumlamışlardır. Profesyonel beysbol oyunlarına katılan birçok izleyici arasındaki kavgaların %69' unun gece meydana geldiği belirtilmektedir. Karanlık, kontrol edilen koşullar altında bağımsızca değerlendirilmiştir ve insanlar arası saldırganlığı arttırdığı tespit edilmiştir (Weinberg ve Gould, 1995'ten aktaran: Kabak, 2009).

2. 1. 10. 6. 5. Sıcaklık

Genellikle sıcaklığın yüksek olduğu zamanlarda insanların, havanın da etkisiyle çok daha kolay öfkeye kapıldıkları ve saldırgan davrandıkları düşünülmektedir (Ünlü, 2013). Laboratuvar ve arşiv araştırmaları, sıcaklık ile saldırganlık arasında pasif bir ilişki kurmaktadır. Beysbolda bu durum araştırılmış ve çok yüksek sıcaklığın izleyici saldırganlığını artırdığı bulunmuştur. Beysbol oyununda sıcaklık saldırganlık ilişkisini test etmişlerdir. Oyunun devamı ile birlikte sıcaklık artarken bir çok darbe vuruşu yapılmıştır (Russell, 2003).

2. 1. 11. Sporda Saldırganlık

Spor, belirli kurallarla sınırlanan ve kendine özgü teknik yöntemleri bulunan, hem spor yapan kişilerde hem de seyircilerde büyük bir coşku ve haz uyandıran etkinliklerdir. Genel olarak spor yapmayanların yapanlara oranla daha saldırgan oldukları düşünülüp, bireylerin sporla iç içe olduklarında bu saldırgan hallerinden uzaklaşılacağı düşünülmektedir (Kırkbir, 2014).

Acet (2005)'e göre, spor açısından üzerinde dikkatle durulması gereken iki önemli nokta vardır: Bunlardan birincisi; saldırının hangi amaçla ve kasıtlı yapıldığıyla ilgili olup, ikinci nokta ise; saldırının yöneldiği hedefidir. Spor karşılaşmaları ve rekabetin yaşandığı şartlar ve seyircinin izleyici olarak bulunduğu mücadele gerektiren spor karşılaşmalarında, saldırganlığın meydana gelmesi için uygun zemin hazırlanmış demektir. Fakat rakibe zarar veren her davranışı da saldırganlık olarak nitelendirmemek gereklidir. Spor karşılaşmalarındaki saldırganlığın sınırlarını, ilgili spor dalının kurallarıyla yapılan hareketin taşıdığı niyet ve kasıt belirler. Örneğin, güreş ve boks gibi dövüş sporlarında yapılan bir mücadeleyi aynı şekilde, futbolda, voleybolda ve basketbolda uygulamak mümkün değildir. Çünkü her branşın kendine özgü kuralları vardır ve bu kurallar çerçevesinde mücadeleye izin verilmektedir.

Saldırganlıkla ilgili çok farklı görüşlerin var olduğu bilinmektedir. Sporda saldırganlığın varlığından söz etmek için birtakım davranışların ortaya koyulması ve bu davranışların karşıdaki insanlara fiziksel ya da psikolojik olarak zarar verme amacı gütmesi gerekir.

Sporda saldırganlık, sporcunun ilgilendiği spor dalına ait kuralların dışına çıkarak, söz, beden ve işaretlerle karşısındakine zarar vermek niyeti ile yaptığı davranışların bütünüdür (Demirel, Kalkavan, Acet, Koç ve Şinoforoğlu, 2006).

Rakibi veya hakeme karşı acı vermek ve kızdırmak amacıyla yapılan hareket veya alay etme sözlü saldırganlığın örneğidir. İşaretlerle saldırganlık, yumruk, tenis raketi vb. aletlerle de rakibi tehdit etmeyi kapsar. Aynı şekilde, birtakım el kol hareketleriyle veya bakışlarla da bu tür saldırganlık ortaya çıkabilir. Bedeni saldırganlık ise, sadece yakın temasa izin verilen ve bireysel mücadele sporlarında uygulanır. Çelme takma, tekme veya yumruk atma, spor aletleriyle rakibe vurma gibi durumlar bunlara örnek olarak gösterilebilir (İkizler ve Karagözoğlu, 1997).

Saldırganlık ve spor arasındaki ilişki iki insanın veya grup halindeki insanların birbirlerine üstünlük kurmak amacıyla vermiş oldukları yoğun mücadele sonucunda ortaya çıkmıştır. Eğer üstünlük sağlamak söz konusu ise, bunu elde edebilmek için insanın

yaradılışındaki saldırgan dürtüleri ortaya çıkmaktadır (Stephens, 1998'ten aktaran: Gümüşdağ, 2004)

Saldırgan davranışların oluşmasında fiziksel yorgunluğun artması, skorun değişmezliğinin getirdiği gerginlik, rakip takımın fizik gücü ve performansının yüksek oluşu, en önemlisi de rakibin süregelen saldırgan davranışlarının hakem ya da seyirciler tarafından hoş karşılanması gelmektedir (Köknel, 1982).

Bunların yanında, sporda saldırganlık bir boşalma vasıtasıdır. Birey, toplumun normal şartlarda men ettiği saldırgan davranışları spor ile yok edebilir. İnsanlarda otoriteye başkaldırma, baskıya boyun eğmeme gibi isyanların yerine spor faaliyetlerinde bu hırs ve agresif davranışlarda bulunmakta, ceza vermekten zevk duymaktadırlar. Bu kişiler spor sayesinde zihin ve beden bakımından rakiplerini yenerek tatmine kavuşmaktadırlar. Bazıları da saldırganlık arzularının spor ile boşalmadığına, aksine spor ile bu arzularının daha da arttığını öne sürmektedirler (Şahin, 2003).

Bir başka açıdan bakıldığında, sporda saldırganlığın genellikle engellenmeden kaynaklandığı söylenebilir. Bu engellenme, başarılı olma, güç kazanma, tanınma, prestij, üstünlük ve egemenlik sağlama gibi güdülerin önlenmesi sonucunda ortaya çıkar. Spor ortamında yaşanan karşılaşmanın sonucu gibi çeşitli durumsal faktörler, engellenmeyi yükselterek saldırgan davranışlara neden olabilmektedir (Derwent, Arslanoğlu ve Şenel, 2010).

Spor olgusunun içindeki saldırgan davranışların azlığı ya da çokluğu branşlarla da ilgili olmaktadır. Örneğin; bireysel mücadele sporları çok fazla temas gerektirir. Bu yüzden, bu müsabakaların kurallarını bilmeyen seyirciler bu davranışları saldırgan davranışlar olarak nitelendirebilirler (Karayılmaz, 2006). Bir sporcu salt oyunun gerektirdiği ve kurallara uygun sertlikte bir harekette bulunuyorsa, rakibine zarar verici bir amacı yoksa, o davranış saldırganlık olarak kabul edilmez. Ancak bir sporcu rakibine zarar vermek amacıyla bilerek bir davranışta bulunuyorsa, o davranış saldırganlık olarak kabul edilir ve yaptırım uygulanır (Doğan, 2005).

Buna bağlı olarak, karşılıklı temas halinde yapılan spor dallarında, belirli kurallar dahilinde yapılan saldırganlık, anlayışlı olmayı gerektiren, takımın faydasına olan ve spordaki özel durumdan doğan gerekliliklerdir. Kuralların ihlal edildiği ve rakibe zarar verme niyetiyle hareket edilmesi durumunda saldırgan davranıştan söz etmek mümkündür. Saldırgan davranışların meydana gelmesinde; fiziksel yorgunluğun artması, skorun değişmezliğinin getirdiği gerginlik, rakip takımın fizik gücü ve performansının yüksek oluşu, en önemlisi ise rakibin sürekli saldırgan davranışlarının hakem ya da seyirciler tarafından hoş görülmesi söylenebilir (Duyar, 2011).

Başlangıçta, sporla bağdaşmayan olaylar olarak kabul edilse de saldırganlık ve şiddet olaylarına spor alanlarında rastlamak mümkündür. Hem spor karşılaşmalarına katılan sporcular arasında hem seyirciler arasında saldırganlık içeren davranışlar görülmekte, bu olaylara karışanlar, bu davranışlarını kendilerince haklı, çeşitli gerekçelere dayandırmaktadırlar. Oysa ki sporun, insanları ve toplumları birbirine yakınlaştıran sosyalleştirici, temel felsefesi barış, kardeşlik, dostluk olan önemli bir olgu olduğu sürekli vurgulanmaktadır. Buna en çarpıcı verilebilecek olan örnek, tarihte, olimpiyatlar sırasında savaflara bile ara verilmesidir (Özbaydar, 1983).

2. 1. 12. Sporda Şiddet

Spor, insanın bedensel, ruhsal ve aynı zamanda sosyal alanda gelişmesini sağlayan bir aktiviteler bütünü olup, insanın doğayla savaşımdan kaynaklanmış bir olgudur. Bilindiği gibi ilk insanlar, beslenmek, vahşi, yırtıcı hayvanların saldırılarından korunmak ve kurtulmak amacıyla avcılık yapmışlar, avladıkları hayvanların etinden, derisinden faydalanmışlardır. Böylece avcılık, insanoğlunun hayatında önemli bir uğraşı olarak yer almış, insanlık tarihi boyunca bir spor dalı olarak gelişmiş ve öteki spor dallarının kaynağını oluşturmuştur. Bu nedenle tüm spor dallarının temelinde, geniş kapsamlı bir kavram olarak insanın kendisiyle ve başkalarıyla mücadelesi yer alır (Köknel, 1996).

Spor her ne kadar, daha hızlıya, daha güçlüye ve daha yükseğe ulaşmak için yapılan büyük bir mücadele ise de, aynı zamanda evrensel ilke ve kurullarla yapılan bir oyun, yarış ve eğlencedir. Spor, yarışma ve rakip olmanın yanında sevgi, barış ve kardeşliktir. Sporu yapanların ya da seyirci ve taraftarların bireysel ya da sosyal sebeplerle bu amaçları görmezden gelmeleri, saptırmaları, kötüye kullanmaları, sporun, saldırgan davranışların ve şiddet eylemlerinin yer aldığı savaş alanına dönüştürülmesine neden olmuştur (Acet, 2005).

Öfke ve saldırganlık, lüteratürde çoğunlukla birlikte kullanılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmalarda öfke ve saldırganlık çoğu zaman birbiriyle ilişkili olarak ele alınmakta ve birbiriyle bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Genel olarak öfkenin tanımına bakıldığında, öfke kavramı orta düzeyde sinirlenme ya da sıkıntıdan, hiddet ve şiddetli öfkeye kadar değişen geniş bir duygusal yaşantı olarak tanımlanmaktadır (Martin, Watson ve Wan, 2000).

Sporda şiddet olaylarına, saldırganlık dürtüsünü bastıramayan, denetlemeyen, günlük hayatında amaç ve beklentilerine ulaşamayan, yeterince sosyalleşmemiş, benlik, kimlik, kişilik bunalımı içinde bulunan gençlerin neden olduğu bilinmektedir (Acet, 2005).

Bu tip kişilik yapısında olan gençler, taraftarı oldukları takımla, takımın renkleriyle tamamen bütünleşirler ve özdeşleşirler. Bütün amaçları, beklentileri takımın gücü, üstünlüğü, galip gelmesidir. Taraftarı oldukları takımın fedailiğini yaparak toplumda yer ve rol kazandıklarına inanırlar. Tuttukları takımları uğruna, saldırganlığı ve şiddeti bir saygınlık simgesi olarak görürler. İçinde buldukları alt kültürün, grubun, sosyal kesimin yarattığı boyun eğme, uyma, korkutma, sindirme, sosyal hızlanma ve riske girme gibi süreçlerin etkisi altında, saldırganlığı ve şiddeti bağlı oldukları renklerin ortak değeri olarak benimserler. Diğer takımlara ve rakiplere aşırı bir düşmanlık besler ve kendilerini toplumdaki soyutlarlar (Yetim, 2011).

Sporda şiddetin en yoğun olarak görüldüğü spor branşı şüphesiz futboldur. Diğer spor branşlarına göre daha popüler olan ve daha geniş seyirci topluluğuna hitap eden futbolda, şiddet içerikli görüntülerin gün geçtikçe arttığını, bu gibi şiddet olaylarının artarak karşımıza çıktığını görmekteyiz (Öncü, 2002).

Sporda saldırgan davranışları ve şiddeti yalnızca taraftarlar değil, sporun içinde bulunan sporcu, yönetici, hakem, amigo, medya vb. faktörler de teşvik etmektedir. Örneğin, maçlardan önce kulüp başkanı ya da sözcülerinin, karşı kulübe ve taraflarına yönelik sözlü saldırı ve kışkırtıcı davranışları, maç sırasında taraftarların gösteri ve tezahüratları, oyuncuların sert davranışları, amigoların kışkırtmaları, bilerek ya da bilmeyerek hakemlerin hatalı kararları, tartışmalı durumlar, spor yazar ve yorumcularının taraflı, kırıcı, yanlış ve sert yorumları, özellikle özel televizyon kanallarının reyting uğruna federasyonu, hakemleri, kulüpleri suçlayan yayınları, sporda saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine davetiye çıkartmaktadır (Köknel, 1996).

Spor karşılaşmalarında yenmek ve yenilmek, iki yüzü keskin bir kılıç gibidir. Bu durum, sporcuya devamlı baskı ve tehdit altında olma hissini yaşatır. Tüm spor karşılaşmalarının kuralları uluslararası düzeyde belirlenmekte ve bu kuralların ihlâl edilmemesi için gerekli tüm tedbirler alınmaktadır. Buna rağmen, normal şartlar ve kurallar çerçevesinde yarış kazanamayacağını anlayan sporcu ya da diğer ilgililer, kuralları ihlâl ederek ve rakibe saldırgan davranışlarda bulunarak yarış kendi lehine çevirmeye çalışırlar. Bu ise sporun ruhuna, amacına, centilmenlik anlayışına tamamen zıt, insana, sporcuya ve spor adamına yakışmayan bir davranış şeklidir (Acet, 2005).

Saldırgan davranışların ortaya çıkmasında, spor karşılaşmasını ne pahasına olursa olsun kazanmayı düşünen ve bu yolda hareket eden sporcu kadar, bu zihniyetle hareket eden yönetici, antrenör ve taraftarın da büyük bir rolü bulunmaktadır. Bu anlayış, spora yakışmaz ve zarar verir. Çünkü spor karşılaşmaları, amatörlük ruhuna uygun olarak beden ve ruhen sağlıklı ve dayanıklı olmak için, centilmenlik duyguları ile dostluk ve samimiyet içinde yapılmadıkça anlam ve önemini yitirirler. Spor karşılaşmalarının amacı,

centilmence yarışmak ve kazanmanın yanında sporcuları, yöneticileri, taraftarları, kulüpleri ve hatta toplumları birbirine yaklaştırıcı, kaynaştırıcı ve dostluk bağlarını kuvvetlendirici olmalıdır (Acet, 2005).

Sporda şiddet olaylarının ortadan kalkması için önce saldırganlık ve şiddeti doğuran sebeplerin ortadan kaldırılması gerekir. Her şeyden önce, ülkedeki eğitim sisteminde ve politikalarında, spor eğitimi zamanında ve yeterince öğretilmeli ve uygulanmalıdır. Spor bilimi ve spor yapma becerileri, ülke insanına ancak genç yaşlarda verilebilirse istenen sonuçlar alınabilir (Yetim, 2011).

Sporda saldırganlık ve şiddetin ortadan kaldırılabilmesi için;

- Sporun bir kavga değil, barış, kardeşlik, dostluk duyguları içinde mertçe yapılan bir yarışma olduğu herkese öğretilmelidir.
- Sporun hangi kurallarla yapılacağı evrensel kriterlerle belirlenmiştir. Her spor kendi kural ve ilkeleriyle yapılır. Sporcudan, dinleyici ve seyirciye kadar herkese bu ilke ve kurallar öğretilmelidir.
- Sporcular karşılaşmalara iyi hazırlanmalı, kendini ve seyirciyi kandırıcı, tahrik edici davranışlardan kaçınmalıdır.
- Spor karşılaşmaları için çok iyi hakemler yetiştirilmeli ve herkes hakemlere güvenmelidir. Tabi ki hakemler çok iyi hazırlanarak bu güvene lâyık olmalıdırlar.
- Sporu çirkinleştiren, amacından saptıran ve kitleleri yanlış yönlendiren her kim olursa olsun hak ettiği muameleye, cezaya çarptırılmalı ve bu örnek olay olarak kamuoyuna açıklanmalıdır.
- Statlarda hakeme ve başkalarına küfür kesinlikle önlenmelidir.
- Spor karşılaşmalarında gerekli tüm güvenlik tedbirleri alınmalı ve hiçbir çirkinliğe müsaade edilmemelidir.
- Sporcu ve spor adamlarının, Atatürk'ün dediği gibi "zeki, çevik ve aynı zamanda ahlâklı", sportif olgunluğa ve erdeme sahip, toplumda örnek kişi olmaları gerekir.
- Spor yöneticilerinin sorumsuz tutum ve söylemlerden kaçınmaları, kucaklayıcı, hoşgörülü ve sağduyulu davranmaları gerekir.
- Spor yayınları kışkırtıcılıktan uzak, doğru, objektif, yanlış anlamalara neden olmayacak; taraftarı, izleyiciyi, halkı eğitici tarzda olmalıdır.
- Gelecek kuşakların hoşgörülü, bilinçli nitelikli olup olmaması, içinde yaşayacakları ortamla bağlantılıdır. Bu nedenle toplumsal ortamın temelini oluşturan aile, aile içi ve okul eğitimi, din, gelenek, görenek, töre gibi kurumların insanı hoşgörü içinde kucaklayan niteliklere sahip olması gerekir.

- Aile içi eğitim ve iletişimden başlayarak toplumsal ortamı oluşturan bütün sosyal kurumlar bu açıdan değerlendirilmeli, hoşgörüyü arttıran davranış kalıplarına etkinlik kazandırmak için gayret sarf edilmelidir. Temel sosyal kurumlar ve yapılar, insanın ve insanlığın mutluluğu için insanlar tarafından oluşturulan ilke ve kuralları uygulamalıdır (Köknel, 1996).

Yöneticiler ve antrenörler, "insanların ölmesinden önce maç kaybederim" felsefesine bağlı kalarak, "ne pahasına olursa olsun kazanmak" düşüncesine bağlı olmadan, seyirciler üzerindeki etkilerini kullanarak şiddeti azaltma yönünde çaba gösterirlerse, olumsuz davranışların önlenmesinde önemli bir mesafe kat edilebilir. Sonuç olarak spor; insan, toplum ve insanlık için barış, kardeşlik, yarış, oyun, eğlence, zevk ve boş zamanları değerlendirme aracıdır. Spor sağlık, güzellik ve başarıdır, ama kesinlikle şiddet değildir (Acet, 2005).

2. 2. Alanla İlgili Yapılan Çalışmalar

2. 2. 1. Saldırganlıkla İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Kırkbir (2014) "Karadeniz Teknik Üniversitesinde Öğrenim Görmekte Olan ve Okulun Sportif Faaliyetlerine Katılan Öğrencilerin Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi" adlı bir çalışma yapmıştır. Araştırmanın evrenini, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde 2013-2014 eğitim öğretim yılında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise evrenden tesadüfi olarak seçilen, 120'si erkek, 96'sı bayan olmak üzere toplam 216 sporcudan oluşmaktadır. Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak İpek İter (Kiper) tarafından geliştirilen "Saldırganlık Envanteri" (Kiper 1984) ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin genel dağılımları ve yüzde frekansları tanımlayıcı istatistik (Descriptive Statistics) ile belirlenmiştir. Öğrencilerin cinsiyet ve spor türüne göre saldırganlık durumlarının karşılaştırılmasında $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız örneklem T Testi (Independent Sample T Test) uygulanmıştır. Yaş ve spor yapma yılına göre ise saldırganlık durumlarının karşılaştırılmasında $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way Anova) uygulanmıştır. Anlamlı bulunan gruplar arasındaki farklılıkları belirlemek içinse Tukey HSD uygulanmıştır. Çalışma sonucunda yaş ve cinsiyete göre öğrencilerin genel saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı farklar bulunurken, spor türü ve spor yapma yılına göre genel saldırganlık düzeyleri arasındaki farklar anlamsız bulunmuştur. Bu sonuçlara göre öğrencilerin yaşları arttıkça genel saldırganlıklarının da görülmüştür. Spor yapma yılına göre ise 3-5 yıldır spor yapan

öğrencilerin diğer gruplardan genel olarak daha az saldırgan olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında erkelerin kızlardan, bireysel spor yapanların da takım sporu yapan öğrencilerden genel olarak daha saldırgan oldukları bulunmuştur.

Akoğuz (2013) “Bireysel ve Takım Sporlarında Üniversiteler Arası Yarışmalara Katılan Öğrencilerin Saldırganlık Düzeyleri” adlı çalışmasında üniversite takımlarında bireysel ve takım sporlarında üniversiteler arası yarışmalara katılan öğrencilerin günlük hayatlarındaki saldırganlık düzeylerini belirlemek, spor ve saldırganlık ilişkisini ortaya koymaktır. Araştırmada öğrencilerin yaptıkları spor türlerine, kategorisine ve cinsiyetlerine göre saldırganlık durumları incelenmiştir. Çalışmanın örneklem grubunu 2012-2013 eğitim öğretim yılında üniversiteler arası yarışmalarda Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesini çeşitli spor dallarında temsil eden 27 kız, 61 erkek olmak üzere toplamda 88 kişi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Buss Perry (1992) tarafından geliştirilen ve Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirliği H. Andaç Demirtaş Madran tarafından yapılan, 29 maddelik saldırganlık ölçeği uygulanmıştır. Araştırma bulgularına bakıldığında, yarıştıkları spor türüne göre, saldırganlık durumları arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucuna göre ise üniversite takımlarında sporcu olan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri çok yüksek değildir. Ayrıca kız ve erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin birbirlerine çok yakın olduğu görülmüştür.

Özen, Eygü ve Kabakuş (2013) “Üniversite Öğrencilerinin Sporda Şiddet ve Saldırganlık Algıları” adlı çalışmalarının amacı üniversite öğrencilerinden oluşan taraftar grubunun futbolda şiddet ve saldırganlığa yönelmelerinde etkili olabileceği düşünülen faktörlerin sebeplerini araştırmak ve çözüm önerileri üretebilmektir. Çalışmaya Atatürk Üniversitesinde öğrenim gören 360 öğrenci katılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen anket kullanılmıştır. Araştırma sonucu neticesinde bazı ifadelerin katılımcıların yaşları ve taraftarı oldukları takım ile anlamlı bir ilişkisi olduğu belirlenmiştir.

Ersoy, Tazegül ve Sancaklı, (2012) “Güreşçilerin Saldırganlık Düzeylerinin Sosyo-Demografik Açısından İncelenmesi (Ankara örneği)” adlı çalışmanın amacı, genç erkek güreşçilerin saldırganlık düzeylerinin sosyo-demografik özelliklere göre incelenmesidir. Araştırmada veri toplamak için gençlerde genel saldırganlık düzeyini ortaya koyan Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen, “Saldırganlık Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmayı Ankara Şeker, MTA ve TEDAŞ spor kulüplerinde oynayan ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 81 güreşçi oluşturmaktadır. Analiz bölümünde yaş, spor yaşı ve en yüksek derece değişkenlerine göre güreşçilerin saldırganlık düzeyleri değerlendirilmiştir. Bu değişkenlerin saldırganlık düzeylerinin karşılaştırılmasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık saptanamamıştır. Değişkenlerin saldırganlık üzerindeki etkisini

belirlemek için yapılan spearman analizinde de istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık saptanamamıştır.

Tekin, Tekin ve Eliöz (2011) “Kick-Boksörlerin Çeşitli Değişkenlere Göre Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Araştırılması” adlı bu araştırma Muğla'nın Bodrum ilçesinde 2010 Türkiye Kick-Boks Şampiyonası'nda yapılmıştır. Araştırmanın amacı kick boks sporcularının öfke ve saldırganlık düzeyleri hakkında bilgi sahibi olmaktır. Çalışmaya 50 kadın, 155 erkek toplam 205 kişi katılmıştır. Bu çalışmada yaş, cinsiyet ve kuşak derecesi dikkate alınmıştır. Araştırmada verileri toplamak için Özer (1994) tarafından uyarlanan Spielberg'er'in Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ) ve İpek İlter Kiper tarafından geliştirilen saldırganlık ölçeği kullanılmıştır. Sonuç olarak bakıldığında cinsiyete ve kuşak derecesine bağlı olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmamış, ancak yaş gruplarına göre Öfke dışı puanlarında ($p<0.001$), öfke içe ($p<0.001$), öfke kontrol puanlarında ($p<0.05$) ve toplam öfke puanlarında ($p<0.001$) anlamlı farklar bulunmuştur.

Tutkun, Güner, Ağaoğlu ve Soylu (2010) “Takım Sporları ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin Değerlendirilmesi” adlı çalışmalarının amacı takım ve bireysel spor yapan oyuncuların saldırganlık düzeylerinin, saldırganlığı etkileyen bazı faktörler açısından değerlendirilmesidir. Bu çalışmada İpek İlter (Kiper) tarafından geliştirilen, 30 maddeden ve üç alt testten (yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık) oluşturulmuş saldırganlık envanteri kullanılmıştır. Araştırmaya 120 (%50)'si takım sporları 120 (%50)'si bireysel spor yapan toplam 240 sporcu katılmıştır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında bireysel spor yapan oyuncuların yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve genel saldırganlık ortalama puanları ile takım sporu yapan oyuncuların saldırganlık ortalama puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p<0.05$). Sonuç olarak bakıldığında spor, bireyleri ve grupları karşılıklı bir rekabet ve yarışma içine sokar. Rakiple doğrudan teması gerektiren sporların takım sporlarına göre saldırganlığa ve şiddete daha yatkın oldukları görülmektedir.

Kalkavan, Acet, Özdilek, Karavelioğlu, Koç ve Şinforoğlu (2007) Kütahya'da minik ve miniminikler futbol müsabakalarına katılan futbolcuların sporda saldırganlık ve şiddetle ilgili görüşlerinin araştırılması amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Araştırma grubunu, Kütahya ilinde faal olarak 2006–2007 amatör futbol sezonunda mücadele eden toplam 18 takım ve 273 minik ve miniminik futbolcu oluşturdu. Minik futbolcuların saldırganlık ve şiddete ilişkin görüşlerini belirlemede 25 maddelik Lickert tipi anket uygulandı. Elde edilen verilere istatistik yöntem olarak $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Ki-Kare (Cross-Tabulation) testi uygulandı. Bu çalışmanın amacına yönelik hazırlanan anket öncelikle araştırma kapsamına alınmayan bir gruba uygulanarak veri toplama aracının güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapıldı. Araştırma sonuçları, minik ve mini-minik futbolcuların sporda

saldırıcılık ve şiddetin oluşmasında; kazanmanın kendileri için her şey olmadığına ($P<0.05$), rakiplerini düşman gibi görmediklerine ($P<0.05$), saldırıcılığın ortaya çıkışında medyanın ve spor köşe yazarlarının etkili olduğuna ($P<0.05$), amigoların da seyirciyi olumsuz yönlendirdiklerine ($P<0.05$), aile yapısının, seyircilerin, sporcuların, hakemlerin ve antrenörlerin etkisi olduğuna inandıklarını göstermektedir.

Afyon ve Özkan (2006) "Futbolcularla Güreşçilerin Saldırıcılık Düzeylerinin Karşılaştırılması" adlı çalışmalarının amacı, futbolcular ve güreşçilerin saldırıcılık düzeylerinin karşılaştırılmasıdır. Araştırma, 50 amatör futbolcu ile 50 Güreşçi üzerinde yapılmıştır. Değişik illerdeki tesadüfi olarak belirlenen amatör takımların Yatağan Spor ($n=17$), Ulucak Belediye Spor ($n=16$) ve Dumlupınar Üniversitesi Çini Spor ($n=17$) futbolcuları ile Selçuk Üniversitesi'nden ($n=14$), Uludağ Üniversitesi'nden ($n=15$), İzmir Tekel Spor'dan ($n=22$) toplam 100 kişilik güreşçi grubunun saldırıcılık düzeyleri tespit edilerek karşılaştırılmıştır. Saldırıcılık düzeyini belirlemek için Özcan Köknel'in saldırıcılık ölçeği müsabaka döneminde uygulanmıştır. İstatistikî yöntem olarak futbolcular ve güreşçilerin arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek amacı ile T testi uygulanmıştır. Futbolcular ile güreşçiler arasında T testi sonuçlarına göre ($p<0,01$) düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüş, güreşçilerin futbolculara oranla daha saldırıcılık eğiliminde oldukları belirlenmiştir.

İkizler, Balcıoğlu ve Atay (1996) Birden fazla sakatlanma geçiren bireysel mücadele sporcularında sakatlığın saldırıcılık ve düşmanlık duygularıyla ilişkisini incelemişlerdir. Bu çalışmanın amacı Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulunda okuyan, aktif olarak bireysel mücadele sporu yapan ve yarısı birden fazla sakatlanma geçirmiş, diğer yarısı ise hiç sakatlık geçirmemiş olan toplamda 40 öğrencide sakatlığın, saldırıcılık ve düşmanlık duygularıyla bir ilişkisinin bulunup bulunmadığını tespit etmektir. Bu çalışmada ölçüm aracı olarak Rorschach Psikolojik Testi (Mürekkep Lekesi Testi) kullanılmıştır. Daha çok kişiliğin tamamı hakkında geniş bilgi veren bu testten saldırıcılığa ilişkin veriler, psikogramdan taranarak elde edilmiştir. Sonuç olarak her iki gruptaki sporcuların büyük bir çoğunluğunda, bu duyguların yoğun olarak yaşandığı ortaya çıkmıştır. Fakat birden fazla sakatlanmış sporcularda görülen saldırıcılık ve düşmanlık eğilimlerinin, hiç sakatlanmamış sporculardakine oranla daha az yaşandığı belirlenmiştir.

Bostan ve Kılıçgil (2008) "Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Öğrencisi Olan ve Olmayan Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin Saldırıcılık Boyutları" adlı çalışmada, iki farklı grubun saldırıcılık boyutu araştırılmıştır. Araştırmada geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış Saldırıcılık Envanteri kullanılmıştır. Araştırma grubunu, Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencileri (100 öğrenci) ile Ankara Üniversitesinin

çeşitli Fakülte ve Yüksekokullarındaki öğrenciler (200 öğrenci) oluşturmuştur. Araştırmaya toplam 300 öğrenci katılmıştır. Saldırganlık envanterine göre Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencileri, Ankara Üniversitesinin çeşitli Fakülte ve Yüksekokullarındaki öğrencilere göre, “Yıkıcı Saldırgan” ve “Edilgen Saldırgan”dırlar. Ankara Üniversitesinin çeşitli Fakülte ve Yüksekokullarındaki öğrenciler ise Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerine göre “Atılgandırlar”.

Şahin (2007) yaptığı araştırmada psikolojik ihtiyaç (ilişki, yeterlik ve özerklik ihtiyacı) düzeyleri farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini; cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri okulun türüne, algıladıkları anne tutumuna, algıladıkları baba tutumuna, yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim yerine, ailelerinde şiddet uygulanma durumuna, öğrenim gördükleri okuldan memnuniyet düzeylerine ve serbest (boş) zamanlarında yaptıkları etkinliğin türüne göre incelemiştir. Araştırma grubunu 2006-2007 eğitim-öğretim yılında Kayseri ilinin iki merkez ilçesi, Melikgazi ve Kocasinan’da bulunan Kayseri Endüstri Meslek Lisesi, Mimar Sinan Endüstri Meslek Lisesi, Sümer Lisesi ve Atatürk Lisesinin 1., 2. Ve 3. Sınıflarında okuyan 1011 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri, Kocatürk (1982)’ün “Saldırganlık Envanterinden” yararlanılarak Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen “Saldırganlık Ölçeği” ile ölçülmüştür. Öğrencilerin psikolojik ihtiyaç düzeyini belirlemek amacıyla, Deci ve Ryan (2000) tarafından geliştirilen Kesici, Bozgeyikli, Sünbül ve Üre (2002) tarafından Türk kültürüne uyarlaması yapılan “Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği” araştırmacı tarafından lise öğrencilerine uyarlanarak kullanılmıştır. Araştırmada ele alınan diğer değişkenler ile ilgili bilgiler ise araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu ile elde edilmiştir. Verilerin analizindeki iki yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Varyans analizi sonucunda F değerinin anlamlı çıkması durumunda farkın kaynağını belirlemek amacıyla, Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular şu şekildedir: Lise öğrencilerinin saldırganlık puanı üzerinde ilişki ihtiyacı düzeyi ile serbest zamanlarda yapılan etkinliğin türü, yeterlik ihtiyacı düzeyi ile öğrenim görülen okuldan memnuniyet düzeyi ve özerklik ihtiyacı düzeyi ile cinsiyet değişkenlerinin ortak etkisi anlamlı bulunmuştur. Ancak lise öğrencilerinin saldırganlık puanı üzerinde diğer değişkenlerin ortak etkileri anlamlı bulunmamıştır. Cinsiyetin, algılanan anne tutumunun, algılanan baba tutumunun, ailede şiddet uygulanma durumunun, öğrenim görülen okuldan memnuniyet düzeyinin, ilişki ve ihtiyacı düzeyinin öğrencinin saldırganlık puanları üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur. Okul türünün, yaşamın çoğunun geçirildiği yerleşim yerinin, serbest zamanlarda yapılan etkinliğin türünün ve özerklik ihtiyacı düzeyinin öğrencilerin saldırganlık puanları üzerindeki temel etkisi anlamlı bulunmamıştır.

Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu (2007) yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin, saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi, ergenlerin yaş ve yurttaki kalma süreleri ile öfke ve saldırganlık düzeyi arasında ilişki olup olmadığının incelenmesi amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın evreni Konya ilinde bulunan erkek ve kız yetiştirme yurdunda kalan 2828 sayılı yasa ile korunma ve bakım altında bulunan ergenlerden oluşmuştur. Araştırma örneklemine toplam 201 ergen dahil edilmiştir. Ergenlerin yaş ortalamaları 15.20 dur. Araştırma sonuçlarına göre; ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzı alt boyutları ile saldırganlık alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin yaşları ile “genel saldırganlık” ve alt boyutlarından, atak, dolaylı, sinirli ve negatif saldırganlıklar arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ergenlerin yaşları ile sürekli öfke düzeyleri ve öfke dışı alt boyutları arasında da anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç ise, ergenlerin yurttaki kalma süreleri arttıkça saldırganlık ve öfke düzeyleri de artmaktadır.

Kabak (2009) “Ergenlerde Spora Katılımın Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi” adlı çalışmada, spor yapan ergenler ile spor yapmayan ergenlerin saldırgan davranışlarını karşılaştırmıştır. Araştırma 600 öğrenci üzerinde Kocatürk tarafından geliştirilen “Saldırganlık ölçeği” kullanılarak yapılmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyete ve ailenin aylık gelir düzeyine göre öğrencilerin saldırganlık puanları arasında istatistiksel anlamda bir fark olduğu belirlenmiştir. Erkek öğrencilerin kızlara göre istatistiksel anlamda daha yüksek saldırganlık puanına, aile aylık geliri 600 tl ve aşağısında olan öğrencilerin saldırganlık puanlarının diğer öğrencilere göre daha düşük olduğu saptanmıştır.

Dervent ve diğ. (2010), lise öğrencilerinin sportif aktivitelere katılımlarıyla saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Araştırmanın örneklemini, İstanbul ili Gaziosmanpaşa ilçesinin Kadri Yörükoğlu, Plevne ve Cumhuriyet Liselerinde öğrenim gören rastgele seçilmiş 354 öğrenci (167 kız, 187 erkek) oluşturmuştur. Araştırmada, veri toplama aracı olarak İpek İter Kiper tarafından geliştirilmiş ve 30 maddeden oluşan “Saldırganlık Envanteri” kullanılmıştır. Elde edilen veriler, SPSS for Windows 14.0 paket programında, betimsel istatistik analizi, ilişkisiz t-test istatistiksel teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre, spor yapan tüm öğrencilerin (kız, erkek) spor yapmayanlara göre atılganlık düzeylerinin anlamlı şekilde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.($p<0,05$) Araştırmaya katılan tüm deneklerde cinsiyetlerine göre fark olmamasına rağmen, spor yapan kızların spor yapan erkeklerden daha fazla atılganlık özelliği gösterdikleri saptanmıştır.($p<0,05$) Spor yapmayan denekler arasında cinsiyet açısından fark görülmemiştir. Çalışma sonunda; spora katılımın, lise

öğrencilerinde saldırganlığı azaltmadığı ancak atılganlık özelliğini arttırdığı, spor yapanların yapmayanlardan ve kızların erkeklerden daha atılgan oldukları saptanmıştır.

Acet, Akkoyunlu, Kalkavan ve Koç (2010), üniversitelerarası futsal müsabakalarına katılan bayan sporcuların, futsal oyununa ilişkin erdem ve şiddetle ilgili düşüncelerinin araştırılması amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'nde 2010 tarihinde yapılan Üniversitelerarası Futsal Süper Lige Terfi müsabakalarına katılan bayan sporcu öğrencilere sporda erdem ve şiddetle ilgili düşüncelerini ölçmeye yönelik anket uygulanmıştır. Gönüllü olarak anketi dolduran 57 sporcunun (Yaş 21.44 ± 1.722) cevapları değerlendirilmiştir. Toplam 22 maddenin yer aldığı anketin ilk bölümde deneklerin genel özelliklerini belirlemeye yönelik 5 madde, sporda saldırganlıkla ilgili düşüncelerini belirlemeye yönelik 12 madde ve sporda erdem anlayışlarını sorgulamaya yönelik 5 madde yer almıştır. İstatistik işlem olarak 0.05 önemlilik düzeyinde Ki-Kare testi (Chi-Square) ve Çapraz Tablolama (Cross-Tabulation) testleri uygulanmıştır. Test sonuçları üniversitelerarası futsal şampiyonasına katılan sporcu bayan öğrencilerin sporda erdem ($P < 0.05$) ve saldırganlık anlayışları ($P < 0.05$) arasında önemli farklılıklar olduğunu göstermiştir. Futsal oynayan bayan öğrencilerin rakipleri için yanlış buldukları bazı davranışları takımlarının menfaati için kendilerinin yapmasını normal karşıladıkları görülmüştür.

Erdoğdu (2010) çalışmasında 981 öğrencinin saldırganlık eğilimlerini bazı değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmada, öğrencilere "Saldırganlık Envanteri" ve bilgi formu uygulanmıştır. Öğrencilerin saldırganlık eğilimleri, öğrencinin kendisi, ailesi ve okul ile ilgili faktörlere göre analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda spor tatmininin hem stresi hem de saldırganlığı azalttığı belirlenmiştir. Çalışmada ortaya çıkan bir başka bulgu stres ile saldırganlık arasındaki pozitif ilişkidir. Sporcuların stres düzeyleri arttıkça saldırganlık düzeyleri de artmaktadır.

Eroğlu (2009) lise ve üniversite öğrencilerinin saldırganlık davranışlarını etkileyen faktörlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve kitle iletişim araçlarının bu konuda yerlerinin belirlenmesi için bir araştırma yapmıştır. Araştırma örneklemini 2007–2008 öğretim yılında Konya ilindeki liselerde öğrenim gören öğrenciler ve Selçuk Üniversitesi'nin farklı fakültelerinde öğrenim görmekte olan (1294'ü lise (%57,7), 948'i (%42,3) üniversite) toplam 2242 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma verilerini toplamak amacıyla "kişisel bilgi formu" ve "saldırganlık ölçeği" kullanılmıştır. Lise ve üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri puan ortalamalarının devam edilen eğitim kurumu düzeyi ve cinsiyet değişkeni açısından farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Saldırganlık düzeyi puan ortalamalarının geldikleri yerleşim yerinin türü devam edilen /mezun olunan lise türü, baba eğitim düzeyi,

anne eğitim düzeyi ve sosyoekonomik düzey değişkenleri açısından farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla tek yönlü varyans analizi (F testi) kullanılmış, farklılaşmanın kaynağını belirlemek için tukey testi uygulanmıştır. Saldırganlık düzeyinin kitle iletişim araçlarını kullanma düzey ve biçimleri açısından incelenmesi amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon tekniği kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda lise ve üniversite öğrencilerinin saldırganlık davranışının alt boyutları açısından anlamlı düzeyde farklılaştığını ortaya koymuştur. Diğer taraftan saldırganlık davranışının öğrencilerin cinsiyetleri açısından da anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucu elde edilmiştir. Araştırma bulguları ışığında öneriler geliştirilerek tartışılmıştır.

Tutkun ve diğ. (2010) takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin değerlendirilmesi amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmanın amacı takım ve bireysel spor yapan oyuncuların saldırganlık düzeylerinin, saldırganlığı etkileyen bazı faktörler açısından değerlendirilmesidir. Bu araştırmada İpek İter Kiper tarafından geliştirilen, 30 maddeden ve üç alt testten (yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık) oluşturulmuş saldırganlık envanteri kullanılmıştır. Araştırmaya 120 (%50)'si takım sporları 120 (%50)'si bireysel spor yapan toplam 240 sporcu katılmıştır. Çalışmada, bireysel spor yapan oyuncuların yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve genel saldırganlık ortalama puanları ile takım sporu yapan oyuncuların saldırganlık ortalama puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Spor, bireyleri ve grupları karşılıklı bir rekabet ve yarışma içine sokar. Rakiple doğrudan teması gerektiren sporların takım sporlarına göre saldırganlığa ve şiddete daha yatkın oldukları görülmektedir. Sporda çoğu zaman başarma, galip gelmeye eşanlamlı olarak düşünüldüğünden fiziksel davranışlardaki kontrolsüzlük bir yerde galip gelme amacına hizmet etmektedir.

Karataş (2008) yılında yaptığı çalışmada lise 9. 10. ve 11. sınıflara devam eden öğrencilerin cinsiyet, istediği okula gidip gitmeme, sınıf düzeyi ve alan türü değişkenleri açısından öfke ve saldırganlık düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş, öfke ve saldırganlık arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Uygulamalar Adana Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde bulunan orta öğretim okulları arasından Seyhan ve Yüreğir ilçesinden iki okuldan toplam 260 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öğrencilerin saldırganlık ve öfke düzeyleri ile ilgili veri toplamak için Saldırganlık Ölçeği (Can, 2002) ve Özer (1994) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizinde Tek Yönlü Varyans Analizi, t Testi, Pearson Korelasyonu ve Scheffe Testi kullanılmıştır. Sonuç olarak, öğrencilerin fiziksel saldırganlık düzeylerinde cinsiyetleri açısından, öfke düzeylerinde istedikleri okula gidip gitmemeleri açısından, saldırganlık ve öfke düzeylerinde, sınıf düzeyleri açısından

anlamli farklılıklar gözlenmiştir. Dolaylı saldırganlık düzeylerinde ise, alan türü açısından anlamli farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca öfke ve saldırganlık arasında pozitif yönde anlamli bir ilişki bulunmuştur.

Keskin (2015) okullar arası spor müsabakalarına katılan öğrencilerin saldırganlık durumlarının çeşitli boyutlarıyla ele alarak ortaya koymuştur. Çalışmaya Kozlu'da 2013 - 2014 yılları arasında okullar arası spor müsabakalarına katılan 3 liseden tesadüfi küme örnekleme yöntemine göre seçilmiş 400 sporcu katıldı. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve İpek İter Kiper tarafından geliştirilen Saldırganlık envanteri kullanıldı. Elde edilen bulgular sonucunda spor yapma yılı, yaşadığı çevre ve gelir düzeyine göre anlamli farklılıklar elde edilmiştir. Spor yapma yılı ve yaşadığı çevre tüm alt boyutlarda anlamli farklılıklar elde edilirken, aile gelir düzeyine göre sadece edilgen saldırganlık alt boyutunda anlamli farklılık bulundu. Sonuç olarak bakıldığında 5 yıl ve üstü spor yapanların 4 yıl ve altı spor yapanlardan, ilçede yaşayanların ilde yaşayanlardan genel anlamda daha saldırgan olduğu, aile gelir düzeyine göre ise gelir arttıkça saldırganlığın arttığı bulundu.

Çakır (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcuların saldırganlık düzeylerini araştırmak ve bunun yanında spor ve saldırganlık ilişkisini çeşitli boyutlarıyla ortaya koymuştur. Çalışmanın örneklemini Rize'de 2013-2014 eğitim öğretim yılında okullar arası spor müsabakalarına katılan 26 liseden tesadüfi küme örnekleme yöntemine göre seçilmiş toplam 490 sporcu oluşturmaktadır. Yapılan analizler sonucunda yaş, cinsiyet, okul türü ve spor dalı türüne göre sporcuların atılganlık hariç tüm alt boyutlardaki saldırganlık puanlarında anlamli farklılıklar saptanmıştır. Sonuç olarak da ergenlik döneminde sporcuların yaşları arttıkça genel saldırganlıklarının da arttığı, erkeklerin kızlardan, meslek lisesine giden sporcuların genel liselere giden sporculardan ve takım sporu yapan sporcuların bireysel spor yapan sporculardan daha saldırgan oldukları bulunmuştur.

Şenyüzlü (2013) "Üniversite Öğrencilerinde Spora Katılımın Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi" adlı çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin spora katılımlarının saldırgan davranışları üzerinde etkisinin olup olmadığının araştırılmasıdır. Çalışmaya 2010-2011 eğitim öğretim yılında Bilecik Üniversitesinde öğrenim gören ve tesadüfi olarak seçilen, spor yapan (181) ve spor yapmayan (236) toplamda 417 öğrenci katılmıştır. Bu araştırmada, veri toplama aracı olarak İpek İter (Kiper) tarafından geliştirilen "Saldırganlık Envanteri" (Kiper 1984) ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Deneklerin demografik bilgileri ve spor aktivitelerine katılma düzeyleri frekans dağılımları ile belirlenmiştir. İncelenen değişkenin durumuna göre ortalamalar arası farklar bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile sınımlanmıştır. Çalışmanın sonucunda, öğrencilerin spora katılıp katılmama

durumlarına ve cinsiyetlerine göre genel saldırganlıkları farklılık göstermektedir. Ayrıca yine bulgulara göre yaş, anne-baba eğitim ve aile aylık gelir durumlarına göre genel saldırganlıklarının farklılık göstermediği bulunmuştur.

Şahin, Taşmektepligil, İmamoğlu, Bostancı ve Kabadayı (2013) “Lise Öğrencilerinin Okul Sonrası Gözetimsiz Zamanlarının Şiddet ve Ders Dışı Sportif Faaliyetlerle İlişkisi” adlı çalışmalarında lise öğrencilerinin okul sonrası gözetimsiz olarak geçirdikleri zamanlarda şiddete karışmaları ile ders dışı spor faaliyetlerine katılımları arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Araştırmaya Afyonkarahisar il merkezinde değişik türlerdeki liselerde öğrenim gören 797 öğrenciye, psikolojik danışma ve rehberlik uzmanlarının yardımı ile hazırlanan öğrencilere ait çeşitli bilgilere, okul sonrası faaliyetlerine ve şiddet olayları ile karşılaşma oranlarına ait verilerin elde edileceği “Öğrenci Bilgi Formu” sunulmuştur. Araştırmanın bulgularına bakıldığında öğrencilerin %39’u ders dışı spor faaliyetlerine katılırken, %61’i sportif faaliyetlere katılmamaktadır. Öğrencilerin Okul sonrası gözetimsiz geçirdikleri süreler ile sportif faaliyetlere katılmaları arasında önemli seviyede herhangi bir tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Fakat öğrencilerin okul sonrası gözetimsiz geçirdikleri süreler ile okul sonrası şiddet olaylarına karışmaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.001$). Sonuç olarak, öğrencileri gözetebilecek bir yetişkin veya öğrencilerin boş zamanlarını geçirebilecekleri olumlu aktiviteler bulunmuyorsa, sonuçları hoş olmayan olaylarla sıklıkla karşılaşma riskinin olabileceği söylenebilir.

Kırımoğlu, Parlak, Dereceli ve Kepoğlu (2008) lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin spor yapıp yapmama durumlarına göre belirlenmesi amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Katılımcıların saldırganlık düzeyleri cinsiyetlerine, spor yapıp yapmama, müsabık olma, erkeklerin spor yapıp yapmama ve bayanların spor yapıp yapmama durumlarına göre mukayese edilmiştir. Araştırma verilerini toplamak için araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen “Saldırganlık Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırma grubunu, Aydın Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ve il merkezinde bulunan lise, Anadolu lisesi ve fen lisesinde öğrenim gören 327 ‘si bayan, 396’sı erkek toplam 723 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında SPSS 16.0 istatistik paket program kullanılmıştır. Normallik sınamasına göre, nonparametrik testlerden Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Bu çalışmada hata düzeyi 0.05 olarak alınmıştır. Araştırmanın sonucunda; katılımcıların cinsiyetleri açısından saldırganlık düzeyleri bayan katılımcıların erkek katılımcılara oranla saldırganlık ölçeği puanları anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($P<0,05$). Diğer karşılaştırmalarda ise, spor yapanlarla yapmayanlar, spor yapıp da müsabık olanlarla olmayanlar, spor yapan erkeklerle spor yapmayan

erkekler ve spor yapan bayanlarla spor yapmayan bayanlar arasında saldırganlık düzeyleri bakımından istatistiksel olarak manidar bir farklılık tespit edilmemiştir.

Demirel ve diğerleri (2006) “Okullar Arası Yarışmalarda Dereceye Giren Sporcu Kız Öğrencilerin Sporda Saldırganlık ve Şiddet ile İlgili Görüşlerinin Araştırılması” adlı çalışmalarının önemi okullar arası yarışmalarda salon sporlarında (basketbol, voleybol ve hentbol branşlarında) dereceye giren sporcuların sporda saldırganlık ve şiddet ile ilgili görüşlerinin tespit edilmesidir. Araştırmanın evrenini, Kütahya ilinde salon sporlarında (basketbol, voleybol ve hentbol branşlarında) okullar arası yarışmalara katılan ilk ve orta öğrenim okullarının kız sporcuları, örneklemini ise yapılan müsabakalar sonucunda dereceye giren okul takımlarının sporcuları (83 kız) oluşturmaktadır. Sporcuların sporda saldırganlık ve şiddetle ilgili görüşlerini belirlemede 23 sorudan oluşan anket yöntemi uygulandı. Yapılan araştırma sonucunda öğrencilerin kazanmak için gerekeni yapma ($P>0.05$), Rakiplerin centilmenlik dışı davranışları ($P>0.05$), Sporda saldırganlığa antrenör ve yöneticilerin sebep olması ($P>0.05$), Sporda saldırganlığa yazılı ve görsel basının sebep olması ($P>0.05$), Sporda saldırganlığa sosyal ekonomik ve kültürel farklılıkların sebep olması ($P>0.05$), Sporda saldırganlığa seyirci ve amigoların sebep olduğuna ($P>0.05$) inandıklarını gösterdi.

Acet ve diğerleri (2006) “Okullar Arası Yarışmalarda Dereceye Giren Sporcu Erkek Öğrencilerin Sporda Saldırganlık ve Şiddet ile İlgili Görüşlerinin Araştırılması” adlı çalışmalarının önemi okullar arası yarışmalarda dereceye giren sporcuların (basketbol, voleybol ve hentbol dallarında) sporda saldırganlık ve şiddet ile ilgili görüşlerinin tespit edilmesidir. Kütahya’da basketbol, voleybol ve hentbol dallarında okullar arası yarışmalara katılan ve dereceye giren ilköğretim ve liseli erkek sporculara (105), Sporda saldırganlık ve şiddetle ilgili görüşlerini belirlemek için 23 sorudan oluşan anket uygulandı. Anlamlılık düzeyini belirlemede istatistiki test yöntemi olarak Ki-Kare (Cross Tabulation) testi uygulandı. Sonuç olarak öğrencilerin sporda saldırganlığa; Eğitim seviyesi düşüklüğü ($P>0.05$), Rakiplerin centilmenlik dışı davranışları ($P>0.05$). Yazılı ve görsel basının etkisi ($P>0.05$), Sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklar ($P>0.05$), Seyirci ve amigoların yanlış tutumları ($P>0.05$), Güvenlik güçlerinin yanlış tutumlarının ($P>0.05$). Seyirci tahriklerinin ($P>0.05$), Takım arkadaşları tahriklerinin ($P>0.05$) ve Rakip sporcu tahriklerinin ($P>0.05$) sebep olduğuna inandıklarını gösterdi.

Karataş (2002) lise öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada bazı sosyo-demografik değişkenlere göre saldırgan davranışın değişip değişmediğini araştırmıştır. Araştırma sonucunda anne-baba saldırganlık düzeyleri ile öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Sonuçlar (a) yüksek saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip olan öğrencilerin saldırganlık puanlarının orta ve düşük saldırganlık düzeyindeki

anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanına göre, (b) orta saldırganlık düzeyindeki ana-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanlarının düşük saldırganlık düzeyindeki anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanlarına göre anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca anne saldırganlık düzeyinin öğrencilerin saldırganlık puanları üzerinde ortak etkisi anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak anne-babanın saldırganlık düzeyi arttıkça öğrencilerin de saldırganlık düzeylerinin arttığı gözlenmiştir.

İkizler ve diğ. (1996) birden fazla sakatlanma geçiren bireysel mücadele sporcularında sakatlığın saldırganlık ve düşmanlık duygularıyla ilişkisini incelemiştir. Çalışmaya katılan 20'si kız ve 20'si kontrol grubunda yer alan yaşları 18-24 arasında değişen toplam 40 öğrenci Beden Eğitimi ve Spor Yüksek okulunda okumaktadırlar. Deney grubunda yer alan öğrencilerin 14 tanesi, kontrol grubunda yer alan öğrencilerin de 16 tanesi erkek, diğerleri bayan sporcudur. Araştırmanın amacına uygun olarak çalışma grubundaki öğrencilerin, aktif olarak spor yapmalarına engel olacak düzeyde birden fazla sakatlık geçirmiş olmalarına önem verilmiş, kontrol grubunda ise hiçbir sakatlığı bulunmayan öğrencilere yer verilmiştir. Elde edilen bulgulara bakıldığında deney grubundaki sporcuların % 70'inde, kontrol grubundaki sporcuların % 85'inde saldırgan ve düşmanca duygulara rastlanırken, deney grubundaki sporcuların % 30'unda, kontrol grubundaki sporcuların ise % 15'inde saldırgan eğilimlere rastlanmamıştır. Bu sonuçlar ise engellenme-saldırganlık hipotezinin tersine, bu sporcuların sakatlanmalarıyla birlikte psikolojik, sosyal ve fiziksel hasara bağlı olarak saldırganlığa karşı otokontrol geliştirmiş olmalarını düşündürmektedir.

Doğan, Morali, Toros ve Tok (2002) bireylerin saldırganlık düzeylerini, spor yapma durumu, cinsiyet, ve sürekli kaygı düzeylerine göre karşılaştırmışlardır. Çalışmanın örneklemini tesadüfi olarak seçilmiş yaşları 16-29 arasında değişen farklı spor dallarıyla ilgilenen (atletizm, basketbol, futbol, hentbol, karate, voleybol, yelken, yüzme) 52'si bayan, 160'ı erkek 212 spor yapan ve 101'i bayan, 74'u erkek olmak üzere 175 spor yapmayan toplam 387 birey oluşturmaktadır. Sonuçlar, spor yapan bireylerin spor yapmayan bireylere göre yıkıcı saldırganlık ve atılganlık düzeylerinin anlamlı şekilde yüksek olduğunu göstermiştir. Bunun yanında, kaygı düzeyi değişkenlerinin temel etkisi saldırganlık boyutu için istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Edilgen saldırganlık ve atılganlık boyutlarında sadece kaygı düzeyi arasında anlamlı fark varken, yıkıcı saldırganlıkta, hem cinsiyet hem de sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı fark belirlenmiştir.

Aktaş ve Güvenç (2006), çalışmalarında erken ve orta ergenlik dönemindeki kız ve erkek ergenlerin saldırgan davranışları ve olumlu sosyal davranışları ile ilişkisel (ebeveyn

ve akranlara bağlanma) ve kişiler arası duyarlık (empati, başkalarının bakış açısına duyarlık ve kişisel sıkıntı) değişkenleri arasındaki ilişki örüntülerini incelemiştir. Araştırma köyde yaşayan, yoksul ailelerden gelip, ilköğretim okuluna devam eden, 11-16 yaş grubu 134 kız ve 152 erkek olmak üzere 286 öğrenciyi kapsamaktadır. Araştırma bulguları genel olarak, saldırgan ve olumlu sosyal davranışları yordayan yaş, ilişkisel değişkenler ve kişiler arası duyarlık düzeyinin kızlar ve erkekler için farklı örüntüler yansıttığını, yoksul ailelerden gelen katılımcıların saldırganlık eğilimlerinin genelde ana-baba-akranlara bağlanma gibi ilişkisel faktörler tarafından yordandığını, olumlu sosyal davranışların ise, yaşa bağlı gelişimden ve daha çok kişilerarası duyarlık düzeylerinden yordandığını ortaya koymuştur.

Demirhan (2002) kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin kişisel ve sosyal nitelikler ile aile nitelikleri açısından farklılık gösterip göstermediğini araştırmıştır. Araştırma verileri genel lisede öğrenim gören 946 öğrenciden toplanmıştır. Araştırmada öğrencilerin kendini açma düzeyleri “Kendini Açma Envanteri” ve saldırganlık düzeyleri de “Saldırganlık Ölçeği” ile incelenmiştir. Araştırma sonunda genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri, kendini açma düzeyleri, cinsiyet, karşı cinsten arkadaşın bulunma durumu, anne ve baba tutumunu algılama biçimine göre farklılaşma gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca saldırganlık düzeylerinin, sınıf düzeyine, başarı düzeyine, kendini algılama biçimine, evde ders çalışma ortamının uygunluğuna, ailenin gelir durumunu algılama biçimine, annenin çalışma durumuna, anne ve babanın eğitim düzeylerine göre farklılık göstermediği bulunmuştur.

Kocatürk (1982) üniversitede eğitim ve spor alanlarında öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık düzeylerini karşılaştırmıştır. Çalışmanın sonucunda spor alanını seçen öğrencilerin saldırganlık puanlarının eğitim alanındaki öğrencilerin saldırganlık puanlarından yüksek bulunmuştur. Ayrıca her iki grupta, bireysel mücadeleyi gerektiren spor türlerinden olan boks, yüzme ve güreş sporlarına karşı ilgi duyanlarla, duymayanların saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır.

Aydos ve Oral (2002) beden eğitimi ve spor yüksek okulu öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada saldırganlık türlerinin cinsiyet, takım ve mücadele sporları ile olan ilişkisini incelemiştir. Sonuçta, beden eğitimi ve spor öğrenimi gören kız, erkek, takım sporcusu ve ferdi sporcusu olan öğrencilerin yıkıcı saldırganlık puanları en yüksek, atılgan saldırganlık puanları 2. sırada ve edilgen saldırganlık puanları ise 3. sırada yer almıştır. Yıkıcı saldırganlık puanları ve edilgen saldırganlık puanları arasındaki fark 0.05 önem seviyesinde bulunmuştur.

2. 2. 2. Saldırganlıkla İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Gutierrez, Gimeno, Marcen ve Saenz, (2013) “Genç futbol takımlarında saldırganlık ve şiddet davranışı riskinin tespiti” adlı çalışmalarının amacı gençlik futbol yarışmalarında sürekli saldırganlık veya şiddet davranışları gösteren takımların erken teşhisi için sportmenlik ve şiddeti değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Araştırmaya İspanya Aragonese futbol federasyonundan 1364 futbol takımı katıldı. Sportmenliğin değerlendirilmesi için hakemlerin, antrenörlerin ve oyuncuların sportmenlik davranışlarıyla ilgili 3'lü likert tipi ölçek kullanıldı. Ölçek ligin ilk 3'ündekiler 0 dan 10'a yüksek iç tutarlılık göstermektedir ($\alpha=0.823$). İlk 4 maç değerlendirildiğinde 29 takımın %10'un altında puan topladığı belirlendi. İlk 4 takım değerlendirildiğinde bu takımların puanlarının, diğer takımların puanlarından istatistiksel olarak kayda değer bir farkı yoktur. Erken tanı yöntemi ile yarışmanın geri kalanında rekabetin kalitesini arttırmak için uygun stratejiler uygulanmalıdır.

Reza (2012) “Tiran üniversitesindeki çeşitli spor dallarındaki sporcu öğrencilerin saldırganlık oranlarının karşılaştırılması” adlı çalışmasındaki amacı Tiran üniversitesindeki judo, tekvando, voleybol, futsal alanındaki sporcu öğrencilerin saldırganlık oranlarını karşılaştırmaktır. Çalışmaya 19-23 yaş arasında 90 erkek sporcu katıldı. Basit tesadüf örnekleme yöntemine göre seçilen sporcuların tanımlayıcı istatistikleri belirlendi. Judo, tekvando, voleybol ve futsalcılar için tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) testi kullanıldı. Analizlerden elde edilen sonuçlar judo, tekvando, voleybol ve futsaldaki sporcu öğrencilerin arasında önemli bir fark olmadığını gösterdi. Öte yandan sporcuların şiddet eğilimlerinin sporla alakalı olmadığı görüldü.

Ahmadi, Besharat, Azizi ve Larijani (2011) “Temaslı ve temassız sporlarda öfke ve saldırganlık boyutları arasındaki ilişki” adlı çalışmalarında temaslı ve temassız sporlardaki öfke ve saldırganlığı incelemişlerdir. Çalışmaya (94 temaslı, 116 temassız) 210 gönüllü sporcu dâhil edildi. Tüm sporculardan Tahran Çok Boyutlu Öfke (TMAS) ve Rekabet Saldırganlık Ölçeğini (CAQ) tamamlamaları istendi. Sonuçlar tüm öfke ölçeklerinin olumlu olarak rekabetçi saldırganlık endeksleriyle ilişkili olduğunu ortaya koydu. Hem temaslı hem de temassız sporlarda öfke-in öfke-out arttıkça rekabetçi saldırganlık davranışlarıyla ilgili değişiklikler tahmin edilebildi. Sonuçlar öfke-in kontrol ve öfke-out kontrolü hem temaslı hem de temassız sporlarda olumsuz olarak rekabetçi saldırganlık endeksleriyle ilgili olduğunu ortaya çıkardı.

Grange ve Keer (2010) “Avustralya futbolunda fiziksel saldırganlık: seçkin sporcuların nitelikli bir çalışması” adlı çalışmalarında Avustralya futbolunda tasdik olunmuş veya olunmamış bu farklı tür saldırganlıkları incelenmiş açılardan, keşifçi bir

çalışmanın buluşlarını anlatmaktadır. Çalışmaya Avustralya Futbol Liginde en üst seviyede oynayan 8 tane en saldırgan erkek sporcu katıldı. Nitelikli veri toplamak için yarı yapıllı görüşmeler kullanıldı. Görüşme verilerini yorumlamak için oyun, öfke, güç ve saldırganlık içeriği ve motive durumlarında tersine dönmüş teori çerçevesi kullanıldı. Çıkarımsal analizler, oyun, öfke ve güç örneği olarak sınıflandırılabilen çok sayıda saldırganlık tanımları ortaya çıkardı, ama yalnızca iki korku saldırganlığı örneği tanımlandı. Algıda farklılıklar ve katılımcıların tasdik olunmuş (oyun) ve tasdik olunmamış (güç, kızgınlık ve korku) saldırganlık deneyimleri, tehdit ve intikam hareketleri içererek tanımlandı. Avustralya futbolundaki son değişikliklerin etkisi incitme niyetiyle ilgili ek bulgular bildirilmiştir.

Tucker ve Parks (2001) "Cinsiyetin etkileri ve sporda saldırgan davranışların meşruluğunun üniversiteler arası sporcularının algılarındaki spor türü" adlı çalışmalarında sporda saldırganlığın meşruluğunun üniversiteler arası sporcularındaki algılarını inceledi. Çalışmaya çatışma içindeki sporcular (n=55), temaslı (n=53), temassız (n=54) olmak üzere toplamda 162 sporcu katıldı. Çatışma içindeki sporculara, temaslı ve temassız sporlarda "Spor Davranışları Envanteri" uygulandı (Conroy, Silva, Newcomer, Walker, & Johnson). Sporcular saldırganlığı meşru olarak hesaba katmadı. A3 (spor türü); 2 (cinsiyet) ANOVA ($\alpha=0.05$) ile post hoc karşılaştırmalar, temaslı ve temassız sporlar çatışma sporlarındakilerden daha az sayı kazandığını gösterdi. Kadınlar erkeklerden daha az sayı kazandı. Temassız sporlarda cinsiyet farklılığının çatışmalı ve temaslı sporlardan daha çok olduğunu önemli şekilde ortaya çıkardı. Temassız sporlarda, cinsiyet rol beklentileri erkekler için baskın bir etki yaratabilirken, rol beklentileri ve sporun içindeki davranış kuralları kadınları etkilemektedir. Çatışma ve temaslı sporlarda, spor içindeki kurallar erkekler için rol beklentilerini güçlendirdi, ama kadınları geleneksel beklentilerle davranış tutarsızlığı göstermek için cesaretlendirdi.

Spaaij (2014) "Sporda topluluk şiddeti: Disiplinler arası bir sentez" adlı çalışmasında farklı disiplinlerden doğan konuları ve temaları bir araya getirerek, sporda topluluk şiddetinin uzak ve yakın nedenlerini iç içe geçiren çoklu seviye analizini incelemiştir. Topluluk şiddeti, dünyada görülmeye değer sporların düzenli bir özelliğidir. Çağdaş araştırma, bu şiddetin çeşitliliği ve karışıklığını tanımlar, ama ciddi disiplinler arası çalışmalar bu konuda cılız kalmaktadır. Bu makale, akademik disiplinlere karşı artan diyalogun bir ihtiyaç olduğunu önerir. Sosyo-ekolojik modeli kullanarak, taraftar şiddetinin kişisel, kişilerarası, durumsal, sosyal çevre ve sosyal yapı faktörlerinin arasındaki dinamik etkileşimden doğduğunu gösterir. Ayrıca sporda topluluk şiddeti sürecini ölçek, bağlantı, amaç, kaynak ve sosyal kurallar ile ilişkisini tekrar gözden geçirerek sporda topluluk şiddeti ile ilgili gelecek araştırmalar için farklı öneriler sunmuştur.

Dintica ve Paunescu (2014) “Eskrim sporu performansında saldırganlık profili” adlı çalışmalarında profesyonel eskrim sporunda psikolojik bir saldırganlık profili oluşturmayı amaçlamışlardır. Sporcuların saldırganlık profillerini çizmek için Buss-Perry saldırganlık testi uygulandı. Bu test saldırganlığı fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke gibi 4 boyutta ölçer. 4 psikolojik boyut üzerinden fiziksel saldırganlık %28, öfke %23, sözel saldırganlık %22, düşmanlık %27 olarak puanlar bulundu. Eskrim sporcuları saldırgan ve kavgacı nitelendirildiğinden fiziksel saldırganlığın en yüksek bulunması şaşırtıcı olmadı. Yapılan diğer çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırıldığında elde edilen sonuç normal bulundu.

Saenz, Gimeno, Gutierrez, Lacambra, Marcen ve Castillo (2013) “Gençlik sporundaki sportmenlik ve sportmenlik dışı davranışların özelliklerini değerlendirme araçları” adlı çalışmalarında genel olarak sportif ortamlarda, daha doğrusu gençlik sporundaki, değerlendirme araçlarının da kullandığı sportmenlik dışı davranış, saldırganlık ve şiddet yapılarını tanıtmayı amaçlamaktadır. Eski yapıları değerlendirmek için kullanılan bu yöntemler, temeli psikoloji, fiziksel aktivite ve spor uzmanlarının veri tabanlarından gelen bir bibliyometrik analiz olarak açıklamaktadır. Bu belgelerdeki incelemeler, bu aygıtların bir kaçının spor eğitimindeki sportmenlik ve sportmenlik dışı davranışları değerlendirmek için kullanıldığını gösterse de büyük bir bölümünün profesyonel spora odaklandığını göstermektedir. Ortak sportif ortamlarla ilgili yapılan araştırmalar da antrenörler, veliler, seyirciler ve hakemler gibi etkili faktörleri görmezden gelirken, sporcuların tutum ve davranışlarını değerlendirme üzerinde odaklanma eğiliminde olduklarını göstermiştir.

Russell (2003) iki batılı kültür olan Avustralya ve Amerika kültürü üzerinde yapılan çalışmada, sosyalleşme uygulamaları ve vurguları benzer varsayılmıştır. Hem ebeveynlik hem de mizaç arasında ve akranlarda çocukların sosyal ve saldırgan davranışları incelenmiştir. Ebeveyn cinsiyeti ve çocuk cinsiyetinin ılımlı etkileri de incelendi. Veliler ebeveynlik stilleri ve çocuk mizaç üzerinde anket tamamladı. Okul öncesi öğretmenleri çocukların saldırgan ve sosyal davranışlarını değerlendirdi. Amerikalı çocuklar öğretmenleri tarafından saldırganlığın her iki türünde yüksek puanlı bulundu ve ebeveynleri tarafından sosyallik, etkinlik, duygusal yönden yüksek puanlı bulundu. Erkeklerin fiziksel saldırganlık puanları daha yüksektir, kızlar erkeklerden daha olumlu sosyal ve nispeten daha saldırgandırlar.

Jarvinen (2001) sosyal problem çözme becerileri ile saldırgan davranış arasındaki ilişkiyi, çocukluktan geç ergenliğe kadar süren bir süreçte izleme çalışmaları kapsamında incelemişlerdir. Çalışma yedi yıl sürmüştür. Çocukluktan geç ergenliğe kadar olan süreçte sosyal becerilerin gelişmesini saldırganlığa odak nokta olarak sınımlamıştır. Sosyal

stratejilerin saldırgan davranışı açıkladığını ve bu stratejilerde meydana gelen değişimlerin saldırgan davranışları da etkilediği sonucuna varmıştır. Özellikle çocukluktan toplumcu bir ergene dönüşürken saldırgan davranışlarda kendiliğinden bir değişim gözlemiştir. Saldırganlık konusunda anne-babaları eğiterek (sosyal stratejileri bakımından) çocukların saldırganlıklarının erken yaşta önlenmesinin en uygun çözüm yolu olduğunu belirtmektedir. Ayrıca çocuklukta çevresindeki yaşlıları da sosyal strateji ve saldırgan davranışa etkilidir. Sonuç olarak saldırganlığın onaylanması ya da onaylanmaması davranışlarla ilgilidir, ahlaki bilişler müdahalelere dahil edilmelidir.

Crick ve Grotpeter (1995) araştırmalarında, çocukluk dönemi saldırganlığının önceki çalışmaları gösterdi ki, grup olarak, erkekler kızlardan daha saldırganlardır. Bizim hipotezimize göre, bu bulgu saldırganlık biçimleri üzerinde araştırma eksikliğini yansıtmaktadır ki o da tüm saldırganlığın seviyesinde gerçek cinsiyet farklılığından ziyade genç kadınlıkla ilişkilidir. Araştırma sonuçları ilişkisel saldırganlığın farklılığı ve geçerliliği için kanıt sağlar. Hatta, sonuçlar gösterdi ki, tahmin edildiği gibi, kızların ilişkisel saldırganlığı erkeklerden önemli ölçüde fazladır. Araştırma sonuçları ayrıca gösterdi ki, ilişkisel saldırgan çocuklar aşırı derecede yalnızlık, depresyon ve alakasız saldırgan davranışlarla akranlarından ayrılma gibi ciddi adaptasyon zorluğu altındadırlar.

Björkqvist, Lagerspetz ve Kaukiainen (1992) saldırganlık davranışlarında gözlenen cinsiyet farklılıklarının yaşa göre ilişkisini araştırmışlardır. Araştırma sonuçları, sekiz yaş grubunda erkeklerin doğrudan saldırganlığa daha sık başvurduğunu, kızların ise çekilme davranışını daha çok sergilediklerini, dolaylı saldırganlık puanları açısından cinsiyetler arasındaki farkın anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. On beş yaş grubunda yer alan erkeklerin fiziksel saldırganlığa, aynı yaş grubundaki kızların ise dolaylı saldırganlık ve çekilme davranışlarına daha sık başvurdukları da bulgular arasındadır. Bununla beraber, doğrudan sözel saldırganlık açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Araştırma sonucunda erkeklerin doğrudan saldırganlığa, kızların ise dolaylı saldırganlığa daha sık başvurduğu vurgulanmıştır.

Moslehi, Saiari ve Marashiyan (2011) lisedeki erkek öğrencilerin saldırganlık, depresyon, kaygı ve omurga eğriliği arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Bu araştırmada düşünülen şey lisedeki erkek öğrencilerin saldırganlık, depresyon, kaygı ve omurga eğriliği arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Fakat, kaygı anketinin kullanılmasıyla Beck Depresyon Envanteri (BDE), Eysenck Saldırganlık Envanteri(ESE) ve omurga eğriliği anormallikleri 327 öğrenciden 126'sında belirlendi. Daha sonra anketler test edilen öğrenciler arasında dağıtıldı. Korelasyon ve geçerlilik oranı, elde edilen verilerin istatistiksel analiziyle Pearson katsayı korelasyonu temel alınarak $P < 0/001$ seviyesinde test edildi. Sonuçlar gösterdi ki; saldırganlık, depresyon,

kaygı gibi psikolojik yönler ve omurga eğriliği anormallikleri arasında olumlu ve belirgin bir ilişki vardır. Çalışmanın sonuçları bize zihin ve vücut arasında yüksek derecede zıt bir etkinin olduğunu göstermektedir.

Steffgen, Recchia ve Viechtbauer (2013) okul iklimi ve okuldaki şiddet arasındaki bağlantıyı meta analitik görüşe göre incelemiştir. Okul ikliminin ve şiddet davranışı arasında anlamlı nasıl bir bağlantı ve bir bağlantılı olup olmadığıyla ilgili önemli ilgi var. Şu anki meta-analiz, bu araştırma sonuçlarının yönünü ve toplam etkisini özetlemek için okul iklimi ve okulda şiddet anlatılarak çalışmalar yeniden incelendi. İki uzman tarafından veri tabanında ve edebiyatta yarar sağlanan 145 makale araştırılarak tekrar gözden geçirildi. Araştırmalar, okul iklimi ve okulda şiddet arasında anlatılan istatistiksel geniş bir etki olup olmadığını içeriyorlardı. Dışlama kriterleri, temel çeşitleri işleme, çoklu yayınlardan araştırma bulguları, kullanılan çoklu seviye analizleri ve nitelikli çalışmalar belirsizdi. Meta analiz -.02 den -.53 kadar uzanan oranlarla bağımsız 36 çalışma ($N = 113,778$) içerdi. Rastgele etkiler modeli kullanılarak, ılımlı ortalama etki genişliği $r = -.26$, CI [-30, -21] bulundu. İstatistiksel bulgular, önemli heterojenlik ve çalışmalar arasında büyük bir farklılık yayılması gösterdi. Meta-durgunluk, farklı potansiyel ılımlı heterojenik ilişki faktörleri olarak analiz etti, ama bu faktörlerin hiç biri ılımlı olarak tanımlanamadı. Çalışmalar arasındaki büyük farklar yüzünden, kesin sonuçlara ulaşmak zor. Ama yine de, ılımlı etki ölçüsü okulda şiddete karışması için çevresel etkilerin rolünün altını çizdi.

Sønderlund ve diğ. (2014) "Spora Katılım, Alkol Kullanımı, Agresiflik ve Şiddet Arasındaki Bağlantı: Sistemik Bir Gözden Geçirme" adlı bir çalışma yapmışlardır. Çalışmanın amacı, alkol ile bağlantılı şiddet ve spor katılımı üzerine yapılmış yakın geçmiş araştırmasının incelenmesidir. Araştırma kapsamına almak amaçlı, konuyla ilgili araştırmaları tanımak için Sistemik İnceleme İçin Tercih Edilen Raporlama Araçları ve Meta-analiz yöntemleri kullanılmıştır. Altı tane veritabanının (EBSCOHOST) araştırması yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; İlk çalışmada toplamda 6890 çalışma tespit edilmişti. Bunların içinden 11 tanesi araştırma içine dâhil edilebilme kriterlerine uyum göstermektedir. Araştırmaların çoğu Amerikan kaynaklı olup ($n=10$) üniversiteli atletler ($n=7$), ergenler ($n=3$) ve profesyonel/eski profesyonel atletler üzerinde yoğunlaşmaktadır ($n=1$). İncelenen araştırma, spor ile uğraşmayan nüfus ile karşılaştırıldığında, spor ile uğraşan nüfusun daha yüksek oranda alkol kullanıp şiddete başvurduğunu gösteriyor. Erkeklik, şiddet eğilimli sosyal kimlik ve belli spor dalları ile bağlantılı anti-sosyal normlar, sporcu kimliğe sahip nüfusun gösterdiği şiddet ve spor arasındaki bağlantıyı etkileyebilecek potansiyel etmenler olarak ortaya çıkıyor.

Duque, Kleven ve Ramirez (2003) şiddetin ve saldırganlığın yaygınlığını, farklı saldırganlık türleri arasında ki ilişkiyi ve diğer ülkelerde ele alınan değişkenlerle

saldırganlık arasındaki ilişkileri Latin Amerika'da araştırmıştır. Çalışma 15-60 yaş aralığında yer alan toplam 3007 kişiyle yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre erkeklerin ve 15-24 yaş arasındaki deneklerin daha saldırgan oldukları bulunmuştur. Ayrıca bütün saldırganlık türlerinin birbiriyle örtüştüğü görülmüştür. Fiziksel olarak saldırgan davranışta bulunan, bıçak ya da silahla saldırıda bulunanların tamamına yakını sözel saldırganlığa da başvurduklarını ifade etmişlerdir.

Rahimizadeh, Arabnarmi, Mizany, Shahbazi, ve Bidgoli (2011) sporcu ve sporcu olmayan erkek ve bayan öğrencilerin saldırganlık farkının belirlenmesi adlı bir çalışma yapmışlardır. Bu araştırmadaki temel soru spora ve yarışmalara katılımın saldırganlığı azaltması ya da tamamen ortadan kaldırıp kaldırmadığıdır. Kashmar kentindeki 697 rehberlik okulu öğrencisi (Sporcu erkek (SE), sporcu olmayan erkek (SOE), sporcu bayan (SB), sporcu olmayan bayan (SOB) dahil 4 grup) istatistiksel örneklem olarak seçilmiş ve anket tarafından; kriz, şiddet ve inatçılık gibi 3 alt faktörde (KŞİ) incelendi. SE, SOE, SB ve SOB gruplarında saldırganlığın ortalaması ve standart sapması sırasıyla 2.76 ± 0.58 , 2.19 ± 0.26 , 2.53 ± 0.45 ve 2.56 ± 0.37 oldu. Ayrıca bu 4 grubun saldırganlıklarının 3 alt faktörünün ortalamaları ve standart sapmaları tespit edildi. Veri analizleri sporcu olan ve olmayan öğrenciler arasındaki saldırganlık hususunda önemli farklılıklar göstermiştir. Sonuçlar bayan ve erkek öğrenciler arasında büyük bir saldırganlık farkı olmadığını göstermiştir ($P=0.433$). Fakat kriz, şiddet ve inatçılık alt faktörleri açısından bayan ve erkekler arasındaki fark çok büyüktür ($P<0.001$, $P<0.001$ ve $P=0.002$). Sonuç olarak, sportmenliğin ve cinsiyetin interaktif etkisi saldırganlığı, kriz ve şiddet alt gruplarını etkiler ($P<0.001$, $P<0.001$ ve $P=0.003$).

Marasescu (2013) spor müsabakası içeriğiyle sporcuların fiziksel saldırganlık ve şiddet ilişkisini incelemiştir. Burada ayrıntılı olarak araştırdığı teori, gençlik sporlarında sporcu saldırganlığının sosyo-ekonomik öngörülerini büyük ölçüde vurgulayarak, saldırganlık ve performans arasındaki ilişkiyi, ailelerin çocukların oyun deneyimlerindeki rol oynamasını, hokey oyuncularları arasındaki saldırganlık potansiyel nedenlerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada özellikle, gençlik hokey oyunlarında görülmeye değer davranışları keşfederek, kişisel gelişimi etkilemek için koçların sporcuların kapasitelerine olan inançları ve sporcularına karşı olumlu tutumları, sporun sosyal ürünleri olarak saldırganlık davranışları ve spor katılımcıları ile saldırganlık arasındaki ilişkiyle ilgilenmiştir.

Green, Richardson ve Lago (1996) iletişim ağı yoğunluğu ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda yüksek yoğunluklu ağı içinde bulunan erkeklerin dolaylı saldırganlığı doğrudan saldırganlıktan daha fazla kullandığı görülmüştür. Kadınlarda ise iletişim ağı yoğunluğunun hem dolaylı hem de doğrudan saldırganlıkla

ilişkili olmadığı, kadınların dolaylı saldırganlığı doğrudan saldırganlıktan daha fazla kullandıkları belirlenmiştir.

Stephens ve Bredemeier (1996) “Ahlaki atmosferde spor psikolojisi ve kızların futbolunda saldırganlık hakkında hükümler: ahlak ve güdüsel çeşitliliği arasındaki ilişkiler” adlı çalışmalarında, iki farklı ligden 12 yaş altı ve 14 yaş altı, genç futbol katılımcıları (N=212) ile ilgili saldırganlık araştırması için hem ahlaki hem de güdüsel yapıları kullandı. Adım adım çoklu gerileme analizleri, kendilerini rakibine karşı daha çok olasılıkla saldırgan tanımlayan oyuncular, aynı durumda saldırgan olacak birçok takım arkadaşını tanımlamak için (a) rakiplerinin de daha çok olasılıkla saldırgan olduğunu, (b) ego yönlü amaçlarında koçlarını en önemli yer olarak algılamayı ve (c) saldırgan hareket için daha çekici olarak geleneksel ahlaki güdülerden ziyade geleneksel dürtüleri içerecek durumları seçmeyi ortaya çıkardı. Bu sonuçlar, genç sporcuların saldırgan davranışlarının takımlarının ahlak atmosferinde, takım saldırganlık kurallarını içererek, bu takım kurallarını oyuncunun algıları, koçun karakterleri, oyuncunun davranış için ahlaki güdülerini ile bağlantılı olduğunu gösterir.

Cross ve Campbell (2011) “Kadınlarda Saldırganlık” adlı çalışmasında, kızma bakımından erkek ve kadınların her ikisinde de aynı dürtü olmasına karşın kadınların kızgınlığı daha düşük düzeydedir. Fiziki bir tehlikeye karşı bir uyum mekanizması olarak korkunun rolünü dikkate almak suretiyle kadın kızgınlığının daha iyi anlaşılabilceğini düşünüyoruz. Samimi birlikteliklerde cinsiyet farkının olmayışı oksitosinden kaynaklanma ve bayanlarda korku azalması gerçekleşmektedir ve dolayısıyla streste de ciddi azalmalar meydana gelmektedir. Kadınlarda kızgınlığı anlamak için: Kadınların göreceli kızgınlığa ilişkin sınırlamalarının olduğunu kabul etmek, oksitosin korkusunun etkilerini azaltmada daha derinleri araştırmak ve bunların samimi birlikteliklerde ne denli işleyiş gösterdiğini dikkate almak, kültürel ve biyolojik faktörlerin nasıl etkileşim gösterdiğini dikkate almak gerekir.

3. YÖNTEM

3. 1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, liseler arası bireysel, takım ve raket sporları müsabakalarına katılan öğrencilerin saldırganlık durumlarını yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık alt boyutlarıyla birlikte, yaş, cinsiyet, lise türü, spor yapma yılı, spor branşı, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve ailenin ortalama aylık geliri değişkenlerine göre değerlendirmeyi amaçladığı için ilişkisel tarama modelindedir.

İlişkisel tarama modelleri iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. Bu tür bir düzenlemede aralarında ilişki aranacak değişkenler, tekil taramada olduğu gibi ayrı ayrı sembolleştirilir. Ancak bu sembolleştirme (değerler verme, ölçme), ilişkisel bir çözümlenmeye olanak verecek şekilde yapılmak zorundadır. İlişkisel çözümlenme iki türlü yapılabilir. Bunlar: korelasyon türü ve ilişki ile karşılaştırma yolu ile elde edilen ilişkilendir (Karasar, 2000). Bu çalışmada ilişkisel tarama modelinin kullanılma sebebi, belirlenen saldırganlık envanterindeki alt boyutlar ve araştırmacı tarafından belirlenen bağımsız değişkenlerle bu alt boyutların ilişkilerinin incelenmesi istenmesidir.

3. 2. Araştırma Grubu

Araştırma grubunu, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Trabzon ili Ortahisar ilçesine bağlı belirlenen 17 farklı lisede öğrenim gören ve okulun spor faaliyetlerine katılan 284'ü kız, 414'ü erkek olmak üzere toplam 698 öğrenci oluşturmaktadır. Bu sporculardan 288'i erkek, 156'sı kız olmak üzere 444'ü takım sporları, 76'sı erkek, 48'i kız olmak üzere 124'ü bireysel sporlar ve 50'si erkek, 80'i kız olmak üzere 130'u raket sporları yapmaktadır.

Tablo 1. Okullar ve Sporcu Sayılar

OKULLAR	Öğrenci Sayısı
Trabzon Spor Lisesi	83
Trabzon Anadolu İmam Hatip Lisesi	22
Trabzon Erdoğan Anadolu Lisesi	58
Trabzon Fatih Sultan Mehmet Anadolu Lisesi	43
Trabzon Yavuz Sultan Selim Anadolu Lisesi	43
Trabzon 88. Yıl Cumhuriyet Anadolu Lisesi	20
Trabzon Gazi Anadolu Lisesi	30
Trabzon Tefik Serdar Anadolu Lisesi	59
Trabzon Kanuni Anadolu Lisesi	65
Trabzon Affan Anadolu Lisesi	33
Trabzon Pelitli Ahmet Can Bali Anadolu Lisesi	25
Trabzon 80. Yıl Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	42
Trabzon Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	51
Trabzon Zübeyde Hanım Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	14
Trabzon Ortahisar Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	28
Trabzon İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	34
Trabzon Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	48
TOPLAM	698

3. 3. Verilerin Toplanması

3. 3. 1. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde veri toplama araçlarıyla ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir.

3. 3. 1. 1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, öğrenciler hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Bilgi formu; öğrencinin yaşı, cinsiyeti, lise türü, spor yapma yılı, spor branşı, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve ailenin ortalama aylık geliri sorularından oluşmaktadır.

3. 3. 1. 2. Saldırganlık Envanteri

İpek İter (Kiper) tarafından 1984 yılında geliştirilen saldırganlık envanteri 30 maddeden oluşmakta ve üç alt testi içermektedir. Bunlar, yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlıktır. Envanterin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasıyla ilgili literatürde birden çok geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada Şenyüzlü (2013) tarafından yapılan çalışmada elde edilen geçerlilik ve güvenilirlik testi katsayıları esas alınmıştır. Şenyüzlü'nün (2013) yaptığı çalışmada envanterin "Yıkıcı Saldırganlık" alt

boyutuna ait Cronbach's alfa iç tutarlılık katsayısı 0,833; "Atılganlık" alt boyutuna ait Cronbach's alfa iç tutarlılık katsayısı 0,805 ve "Edilgen Saldırganlık" alt boyutuna ait Cronbach's alfa iç tutarlılık katsayısı 0,800 olarak bulunmuştur. Envanterin tümüne ilişkin elde edilen iç tutarlılık katsayısı ise 0,931 olarak hesaplanmıştır. Envanterde yer alan her bir alt test 10 soru ile belirlenmiştir.

Yıkıcı saldırganlıkla ilgili maddeler; 1, 2, 3, 13, 14, 15, 22, 23, 24, 29

Atılganlıkla ilgili maddeler; 4, 5, 6, 10, 11, 12, 19, 20, 21, 28,

Edilgen saldırganlıkla ilgili maddeler; 7, 8, 9, 16, 17, 18, 25, 26, 27, 30'dur.

Envanterde kullanılan materyal, soru formu ve yanıt kâğıdıdır. Envanterde kullanılan materyal soru formu ve yanıt kâğıdıdır. Sorular "Bana hiç uymuyor: -3", "Bana biraz uymuyor: -2", "Bana uymuyor: -1", "Kararsızım: 0", "Bana uyuyor: +1", "Bana biraz uyuyor: +2", "Bana çok uyuyor: +3", arasında yanıtlamayı içeren 7'li likert tipidir. Kuramsal olarak her bir alt testte, her soruya bana çok uyuyor şeklinde yanıt veren denek +30, bana hiç uymuyor şeklinde yanıt veren denek ise -30 puan almaktadır. Ancak istatistiksel olarak eksi puanlar kullanılmayacağından dolayı ve sıfır sayısının da istatistiksel analizde sorun yaratacağı düşüncesiyle her toplam puana 31 sayısı ilave edilmiştir. Bu sayede her bir alt testten alınan puan 1, en yüksek puan 61 olmaktadır. Envanterin kendisinde olmamakla birlikte, her üç alt ölçeğin toplam puanlarından yola çıkılarak her denek için genel bir saldırganlık puanı da elde edilmiştir (Güner, 2006). Genel Saldırganlık puanından elde edilecek en düşük puan 3 en yüksek puan ise 183'tür.

3. 3. 2. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın konusu dahilinde sporcuların özelliklerini belirleme adına danışmanla birlikte kişisel bilgi formu hazırlandı ve araştırmaya uygun saldırganlık envanteri belirlendi. Çalışmanın örneklemini oluşturma adına Trabzon Gençlik ve Spor İl Müdürlüğüne gidilerek 2014-2015 yıllarında okullar arası spor müsabakalarına katılan okulların hangileri olduğu ve bu okulların hangi spor dallarında yarışmaya katıldıkları öğrenildi. Bu doğrultuda küme örnekleme yöntemi göz önünde bulundurularak çalışmaya katılacak okullar belirlendi.

Çalışmanın yapılacağı okullar belirlendikten sonra uygulamanın, okulların hangi takımlarına yapılacağına karar verildi. Bu takımlar belirlenirken bireysel, takım ve mücadele sporu yapanların, Anadolu lisesi, Mesleki Anadolu lisesi, Spor lisesi ve İmam hatip lisesine gidenlerin, kız ve erkek sporcuların durumları dengede tutulmaya çalışıldı. Çalışmada dereceye giren takımların ve sporcuların ön planda tutulmasına karar verildi.

Çalışmanın yapılabilmesi için ilk olarak Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünden, ardından çalışmaya katılacak okullara anketleri uygulayabilmek için Trabzon İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alındı.

Bunun ardından araştırmacı tarafından belirlenen okulların hepsine tek tek gidilerek birçok okulun müdürlerine ve tüm okulların beden eğitimi öğretmenlerine çalışma hakkında bilgi verildi. Daha sonra uygulama için uygun tarihler belirlendi. Mayıs 2015 ve Haziran 2015 tarihleri arasında belirlenen okullarda Trabzon il merkezinden başlayarak Ortahisar ilçesine bağlı 17 okulda anketler uygulandı.

Anketlerin uygulanması aşamasında sporcu öğrencilere araştırmanın önemi anlatıldı, ardından ölçekle ilgili açıklamalar yapıldıktan sonra ölçeğin doğru ve düzgün bir biçimde doldurulması istendi. Anketlerin doldurulması için sporcu öğrencilere gerekli zaman verildi. Toplamda 730 sporcu öğrenciye ulaşılmasına rağmen yapılan incelemelerde gelişigüzel cevaplanan, eksik veya boş bırakılan ve çalışmanın kapsamına uygun cevaplanmayan 32 ölçek değerlendirilmeye alınmadı.

3. 4. Verilerin Analizi

Verileri bilgisayar ortamına aktarmada ve grafikleri çizmede Windows için Microsoft Excel 2007, istatistiki analizde SPSS 22.0 paket programı ve tezin yazımında ise Windows için Microsoft 2007 Ofis paket programı kullanılmıştır.

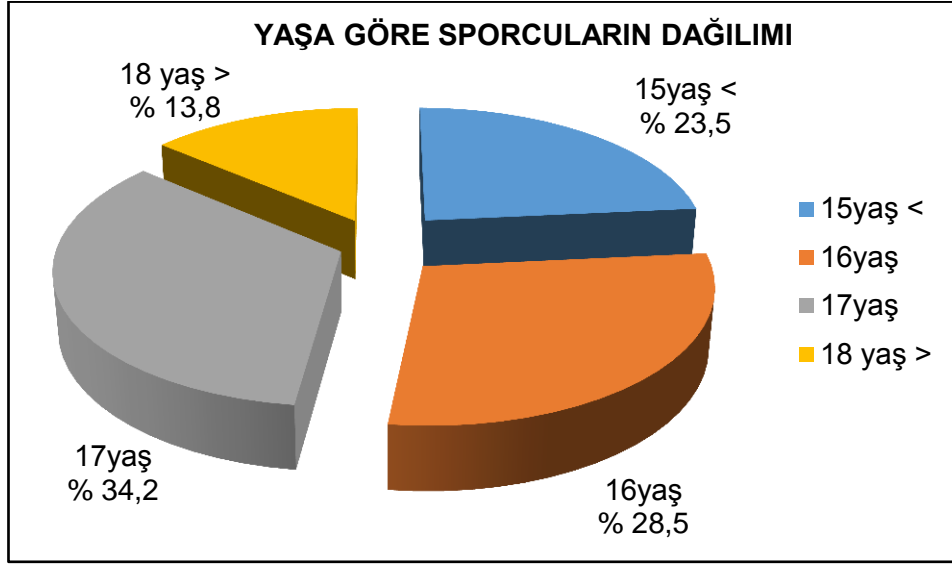
Elde edilen verilere öncelikli olarak Saphiro-Wilk normallik testi uygulanmıştır. Test sonucunda normal dağılıma sahip veriler için $\alpha = 0.05$ önemlilik düzeyinde bağımsız iki grup için t-test (independent sample t-test) üç ve üzeri gruplarda ANOVA testleri uygulanmıştır. Normal bir dağılıma sahip olmayan veriler için ise eş değer non- parametrik testler olarak Mann Whitney U testi ve Kruskal-Wallis testleri uygulanmıştır.

4. BULGULAR

4. 1. Deneklerin Genel Özellikleri

4. 1. 1. Yaş Durumuna Göre Sporcuların Genel Özellikleri

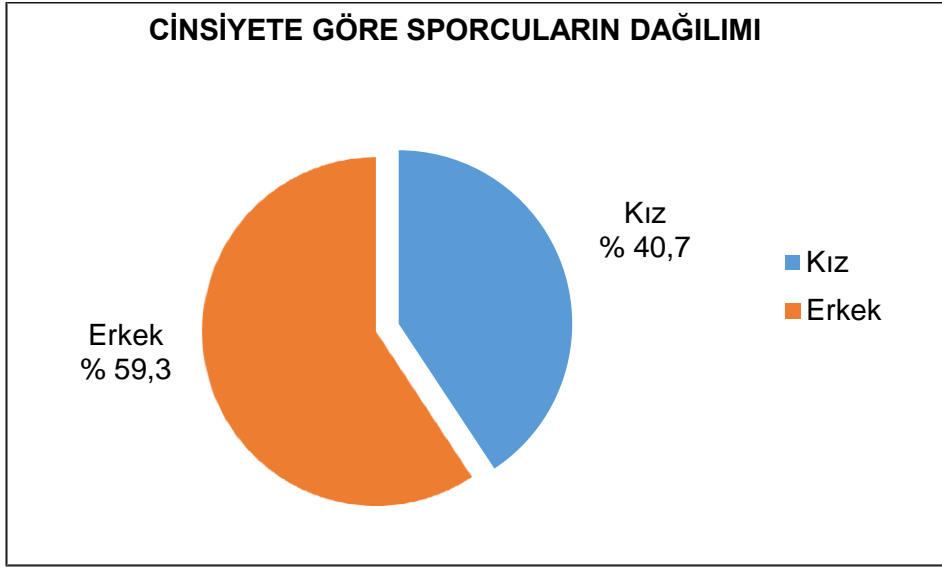
Yaş dağılımına göre bakıldığında sporcuların % 23,5'i 15 yaş ve altı, % 28,5'i 16 yaş, % 34,2'si 17 yaş, % 13,8'i 18 yaş ve üstü olduğu görülmektedir.

Grafik 1. Yaşa göre sporcuların dağılımı

4. 1. 2. Cinsiyet Türüne Göre Sporcuların Genel Özellikleri

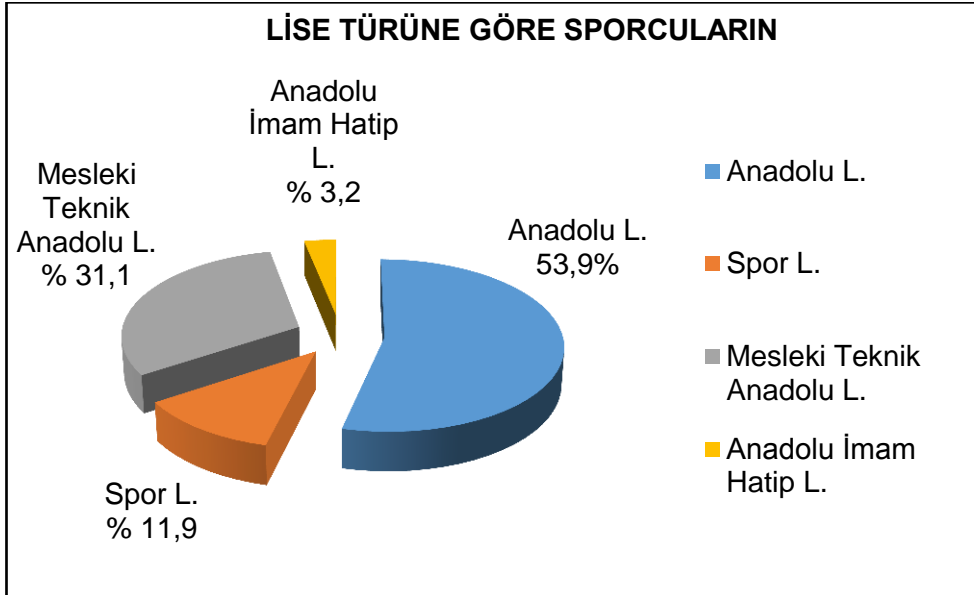
Sporcuların cinsiyetlerine göre dağılımlarına bakıldığında % 59,3'ünün erkek, % 40,7'sinin ise kız olduğu görülmektedir.

Grafik 2. Cinsiyete göre sporcuların dağılımı

4. 1. 3. Lise Türüne Göre Sporcuların Genel Özellikleri

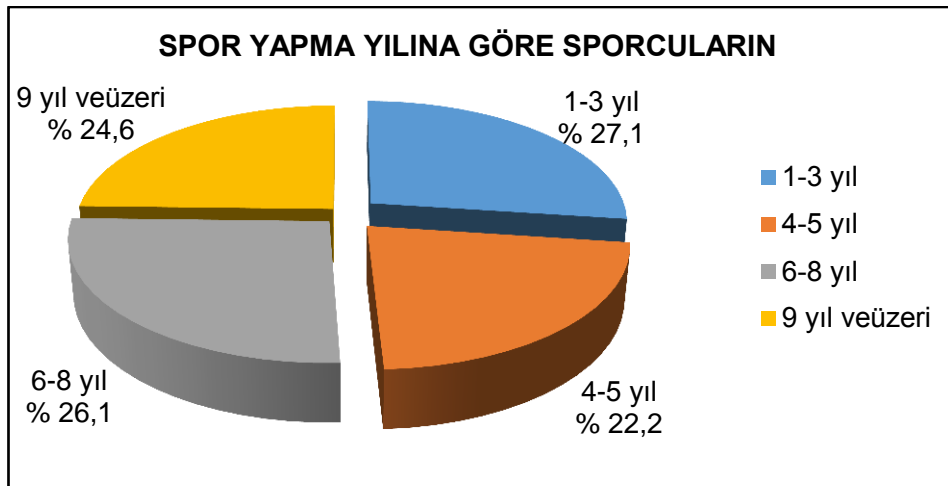
Sporcuların lise türüne göre dağılımlarına bakıldığında % 53,9'unun Anadolu liselerinde, % 11,9'unun Spor lisesinde, % 31,1'inin Mesleki ve teknik anadolu liselerinde, % 3,2'sinin ise Anadolu imam hatip lisesinde okuduğu görülmektedir.

Grafik 3. Lise türüne göre sporcuların dağılımı

4. 1. 4. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Genel Özellikleri

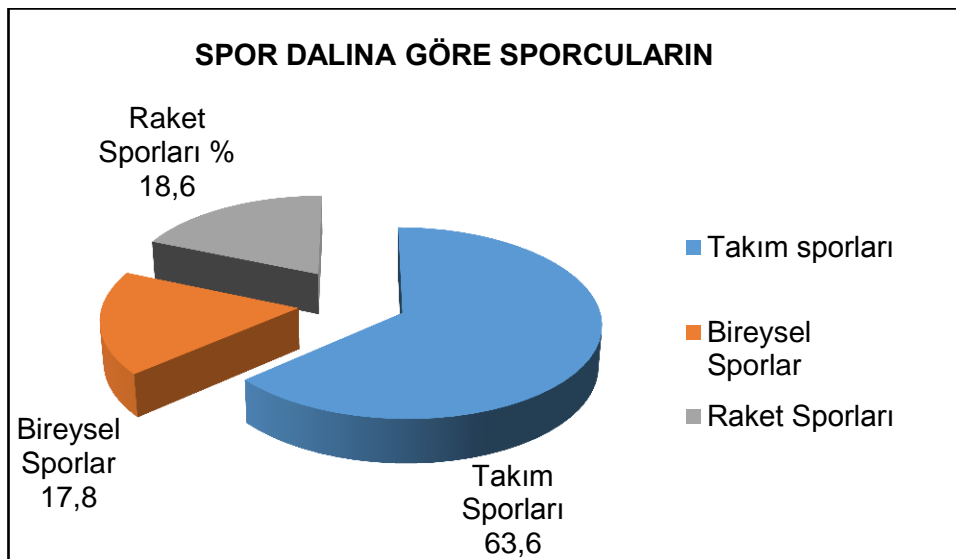
Sporcuların spor yapma yıllarına göre dağılımlarına bakıldığında % 27,1'inin 1-3 yıl, % 22,2'sinin 4-5 yıl, % 26,1'inin 6-8 yıl, % 24,6'sının 9 ve üzeri yıldan fazla olduğu görülmektedir.

Grafik 4. Spor yapma yılına göre sporcuların dağılımı

4. 1. 5. Spor Dalına Göre Sporcuların Genel Özellikleri

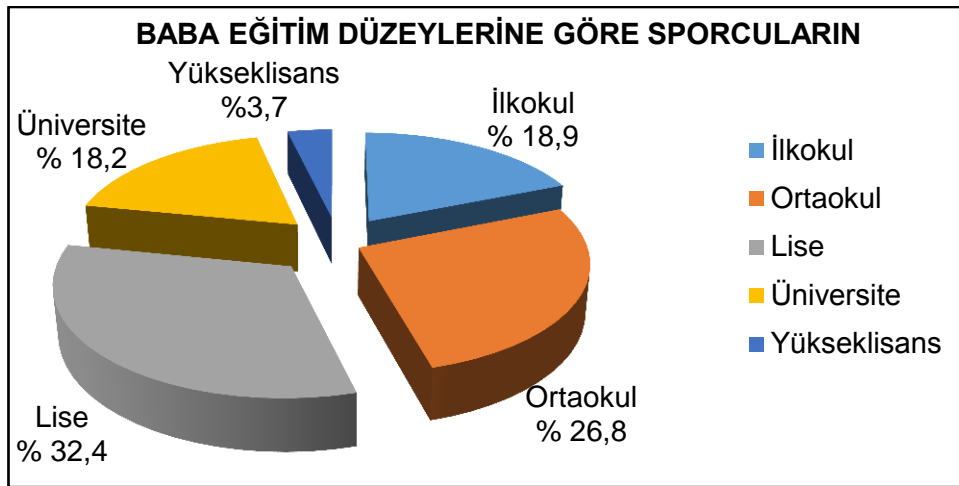
Spor türüne göre sporcuların dağılımlarına bakıldığında % 63,6'sının takım sporları, % 17,8'inin bireysel sporlar, % 18,6'sı ise raket sporları yaptıkları görülmektedir.

Grafik 5. Spor dalına göre sporcuların dağılımı

4. 1. 6. Baba Eğitim Düzeylerine Göre Sporcuların Genel Özellikleri

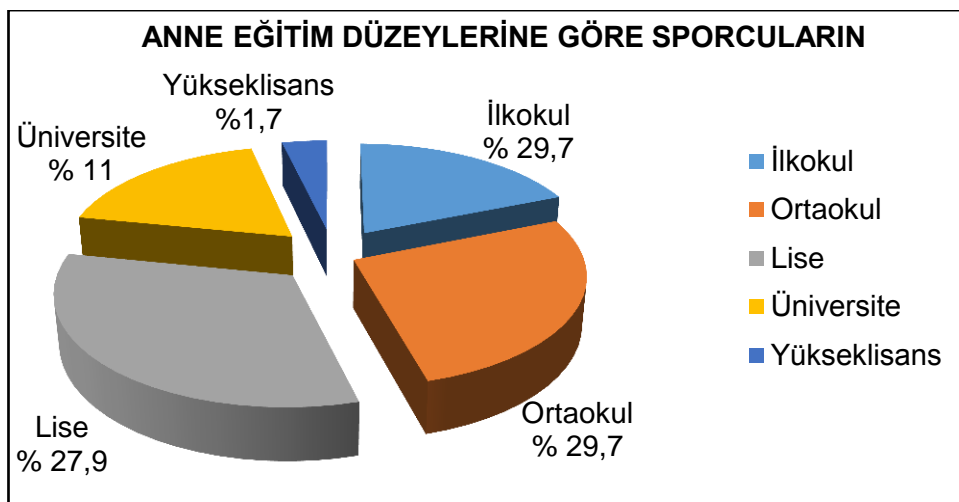
Baba eğitim düzeylerine göre sporcuların dağılımlarına bakıldığında % 18,9'unun ilkokul, % 26,8'inin ortaokul, %32,4'ünün lise, % 18,2'sinin üniversite, % 3,7'sinin yüksek lisans mezunu oldukları görülmüştür.

Grafik 6: Baba eğitim düzeylerine göre sporcuların dağılımı

4. 1. 7. Anne Eğitim Düzeylerine Göre Sporcuların Genel Özellikleri

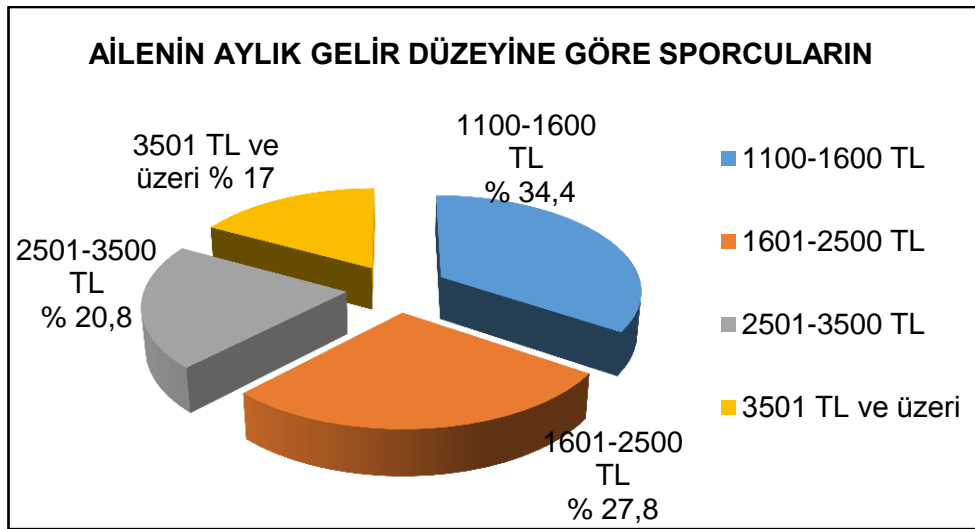
Anne eğitim düzeylerine göre sporcuların dağılımlarına bakıldığında % 29,7'sinin ilkokul, % 29,7'sinin ortaokul, % 27,9'unun lise, % 11'nin üniversite, % 1,7'sinin yüksek lisans mezunu oldukları görülmüştür.

Grafik 7. Anne eğitim düzeylerine göre sporcuların dağılımı

4. 1. 8. Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Genel Özellikleri

Ailenin aylık gelir düzeylerine göre sporcuların dağılımlarına bakıldığında % 34,4'ünün 1100-1600 TL , % 27,8'inin 1601- 2500 TL, %20,8'inin 2501-3500 TL, % 17'nin 3501 TL ve üzeri oldukları görülmüştür.

Grafik 8. Ailenin aylık gelir düzeyine göre sporcuların dağılımı

4. 2. Verilere Ait Normallik Testleri

Yıkıcı saldırganlık, atılğanlık ve edilgen saldırganlık bağımsız değişkenlerine göre verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını belirlemek amacıyla Saphiro-Wilk normallik testi uygulanmıştır. Uygulanan normallik testleri sonucu verilerin normal bir dağılıma sahip olmadığı (nonparametrik) görülmüştür (Tablo 2).

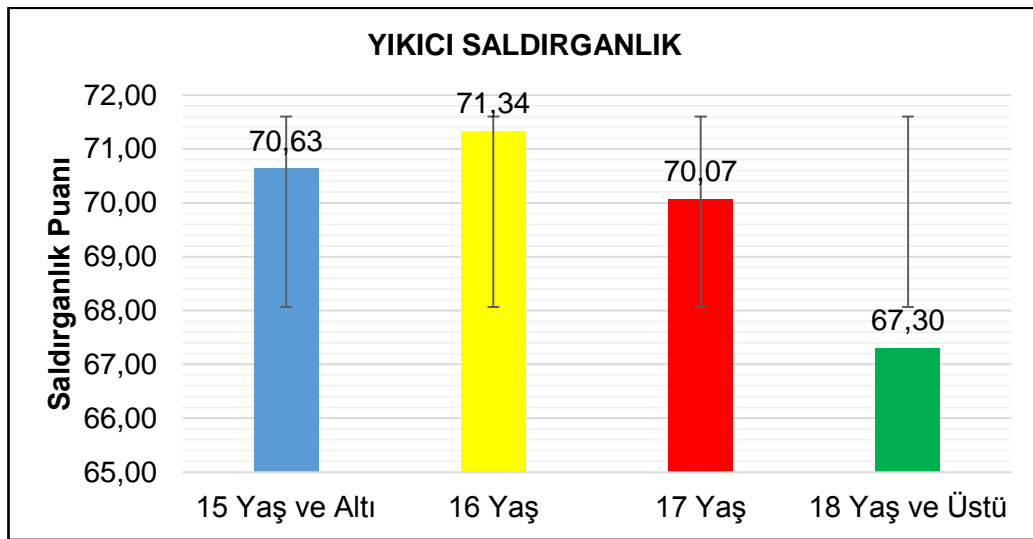
Tablo 2. Bağımlı değişkene göre normallik test sonuçları

	Kolmogorow- Smirnov			Shapiro- Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Yıkıcı Saldırganlık	.033	698	.067	.992	698	.001
Atılğanlık	.084	698	.000	.969	698	.000
Edilgen Saldırganlık	.035	698	.038	.991	698	.000

4. 3. Yaşa Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

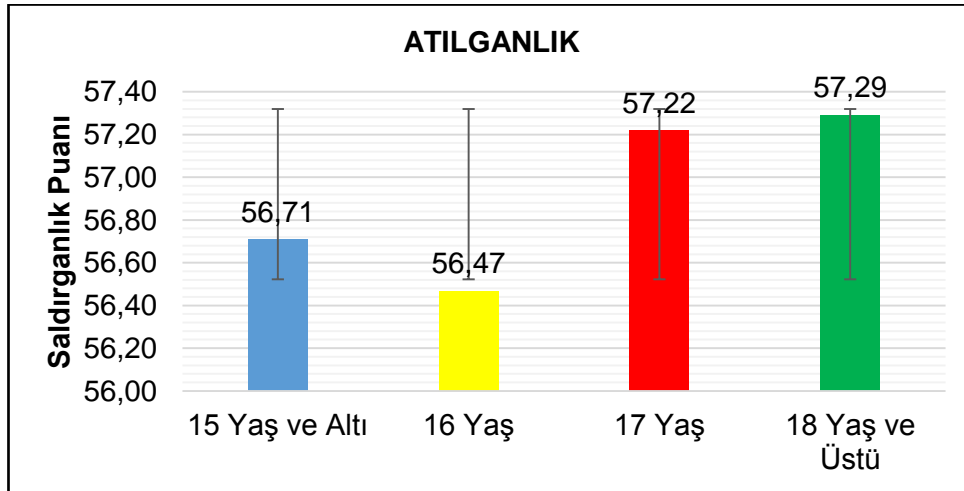
Yaşa göre sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda yaşa bağlı olarak gruplar arasındaki yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi (X^2 (3); 6.676; $P>0.05$). Yaşa göre sporcuların yıkıcı saldırganlık puanları 15 yaş ve altı (70.63), 16 yaş (71.34), 17 yaş (70.07), 18 yaş ve üstü (67.30) dir.

Grafik 9: Yaşa göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları

4. 4. Yaşa Göre Sporcuların Atılğanlık Puanları

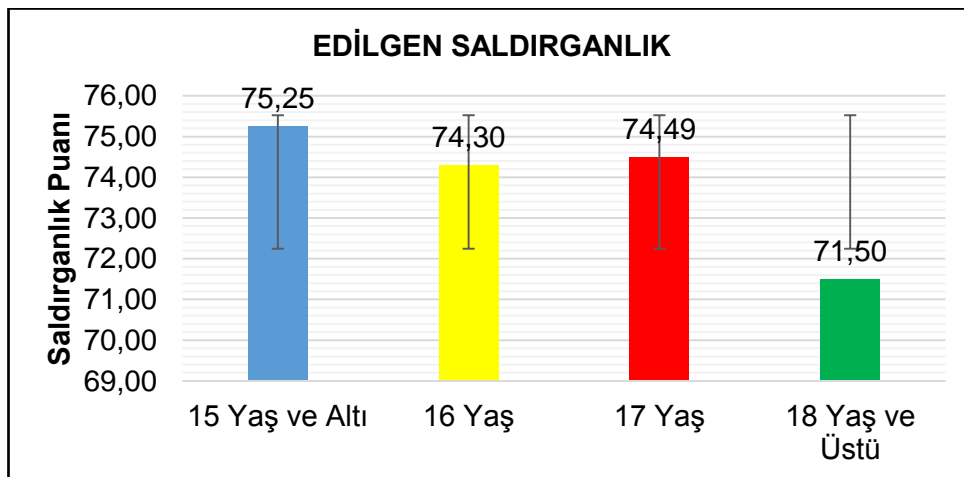
Yaşa göre sporcuların atılğanlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda yaşa bağlı olarak gruplar arasındaki atılğanlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi (X^2 (3); .534; $P>0.05$). Yaşa göre sporcuların atılğanlık puanları 15 yaş ve altı (56.71), 16 yaş (56.47), 17 yaş (57.22), 18 yaş ve üstü (57.29) dir.

Grafik 10. Yaşa göre sporcuların atılganlık sonuçları

4. 5. Yaşa Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

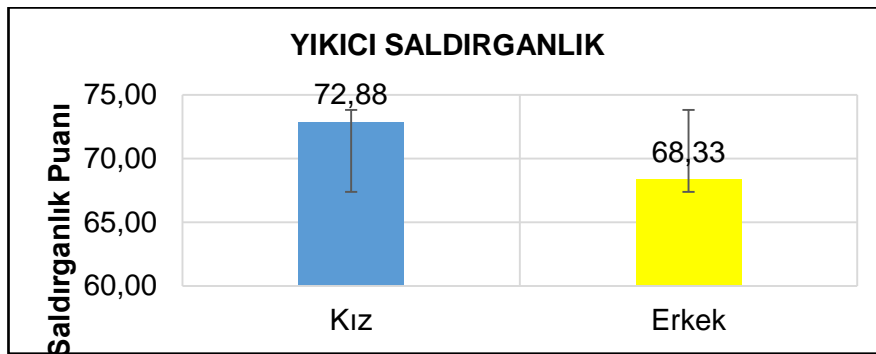
Yaşa göre sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda yaşa bağlı olarak gruplar arasındaki edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi ($X^2(3); 4.812; P>0.05$). Yaşa göre sporcuların atılganlık puanları 15 yaş ve altı (75.25), 16 yaş (74.30), 17 yaş (74.49), 18 yaş ve üstü (71.50) dir.

Grafik 11. Yaşa göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları

4. 6. Cinsiyete Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

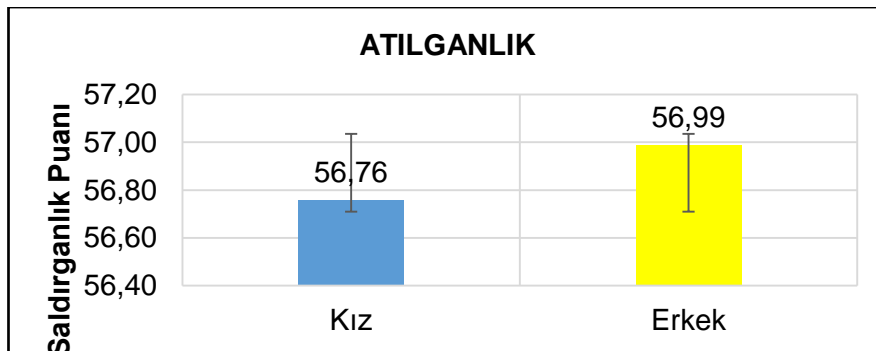
Cinsiyete bağlı olarak sporcuların yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki grup için (independent sample t-test) t-testi uygulandı. Test sonuçları cinsiyete bağlı olarak yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğunu gösterdi ($t.0.05(696)$; 5.068 ; $P<0.05$). Test sonuçları kızların yıkıcı saldırganlık puanlarının (72.88 ± 11.995) erkeklerin yıkıcı saldırganlık puanlarından (68.33 ± 11.382) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Grafik 12. Cinsiyete göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları

4. 7. Cinsiyete Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

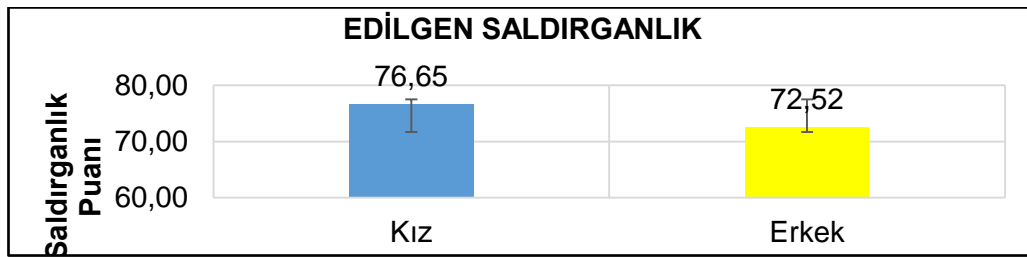
Cinsiyete bağlı olarak sporcuların atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Mann Whitney-U testi uygulandı. Mann Whitney-U testi sonucunda sporcuların cinsiyete bağlı olarak atılganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür ($U=57600.500$, $z=-.0454$, $P>0.05$).

Grafik 13. Cinsiyete göre sporcuların atılganlık sonuçları

4. 8. Cinsiyete Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

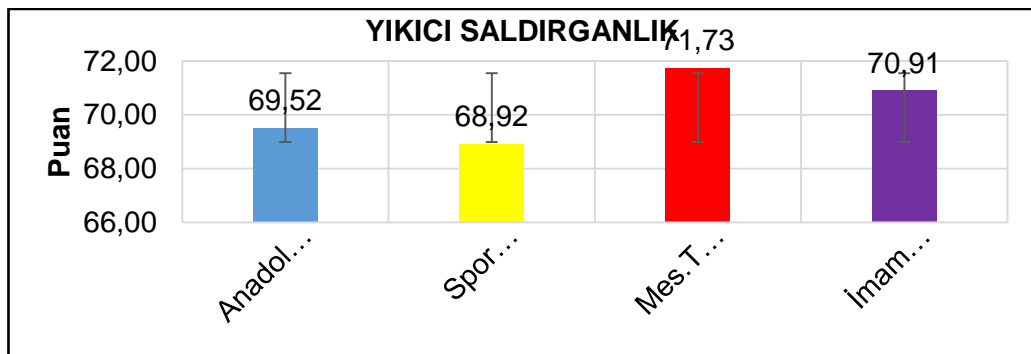
Cinsiyete bağlı olarak sporcuların edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Mann Whitney-U testi uygulandı. Mann Whitney-U testi sonucunda sporcuların cinsiyete bağlı olarak edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür ($U=133621.000$, $z=-4.232$, $P<0.05$). Test sonuçları kızların edilgen saldırganlık puanlarının (76.65 ± 11.928) erkeklerin edilgen saldırganlık puanlarından (72.52 ± 12.735) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Grafik 14. Cinsiyete göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları

4. 9. Lise Türüne Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

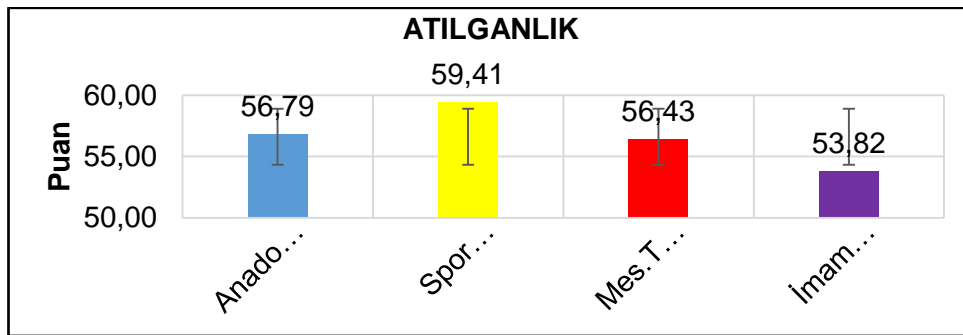
Lise türüne göre sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda lise türüne bağlı olarak gruplar arasındaki yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi ($X^2(3); 6.455; P>0.05$). Grafikte lise türleri arasında oransal olarak fark varmış gibi görünse de bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.

Grafik 15. Lise türüne göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları

4. 10. Lise Türüne Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

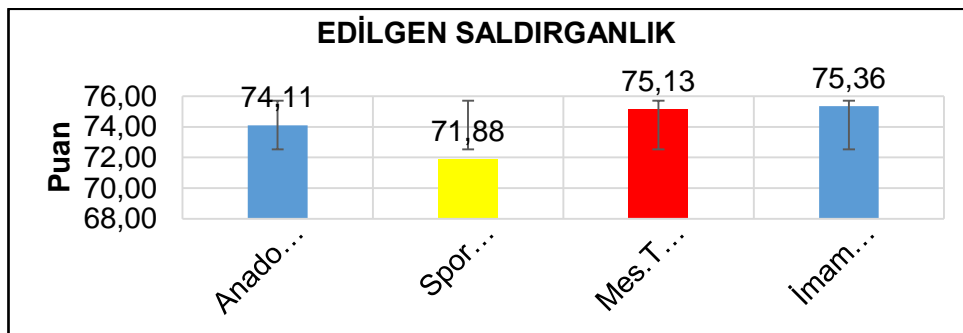
Lise türüne göre sporcuların atılganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda lise türüne bağlı olarak gruplar arasındaki atılganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğunu gösterdi (X^2 (3); 9.868; $P<0.05$). Lise türüne göre sporcuların atılganlık puanları Anadolu Lisesi (56.79), Spor Lisesi (59.41), Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (56.43), İmam Hatip Lisesi (53.82) dir.

Grafik 16. Lise türüne göre sporcuların atılganlık sonuçları

4. 11. Lise Türüne Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

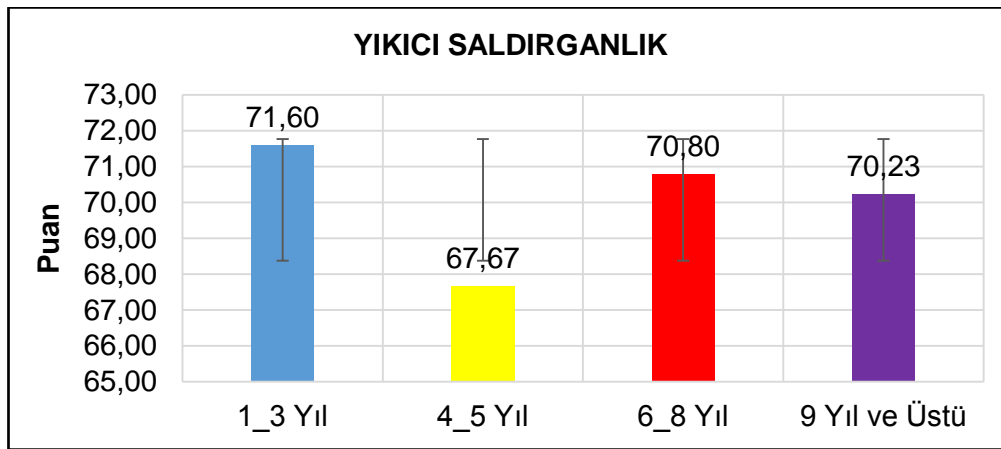
Lise türüne göre sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda lise türüne bağlı olarak gruplar arasındaki edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi (X^2 (3); 3.279; $P>0.05$). Grafikte lise türleri arasında oransal olarak fark varmış gibi görünse de bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.

Grafik 17. Lise türüne göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları

4. 12. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

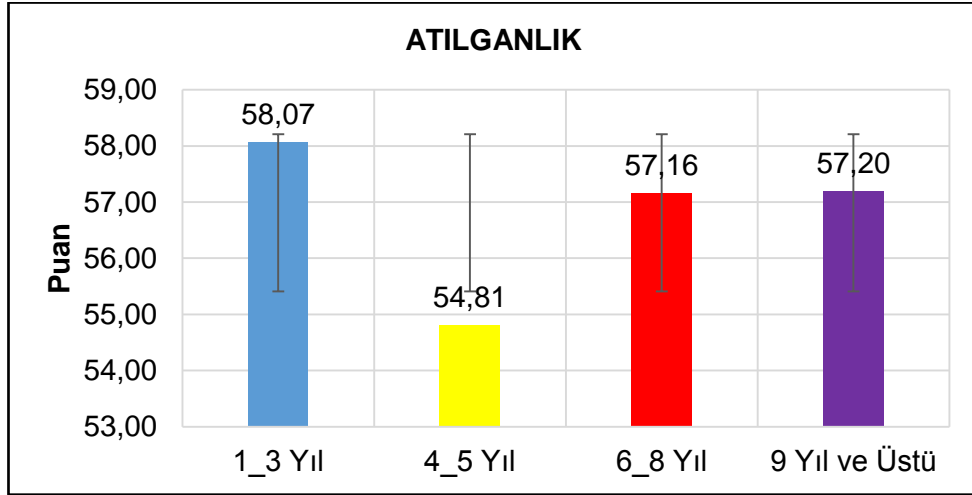
Spor yapma yılına göre sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda spor yapma yılına bağlı olarak gruplar arasındaki yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğunu gösterdi (X^2 (3); 8.768; $P<0.05$). Bu fark 1-3 yıl ile 4-5 yıl arasında olup, diğerleri arasında anlamlı bir fark yoktur. Spor yapma yılına göre sporcuların yıkıcı saldırganlık puanları 1-3 yıl (71.60), 4-5 yıl (67.67), 6-8 yıl (70.80), 9 yıl ve üstü (70.23) dir.

Grafik 18. Spor yapma yılına göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları

4. 13. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

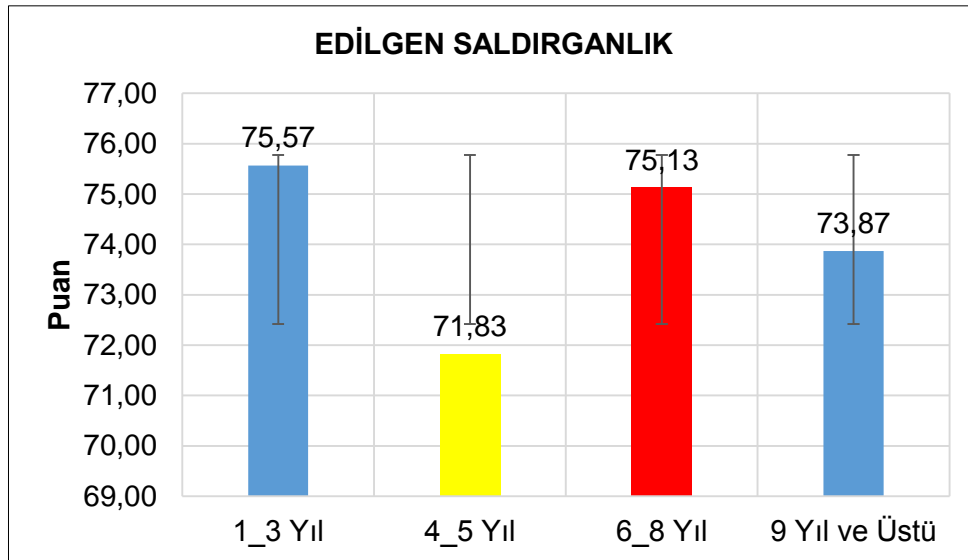
Spor yapma yılına göre sporcuların atılganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda spor yapma yılına bağlı olarak gruplar arasındaki atılganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğunu gösterdi (X^2 (3); 8.299; $P<0.05$). Atılganlık ilk spor yapılan yıllarda ortaya çıkıp, zamanla atılganlık düzeyi azalmasına rağmen, sonrasında yeniden atılganlık seviyesinin arttığı görülmektedir. Spor yapma yılına göre sporcuların atılganlık puanları 1-3 yıl (58.07), 4-5 yıl (54.81), 6-8 yıl (57.16), 9 yıl ve üstü (57.20) dir.

Grafik 19. Spor yapma yılına göre sporcuların atılganlık sonuçları

4. 14. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

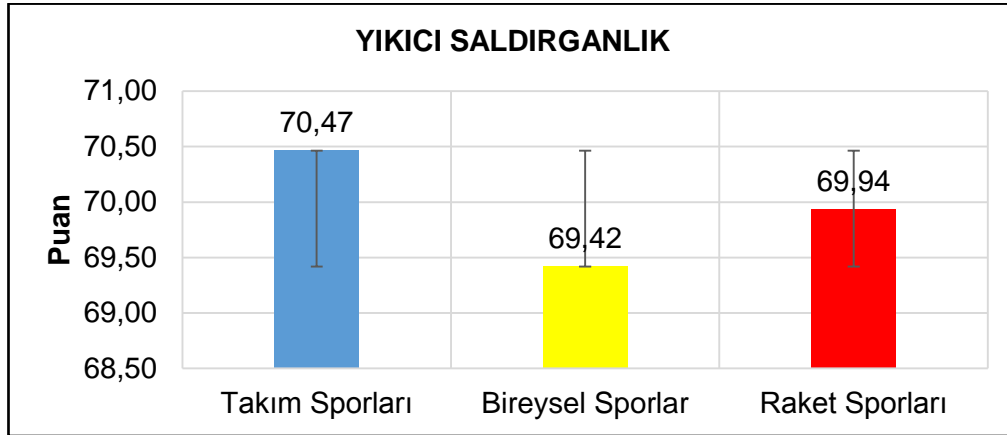
Spor yapma yılına göre sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda spor yapma yılına bağlı olarak gruplar arasındaki edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi ($\chi^2(3); 7.438; P>0.05$).

Grafik 20. Spor yapma yılına göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları

4. 15. Spor Türüne Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

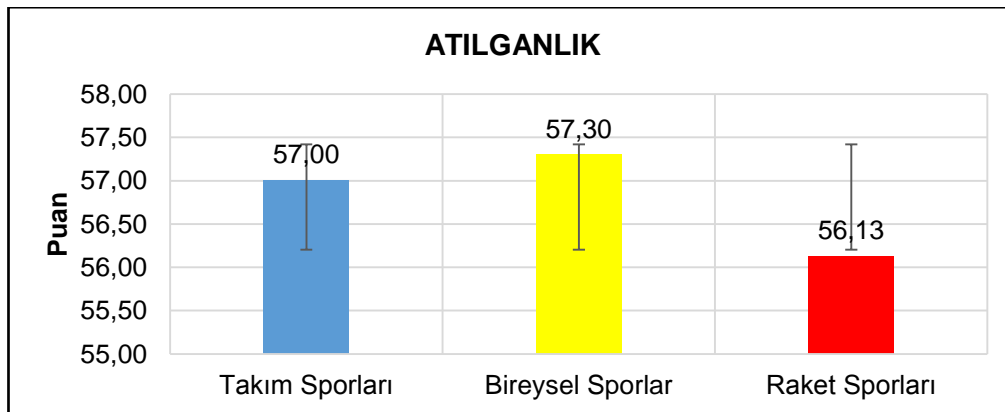
Spor türüne göre sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda spor türüne bağlı olarak gruplar arasındaki yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi ($X^2 (3); .691; P>0.05$).

Grafik 21. Spor türüne göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları

4. 16. Spor Türüne Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Spor türüne göre sporcuların atılganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda spor türüne bağlı olarak gruplar arasındaki atılganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi ($X^2 (3); .854; P>0.05$).

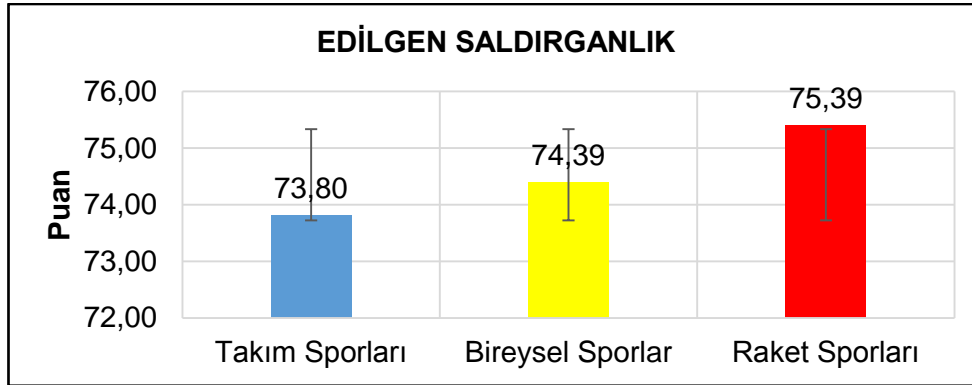

Grafik 22. Spor türüne göre sporcuların atılganlık sonuçları

4. 17. Spor Türüne Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

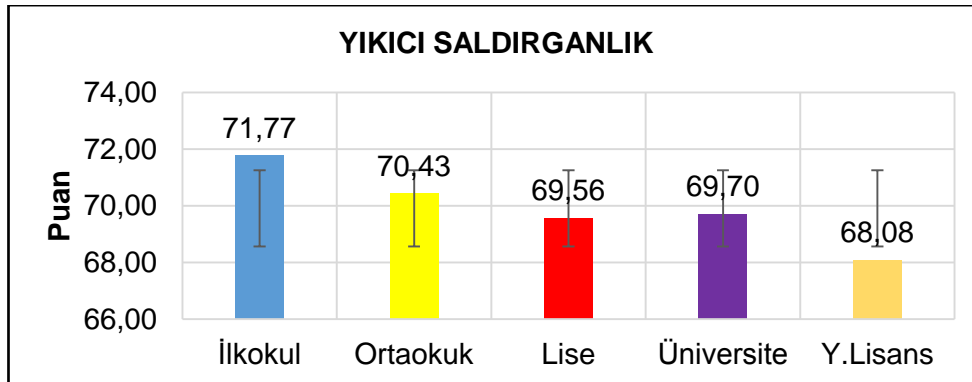
Spor türüne göre sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda spor türüne bağlı olarak gruplar arasındaki edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi ($X^2 (3); 1.893; P>0.05$).

Grafik 23. Spor türüne göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları

4. 18. Babanın Eğitimine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

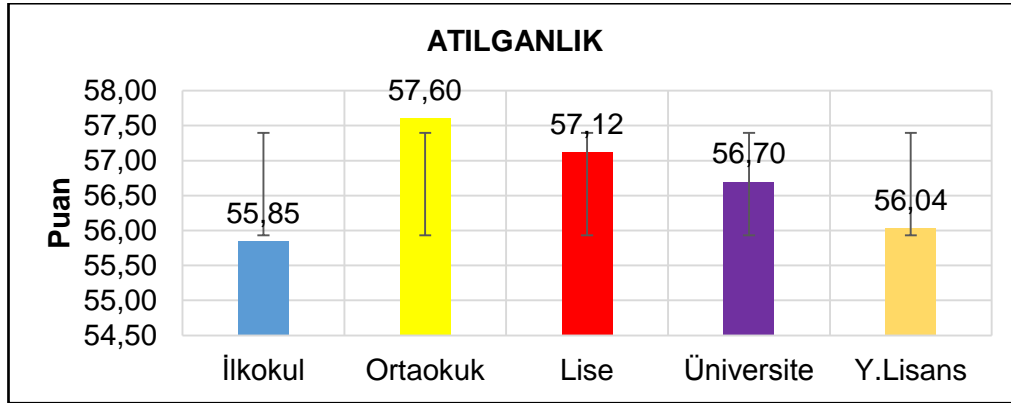
Baba eğitim durumuna göre sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda baba eğitim durumuna bağlı olarak gruplar arasındaki yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi ($X^2 (4); 3.867; P>0.05$).

Grafik 24. Baba eğitimine göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları

4. 19. Babanın Eğitime Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

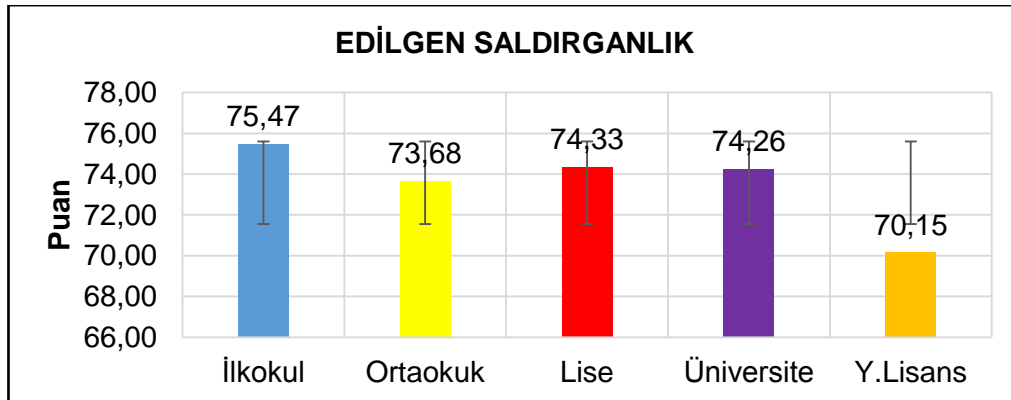
Baba eğitim durumuna göre sporcuların atılganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda baba eğitim durumuna bağlı olarak gruplar arasındaki atılganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi (X^2 (4); 3.488; $P>0.05$).

Grafik 25. Babanın eğitimine göre sporcuların atılganlık sonuçları

4. 20. Babanın Eğitime Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

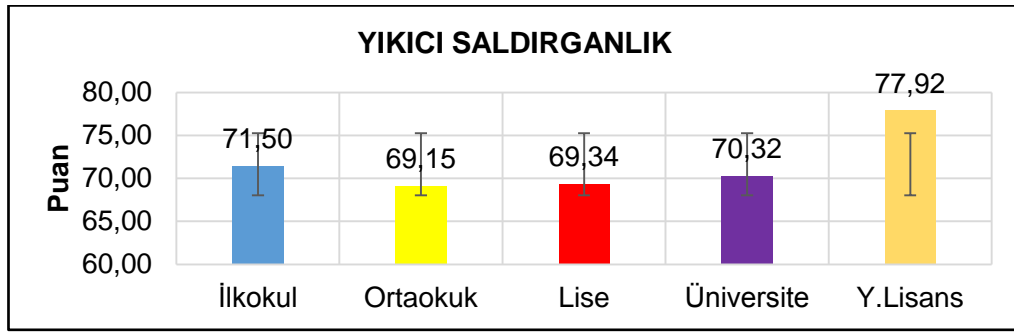
Baba eğitim durumuna göre sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda baba eğitim durumuna bağlı olarak gruplar arasındaki edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi (X^2 (4); 3.526; $P>0.05$).

Grafik 26. Babanın eğitimine göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları

4. 21. Annenin Eğitime Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

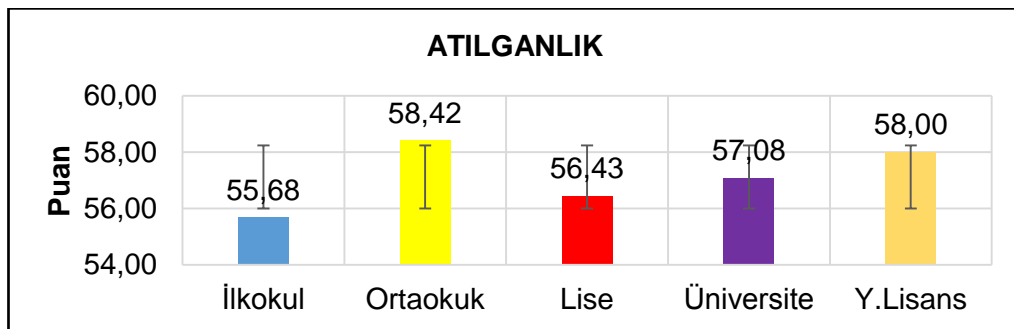
Anne eğitim durumuna göre sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda anne eğitim durumuna bağlı olarak gruplar arasındaki yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğunu gösterdi (X^2 (4); 10.889; $P<0.05$). Anne eğitim durumuna göre sporcuların yıkıcı saldırganlık puanları ilkokul (71.50), Ortaokul (69.15), Lise (69.34), Üniversite (70.32), Yüksek lisans (77.92) dir.

Grafik 27. Annenin eğitimine göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları

4. 22. Annenin Eğitim Durumuna Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

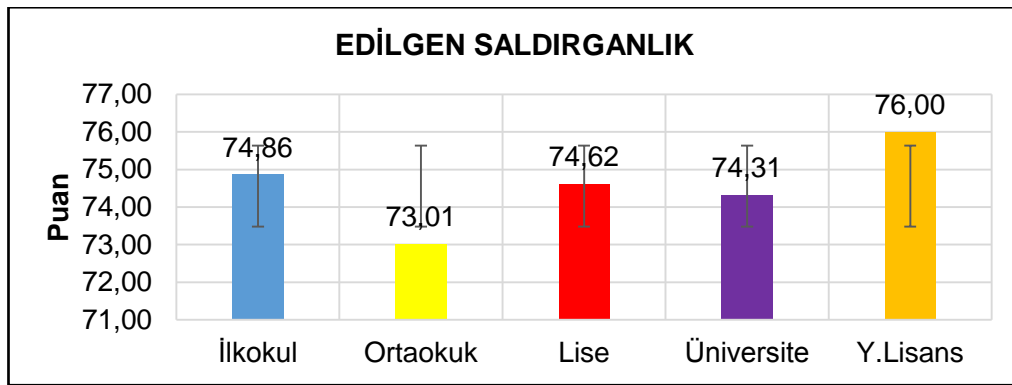
Anne eğitim durumuna göre sporcuların atılganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda anne eğitim durumuna bağlı olarak gruplar arasındaki atılganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi (X^2 (4); 7.287; $P>0.05$).

Grafik 28. Annenin eğitimine göre sporcuların atılganlık sonuçları

4. 23. Annenin Eğitimine Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

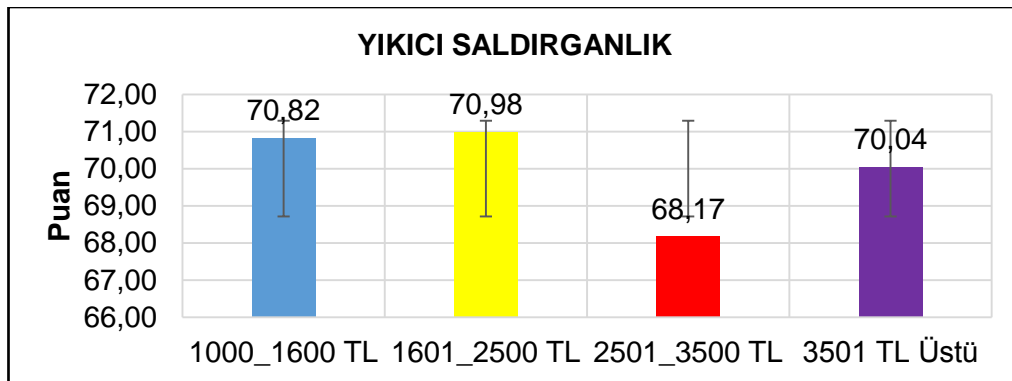
Anne eğitim durumuna göre sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda anne eğitim durumuna bağlı olarak gruplar arasındaki edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi ($X^2(4); 2.335; P>0.05$).

Grafik 29. Annenin eğitimine göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları

4. 24. Ailenin Gelirine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

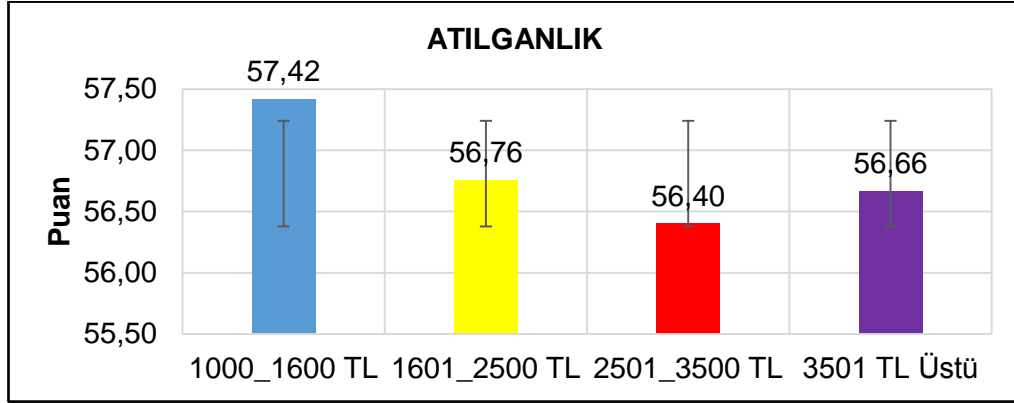
Ailenin gelir durumuna göre sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda ailenin gelir durumuna bağlı olarak gruplar arasındaki yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi ($X^2(4); 6.800; P>0.05$).

Grafik 30. Aile gelir durumuna göre sporcuların yıkıcı saldırganlık sonuçları

4. 25. Ailenin Gelir Durumuna Göre Sporcuların Atılgnlık Puanları

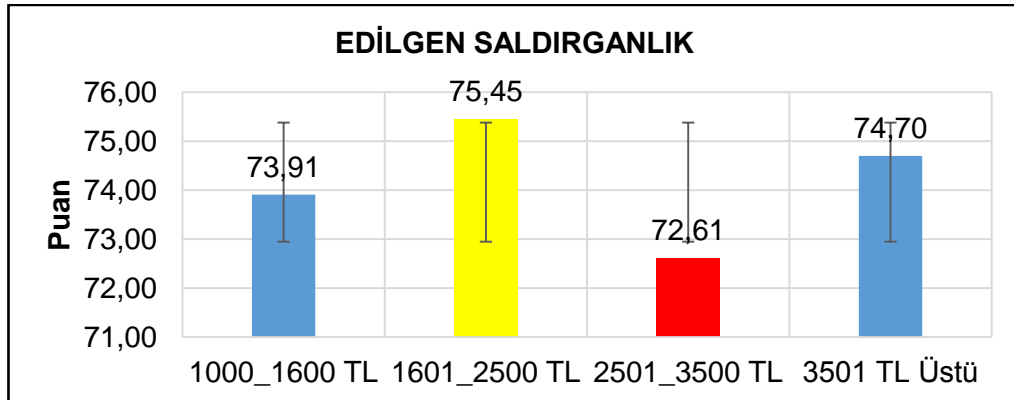
Ailenin gelir durumuna göre sporcuların atılgnlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda ailenin gelir durumuna bağlı olarak gruplar arasındaki atılgnlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi (X^2 (4); 1.537; $P>0.05$).

Grafik 31. Aile gelir durumuna göre sporcuların atılgnlık sonuçları

4. 26. Ailenin Gelirine Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Ailenin gelir durumuna göre sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Kruskal Wallis testi uygulandı. Kruskal Wallis testi sonucunda ailenin gelir durumuna bağlı olarak gruplar arasındaki edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığını gösterdi (X^2 (4); 5.380; $P>0.05$).

Grafik 32. Aile gelir durumuna göre sporcuların edilgen saldırganlık sonuçları

5. TARTIŞMA

5. 1. Yaş'a Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin yaş'a bağlı olarak yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur. Sporcuların yıkıcı saldırganlık puanlarının 16 yaşında en yüksek seviyeye ulaştığı ve yaş ilerledikçe saldırganlık puanlarının azaldığı görülmüştür. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar; Şenyüzlü'nün (2013) yılında üniversite öğrencileri üzerinde, Tekin ve arkadaşlarının (2011) yılında kick boksçular üzerinde, Gökçiçek'in (2015) yılında ortaöğretim kurumlarında spor yapan ve yapmayanlar üzerinde, Açıkan'ın (2011) yılında işitme engelli ve işitme engelli olmayan futbolcular üzerinde, Topuz'un (2008) yılında amatör futbolcular üzerinde, Yılmaz'ın (2013) yılında spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Erşan, Doğan ve Doğan (2009) yılında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri üzerinde ve Dalbudak'ın 13-15 yaş arası görme engeller üzerinde yaptığı çalışmada istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanamamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik gösterirken, literatürdeki Kırkbir'in (2014) yılında üniversite öğrencileri üzerinde, Çakır'ın (2014) yılında lise öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermedi.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre, sporcuların yaşları ilerledikçe saldırgan davranışlarda bulunma durumlarının azaldığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak kişiliğin gelişimi, yaş faktörü ve çevre şartları bunun bir göstergesi olabilir.

5. 2. Yaş'a Göre Sporcuların Atılğanlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin yaş'a bağlı olarak atılğanlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar daha önceki çalışmaları destekler niteliktedir. Şenyüzlü'nün (2013) yılında üniversite öğrencileri üzerinde, Tekin ve arkadaşlarının (2011) yılında kick boksçular üzerinde, Gökçiçek'in (2015) yılında ortaöğretim kurumlarında spor yapan ve yapmayanlar üzerinde, Açıkan'ın (2011) yılında işitme engelli ve işitme engelli olmayan futbolcular üzerinde, Topuz'un (2008) yılında amatör futbolcular üzerinde, Yılmaz'ın (2013) yılında spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Erşan ve diğ. (2009) yılında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri

üzerinde, Dalbudak'ın 13-15 yaş arası görme engeller üzerinde, Kırkbir'in (2014) yılında üniversite öğrencileri üzerinde ve Çakır'ın (2014) yılında lise öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarla paralellik göstermiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, sporcuların 16 yaş grubunda sporcuların atılganlık puanları azalmış olsa da, yaşları arttıkça atılganlık puanlarının da arttığı görülmüştür. Lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin bu yaş grubunda duygu ve düşüncelerini basit ve net bir şekilde dile getirdiği bilinmektedir. Ergenliğin ilk dönemlerinde fiziksel ve mental olarak bireylerin gelişimlerinde farklılık olsa da, ergenliğin sonlarına yaklaştıkça bireyler arasındaki farkların ortadan kalkmaya başladığı ve bireylerin birbirleriyle ortak gelişimleri yaşadıkları bilinmektedir. Genellikle aynı ortamlarda bulunma sonucunda bireylerin birbirlerinden etkilendiği ve yaş aralıklarının ergenlik döneminde önemli olduğu bilirse de bu farkı ortadan kaldırmaya başladığı görülmektedir. Bunun sonucunda da ergenlerin atılganlık seviyelerinin genellikle farklılık göstermediği bilinmekte ve yapmış olduğumuz çalışmayla literatürün paralellik gösterdiği görülmektedir.

5. 3. Yaşa Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin yaşa bağlı olarak edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur. Sporcuların 15 yaş ve altı, 16 yaş ve 17 yaş grubunda edilgen saldırganlık puanları birbirine yakın olsa da, 18 yaş ve üzeri grubunda edilgen saldırganlık puanlarının azaldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar; Açak (2011) yılında işitme engelli ve işitme engelli olmayan futbolcular üzerinde, Topuz'un (2008) yılında amatör futbolcular üzerinde, Erşan ve diğ. (2009) yılında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri üzerinde, Dalbudak (2012) 13-15 yaş arası görme engeller üzerinde, Gökçiçek (2015) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde ve Yılmaz (2013) spor yapan öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanamamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik gösterirken, literatürdeki Çakır (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcular üzerinde, Şenyüzlü (2014) üniversite öğrencileri üzerinde, Kırkbir (2014) üniversite öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapmayan öğrenciler üzerinde yapılan çalışmalarda istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Ergenlerde yaş düzeyinin artmasıyla genellikle edilgen saldırganlıklarının azalacağı düşünülmektedir. Yapmış olduğumuz çalışmada da buna paralel sonuçlar bulunduğu görülmektedir. Ergenlik çağının sonuna yaklaşan sporcu öğrenciler genellikle hem sportif anlamda hem de kişilik gelişimi anlamında olgunlaşma sürecini küçük yaştaki sporcu

öğrencilere göre tamamlamaya başlamıştır. Bunun sonucunda da saldırgan davranışlardan uzak durmaya başladıkları söylenebilir. Bunun yanında yaşları diğerlerine göre daha büyük sporcular, okullar arası organize edilen müsabakaların sonuç odaklı değil de, daha çok öğrencilerin bir araya gelip, birbirleriyle hem kültürel anlamda etkilenmek, hem de sportif bir eğlence anlamında sosyal faaliyetler olarak düzenlendiğini algılamaktadırlar.

5. 4. Cinsiyete Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin cinsiyetlerine göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar; Kırkbir (2014) üniversite öğrencileri üzerinde, Şenyüzlü (2014) üniversite öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapmayan öğrenciler üzerinde, Çakır (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcular üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptamışlardır ve bu çalışmayla paralellik gösterirken, literatürdeki Yıldız (2009) spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Erden (2007) üniversite öğrencileri üzerinde, Dervent (2007) lisedeki spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde, Dalbudak (2012) 13-15 yaş arası görme engeller üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan öğrenciler üzerinde, Gökçiçek (2015) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde, Güner (2006) bireysel ve takım sporları yapan sporcular üzerinde, Keskin (2015) liseler arası müsabakalara katılan sporcular üzerinde, Dervent ve diğ. (2010) lise öğrencileri üzerinde, Erşan ve diğ. (2009) yılında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptamamışlardır ve yapılan çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Bu çalışmada kız sporcuların yıkıcı saldırganlık puanlarının erkek sporcuların yıkıcı saldırganlık puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Genellikle erkeklerin hem normal hayatta hem de spor müsabakalarında daha saldırgan oldukları düşünülse de, bayanların içgüdüsel olarak hiçbir zaman kaybetmeme arzularının spor müsabakalarına katılan ergen bayan sporcular içinde benzerlik gösterdiği görülmektedir. Yaşamış olduğumuz toplumda genellikle kadınların erkeklere oranla bastırılmış duygularının var olduğu açık bir şekilde bilinmektedir. Spor müsabakalarına katılan bayanların bu duygularını spor müsabakalarında yıkıcı saldırganlık biçiminde açığa çıkardıklarını söyleyebiliriz.

5. 5. Cinsiyete Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin cinsiyetlerine göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Erkek sporcuların atılganlık puanlarının kız sporculardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Keskin (2015) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrencilerin üzerinde, Güner (2006) bireysel ve takım sporları yapan sporcular üzerinde, Erşan ve diğ. (2009) yılında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri üzerinde, Şenyüzlü (2014) üniversite öğrencileri üzerinde, Çakır (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrenciler üzerinde, Gökçiçek (2015) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde, Dervent ve diğ. (2010) lise öğrencileri üzerinde, Dalbudak (2012) 13-15 yaş arası görme engeller üzerinde, Erden (2007) üniversite öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir fark saptamamışlardır ve yapılan bu çalışmayla paralellik gösterirken, literatürdeki Kırkbir (2014) üniversite öğrencileri üzerinde, Yıldız (2009) yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Dervent (2007) lisedeki spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptamışlardır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemektedir.

Yapılan bu çalışmada erkek sporcuların atılganlık düzeyleri kız sporculara göre daha yüksek olsa da anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Ergenliğin ilk dönemlerinde fiziksel ve mental olarak kadın bireyler genellikle daha erken olgunlaşsa da, ergenliğin sonlarına yaklaştıkça kadın ve erkek arasındaki farkların ortadan kalkmaya başladığı ve bireylerin birbirleriyle ortak gelişimleri yaşadıkları bilinmektedir. Bunun sonucunda ortaya koyulan tepkilerde de benzerlikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun yanında erkeklerin ergenlik dönemi boyunca aile ve çevre tarafından sürekli özgür bırakılması, hatta cesaretinin artırılması için ebeveynleri ve çevresindeki kişiler tarafından ödüllendirilmesi ergenliğin sonlarında daha atılgan olmalarına neden olmaktadır.

5. 6. Cinsiyete Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin cinsiyetlerine göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Kız sporcuların edilgen saldırganlık puanlarının erkek sporculardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yıldız (2009) yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Şenyüzlü (2014) üniversite öğrencileri üzerinde, Çakır (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrenciler üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapmayan öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmalarda

istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptamışlardır ve bu çalışmayla paralellik gösterirken, literatürdeki Güner (2006) bireysel ve takım sporları yapan sporcular üzerinde, Keskin (2015) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrenciler üzerinde, Erşan ve diğ. (2009) yılında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri üzerinde, Kırkbir (2014) üniversite öğrencileri üzerinde, Gökçiçek (2015) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde, Erden (2007) üniversite öğrencileri üzerinde, Dalbudak (2012) 13-15 yaş arası görme engeller üzerinde, Derwent ve diğerleri (2010) lise öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan öğrenciler üzerinde, Derwent (2007) lisedeki spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptamamışlardır ve bu çalışmayla paralellik göstermemektedir.

Bu çalışmada kız sporcuların edilgen saldırganlık puanlarının erkek sporcuların edilgen saldırganlık puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Genellikle erkeklerin hem normal hayatta hem de spor müsabakalarında daha saldırgan oldukları düşünülse de, bayanların içgüdüsel olarak hiçbir zaman kaybetmeme arzularının spor müsabakalarına katılan ergen bayan sporcular içinde benzerlik gösterdiği görülmektedir. Yaşamış olduğumuz toplumda genellikle kadınların erkeklere oranla bastırılmış duygularının var olduğu açık bir şekilde bilinmektedir. Spor müsabakalarına katılan bayanların bu duygularını spor müsabakalarında yıkıcı saldırganlık biçiminde açığa çıkardıklarını söyleyebiliriz.

5. 7. Lise Türüne Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde anadolu lisesi ve spor lisesi öğrencilerinin yıkıcı saldırganlık puanları birbirlerine oldukça yakın olup, Anadolu imam hatip lisesinde öğrenim gören sporcu öğrencilerinden ve araştırma grubu arasında en yüksek puana sahip olan mesleki ve teknik anadolu lisesi öğrencilerinden yıkıcı saldırganlık puanları düşük olduğu görülmektedir, fakat bu fark sporcu öğrencilerin lise türüne göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark oluşturmamaktadır.

Elde edilen bu sonuç ışığında, Solak (2011) ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin, lise türüne göre yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın istatistiki olarak anlamlı olmadığını bulmuştur ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermektedir.

Çakır (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrencilerin lise türüne bağlı olarak yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın istatistiki olarak anlamlı olduğunu bulmuştur ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemektedir.

Liselerde eğitim hayatı devam eden sporcu öğrencilerin saldırganlığa bakış açıları farklılık göstermektedir. Anadolu lisesi ve spor lisesinde okuyan öğrencilerin daha çok

spor kültürü içinde yetiştikleri ve bunun yanında genellikle spor lisesi okuyan çocukların ailelerinin daha çok spor faaliyetlerine geniş çerçevede bakıp çocuklarını bu şekilde yetiştirdikleri düşünüldüğü için yıkıcı saldırganlık seviyelerinin düşük olduğu görülmektedir. Anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinde genellikle sporu sadece sosyal bir aktivite olarak görüp, genellikle spor kültüründe yetiştirilmedikleri için yıkıcı saldırganlık puanları daha yüksek olduğu görülmüştür. Meslek liselerinde öğrenim gören öğrencilerin şiddeti sevmesi bunun yanında meslek liselerinde öğrenim gören sporcu öğrencilerin ailelerinin sosyo-kültürel düzeylerinin düşük seviyede olması, bu tip ailelerde büyüyen çocukların yıkıcı saldırganlığa daha yatkın oldukları görülmüştür.

5. 8. Lise Türüne Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin lise türüne göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Lise türüne göre sporcuların atılganlık puanlarının en yüksek olduğu lisenin spor lisesine giden sporcular, en düşüğü ise anadolu imam hatip lisesinde olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında anadolu lisesi ve mesleki ve teknik anadolu lisesi puanları birbirine oldukça yakındır.

Literatür incelendiğinde, Çakır (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrencilerin üzerinde, Solak (2011) ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin lise türüne bağlı olarak atılganlık puanları arasındaki farkın istatistiki olarak anlamlı olmadığını bulmuştur ve bu sonuçlar yapılan çalışmayla paralellik göstermemektedir .

Sporun insana kattığı en önemli kavramlardan birisi özgüvendir. Spor lisesine giden öğrencilerin genel olarak spor yaptığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu öğrencilerin sporun kendilerine verdiği özgüvenle birlikte atılgan davranışlar sergilemelerinin de arttığı söylenebilir. Çünkü atılgan davranışlarda bulunan bir bireyin kendi hakkını kavga etmeden yani saldırgan bir davranış sergilemeden savunabildiği bilinmektedir. Bu yapılan çalışma literatürle paralellik göstermese de bundan sonra yapılacak çalışmalara yeni bir bakış açısı katacağı düşünülmektedir.

5. 9. Lise Türüne Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin lise türüne göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Spor lisesi öğrencilerinin edilgen saldırganlık puanları diğer liselerde öğrenim gören spor öğrencilere göre daha düşük olsa da, istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Solak (2011) ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin, lise türüne göre edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın istatistiki olarak anlamlı olmadığını bulmuştur ve bu sonuç yapılan bu çalışmayla paralellik göstermektedir.

Çakır (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrencilerin lise türüne bağlı olarak edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın istatistiki olarak anlamlı olduğunu bulmuştur ve bu sonuç yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemektedir.

Spor liselerinde öğrenip görüp okullar arası müsabakalara katılan öğrencilerin edilgen saldırganlık düzeylerinin düşük olması, bu okullarda okuyan öğrencilerin branş seçimlerini diğer liselerdeki öğrencilere göre daha önceden yapıp, katıldıkları bu müsabakaları daha çok sosyal bir aktivite olarak görmeleri, bunun yanı sıra hem bireysel hem de takım sporlarında genellikle diğer lise öğrencilerine göre çok daha fazla başarılı olmaları sebebiyle edilgen saldırganlığa ihtiyaç duymazlar. Diğer liselerde okumakta olan sporcu öğrenciler ise bunlara nazaran kazanma içgüdüleriyle ve bu şekilde antrenörler tarafından da yönlendirilmeleriyle edilgen saldırganlığa daha fazla başvurdukları görülebilir.

5. 10. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin spor yapma yılına göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların spor yapma yılına göre yıkıcı saldırganlık puanları en yüksek olanlar 1-3 yıl arası spor yapanlar olduğu tespit edilmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda, Keskin (2015) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrenciler üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunurken ve yapılan bu çalışmayla paralellik gösterirken, literatürdeki Kırkbir (2014) üniversite öğrencileri üzerinde, Solak (2011) yılında spor yapan ortaöğretim öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Spora yeni başlayan bireylerde henüz sporun gerçek ruhunu yakalayamama, fair-play hakkında bilgi sahibi olamama, bununla birlikte spora yeni başlamanın heyecanı kişileri özellikle de ergenlik döneminde yıkıcı saldırganlığa iter. Bunun yanına ailelerin ve eğitim sisteminin saldırganlık konusunda bilgisiz ve yetersiz olması sebebiyle spor müsabakalarına yeni katılmaya başlayan bireyler de yıkıcı saldırganlığın ortaya çıkması kaçınılmazdır.

5. 11. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin spor yapma yılına göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların spor yapma yılına göre atılganlık puanları en yüksek olanlar 1-3 yıl arası spor yapanlar olduğu tespit edilmiştir. 4-5 yıl spor yapanlarda atılganlık seviyesi azalmış olsa da sonrasında yeniden artmaya başladığı tespit edilmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda, Keskin (2015) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunurken ve yapılan bu çalışmayla paralellik gösterirken, literatürdeki Kırkbir (2014) üniversite öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde, Solak (2011) yılında spor yapan ortaöğretim öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Bu sonuçlara göre, spora ilk başladığı yıllarda ve sporun ilerleyen dönemlerinde ergenlerde atılgan davranışların ortaya çıktığı söylenebilir. İlk zamanlarda sporun içerisinde olup biteni anlama çabası ve bunun yanında ergenliğin bu dönemlere rastlaması sporcuları atılgan davranışlarda bulunmasına neden olmuş olabilir. Zaman geçtikçe, tecrübe kazandıkça ve ergenlik ilerledikçe sporcular olgunlaşıp bu tarz saldırgan davranışlardan kaçınmış olabilirler.

5. 12. Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin spor yapma yılına göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların spor yapma yılına göre edilgen saldırganlık puanları en yüksek olanlar 1-3 yıl arası spor yapanlar olduğu tespit edilmiştir. 4-5 yıl spor yapanlarda edilgen saldırganlık seviyesi azalmış olsa da sonrasında yeniden artmaya başladığı tespit edilmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda, Kırkbir (2014) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik gösterirken, literatürdeki Keskin (2015) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrenciler üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde, Solak (2011) yılında spor yapan ortaöğretim öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Bu sonuçlara göre, spora ilk başladığı yıllarda ve sporun ilerleyen dönemlerinde ergenlerde edilgen saldırganlık davranışlarının ortaya çıktığı söylenebilir. Sporun ilk

yıllarında hem bireyin kendini daha iyi tanıması, hem de olduğu ortama ayak uydurma çabası ergenleri edilgen saldırganlığa iten sebeplerdendir. Bunun yanında sporun ilk yıllarındaki kazanma hırsı ve kesinlikle başarılı olma arzusu da aynı şekilde edilgen saldırganlığın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Ergenlerin spor yaşı arttıkça sosyo-ekonomik sebeplerinde ortaya çıkmasıyla azalan edilgen saldırganlık seviyesi yeniden ortaya çıkabilir.

5. 13. Spor Türüne Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin spor türüne göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Takım sporları yapan sporcu öğrencilerin yıkıcı saldırganlık puanları en yüksek olup, raket sporları yapan öğrencilerin yıkıcı saldırganlık düzeyleri bireysel spor yapanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda, Kırkbir (2014) üniversite öğrencileri üzerinde, Erşan ve diğ. (2009) yılında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri üzerinde, Yıldız (2009) yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Dalbudak (2012) 13-15 yaş arası görme engeller üzerinde, Dervent (2007) bireysel ve takım sporu yapan sporcular üzerinde, Solak (2011) ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde, Gökçiçek (2015) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik gösterirken, literatürdeki Çakır (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrencileri üzerinde, Güner (2006) bireysel ve takım sporları yapan sporcular üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Takım sporları yapan sporcuların müsabakalara hazırlanma aşamasında genellikle antrenörler, yöneticiler, takım arkadaşları ve seyirciler tarafından sürekli kazanmaya zorlanması, saha içerisinde ise rakip takım oyuncuları ve hakem faktörleri sporcuların saldırgan davranışlar bulunmasına sebep olabilir. Bunun yanında sporcuların stres yönetimi hakkında bilgi sahibi olmamaları ve genellikle takım sporları yapan sporcuların eğitim düzeylerinin düşük olması sebebiyle sporcu öğrencilerin yıkıcı saldırgan davranışları üst seviyede sergilemesi normaldir. Bireysel sporlar yapan sporcu öğrencilerinde çevresel faktörlerden, rakip oyunculardan, hakem kararlarından etkilenebilecek olsa da, saha içerisinde yalnız oldukları ve kendi kararlarını müsabaka anında kendileri vermeleri gerektiği için kendilerini daha iyi yönetmelerini bilmektedirler. Bunun sonucu olarak da yıkıcı saldırganlıklarının takım sporları yapan sporculara göre daha düşük seviye de olması beklenen bir sonuçtur. Raket sporları yapan sporcularında

müسابaka esnasında uzun ralliler sonucunda otokontrollerini kaybedip genellikle kendilerine yönelik saldırgan davranışlarda buldukları, bunun yanında rakiplerine yönelikte sözlü saldırganlıkta buldukları görülmüştür. Buna sebep olarak ise sporcuların aşırı kazanma arzusu başarısızlıkla sonuçlanınca bunu bir dışavurum olarak sergileyip rahatlamak isteyebilirler. Sonuç olarak tüm branşlarda yıkıcı saldırganlık örnekleriyle karşılaşmak mümkündür.

5. 14. Spor Türüne Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin spor türüne göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Bireysel spor yapan sporcu öğrencilerin atılganlık seviyeleri, takım sporları yapanlardan daha yüksektir. Takım sporu yapan sporcu öğrencilerin atılganlık düzeyleri de raket sporları yapanlardan yüksek olsa da bu farklılıklar manidar değildir. Yapılan literatür taraması sonucunda, Erşan ve diğ. (2009) yılında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri üzerinde, Yıldız (2009) yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Dalbudak (2012) 13-15 yaş arası görme engeller üzerinde, Derwent (2007) bireysel ve takım sporu yapan sporcular üzerinde, Solak (2011) ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde, Gökçiçek (2015) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde, Çakır (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrencileri üzerinde, Güner (2006) bireysel ve takım sporları yapan sporcular üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermiştir, literatürdeki Kırkbir (2014) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Sporun insanın kişiliğinin gelişimine, daha sosyal bir varlık olmasına, sorumluluk sahibi olmasına, kararlı olmasına, özgüven sahibi olmasına ve bireyin kendini rahatça ifade edebilme yeteneğine sahip olmasına olumlu yönde etkisi olduğu bilinmektedir. Her branş temelinde çocuğa psikolojik olarak hem kendini hem de birlikte antrenman yaptığı arkadaşlarını korumayı, sahip çıkmayı ve haklarını düzgün bir şekilde savunmayı öğretir. Bu bilgiler ışığında, tüm spor branşlarına katılan sporcuların atılganlık düzeylerinin üst seviye de olması beklenir. Bir ayırım yapmak gerekirse de bireysel sporlar ve raket sporları yapan sporcuların müsabaka esnasında kendi kararlarını çoğunlukla kendilerinin vermesi, sebebiyle atılganlık seviyelerinin daha yüksek olması göz ardı edilemez bir gerçektir. Bunun yanında takım sporları yapan sporcular ise kavga ortamında kendi takım arkadaşlarının saldırıya uğraması sonucunda kendilerini ifade edemediği için kendilerini de saldırgan davranışlara maruz kalacak durumda bulabilirler. Bu gibi durumlar takım

sporlarının handikaplarından olup sporcuların dışında gelişen, sporcunun kendisinden kaynaklanmayan durumlardır. Takım sporları yapan sporcuların bu gibi durumların farkında olup müsabaka esnasında kendilerini buna hazırlamaları gerekmektedir. Aksi takdirde bu tarz saldırgan davranışlara genellikle maruz kalabilirler. Sonuç olarak bu çalışmada atılganlık düzeyleri en yüksek olanlar bireysel sporlar yapan sporculardır.

5. 15. Spor Türüne Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin spor türüne göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Raket sporları yapan sporcu öğrencilerin edilgen saldırganlık puanları, bireysel sporlar yapanlardan daha yüksektir. Bireysel sporlar yapan sporcu öğrencilerin edilgen saldırganlık puanları da takım sporları yapanlardan yüksek olsa da bu farklılıklar manidar değildir. Yapılan literatür taraması sonucunda, Erşan ve diğ. (2009) yılında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri üzerinde, Yıldız (2009) yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Dalbudak (2012) 13-15 yaş arası görme engeller üzerinde, Dervent (2007) bireysel ve takım sporu yapan sporcular üzerinde, Solak (2011) ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde, Gökçiçek (2015) spor yapan ve yapmayan öğrenciler üzerinde, Kırkbir (2014) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermiştir, literatürdeki Çakır (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrencileri üzerinde, Güner (2006) bireysel ve takım sporları yapan sporcular üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Edilgen saldırganlık, dolaylı bir saldırganlık türü olup, insanın içinde var olan duyguyu kasıtlı ve fark edilmeyecek şekilde gizleyerek, bu şekilde saldırgan davranışlarda bulunma eğilimi olarak bilinmektedir. Özellikle raket sporları ve bireysel sporlar ile ilgilenen sporcuların müsabaka esnasında sadece bireysel performansını maximum seviyeye taşımanın yanında rakibiyle de olağanüstü bir psikolojik savaşın içerisine girdiklerini söyleyebiliriz. Bu psikolojik savaştan galip çıkan sporcuların da genellikle yapılan müsabakayı kazandıkları görülmektedir. Edilgen saldırganlığı kontrol edebilmenin bu kadar önemli olduğu bireysel ve raket sporlarında sporcuların kişilik gelişimini, özgüvenlerini ve otokontrollerini en üst düzeyde geliştirmiş olmalarının önemi çok fazladır. Bu davranışlara sahip sporcuların diğerlerinden daha erken ve daha üst düzey başarılarına ulaşabileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Takım sporlarında edilgen saldırgan davranışlarda bulunma durumunda ise sporcular galip gelebilmek için sahada performansını en üst

düzeğe taşımasının yanında rakip takım oyuncularını motivasyonunu da düşürecek davranışlarda bulunurlar. Örnek verecek olursak, hakemin göremediği anlarda rakibinin formasını çekmek, onu tahrik edici davranışlarda bulunmak, rakibinin herhangi bir sözden veya hareketten etkilendiğini bilip bu davranışları sergilemek gibi hareketler takım sporlarında sporcuların genellikle başvurdukları edilgen saldırganlık örneklerindedir. Bu gibi durumlarda edilgen saldırgan davranışlara başvuran sporcuların daha zeki sporcular olduklarını ve edilgen saldırganlık eşiklerinin diğerlerine göre çok daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

5. 16. Babanın Eğitimine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Araştırma sonuçlarına göre, eğitim düzeyi düştükçe yıkıcı saldırganlık puanlarının arttığı görülmüştür. Yapılan literatür taraması sonucunda, Şenyüzlü (2013) üniversite öğrencileri üzerinde, Topuz'un (2008) yılında amatör futbolcular üzerinde, Derwent (2007) spor yapmayan lise öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Erden (2007) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermiştir, literatürdeki Derwent (2007) spor yapan lise öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Yapılan bu araştırmaya katılan denekler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olmasa da, eğitim düzeyi düştükçe yıkıcı saldırganlık puanlarının arttığı görülmüştür. Saldırgan davranışın ortaya çıkmasında ailelerin tutumları ilk sıralarda yer almaktadır. Çocuğun aile içinde şiddete uğraması, ebeveynlerin aşırı koruyucu veya reddedici, aşırı ilgisiz ya da ilgili davranması sporcuların yıkıcı saldırgan davranışlar sergilemesine sebep olmaktadır.

5. 17. Babanın Eğitimine Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Yapılan literatür taraması sonucunda, Şenyüzlü (2013) üniversite öğrencileri üzerinde, Derwent (2007) spor yapan ve yapmayan lise öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Erden (2007) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları

çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermiştir, literatürdeki Topuz'un (2008) yılında amatör futbolcular üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Yapılan bu araştırmaya katılan denekler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olmasa da, baba eğitim düzeyi ilkokul olan sporcuların atılganlık puanlarının düşük olduğu, ortaokul olanların en yüksek olduğu ve eğitim düzeyi arttıkça atılganlık puanlarının azaldığı görülmüştür. Aile içi bireylerin iletişim bozukluğu, eşler arası anlaşmazlık ve şiddet, çocuklarda saldırganlık, şiddet ya da içe kapanıklık gibi davranış problemlerini meydana getirebilmektedir. Baba sevgisinin ve otoritesinin hissettirilmesi, babanın çocuk üzerindeki aşırı baskısı da çocuğun saldırgan ve öfke davranışlarının nedeni olabilmektedir. Atılganlık seviyesi düşük olan sporcuların genel olarak bu tarz ailelerde yetiştiği söylenebilir.

5. 18. Babanın Eğitimine Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin baba eğitim durumlarına göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Yapılan literatür taraması sonucunda, Şenyüzlü (2013) üniversite öğrencileri üzerinde, Dervent (2007) spor yapan lise öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Erden (2007) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermiştir, literatürdeki Topuz'un (2008) yılında amatör futbolcular üzerinde, Dervent (2007) spor yapmayan lise öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Olaylar karşısında kimi zaman aşırı öfke, kimi zaman engellenme davranışları gösteren kişilerin ortak özelliği olan edilgen saldırganlık, araştırmacılar için baba eğitim düzeyine göre önemli bir alt boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan bu çalışmada, istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamış olsa da, baba eğitim düzeyi lisans üstü eğitim olanların edilgen saldırganlık puanları diğerlerine göre daha düşük bulunmuştur. Bu da bize gösteriyor ki, bu tip aile ortamlarında yetişen sporcuların, spor faaliyetlerinde de edilgen saldırganlık sergilemesi diğerlerine göre daha düşüktür. Çünkü ebeveynlerin çocuklarına yaklaşım tarzları, ailenin ekonomik düzeyi, aile düzeni ve çocuğun kişiliği diğer ailelerde yetişen çocuklardan daha iyi durumdadır.

5. 19. Annenin Eğitimine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların anne eğitim durumlarına göre yıkıcı saldırganlık puanı en yüksek olanı yüksek lisans yapanlar olduğu tespit edilmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda, Topuz'un (2008) yılında amatör futbolcular üzerinde, Şenyüzlü (2013) üniversite öğrencileri üzerinde, Dervent (2007) spor yapan ve yapmayan lise öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Erden (2007) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Ailelerin çocuğun gelişiminde ve saldırgan davranışlar göstermesindeki en önemli faktör olduğunu bilmekteyiz. Ailenin en temel yapı taşı annedir. Anne sevgisi çocuklara yeterince gösterildiğinde çocuğun saldırgan davranışlar göstermesi engellenebilir. Eğitim düzeyi yükseldikçe, annenin evde harcadığı vakit genel olarak azalmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe ebeveynlerin iş yoğunluğu ve iş ile ilgili sorumlulukları artmaktadır. Bunun sonucunda da evine, çocuklarına yeterince vakit ayıramamaktadır. Lisans üstü eğitim yapan annelerin kendi yaşları gereği çocuk sahibi olmaları diğerlerine göre yüksektir. Bu hem hormonal olarak anneyi etkilemekte hem de yoğun iş stresi annenin çocuğa olan ilgisini ister istemez azalmaktadır. Bunun yanında, bu tip ailelerde yetişen çocuklar ödül-ceza sisteminde yetiştirilmeleri sebebiyle, bir şeyi elde edebilmek için her şeyi yapabilirler. Bunun sonucunda da çocuklarda kişilik bozuklukları, saldırgan davranışlar, şiddet eğilimleri gibi bozukluklar ortaya çıkabilmektedir.

5. 20. Annenin Eğitimine Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Ortaokul ve lisans üstü eğitim yapan annelerin çocuklarının atılganlık puanları birbirlerine yakın olup, diğerleri arasında eğitim düzeyi düştükçe atılganlık puanları azalmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda, Şenyüzlü (2013) üniversite öğrencileri üzerinde, Dervent (2007) spor yapan ve yapmayan lise öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Erden (2007) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermiştir, literatürdeki Topuz'un (2008) yılında amatör futbolcular üzerinde

yaptığı çalışmada istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Atılğanlığın temel yapı taşı olan kendini ifade edebilme, kişinin hem kendini, hem de yetiştirilme tarzını ortaya koyar. Ailesi tarafından baskın yetiştirilen bireylerin genel olarak kendilerini ifade problemlerinin olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle ülkemizde yetiştirilen çocukların büyük çoğunluğunun ergenlik döneminde kendini ifade etme problemi yaşadığı yapılan çalışmalarda ortaya koyulmuştur. Bunu etkileyen en önemli faktörlerden biri de annenin eğitim düzeyidir. Çünkü toplumumuzun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı göz önüne alındığında, son yıllarda üniversite mezunu anne sayısı artmış olsa da, annelerin eğitim düzeylerinin yeterli seviyede olmadığı görülmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça atılğanlık seviyesinin artacağı tezinden yola çıkacak olursak, yaptığımız bu çalışma literatüre katkı sağlayacaktır.

5. 21. Annenin Eğitimine Göre Sporcuların Edilgen Saldırğanlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin anne eğitim durumlarına göre edilgen saldırğanlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Araştırma bulgularına göre anne eğitim düzeyi ilkokul ve lisans üstü eğitim olan bireylerin edilgen saldırğanlık puanları diğerlerine göre daha yüksek olsa da bu farklılıklar manidar değildir. Yapılan literatür taraması sonucunda, Topuz'un (2008) yılında amatör futbolcular üzerinde, Şenyüzlü (2013) üniversite öğrencileri üzerinde, Dervent (2007) spor yapan ve yapmayan lise öğrencileri üzerinde, Yılmaz (2013) spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Erden (2007) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermiştir.

Edilgen saldırğanlık gösteren bireylerin davranışlarında ortaya çıkan kararsızlıklar, karşılaşılan problemleri çözmek için başkalarına ihtiyaç duyma, aşırı şiddet ve öfke patlamaları, engellenme gibi davranışlar bireyin bu tip saldırğanlığa sahip olduğunu ortaya koyar. Anne eğitim düzeyi değişkenine göre edilgen saldırğanlık alt boyutunu incelediğimizde ilkokul ve lisans üstü eğitim yapan annelerin çocuklarının edilgen saldırğanlıklarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara bakacak olursak, anne eğitim düzeyi düşük çocuk ebeveyni tarafından yeterince eğitilemediği için bu tip davranışlar sergileyebilir. Lisans üstü eğitim yapan annelerin ise, genellikle akademik hayata devam ettiği ya da eğitimin içerisinde var olduğu düşünülürse, çocukları yeterli eğitime sahip olmuş olsa da, anne ile yeterince birlikte olamama, anne özlemi ve sevgisinden daha yoksun olup, bunun sonucunda saldırğan davranışlar sergileyebilir.

5. 22. Ailenin Gelirine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin aile gelir durumuna göre sporcuların yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Yapılan literatür taraması sonucunda, Topuz'un (2008) yılında amatör futbolcular üzerinde, Şenyüzlü (2013) üniversite öğrencileri üzerinde, Keskin (2015) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrenciler üzerinde, Yıldız (2009) yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Erden (2007) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermiştir.

Ailelerin ekonomik gelir düzeylerine bağlı olarak ortaya bir çok problem çıktığı bilinen bir gerçektir. İnsanların var oluşundan beri geçim kaynağı bulmak için arayışlarda bulunduğu bilinmektedir. Bununda insanlarda oluşturduğu stres ve kaygı insanları dışavurum olarak saldırganlığa itmektedir. Ergenlik çağında olan bir bireyin istekleri doğrultusunda ailelerin bu istekleri karşılayacak ekonomik durumunun olmaması çocuğun bu dönemde mevcut olan saldırganlık yönünü daha da öne çıkarır. Saldırganlık bir boşalma vasıtası olarak düşünüldüğünde, spor müsabakalarında bireylerin ailelerinin ekonomik sorunlarının getirdiği problemler, insanları yıkıcı saldırgan davranışlarda bulunmaya itebilir.

5. 23. Ailenin Gelirine Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin aile gelir durumuna göre sporcuların atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Araştırma sonuçlarına göre, aile ekonomik geliri 1000-1600 tl arası olan sporcu öğrencilerin atılganlık puanları en yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan literatür taraması sonucunda, Topuz'un (2008) yılında amatör futbolcular üzerinde, Keskin (2015) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrenciler üzerinde, Yıldız (2009) yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Erden (2007) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermiştir, literatürdeki Şenyüzlü (2013) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Aile ekonomik düzeylerinin sporcuların atılganlığına etkisi olduğu manidar bulunmasa da, ekonomik gelir seviyesi düşük olan ailelerin çocukları spor faaliyetlerinde atılgan davranışlarda bulunabilirler. Genellikle ekonomik durumu kendilerinden daha iyi

olan ailelerin çocuklarına göre ekonomik durumu kötü olan ailelerin çocukları spor faaliyetlerinde daha atılgan olduğunu söyleyebiliriz. Kendini ifade edebilmek için ekonomiden ziyade kendini kişilik olarak geliştirmenin daha önemli olduğu bilinmektedir.

5. 24. Ailenin Gelirine Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde sporcu öğrencilerin aile gelir durumuna göre sporcuların edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Yapılan literatür taraması sonucunda, Topuz'un (2008) yılında amatör futbolcular üzerinde, Şenyüzlü (2013) üniversite öğrencileri üzerinde, Yıldız (2009) yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencileri üzerinde, Erden (2007) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermiştir, literatürdeki Keskin (2015) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmalarda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ve yapılan bu çalışmayla paralellik göstermemiştir.

Ailelerin ekonomik gelir düzeyleri, bireylerin saldırganlık seviyesinde etkili olduğu düşünülse de uygulanan deneklerin araştırma sonuçları bunu istatistiki olarak anlamlı bulmamıştır. Ergenlik çağında ki bir bireyin öncelikleri değişkenlik gösterebilir. Ani karar değişiklikleri, kararsız kalma bu dönemde çok sık görülür. Bunun spor faaliyetlerine yansması da, kişilerin ekonomik olarak iyi durumda olmamasından kaynaklanabilir. Aileden istenen bir şeyin alınmaması, çocuğu müsabaka esnasında edilgen saldırganlığa itebilir. Örneğin; çocuğun ailesinden kendisine almasını istediği bir ayakkabıyı müsabaka esnasında rakibinde gördüğünde, rakibine saldırgan davranışta bulunabilir. Bu gibi sorunların müsabaka esnasında yaşanması muhtemeldir. Bu tip saldırganlık sorunlarının yaşanmaması, hatta tamamen ortadan kaldırılması için ailelerin çocuklarına mevcut ekonomik durumlarını uygun bir dille aktarması gerekmektedir.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

6. 1. Sonuçlar

Yapılan bu çalışma lise düzeyindeki sporcuların saldırganlık düzeylerini araştırmayı, aynı zamanda spor ve saldırganlık ilişkisini çeşitli boyutlarıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma uygulanan envanterin ölçtüğü nitelikte sınırlı olarak sporcuların sosyal hayattaki davranışları doğrultusunda yaş, cinsiyet, lise türü, spor yapma yılı, spor türü, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve öğrencinin ailesinin aylık gelir değişkenlerine göre karşılaştırılmalı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Aşağıda araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan genel sonuçlara yer verilmiştir.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların yaşa göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. 15 yaş ve altı sporcuların yıkıcı saldırganlıkları 16 yaş sporcularına göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bu yaş grubundan sonraki gruplarda sporcuların yaşları arttıkça yıkıcı saldırganlık puanlarının da azaldığı tespit edilmiştir.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların yaşa göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. 15 yaş ve altı sporcuların atılganlık puanları 16 yaş sporcularına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. 17 yaş ve 18 üzeri yaş grubunun değerleri birbirine yakın olup diğer yaş gruplarındaki sporcuların atılganlık puanlarından yüksek oldukları tespit edilmiştir.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların yaşa göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Sporcuların 15 yaş ve altı, 16 yaş ve 17 yaş grubunda edilgen saldırganlık puanları birbirine yakın olsa da, 18 yaş ve üzeri grubunda edilgen saldırganlık puanlarının azaldığı tespit edilmiştir.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların cinsiyetlerine göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Kız sporcuların yıkıcı saldırganlık puanlarının erkek sporcuların yıkıcı saldırganlık puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların cinsiyetlerine göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Erkek sporcuların atılganlık puanlarının kız sporculardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların cinsiyetlerine göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Kız sporcuların edilgen saldırganlık puanlarının erkek sporculardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların lise türüne göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların lise türüne göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Lise türüne göre sporcuların atılganlık puanlarının en yüksek olduğu lisenin spor lisesine giden sporcular da olduğu tespit edilmiştir.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların lise türüne göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların spor yapma yılına göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların spor yapma yılına göre yıkıcı saldırganlık puanları en yüksek olanlar 1-3 yıl arası spor yapanlar olduğu tespit edilmiştir.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların spor yapma yılına göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların spor yapma yılına göre atılganlık puanları en yüksek olanlar 1-3 yıl arası spor yapanlar olduğu tespit edilmiştir.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların spor yapma yılına göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların spor türüne göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların spor türüne göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların spor türüne göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların baba eğitim durumlarına göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların baba eğitim durumlarına göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların baba eğitim durumlarına göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların anne eğitim durumlarına göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların anne eğitim durumlarına göre yıkıcı saldırganlık puanı en yüksek olan yüksek lisans yapanlar olduğu tespit edilmiştir.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların anne eğitim durumlarına göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların anne eğitim durumlarına göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların aile gelir durumuna göre sporcuların yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların aile gelir durumuna göre sporcuların atılgnlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Liseler arası müsabakalara katılan sporcuların aile gelir durumuna göre sporcuların edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

6. 2. Öneriler

6.2.1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

- 1- Tüm eğitim kurumlarında belli zaman aralıklarında spor kültürünün gelişmesi amacıyla seminerler ve eğitimler verilmesi önerilir.
- 2- Ailelerin çocukların saldırgan davranışlarda bulunmasında etkisi olduğu düşünülüp, ailelerin de daha bilinçli hale gelebilmesi için yılın belli dönemlerinde eğitim kurumları tarafından organize edilecek eğitim seminerlerine katılmaları önerilir.
- 3- Okullar arası yapılan yarışmaları kazanma veya kaybetme amacı gütmeyen, daha çok festival ve şölen havasına büründürerek sporun eğlenceli yönünün ortaya koyulmaya çalışması için antrenörlerin sporcularını bu yönde motive etmesi önerilir.
- 4- Beden eğitimi derslerinde sporda saldırganlık ve şiddetin konu olarak işlenmesi, rehberlik hizmeti olarak öğrencilerle ve aileleriyle belirli aralıklarla görüşülmesi ve müsabakalara katılacak sporculara müsabaka dönemi öncesinde gerekli eğitimlerin verilmesi, sporda saldırganlık ve şiddetin önlenmesine katkı sağlayacaktır.
- 5- Sporcuların ergenlik dönemindeki gelişimleri çok iyi şekilde gözlenmeli, buldukları dönemin hassasiyetine uygun yeni yöntemlerle ve kişiye özel yaklaşımlarla çocuklarla iletişim kurulmaya çalışılması önerilir.
- 6- Liselerde spor faaliyetlerinin koordinatörlüğünü yapan takım sorumlularının, öğrencilere rol-model olup, örnek davranışlarda bulunmaları ve öğrencileri saldırganlığa itecek davranışlardan kaçınmaları önerilir.
- 7- Ergenlik döneminde çocukların şiddet eğiliminde olmasından ötürü ve kitle iletişim araçlarının da şiddeti tetikleyen bir rolü olması sebebiyle, bu dönemdeki

çocukların olabildiğince bu araçlardan uzak tutulması ya da daha eğitici programları kullanmaları önerilir.

- 8- Beden eğitimi derslerinde fair-play hakkında ayrıntılı olarak bilgiler verilmeli, yurt içi ve yurt dışında yapılan organizasyonlarda fair-play ödülü almış hareketler ve fair-play ruhuna uygun görüntüler öğrencilere izletilmesi önerilir. Bunun yanında yapılan müsabakalarda fair-play ruhuna uygun hareket eden takımlara ve öğrencilere çeşitli ödüller verilip, medya yoluyla bunu ülke geneline taşıyıp, Türkiye'de spor faaliyetlerine katılan tüm gençlere centilmenliğin önemi öğretilmelidir.
- 9- Okul takımlarında yer alan tüm sporcu öğrencilere spor psikoloğu hizmeti sağlayarak, müsabaka dönemi öncesinde psikolojik olarak desteklenmeleri önerilir.

6. 2. 2. İleride Yapılacak Çalışmalara Yönelik Öneriler

1. Çalışma, nitel araştırma yaklaşımıyla yeniden planlanabilir, bu sayede literatüre farklı bakış açısıyla birlikte katkılar sağlanabilir.
2. Farklı bölgelerde benzer çalışmalar yapılarak ülke genelindeki genç sporcuların saldırganlık profilleri belirlenmeli, gelecekte daha bilinçli ve kaliteli sporcular yetişmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.
3. Yapılan bu çalışma İpek İlter Kiper'in saldırganlık envanteri kullanılarak yapılmıştır. Yurt içi ve yurt dışında yapılan literatür taranıp uygulanan diğer ölçeklerle yeni bir çalışma yapılması önerilir.
4. Yapılan bu çalışma liselerde okullar arası müsabakalara katılan öğrencilere uygulanmıştır. Bunu daha genişleterek lise ve üniversite öğrencileri ya da lise ve ortaokul öğrencileri arasında yaparak bu öğrenci profillerinin de karşılaştırmalı olarak saldırganlık düzeylerinin ortaya koyulması önerilir.

7. KAYNAKLAR

- Abdullah, A. F. (2010). *Ergenlik dönemi ve iletişimde 22 problem*. (1. Baskı). Çev: Özcan. M., stanbul: Özgü Yayıncılık ve Tanıtım Hizmetleri
- Acet, M. (2005). *Sporda saldırganlık ve şiddet*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Acet, M., Akkoyunlu, Y., Kalkavan, A. ve Koç, H. (2010). Üniversitelerarası salon futbolu müsabakalarına katılan bayan futbolcuların sporda saldırganlık ve şiddet anlayışlarının araştırılması. *11. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi*.
- Acet, M., Kalkavan, A., Koç, H., Demirel, P., ve Şinoforoğlu, O.T., (2006). Okullararası yarışmalarda dereceye giren sporcu erkek öğrencilerin sporda saldırganlık ve şiddet ile ilgili görüşlerinin araştırılması, *9. Uluslar arası Spor Bilimleri Kongresi*, 899-904.
- Açak, M. (2011). *İşitme engelli ve işitme engelli olmayan futbolcuların benlik saygıları ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Afyon, Y. A. ve Özkan, H. (2006). Futbolcularla güreşçilerin saldırganlık düzeylerinin karşılaştırılması. *9. Uluslar arası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı içinde (769-771)*. Muğla: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ahmadi, S.S., Besharat, M.A., Azizi, K. ve Larijani, R. (2011). The relationship between dimensions of anger and aggression in contact and noncontact sports. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 247-251.
- Akoğuz, N. (2013). Bireysel ve takım sporlarında üniversiteler arası yarışmalara katılan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri. *Uluslararası Sporda Şiddetin Temelleri ve Önlenmesi Yönündeki Stratejiler Sempozyumu içinde (s.181-187)*. Samsun.
- Aktaş, V. ve Güvenç B. G. (2006). Kız ve erkek ergenlerde saldırgan ve olumlu sosyal davranışlar ile yaş, ilişkisel bağlam ve kişiler-arası duyarlılık arasındaki ilişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 233-264.
- Altuğ, D. (2005). *Çocukluktan yaşlılığa kendilik değeri*. Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Altuner, D., Engin, N., Gürer, C., Akyay, İ. ve Akgül, A. (2009). Madde kullanımı ve suç ilişkisi: kesitsel bir araştırma. *Tıp Araştırmaları Dergisi*. 7 (2), 87-94.
- Aracı, H. (2001). *Öğretmenler ve öğrenciler için okullarda beden eğitimi* (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, (5), 469-480.

- Ataman, A. (Ed.) (2004). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Atkinson, R., Atkinson, R. C. and Hilgard, E.R. (1995). *Psikolojiye Giriş*. Çev: Atakay, K., Atakay, M., Yavuz A., İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Avcı, M. (2006). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 39-64.
- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8 (3), 206-214.
- Aydın, A. (1999). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydın, B. (Ed.) (2005). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aydos, L., ve Oral, F. (2002). Saldırganlık türlerinin cinsiyet, takım ve mücadele sporlarıyla olan ilişkisinin araştırması. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 29-37.
- Aytaç, S. (2000). *İnsanı anlama çabası*. Psikolojiye giriş. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Bacanlı, H. (2006). *Gelişim ve öğrenme*. (12. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bahadır, Z. (2006). Futbol seyircisinin sosyo ekonomik kültürel yapısının şiddet eylemine etkisi (konyaspor örneği). Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Bakırcıoğlu, R. (2000). *İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde rehberlik ve psikolojik danışma*, (7. Baskı). Ankara : Anı Yayıncılık.
- Bakırcıoğlu, R. (2002). *Çocuk ruh sağlığı ve uyum bozuklukları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balcıoğlu, İ. (2003). *Sporun sosyolojisi ve psikolojisi*. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Balcıoğlu, İ., (2001), *Şiddet ve toplum*, (3.Baskı). İstanbul: Bilge Yayınları.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*, New York: Prentice-Hall, Inc.
- Başaran, İ. E. (1997). *Eğitim Psikolojisi*, Eğitimin psikolojik temelleri. (5. Baskı). Ankara.
- Baumann, S. (1994). *Uygulamalı spor psikolojisi*. Çev. İzikler, H.C., Özcan, A. O. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım
- Baymur, F. B. (2004). *Genel psikoloji*. (15. Baskı). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Bayraktar, N. (2009). Kur'an kurslarında ergenlik dönem öğrencilerinin sorunları ve beklentileri. Yayımlanmış yüksek lisans Tezi. Rize Üniversitesi, Rize.
- Bayram, Y. (2012). *Spor yapan ve yapmayan 14-18 yaş grubu öğrencilerin saldırganlık tutumlarının incelenmesi*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Binbaşıoğlu, C. (1978). *Gelişim psikolojisi*. (4. Baskı). Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J. and Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight?. Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*. 18: 117-127.

- Bostan, G. ve Kılıçgil, E. (2008). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencisi olan ve olmayan ankara üniversitesi öğrencilerinin saldırganlık boyutları. *Sportmetre, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3, 133-140.
- Burger, J. M. (2006). Kişilik. Çev: Karakaş, S., İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Büyükpapaşcu, H. (2011). Ergenlikte romantik ilişkiler, internetin rolü. Yayınlanmış yüksek lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Cemalcılar, Z. (Ed.). (2014). *Psikolojiye giriş*. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Coakley, J. (1986) *Spor in society, issues and controversies*, College Publishing, Santa Clara.
- Cox, R. H. (1985). *Sport psychology*. Dubuque, Iowa: Wm. C. Brown
- Crick, N. R. and Grotpeter, J.K. (1995). Relational aggression, gender, and socialpsychological adjustment. *Child Development*, 66, 710-722.
- Cross, C.P. & Campbell, A. (2011). Women's aggression. *agression and violent behaviour*. 16, 390-39.
- Cüceloğlu, D. (2005). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağlayan, H. K. (2003). Futbol seyircisinin sosyo ekonomik kültürel yapısının şiddet eğilimindeki rolü. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çakır, H. İ. (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrencilerin saldırganlık durumlarının araştırılması (Rize ili örneği). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Çetinöz, F. (2005). Bireysel ve takım sporları yapanların kişilik faktör analizi (Cattel'in 16 kişilik faktörü envanteri ile üst düzey sporcular üzerinde bir araştırma). Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Dalbudak, İ. (2012). 13-15 yaş arası görme engelli sporcuların stres ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Demirel, P., Kalkavan, A., Acet, M., Koç, H. ve Şinoforoğlu, O.T. (2006). Okullar arası yarışmalarda dereceye giren sporcu kız öğrencilerin sporda saldırganlık ve şiddet ile ilgili görüşlerinin araştırılması. 9. *Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi*, 854-857.
- Demirhan, M. (2002). Kendini açma düzeyleri farklı lise öğrencilerinin bazı değişkenler açısından saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Dervent, F. (2007). *Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ilişkisi*, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Dervent, F., Arslanoğlu, E. ve Şenel, Ö. (2010). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ilişkisi (İstanbul ili örneği). *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 521-533.

- Deryahanoğlu, G. (2014). Kick boks hakemlerinin karar verme ve atılganlık düzeylerinin algılanan mesleki yeterlilik üzerine etkisinin incelenmesi. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi. Sakarya.
- Dintica, G., and Paunescu, M. (2014). The aggression profile in performance fencing. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 117, 34-37.
- Doğan, B. (2007). Spor sosyolojisi ve uygulamalı spor sosyolojisine giriş. (1.Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Doğan, B., Moralı, S., Toros K. Z. ve Tok, S. (2002). Bireylerin spora katılım, cinsiyet ve sürekli kaygı düzeylerine göre saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Performans Dergisi*, 8 (3-4).
- Doğan, O. (2005). *Spor psikolojisi*. Adana: Nobel Kitapevi.
- Donat, S. ve Özben, ř. (2011). Çocuk ve ergenlerde şiddet ve saldırganlığı önlenme programının ergenlerin öfke düzeyini azaltmadaki etkisi. *XI. Ulusal Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi*, İzmir.
- Duque, L.F., Klevens, J. and Ramirez, C. (2003). Overlap and correlates of different types of aggression among adults: results from a cross-sectional survey in bogotá, Colombia. *Aggressive Behavior*. 29, 191-201.
- Durmuş E. ve Gürgan U. (2005). Lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 3 (3), 253-269
- Duyar, D. (2011). futbol seyircisinde saldırganlık davranışlarının incelenmesi. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Eftekin, P. (2015). Ergenlik dönemindeki öğrencilerin internet bağımlılığı ve anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Erden, N. K. (2007). Abant İzzet Baysal üniversitesi öğretmenlik bölümleri birinci öğretim son sınıf öğrencilerinin saldırganlık türleri. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Erdoğdu, M.Y. (2010). Öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmeleri. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 11-13 November, Antalya.
- Erkal, M. E., Güven, Ö. ve Ayan, D. (1998). *Sosyolojik açıdan spor*. İstanbul: Der Yayınları.
- Eroğlu, S. E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 205-221.

- Eroğlu, S. E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. Yayımlanmış doktora tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ersanlı, K. ve Uzman, E. (Ed.) (2007). *Eğitim psikolojisi*. 1. Baskı. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Ersoy, A., Tazegül, Ü. ve Sancaklı, H. (2012). Güreşçilerin Saldırganlık Düzeylerinin Sosyo-Demografik Açından İncelenmesi (Ankara örneği). *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 9 (1), 385-397.
- Erşan, E. E., Doğan, O. ve Doğan, S. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyodemografik açıdan değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 31: 231-238.
- Ertürk, Y. (1994). Toplumsal-kültürel dinamikler ve aile, aile ve eğilim, Türk Eğilim Derneği Yayınları.
- Fetih, L. (2002). Ergenlik ve toplum. *Eğitim ve Bilim Dergisi*. 27 (125). 62-68.
- Fidan, F. (2012). Ergenlikte şiddet ve saldırganlık. Psikodr. <http://www.psikodr.com/ergenlikte-siddet-ve-saldirganlik/> adresinden 27 Ekim 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Fromm E. (2011). *İnsandaki yıkıcılığın kökenleri*. (Çev. Ş. Alpagut.) İstanbul: Payet Yayınları.
- Fromm, E. (1968). The hearth of man its genius for good and evil (Çev. Yurdanur Salman, Nalan İçten). Sevgi ve şiddetin kaynağı, İstanbul: Payel Yayınevi. 1994
- Onur, Bekir (Ed.). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (5.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gentile, D. A., J. Lynch, P., Linder, J. R. and Walsh, D. A. (2004). The effects of violent video game habits on adolescent hostility, aggressive behaviors, and school performance. *Journal of Adolescence*, 27 (1), 5-22.
- Gökçe, O. (2006). *İletişim bilimi. insan ilişkilerinin anatomisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gökççek, S. (2015). Ortaöğretim kurumlarında spor yapan ve yapmayan öğrencilerin saldırganlık tutumlarının araştırılması (Samsun ili örneği). Yayımlanmış yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Grange, P., and Kerr, J.H. (2010). Physical aggression in australian football: a qualitative study of elite athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 11 (1), 36-43.
- Green, L.R., Richardson, D.R. and Lago, T. (1996). "how do friendship, indirect and direct aggression relate?". *Aggressive Behavior*, 22: 81-86.
- Gutierrez, H., Gimeno, F., Marcen, C. and Saenz, A. (2013). Early detection of risk aggressive and violent behavior teams in youth soccer. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 82, 730-733.

- Gültekin, F. (2008). Saldırganlık ve öfkeyi azaltma programının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin saldırganlık ve öfke düzeyleri üzerindeki etkisi. Yayımlanmış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gümüşdağ, H. (2004). Profesyonel futbolda fauller ve saldırganlık teorileri bakımından değerlendirilmesi. Yayımlanmış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Güner, B. Ç. (2006). Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. 19 Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Gürsu, O. (2011). Ergenlik döneminde psikolojik, sağlık ve dindarlık ilişkisi. Yayımlanmış doktora tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- İkizler, C. ve Karagözoğlu, C. (1997) *Sporla başarının psikolojisi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- İkizler, C., Balcıoğlu, İ. ve Atay, S. (1996). Birden fazla sakatlanma geçiren bireysel mücadele sporcularında sakatlığın saldırganlık ve düşmanlık duygularıyla ilişkisi. *Yeni Symposium*, 34(1-2), 40-42.
- İnal, A.N. (1998). *Beden eğitimi spor bilimlerine giriş*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- İşler, H. (2001). *Beden eğitimi ve spor bilgileri el kitabı*. Niğde
- Jarvinen, L. K. (2001). Aggressive behaviour and social problem-solving strategies: a review of the findings of a seven-year follow-up from childhood to late adolescence. *Criminal Behaviour And Mental Health*, 11 (4), 236-250.
- Jersild, A.T. (1983). *Çocuk psikolojisi*. (4. Baskı). Çev: Gülseren Günçe. Ankara: Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası.
- Kabak, F. (2009). *Ergenlerde spora katılımın saldırgan davranışlar üzerine etkilerinin incelenmesi*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kale, R. ve Erşen E. (2003). *Beden eğitimi ve spor bilimlerine giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kalkavan, A. Acet, M. Özdilek, Ç. Karavelioğlu, M. B. Koç, H.ve Şinforoğlu O. T. (2007). Minik ve miniminiklerde lig müsabakalarına katılan futbolcuların sporda saldırganlık ve şiddet anlayışlarının incelenmesi. *Fenerbahçe Spor Kulübü 100. Yıl Spor ve Bilim Kongresi*, 153-159.
- Kaplan, B. ve Aksel, E. Ş. (2013). Ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 20-49.
- Karabulut, E.O. ve Kuru, E. (2009). Ahi Evren Üniversitesi beden eğitimi öğretmenliği bölümü öğrencilerinin problem çözme becerileri ile kişilik özelliklerinin çeşitli

- değişkenler bakımından incelenmesi. *Ahi Evren Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (3), 119-127.
- Karaca, M. (2007). Organizasyonlarda saldırgan davranışlara maruz kalma ve mağdurların kişiliğiyle ilişkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Karasar, N. (2000). *Bilimsel araştırma yöntemi (10. Baskı)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, Z. (2002). Anne baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Karataş, Z. (2008). Lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (3), 277-294.
- Karayılmaz, A. (2006). Amatör küme futbolcularını saldırganlığa iten psiko-sosyal nedenler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Ker-Dinçer, M., (2005). Kişilerarası iletişimde sorun çözücü bir iletişim becerisi olarak atılganlık. (1. Baskı). İzmir: Nobel Basımevi.
- Kesen, N. F., Deniz, M. E. ve Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasında ilişki: yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma. Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 353-364.
- Keskin, C. (2015). Liseler arası müsabakalara katılan sporcu öğrencilerin saldırganlık durumlarının araştırılması (Zonguldak-Kozlu örneği). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Kırbaş, Ş., Taşmektepligil, Y. ve Üstün, A. (2007). Ortaöğretimde gençleri şiddete yönelten nedenler ve şiddeti önlemede spor aktivitelerinin rolünün incelenmesi; Amasya ili örneği. *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spormetre Dergisi*, 5 (4), 177-185.
- Kırmoğlu, H., Parlak, N., Dereceli, Ç. ve Kipoğlu, A. (2008). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin spora katılım düzeylerine göre incelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2, (2). 147-154.
- Kırkibir, F. (2014). Karadeniz teknik üniversitesinde okuyan ve üniversiteler arası müsabakalarda yarışan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin araştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Kocatürk, R. (1982). Saldırganlık güdüsünün spor ve eğitim alanında meslek seçimine etkisi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Koç, M. (2003). Gelişim ve din psikolojisi açısından ergenlik dönemi. *Ekev Akademi Dergisi*, 7, (15), 113-132.
- Koç, Ş. (1994). *Spor psikolojisine giriş*. İzmir: Saray Medikal Yayıncılık.
- Konter, E. (2006). *Spor psikolojisi el kitabı*. Ankara: Nobel Yayınevi.

- Korkut, F. (2002). İfade edici saldırganlık ölçeğinin (ISÖ) Türkçeye uyarlanması üzerine bir ön çalışma. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (23), 48-53.
- Köknel, Ö. (1982). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve toplumsal açıdan şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Köknel, Ö., Özüğurlu, K. ve Bahadır, G.A. (2007). *Lise psikoloji ders kitabı*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kulaksızoğlu, A. (2006). *Ergenlik psikolojisi*. 8. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Küçük, V. ve Acet, M. (2002). Bir kişilik özelliği olarak suçluluk ve sporla ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 369- 375.
- Marasescu, M.R. (2013). Athletes' involvement in violence and aggression within the context of sports competition. *Contemporary Readings in Law and Social Justice Volume*, 5(2), 183-188.
- Martin, R., Watson, D. and Wan, C. K. (2000). A three-factor model of trait anger: Dimensions of affect, behavior and cognition. *Journal of Personality*, 68, 870-897.
- Morgan, F.C. (2011). Psikolojiye giriş.(19.Baskı). (Yayın Sorumlusu: Karakaş, S. ve diğ.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- Moslehi, M., Saiiri, A. and Marashiyan, F. (2011). Study of the relationship between Kyphosis, anxiety, depression and aggression of high school boy students. *Procedia Social and Behavioral Science*. 15,1798–1801.
- Oluğ, F. (2011). Erinlik dönemindeki öğrencilerde dini tutum ve davranışlar (Sakarya örneği). Yayımlanmış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Onursal, A. (2006). Nbr gençlik. Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Öncü, E. (2002). Türkiye profesyonel futbol 1. Süper ligi 2001-2002 futbol sezonunda müsabaka ortamında sergilenen saldırgan davranışların hangi faktörlere bağlı olarak değiştiğinin tespit edilmesi. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Özbaş, E. (Ed.). (2011). *Gençlerle iletişim*. İstanbul: Ekinoks Yayıncılık.
- Özbay, Y. ve Erkan S. (Ed.) (2008). Eğitim psikolojisi. 1. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Özbaydar, S. (1983). *İnsan davranışlarının sınırları ve spor psikolojisi*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Özbey, S. ve Alisinanoğlu, F. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60–72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), 373-38.
- Özen, Ü., Eygü, H. ve Kabakuş, A.K. (2013). Üniversite öğrencilerinin sporda şiddet ve saldırganlık algıları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 4 (7), 323-342.

- Özerkan, K. N. (2004). *Spor psikolojisine giriş*, Temel Kavramlar. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Pepe, K. ve Bozkurt, İ. (2006). Ortaöğretim kurumlarında spor alanı uygulamalarının nitelikli bireylerin seçimi ve yetiştirilmesi açısından değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 483-496.
- Rahimizadeh, M., Arabnarmi, B., Mizany, M., Shahbazi, M. and Bidgoli, Z.K. (2011). Determining the difference of aggression in Male & Female, athlete and non-athlete students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 30, 2264 – 2267.
- Reza, A. B. (2012). Comparing the incidence of aggression among student athletes in various sports disciplines at the university of tiran. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 47, 1869-1873.
- Russell, A. (2003). Children's sociable and aggressive behaviour with peers: A comparison of the US and Australia, and contributions of temperament and parenting styles. *International Journal of Behavioral Development*, 27 (1), 74-86.
- Russell, G. W. (2003). Sport riots: social- psychological review, department of psychology and neuroscience university of lethbridge, Alberta, Canada. 353-362
- Saenz, A., Gimeno, F., Gutierrez, H., Lacambra, D., Marcen, C. and Castillo, R. (2013). Characteristics of the sportsmanship and unsportsmanlike conduct evaluation tools in youth sport. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 82, 745-749.
- Selçuk, Z. (1999). *Gelişim ve öğrenme*. (6. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sezen, A. (2015). Kadına yönelik aile içi şiddetin boşanma davalarına yansması” Bilge Kadın Araştırma Merkezi, <http://www2.bilka.org.tr/page.asp?id=57>, adresinden 8 Ekim 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Solak, A. (2009). *Anne baba eğitimi*. 13. Basım. Ankara: Hegem Yayınları.
- Solak, N. (2011). Spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. çorum ili örneği. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sønderlund, A.L., O'Brien, K., Kremer, P., Rowland, B., De Groot, F., Staiger, P., et al. (2014). The association between sports participation, alcohol use and aggression and violence: A systematic review. *Journal of Science and Medicine in Sport*. 17, 2–7.
- Spaaij, R. (2014). Sports crowd violence: an Interdisciplinary Synthesis. *Aggression and Violent Behavior*, 19(2), 146-155.
- Steffgen, G., Recchia, S. and Viechtbauer, W. (2013). The link between school climate and violence in school: A Meta-Analytic Review. *Aggression and Violent Behavior*, 18 (2), 300-309.

- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. (Çev: Çok, F.). İstanbul: İmge Yayınları.
- Stephens, D.E. and Bredemeier, B.J.L. (1996). Sport psychology moral atmosphere and judgments about aggression in girls' soccer: Relationships Among Moral and Motivational Variables. *JSEP Journal of Sport and Exercise Psychology*, 18, (2).
- Şahan, H. ve Çınar, V. (2004). Kitle iletişim araçlarının spor kamuoyu üzerine etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 291-311.
- Şahin H. M. (2003). *Sporla şiddet ve saldırganlık*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şahin M. ve Koruç Z. (Ed.) (2015). *Spor ve egzersiz psikolojisinin temelleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şahin, E. S. (2007). Psikolojik ihtiyaçları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Şahin, M. Taşmektepligil, M.Y. İmamoğlu, O. Bostancı, Ö. Ve Kabadayı, M. (2013). Lise öğrencilerinin okul sonrası gözetimsiz zamanlarının şiddet ve ders dışı sportif faaliyetlerle ilişkisi. *Uluslararası Sporla Şiddetin Temelleri ve Önlenmesi Yönündeki Stratejiler Sempozyumu*, 331-339.
- Şahin, N. (2014). Ergenlik problemleri ve baş etme yöntemleri ile internet bağımlılığı arasındaki ilişki. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Şemin, R.U. (1992). *Gençlik psikolojisi*. (3. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şenyüzlü, E. (2013). Üniversite öğrencilerinde spora katılımın saldırgan davranışlar üzerine etkilerinin incelenmesi. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Talimciler, A. (2010). *Sporun sosyolojisi sosyolojinin sporu*. (1.Basım). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Tekin, A., Tekin, G. ve Eliöz, M. (2011). Kick-boksörlerin çeşitli değişkenlere göre öfke ve saldırganlık düzeylerinin araştırılması. *Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 34-48.
- Temizel, H. (2008). Kamuoyu kuramları ve kamuoyu oluşumunda kitle iletişim araçları. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8 (15), 127-146.
- Tiryaki, Ş. (2000). *Spor psikolojisi, kavramlar, kuramlar ve uygulama*. Mersin: Eylül Kitap ve Yayınevi.
- Topuz, R. (2008). Amatör futbol oyuncularının saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Tucker, L.W., and Parks, J.B. (2001). Effects of gender and sport type on intercollegiate athletes' perceptions of the legitimacy of aggressive Behaviors in Sport. *Sociology of Sport Journal*, 18 (4), 403-413.

- Tunç, A. (2001). Beden eğitimi spor bilimlerine giriş. Yayımlanmamış ders notları.
- Tutkun, E., Güner, B. Ç., Ağaoğlu, S. A. ve Soylu, R. (2010). Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 23-29.
- Tuzgöl, M. (1998). Ana- baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ulusoy, A. (Ed.) (2009). *Gelişim ve öğrenme*. (6. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Url 1, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1 (erişim tarihi:27.9.2015)
- Url-2, <http://www.bilgiustam.com/saldirganlik-ve-cesitleri>, (erişim tarihi:25.9.2015)
- Url-3, <http://www.slideshare.net/smsyah/ergenlikte-saldirganlik-ve-iddet-eilimi>, (erişim tarihi:26.9.2015)
- Ünlü, S. (Ed.). (2013). *Sosyal psikolojisi*. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Woolfolk, A. (2015). *Eğitim psikolojisi*. Çev: Özen. D. (1. Basım). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Xie, H., Drabick, D. A.G. and Chen, D. (2011). Developmental trajectories of aggression from late childhood through adolescence: similarities and differences across gender. *Aggressive Behavior*, (37), 387–404.
- Yalçın, Y. (2009). Spor Tatmininin sporcuların stres ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi: antrenör cinsiyetinin rolünü belirlemeye yönelik antalya ilinde bir uygulama. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Yavuzer, H. (1986). *Ergenlik çağında gelişmeyi etkileyen güçler*. (2. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Yavuzer, H. (1993). *Çocuk psikolojisi*. (9. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk psikolojisi*, (15. Basım) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazgan, B., Bilgin, M. ve Kılıç, M. (2005). *Gelişim psikolojisi. Çocuk ve ergen gelişimi*. Adana: Nobel Kitabevi.
- Yazgan, Y. (2007). *Ergenlikten gençliğe*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yelboğa, A. (2006). Kişilik özellikleri ve iş performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 2 (8). 196-211.
- Yeşilyaprak, B. (Ed.) (2006). *Eğitim psikolojisi. gelişim-öğrenme-öğretim*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Yetim, A. (2011). *Sosyoloji ve spor*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Yıldırım, H. L. (2009). Futbol antrenörlerinin saldırganlık olaylarına bakış açıları. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi, Niğde.

- Yıldız, S. (2009). Spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Yayımlanmış yüksek lisans tezi Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Yılmaz, S. (2013). Spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin empatik eğilimleri ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmış yüksek lisans tezi Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Yiğitel, F. (2009). Ergenlik dönemindeki çocukların (12-13 yaş) duygu ve düşüncelerini ifade etmede görsel sanatlar dersinin önemi. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Zevkliler, A. (1989). *Medeni hukuk, giriş ve başlangıç hükümleri, kişiler hukuku, aile hukuku*, (2. Basım). Ankara: Savaş Yayınları.

8. EKLER

Ek-1 Yazışmalar

T.C.
TRABZON VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 82438636/604/5575479

01.06.2015

Konu: Samet ZENGİN

VALİLİK MAKAMINA

Karadeniz Teknik Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Samet ZENGİN'in "*Bireysel, Takım ve Mücadele Sporlarına Katılan Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Belirlenmesi (Trabzon İli Örneği)*" başlıklı tez çalışmasını ekli listede isimleri yazılı okullarda 01-05 Haziran 2015 tarihleri arasında Okul Müdürlerinin de uygun göreceği saat ve zamanlarda uygulama isteği Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Hızır AKTAŞ
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
.../.../2015

Celalettin CANTÜRK
Vali a.
Vali Yardımcısı

Trabzon Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Telefon : (0 462) 230 20 94-1400
Faks : (0 462) 230 43 74
e-posta : trabzonmem@meb.gov.tr

Bilgi İçin: Mesut KAŞ (Şube Müdürü)

İnt.Adresi : trabzon.meb.gov.tr

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
26/05/2015 14:42 - 25919855-044-E.46
YEREL YAZI KODU 9100 YEREL YAZI KODU 9100 YEREL YAZI KODU
00524697

T.C.
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : 25919855/044/

26/05/2015

Konu : Samet ZENGİN hk.

TRABZON VALİLİĞİ
İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ'NE
TRABZON

Enstitümüz Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi **Samet ZENGİN**, Yrd. Doç. Dr. Akın ÇELİK danışmanlığında hazırlamakta olduğu tezi kapsamında ekteki okullarda anket yapmak istemektedir.

Adı geçen öğrenciye izin verilmesi hususunda gereğini arz ederim. Saygılarımla.

Doç. Dr. Nevzat YİĞİT
MÜDÜR

Sayı: _____
İl Millî Eğitim Md.'ne
26 MAYIS 2015
Trabzon Valisi a

TARANDI

EKLER:

1- Dilekçe ve ekleri

Ek-2 Veri Formu

ANKET FORMU

Değerli sporcu arkadaşlarım;

Bu anketin amacı; Trabzon ili Ortahisar ilçesinde liselerde okuyan ve okullar arası yapılan spor müsabakalarında yarışan sporcuların saldırganlık düzeylerinin belirlenmesidir.

İki bölümden oluşan anketin 1. Bölümünde "Genel bilgiler" 2. Bölümde ise "Saldırganlık davranışlarının belirlenmesiyle" ile ilgili sorular yer almaktadır. Bu anket sadece bilimsel bir araştırma amaçlı olduğu için isim yazmanıza gerek yoktur. Aşağıdaki sorulardan size uygun seçeneğe işaret koyarak veya boş bırakılmış yerlere(.....)bu konudaki düşüncelerinizi yazmanızı bekliyorum. Katkılarınız için teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Samet ZENGİN

GENEL BİLGİLER

1.Yaşınız : a) 15 yaş ve altı b) 16 c) 17 d)18 ve üzeri

2. Cinsiyetiniz : a) Kız b) Erkek

3. Lise türünüz?

a) Anadolu Lisesi b) Spor lisesi c) Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

d) Anadolu İmam Hatip Lisesi

4 .Kaç yıldan beri aktif olarak spor yapıyorsunuz?

a)1-3 b)4-5 c)6-8 d) 9 ve üzeri

4. Hangi spor branşıyla ilgileniyorsunuz?.....

5. Babanızın eğitim durumu?

a)İlkokul b)Ortaokul c)Lise d)Üniversite e)Yüksek lisans veya Doktora

6. Annenizin eğitim durumu?

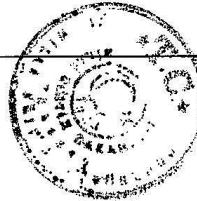
a)İlkokul b)Ortaokul c)Lise d)Üniversite e)Yüksek lisans veya Doktora

7. Ailenizin ortalama aylık geliri nedir?

a) 1000-1600 TL b) 1601-2500 TL c) 2.501-3.500 TL d) 3.501 TL ve üzeri

Ek-3 Saldırganlık Ölçeği

SALDIRGANLIK ENVANTERİ		Bana çok uygun	Bana kısmen uygun	Bana uygun	Kararsızım	Bana uygun değil	Kısmen uygun değil	Hiç uygun değil
1	Haklı olan kişi, karşısındakine doğal olarak herkesin içinde sert ve kırıcı davranabilir.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
2	Beni öfkeliendiren kişiye genellikle öfkelenirim.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
3	Haksızlık karşısında kişinin hakkını araması kendi bilek ve dil gücüne kalmıştır.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
4	Rahatsızlığımı içimde tutmaktansa bu duygumu beni rahatsız eden kişiye açabilirim, örneğin; dumanından rahatsız oluyorsam, yanımda sigara içene rahatsız olduğumu söylerim.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
5	Başarsızlık karşısında kolay kolay ümitsizliğe kapılmam.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
6	Satın aldığım, fakat sonradan içime sinmeyen bir malı değiştirmeye götürebilirim.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
7	Bir kişi beni küçük düşürmezse içimden onunla alay eder ve ona küfür ederim.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
8	Bir şeyi çok istiyorsam, istediğimi açıkça belirtmem, imada bulunurum.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
9	Bana haksızlık ettiğine inandığım kişilerin başına kötü işler geldiğini, mahvolduğunu hayal ederek avunurum.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
10	Eğer bir düşüncenin doğruluğuna inanıyorsam, bu düşüncüyü savunan tek kişi ben olsam bile yine de fikrimi savunurum.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
11	Yeni tanıştığım kişilerle rahatça konuşabilirim.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
12	Karşımdakilere gerek olumlu gerek olumsuz duygularımı rahatça açabilirim.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
13	Eğer bir insan beni çok sinirlendirmişse üzerine yürüyebilirim.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
14	Sinirlendiğimde bazen öyle kendimden geçerim ki ağızmdan çıkan sözlerin farkında olmam.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
15	Bu dünyada yaşayabilmeleri için insanların acımasız olmaları gerekiyor.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
16	Bir dükkân, bir butik veya markette, satıcının benimle ilgilenmediğine inanırsam, onun sonradan çok fazla vaktini alarak intikamımı alırım.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
17	Bana emretmeye hakkı olmadığına inandığım bir kişinin buyruğuna ses çıkartmazsam da, ye verdiği işi yapmam ye da yapsam da bir şeye benzemez.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
18	Bir kişi beni kırsa fakat sonra özür dilesse, beni ne kadar kırmış olduğunu en az birkaç kez üstü kapalı da olsa hatırlatmadan rahat edemem.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
19	Bir kimse görevini yapmadığında her kim olursa olsun bunu kendisine söylerim.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
20	Çok saygı duyduğum bir kişi benimkinin tersi bir düşüncüyü savunuyor diye kendi düşüncemi savunmaktan vazgeçmem.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
21	Topluluk karşısında konuşmaktan çekinmem.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
22	Benimkinin tersi olan görüş ve düşünceleri alt etmek bana keyif verir.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
23	Sinirlenirsem, tanımadığım kişilerle ağır dalaşına hatta tokatlaşmaya veya yumruk kavgasına girişebilirim.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
24	Kişinin hakkını yedirmemek amacıyla başkalarının hakkını yemesini ters bir davranış değildir.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
25	Çevremdekiler istediklerimi yapana dek, imalar, iğnelemelerle onları tedirgin ederim.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
26	İstemediğim bir şey yapmam istendiğinde ya o işi geciktiririm ya da baştan savma yaparım.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
27	Bir arkadaşım bir isteğimi yapmamakta direnirse ona, vaktiyle onun için yapmış olduğum iyilikleri hatırlatırım.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
28	Bir kimseden bir istekte bulunacaksam, araya bir aracı koymaktansa gider, yüz yüze görüşürüm.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
29	Birisi bende bir hata bulursa, ben de onun hatalarını bulur ve ortaya dökerim.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
30	İstemediğim bir yer ve toplantıya gitme vakti gelince hastalanıveririm.	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3

65	3	1	3	3	7	2	1	2	6	3	3	1	2	3	4	7	7	2	5	1	2	3	7	5	1	5	1	1	4	7	3	7	2	7	7	3	6	7	78	54	83	
66	2	2	3	4	5	2	2	1	2	1	2	1	2	4	1	3	1	1	1	2	1	2	1	3	1	2	1	5	5	1	2	1	4	5	1	3	2	52	51	52		
67	3	2	3	4	5	2	2	1	4	3	3	4	3	3	7	3	1	1	7	7	3	3	7	3	3	7	3	1	1	1	1	1	1	1	7	1	7	7	64	70	71	
68	2	2	3	2	6	3	4	2	5	4	7	1	4	7	4	7	3	3	5	7	7	7	6	1	3	1	5	7	7	7	7	1	1	7	7	1	7	7	92	52	97	
69	3	2	3	1	6	1	1	1	1	1	2	1	1	2	3	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	3	4	1	4	1	2	4	6	3	4	63	56	97			
70	3	2	3	1	6	2	2	2	5	4	5	2	1	2	3	2	5	3	5	2	6	1	2	4	3	1	3	2	2	2	3	5	6	4	5	3	2	4	66	56	88	
71	4	2	3	4	6	3	1	1	5	6	7	3	5	3	5	5	5	3	3	5	5	5	5	5	3	5	3	3	5	2	5	7	7	7	7	7	7	85	44	87		
72	2	2	3	1	6	1	1	1	7	7	1	1	1	1	7	4	7	1	4	1	7	4	7	5	6	1	7	1	1	1	1	1	1	1	1	7	7	83	44	88		
73	2	2	3	1	6	3	1	1	1	3	1	1	2	3	5	4	6	7	4	2	1	3	4	5	1	1	1	1	2	3	2	4	3	2	1	2	4	3	57	56	62	
74	4	2	3	1	4	1	1	1	1	2	1	1	1	7	7	7	1	1	1	3	2	1	7	1	7	1	1	1	1	4	7	4	1	7	1	1	7	54	41	86		
75	3	2	3	2	4	1	1	2	7	1	1	1	3	1	7	1	7	1	1	1	1	1	7	7	1	1	1	1	2	1	1	7	7	1	7	1	7	1	65	44	77	
76	4	2	3	4	4	1	2	3	7	7	4	2	1	6	2	3	4	5	3	1	2	3	2	3	7	6	5	4	3	5	3	2	4	6	7	6	4	5	70	67	78	
77	3	2	4	4	1	3	2	1	3	2	2	2	2	2	2	2	3	4	3	3	2	2	2	2	2	2	1	1	1	3	2	2	3	4	3	2	1	1	53	51	54	
78	4	2	4	1	1	2	2	1	2	2	2	1	2	5	5	5	2	1	5	4	4	5	5	3	2	1	4	4	5	5	4	3	3	3	4	5	69	56	71			
79	4	2	4	1	1	3	2	2	7	5	7	4	1	1	7	2	4	4	7	1	5	4	2	4	4	2	7	4	4	4	7	7	1	7	7	1	7	4	86	65	73	
80	3	2	4	4	1	3	3	2	1	1	1	1	1	3	7	7	7	1	7	4	1	4	7	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	7	53	52	78			
81	3	2	4	3	1	4	3	3	6	6	2	2	1	1	7	1	4	1	3	3	3	7	7	7	5	2	2	2	7	6	7	7	7	7	2	2	2	7	84	50	80	
82	4	2	4	2	1	1	1	3	3	1	2	5	1	4	7	2	4	4	4	1	3	3	7	4	3	2	1	4	3	1	2	7	7	6	7	2	7	62	65	80		
83	1	1	4	2	1	3	2	1	7	6	5	7	7	6	7	1	7	3	1	6	6	3	7	7	2	4	1	1	1	3	4	7	4	6	2	1	7	7	86	65	78	
84	3	2	4	3	1	3	3	2	7	4	2	1	1	1	7	1	7	1	4	2	4	4	3	7	7	3	1	1	1	2	7	7	4	7	1	7	1	7	7	84	46	79
85	2	2	4	4	1	2	2	1	1	2	3	7	6	3	3	1	2	2	3	3	1	1	1	3	2	3	1	2	3	1	3	2	3	3	2	3	6	7	52	64	60	
86	4	2	4	3	1	2	2	1	1	2	1	1	1	1	7	2	1	1	1	1	1	2	7	3	4	4	1	1	2	2	3	2	3	2	3	2	2	1	1	56	43	62
87	3	2	4	4	1	2	3	3	5	6	4	2	2	7	7	6	5	2	2	2	6	6	7	7	2	2	1	4	2	3	6	7	7	6	6	4	4	7	85	59	86	
88	1	2	4	4	1	1	1	2	1	5	3	1	3	1	4	6	7	3	2	4	3	2	4	1	5	4	1	3	5	2	4	7	1	3	1	6	1	4	63	60	67	
89	2	2	4	3	1	3	2	2	5	4	2	1	1	2	7	5	5	1	1	1	4	6	6	7	4	3	3	1	1	5	4	7	6	4	2	1	4	2	78	44	76	
90	3	2	4	3	1	3	3	3	2	3	5	5	5	3	5	5	5	3	3	3	1	1	5	1	5	3	4	3	5	1	6	2	4	2	7	1	2	5	59	66	73	
91	4	2	4	4	7	2	1	1	6	2	1	2	1	4	6	7	7	1	3	3	4	2	6	7	1	2	1	1	1	6	3	7	5	1	7	1	5	73	49	76		
92	2	2	4	1	7	4	4	2	3	1	1	1	3	3	1	2	1	3	3	3	1	6	4	1	3	3	1	1	1	3	5	3	3	3	1	1	7	59	51	58		
93	2	1	4	1	7	4	3	2	7	1	1	1	1	1	4	7	6	1	1	1	1	1	1	1	7	1	4	1	1	1	7	7	6	7	6	1	7	7	71	41	86	
94	3	2	4	1	7	2	1	1	5	2	7	1	1	5	7	7	7	1	1	1	3	7	7	5	3	1	1	1	7	7	7	7	7	7	7	1	7	7	90	45	95	
95	4	2	4	1	7	1	1	2	7	5	4	1	4	1	2	1	1	1	2	2	5	5	5	7	7	1	1	1	4	1	4	4	7	1	7	5	7	7	78	53	72	
96	4	2	4	1	4	2	2	2	1	2	1	1	1	1	7	6	7	1	7	1	1	1	7	7	1	7	1	1	3	7	1	7	7	3	7	1	7	3	66	49	86	
97	4	2	4	1	4	1	1	1	7	7	1	1	1	7	7	7	5	1	1	1	2	7	7	1	7	1	2	1	7	7	7	7	7	7	7	7	1	7	7	84	46	95
98	1	2	2	4	1	5	4	4	4	2	1	1	1	1	7	4	3	1	1	1	2	1	4	1	1	2	1	1	1	4	7	7	6	4	1	1	4	7	67	41	67	
99	3	2	2	2	1	1	1	1	2	1	3	1	2	1	4	3	6	2	4	2	2	4	5	3	4	6	2	5	1	3	2	5	3	2	3	2	5	7	63	53	72	
100	2	2	2	3	1	3	1	2	1	1	7	1	1	1	7	7	7	1	4	1	1	1	7	7	1	6	1	1	1	1	7	7	7	1	7	1	4	3	74	44	84	
101	1	2	2	4	1	3	2	3	2	4	3	3	1	4	3	3	1	1	5	4	3	3	7	6	3	2	1	4	3	3	2	5	3	3	4	2	4	7	67	59	66	
102	1	2	2	4	1	2	3	4	6	3	3	1	1	7	7	1	1	4	7	4	3	5	4	1	7	4	2	3	2	4	6	3	2	4	5	4	3	1	71	66	64	
103	2	2	2	3	1	1	2	2	5	5	3	3	3	3	5	3	3	3	4	5	3	3	5	5	5	3	3	5	5	3	3	5	5	5	3	5	5	73	66	75		
104	1	2	2	2	1	5	3	2	4	1	2	1	3	7	1	4	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	7	2	1	1	1	3	51	50	48	
105	2	2	2	4	1	2	3	3	2	3	5	1	2	1	3	1	2	3	1	2	5	2	1	2	1	2	1	2	3	1	3	2	3	3	1	1	2	3	60	50	47	
106	3	2	2	3	1	3	3	3	3	3	2	2	4	4	4	4	4	3	5	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	2	7	4	2	5	4	67	68	69
107	3	2	2	2	1	2	1	1	3	4	2	1	4	3	4	6	5	2	4	5	6	4	4	5	4	7	4	2	3	6	4	7	4	2	7	4	2	2	73	63	77	
108	4	2	2	2	1	5	3	1	4	3	3	4	3	4	5	4	5	4	3	1	1	7	4	3	4	2	3	2	1	2	3	2	2	3	2	3	4	4	64	59	65	
109	3	2	2	2	1	2	2	1	4	2	1	1	2	3	7	3	4	2	3	3	3	4	3	5	2	2	3	3	5	6	5	7	6	6	5	6	6	70	59	79		
110	4	2	2	1	1	1	1	2	3	1	4	4	5	1	1	4	4	3	5	2	4	4	3	5	5	4	3	3	4	4	2	2	4	4	5	4	3	2	61	65	69	
111	4	2	2	3	1	2	3	3	6	1	4	5	3	1	6	3	1	7	2	6	3	1	6	2	6	3	5	1	3	5	2	5	2	5	3	1	1	3	65	65	65	
112	4	2	2	2	1	3	2	1	7	2	7	3	2	4	4</																											

151	1	2	2	4	2	2	3	1	7	6	4	1	3	4	4	1	1	1	7	4	3	3	2	4	2	5	5	3	5	1	4	4	7	3	6	3	5	2	70	67	66
152	3	2	2	3	2	3	3	4	3	5	4	3	4	3	3	3	4	3	4	3	4	3	3	4	4	4	4	4	3	3	4	6	3	2	3	4	4	3	70	66	63
153	1	2	2	3	2	3	3	2	5	4	1	1	1	1	7	1	7	1	1	1	6	2	7	7	1	1	1	1	1	1	1	7	7	7	6	1	4	7	69	41	82
154	3	2	2	1	9	2	3	2	7	2	1	1	1	4	7	2	5	1	2	7	1	5	7	7	5	1	1	5	1	7	7	5	7	4	5	5	7	74	59	87	
155	1	2	2	1	9	3	2	1	7	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	2	6	2	2	4	5	4	4	7	7	4	4	4	4	3	77	70	71	
156	1	1	2	1	9	2	1	1	5	5	5	1	1	3	7	4	7	1	1	2	7	4	7	7	1	1	1	7	7	1	1	7	7	1	2	2	4	7	83	51	81
157	1	1	2	1	9	2	2	2	7	1	3	2	3	5	3	5	7	6	5	5	4	3	1	1	2	1	3	3	4	3	3	4	2	4	3	3	4	2	64	70	61
158	2	2	2	3	9	3	3	1	7	7	1	1	1	1	7	1	7	4	1	4	7	1	3	5	4	2	3	4	5	1	3	5	3	7	1	4	1	7	67	59	75
159	2	1	2	1	9	2	2	1	5	4	3	3	3	3	7	4	7	3	7	4	7	7	5	5	4	3	3	3	4	7	6	7	6	7	3	3	7	6	89	67	83
160	3	1	2	4	9	3	1	2	2	2	2	2	3	6	3	2	1	5	5	1	2	7	1	7	7	6	6	5	3	4	4	2	2	2	2	1	2	1	59	68	64
161	2	1	2	4	9	2	2	1	7	3	3	3	4	4	7	4	7	3	7	4	3	7	7	4	7	4	3	4	7	3	7	5	7	1	4	5	4	83	71	84	
162	1	2	2	3	7	3	3	4	3	6	2	7	2	4	5	3	3	3	7	4	1	4	2	2	4	7	4	6	6	3	1	2	7	3	4	2	6	1	61	76	70
163	3	2	2	4	7	1	1	1	7	2	3	1	1	1	4	5	7	6	1	2	3	3	7	5	3	5	3	2	5	1	4	1	5	3	2	1	4	2	66	54	72
164	1	2	2	2	7	2	2	3	2	1	4	1	5	7	7	2	3	1	5	4	3	2	5	3	4	7	6	1	1	7	7	7	6	6	7	1	7	7	76	63	83
165	3	2	2	4	7	1	1	1	7	4	1	1	2	2	7	3	7	1	4	3	4	5	7	7	6	3	3	1	1	1	7	7	4	7	4	3	7	7	81	52	86
166	2	2	2	3	4	2	3	1	3	1	2	1	1	4	7	1	3	1	2	4	2	1	7	7	3	3	2	1	3	7	2	7	5	2	7	1	3	7	66	51	76
167	1	2	2	1	4	1	2	1	1	2	5	2	4	4	6	2	6	3	7	4	4	6	3	2	4	5	3	5	4	4	3	3	5	2	4	5	7	67	71	73	
168	2	2	2	1	4	3	3	1	7	3	2	7	6	4	7	3	1	1	6	7	4	3	7	7	2	6	1	1	5	6	4	7	6	7	4	3	2	5	76	72	79
169	2	2	2	3	5	3	1	2	2	3	3	3	1	3	5	6	5	3	2	2	3	6	7	5	5	6	3	2	2	6	2	5	4	5	5	3	5	5	73	55	82
170	2	2	2	3	5	3	2	4	2	1	3	3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	50	45	42
171	1	2	2	1	6	2	2	1	4	1	2	4	3	2	1	4	3	2	1	3	7	3	4	1	3	1	2	3	2	4	3	2	3	2	3	2	3	2	64	55	54
172	1	2	2	2	6	3	4	4	7	2	4	3	1	5	3	5	7	1	7	1	1	3	7	3	4	2	6	2	4	2	4	1	6	5	7	1	7	5	69	62	78
173	1	1	2	4	6	1	3	1	5	1	1	1	2	2	5	5	5	1	4	1	1	1	1	7	1	5	1	1	7	3	4	7	4	4	3	1	4	4	59	52	74
174	1	2	2	4	8	5	1	3	7	6	4	7	1	6	7	1	7	5	4	6	2	1	7	7	5	5	1	1	6	1	7	7	6	5	7	1	5	7	78	69	88
175	2	2	2	4	8	2	2	1	4	2	4	2	5	2	3	7	1	3	7	3	2	2	3	2	7	2	3	5	3	1	7	3	3	7	3	3	3	3	62	67	69
176	2	2	2	1	8	3	1	1	7	2	1	2	3	1	7	3	5	1	2	3	5	2	4	2	6	7	1	1	2	1	5	7	2	7	5	1	7	5	72	48	80
177	3	1	2	4	8	1	1	1	5	3	1	1	1	1	5	5	7	1	1	1	7	7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	7	4	2	1	1	7	5	77	41	69
178	3	1	2	3	8	3	2	2	6	1	1	1	2	1	7	4	5	1	3	3	1	1	4	6	4	3	1	1	2	2	3	7	3	1	1	1	4	5	61	47	70
179	3	2	3	4	1	1	1	1	2	2	1	2	1	2	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	51	47	43
180	1	2	3	4	1	1	2	2	1	3	1	3	7	6	5	4	1	1	2	4	2	5	7	1	1	2	7	4	2	3	3	5	1	2	3	1	3	4	64	68	55
181	3	2	3	1	1	1	1	4	3	2	7	5	7	7	4	1	5	7	1	3	4	4	4	4	7	2	2	2	7	7	6	6	4	4	1	3	7	4	81	75	67
182	4	2	3	3	1	2	2	2	7	1	7	7	4	1	1	2	2	5	5	6	2	3	4	2	3	4	5	4	5	2	2	3	4	2	4	6	2	4	64	79	59
183	4	2	3	3	1	3	1	3	7	2	6	6	1	6	1	2	5	5	1	2	3	1	2	3	4	3	5	5	2	3	2	5	7	7	7	4	5	63	71	72	
184	4	2	3	1	1	3	4	2	4	1	7	6	7	1	7	7	7	4	7	2	2	1	6	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	77	91	100
185	4	2	3	4	1	2	2	4	2	2	2	2	2	2	2	3	5	1	3	2	1	3	2	1	2	3	2	1	2	2	3	2	2	3	2	1	2	1	52	49	55
186	3	2	3	4	1	2	2	2	5	1	1	7	1	1	7	1	1	4	2	3	4	3	1	1	1	3	1	1	5	1	5	1	5	1	1	1	1	1	54	57	53
187	3	2	3	1	1	2	1	2	2	1	3	2	2	5	3	4	5	2	3	5	6	3	5	4	1	5	2	4	3	5	1	3	5	1	3	5	6	3	61	73	65
188	3	2	3	1	1	1	1	2	7	7	6	1	1	1	7	5	5	1	1	1	5	7	4	7	7	5	1	1	1	5	7	7	7	7	1	7	7	93	41	95	
189	3	2	3	4	1	3	3	4	3	3	2	4	3	4	6	5	4	5	5	4	5	4	5	4	5	4	6	5	3	4	4	3	5	4	3	4	3	4	67	74	75
190	2	2	3	2	1	2	2	1	5	4	3	3	4	2	7	3	4	2	3	3	6	6	7	7	6	3	3	2	7	7	7	7	1	6	7	84	58	93			
191	4	2	3	3	1	3	2	1	2	4	6	3	3	3	3	3	7	7	7	7	5	6	3	2	2	5	7	6	6	7	6	6	5	5	5	1	1	81	85	70	
192	4	2	3	2	1	2	2	3	4	1	2	1	1	1	4	3	4	3	4	3	1	3	3	7	4	1	2	3	3	2	2	3	4	3	1	1	5	53	51	71	
193	4	2	3	4	1	3	3	1	7	7	7	1	1	1	7	1	1	1	1	1	4	4	4	7	7	1	1	1	7	7	7	4	7	4	1	4	7	89	41	83	
194	4	2	3	4	1	3	2	4	3	7	2	1	1	5	7	7	6	6	3	1	4	1	4	5	2	4	5	3	5	2	2	5	3	5	3	5	3	67	61	79	
195	2	2	3	2	2	2	2	2	5	6	4	3	2	3	5	3	5	3	3	3	5	5	4	4	5	3	3	5	5	5	5	5	3	3	5	5	81	60	75		
196	2	2	3	2	2	3	2	3	4	3	4	4	2	2	1	4	3	3	3	5	4	3	4	6	4	4	4	3	5	5	3	4	4	5	3	4	2	5	68	63	70
197	3	2	3	2	2	2	4	2	6	5	6	3	1	2	7	4	5	4	5	5	5	5	4	6	4	6	4	3	4	2	5	5	5	4	4	3	5	6	79	65	82
198	3	2	3	2	3	1	4	4	2	2	2	2																													

221	3	2	3	1	4	3	4	4	1	4	3	2	4	2	3	5	4	3	2	3	4	1	2	3	5	3	4	2	4	2	6	2	3	1	2	1	3	4	59	58	64	
222	3	2	3	1	4	3	2	3	2	1	2	2	3	2	1	2	3	3	2	2	3	1	2	2	3	4	3	2	1	2	2	3	1	2	1	3	2	1	49	58	52	
223	4	2	3	4	4	1	3	2	3	2	4	1	5	7	5	7	1	2	3	2	6	1	4	3	6	1	1	1	7	4	7	6	7	7	4	1	7	51	51	90		
224	3	2	3	1	4	1	1	4	1	3	2	5	4	6	1	3	2	7	5	3	2	4	6	5	1	7	5	3	4	6	1	2	4	4	5	1	7	5	65	74	68	
225	2	2	3	2	4	1	1	2	5	3	3	3	1	1	1	1	1	1	2	1	1	7	5	1	1	1	1	2	1	1	2	1	2	1	1	1	1	7	66	45	48	
226	3	2	3	1	6	1	1	1	7	6	3	1	1	2	7	2	6	1	3	5	6	6	6	7	6	7	5	1	1	4	6	4	7	5	7	1	7	7	86	52	92	
227	3	2	3	1	6	3	4	3	7	7	7	7	1	1	7	1	1	1	1	1	7	1	1	1	1	1	1	1	1	7	1	7	1	1	1	1	1	1	77	53	59	
228	3	2	3	1	5	3	2	1	4	3	2	1	1	4	7	7	7	4	7	1	7	7	4	7	7	1	3	1	2	4	7	7	7	7	1	7	7	78	55	101		
229	3	2	3	3	5	3	2	3	4	3	3	2	5	1	4	3	3	2	3	3	2	3	1	2	1	3	3	2	2	3	3	1	7	7	3	1	3	2	57	55	66	
230	3	1	1	3	3	4	4	4	6	1	1	1	1	4	4	6	5	4	5	2	2	2	4	6	5	2	2	6	4	4	4	2	4	6	4	4	2	2	4	63	65	73
231	4	1	1	1	3	4	4	3	4	3	4	2	4	3	2	4	4	3	3	2	3	5	2	3	4	2	2	1	4	3	2	4	2	1	3	2	4	2	65	57	58	
232	4	1	1	2	3	2	3	1	2	1	1	3	2	3	1	1	2	1	2	1	1	1	1	2	2	1	2	1	1	1	2	4	3	1	1	1	1	2	46	48	47	
233	3	1	1	3	3	3	3	3	5	4	5	3	3	3	5	4	5	3	3	4	5	6	4	5	5	5	4	4	5	4	4	5	6	6	5	5	79	69	80			
234	2	1	1	4	3	3	3	2	4	3	2	3	5	7	5	4	4	5	6	3	2	4	6	7	3	4	6	7	3	5	7	6	3	5	6	3	5	4	75	79	76	
235	3	1	1	4	3	3	3	1	4	3	2	5	4	2	3	5	3	2	4	3	2	4	5	2	3	4	5	4	3	2	3	2	4	5	3	2	5	4	63	65	67	
236	2	1	1	3	3	2	1	3	1	4	1	5	7	7	1	4	1	1	4	4	4	7	7	7	1	2	3	4	5	3	3	4	5	3	3	5	7	70	62	77		
237	3	1	1	4	3	5	4	3	1	1	1	1	1	1	2	1	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	42	41	48		
238	2	1	1	2	3	4	4	2	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2	1	1	4	2	1	1	1	1	1	4	2	1	1	1	1	1	3	1	2	46	47	44	
239	4	1	1	2	3	2	2	1	4	3	3	3	4	2	7	4	3	4	2	2	3	4	7	3	3	4	2	2	3	2	3	4	2	3	4	3	3	2	67	58	66	
240	2	1	1	2	3	3	3	1	1	2	3	3	2	4	7	3	2	3	5	1	1	1	5	6	5	6	2	4	2	7	1	4	2	5	2	1	5	7	61	58	76	
241	3	1	1	1	3	2	2	3	4	5	2	3	5	1	6	1	4	1	1	3	4	5	5	7	1	7	4	4	2	1	4	5	4	6	3	1	4	7	70	56	77	
242	3	1	1	3	3	3	3	4	7	4	7	1	7	1	7	2	7	1	7	1	4	7	7	7	7	7	1	1	7	7	4	7	7	7	7	7	1	7	7	92	59	96
243	3	1	1	2	5	3	3	2	2	3	2	3	4	3	3	2	2	3	4	4	3	2	3	3	2	3	4	4	4	3	2	3	2	3	3	2	4	62	62	58		
244	4	1	1	2	5	3	2	1	2	3	2	3	4	4	2	3	2	3	4	2	3	2	3	4	3	2	3	4	3	3	2	3	2	2	2	4	55	64	60			
245	3	1	1	3	5	4	5	1	2	2	4	3	5	4	3	6	1	2	4	3	5	2	5	4	5	6	3	7	1	7	1	7	1	2	3	4	5	6	71	67	68	
246	4	2	1	1	4	2	2	2	3	3	3	2	1	1	3	1	1	1	4	3	1	1	4	5	1	1	3	3	3	1	2	1	1	1	2	1	1	1	51	53	48	
247	3	2	1	4	4	2	3	3	1	1	1	1	1	1	7	7	7	1	1	2	1	3	4	5	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	52	42	68	
248	2	2	1	4	4	1	3	1	1	1	1	3	1	1	7	7	7	1	1	1	3	7	1	7	1	4	1	1	1	7	1	5	7	7	7	1	7	4	65	43	89	
249	2	2	1	1	6	5	4	1	2	1	1	2	1	6	2	1	2	3	3	3	2	1	2	4	1	3	1	3	1	1	1	3	1	3	2	2	1	2	46	56	52	
250	2	2	1	4	6	2	2	1	4	3	4	3	1	3	4	4	3	3	3	3	4	5	5	5	5	3	1	2	3	4	5	5	5	3	4	4	4	70	57	72		
251	2	2	1	2	7	3	4	4	2	2	2	2	2	2	3	3	4	4	3	2	3	4	4	3	2	3	4	4	4	3	2	3	4	4	3	4	4	61	60	61		
252	1	1	1	1	7	2	3	1	2	1	1	1	1	1	7	4	5	1	4	3	1	2	5	7	7	2	1	1	4	5	7	5	7	1	1	1	1	61	49	73		
253	1	1	1	3	7	2	2	1	1	1	3	3	4	6	7	7	3	1	5	3	1	1	5	7	2	4	1	2	3	2	3	7	4	4	2	1	2	4	57	60	75	
254	3	2	1	2	3	3	3	3	2	3	2	3	1	2	5	4	4	4	3	3	2	5	5	2	4	3	2	3	2	1	3	2	3	2	1	2	3	2	58	57	60	
255	3	2	1	3	7	3	3	2	1	2	3	2	2	2	1	1	3	2	2	3	2	4	6	3	5	1	2	3	3	3	1	1	6	6	4	2	6	5	60	54	66	
256	2	2	1	2	7	3	3	1	1	2	1	1	1	2	2	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	2	2	1	1	1	1	2	2	2	1	1	2	44	45	46		
257	2	1	1	4	7	1	1	2	2	1	1	1	7	7	7	1	4	4	3	2	6	7	3	2	1	1	1	7	5	3	7	2	1	1	5	4	67	53	78			
258	3	1	1	4	7	3	3	3	2	1	1	3	3	4	5	4	4	4	3	2	3	4	4	4	4	4	3	2	3	4	4	4	4	4	3	4	5	4	62	63	72	
259	3	2	1	3	1	1	1	1	3	3	3	3	4	3	5	5	5	3	3	4	5	4	5	3	5	3	3	5	3	5	3	4	5	3	7	5	3	4	69	67	76	
260	1	2	1	3	1	4	3	3	4	3	4	5	4	6	2	4	5	4	5	3	4	2	6	1	1	2	4	5	6	5	4	1	4	4	3	4	3	67	77	60		
261	4	2	1	4	4	3	2	2	2	2	1	1	4	2	7	3	5	3	3	5	3	3	7	2	1	5	4	3	3	3	2	1	4	6	4	2	57	63	69			
262	2	2	1	3	1	3	3	3	1	1	1	2	3	1	2	1	4	2	2	1	2	1	1	1	2	3	1	3	1	3	5	1	3	1	4	1	3	1	50	48	53	
263	3	2	1	1	1	3	3	3	5	1	5	1	1	4	2	5	1	3	5	2	1	4	1	4	1	3	3	3	1	4	1	4	2	4	1	4	2	2	59	58	56	
264	2	2	1	2	1	2	3	2	1	2	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	47	44	45		
265	2	1	1	3	1	3	3	2	1	1	1	3	3	3	5	6	5	5	5	6	1	1	2	5	4	3	3	4	3	5	5	4	4	5	5	5	5	57	71	77		
266	3	2	1	4	1	2	2	3	2	2	4	3	6	4	3	3	4	3	5	2	4	3	5	4	4	4	2	4	3	3	3	4	3	5	4	4	4	64	67	69		
267	3	2	1	4	1	3	4	4	4	4	3	3	3	5	5	3	3	5	3	4	5	3	3	3	3	4	5	5	3	3	4	3	3	3	4	5	5	68	73	66		
268	3	2	1	4	1	1	1	1	5	3	4	3	1	6	7	1	7	2																								

377	3	1	1	3	2	5	4	4	2	2	1	4	2	5	1	7	7	1	2	4	2	4	5	7	4	5	1	1	5	2	7	7	6	2	5	3	4	1	67	59	76	
378	2	2	1	2	2	4	4	4	2	2	1	1	1	1	7	5	6	1	1	1	1	1	1	4	5	1	6	1	1	1	1	2	6	3	1	4	1	2	1	53	41	70
379	1	1	1	2	2	4	4	3	4	2	1	1	1	1	7	5	6	1	1	1	1	1	1	4	5	1	6	1	1	1	1	2	6	3	4	1	2	1	51	42	70	
380	1	1	1	3	2	4	4	3	5	1	1	1	1	1	2	2	1	2	1	1	1	1	5	5	5	2	1	1	1	5	2	5	1	2	2	1	1	5	58	42	58	
381	2	1	1	1	2	4	4	3	2	5	3	1	1	3	3	5	3	6	3	3	5	5	5	7	7	5	3	3	3	5	5	5	7	5	5	3	3	5	6	79	63	79
382	2	1	1	3	2	4	4	4	7	4	4	3	1	3	7	2	6	2	3	4	5	2	4	3	6	2	2	3	2	4	5	7	7	6	2	3	5	4	78	57	76	
383	1	1	1	2	2	1	1	2	5	5	1	1	1	1	2	1	2	1	2	1	1	1	5	5	5	5	1	1	5	5	4	5	3	5	4	1	4	5	63	46	68	
384	2	1	1	1	2	4	4	3	3	2	3	5	1	2	5	7	2	3	1	1	1	3	3	4	7	7	5	5	2	2	4	5	1	1	3	3	4	5	5	66	55	74
385	1	1	1	1	2	1	1	1	5	6	1	3	1	1	7	7	1	4	4	6	7	7	7	7	2	7	2	2	2	7	7	7	7	7	2	2	7	7	92	55	85	
386	2	2	1	2	2	4	4	4	7	7	2	1	1	4	4	7	2	4	4	4	4	7	2	7	7	4	7	2	2	4	7	7	5	7	7	2	1	7	7	83	61	85
387	2	2	1	3	2	3	3	4	4	4	3	4	1	4	3	5	5	1	1	1	4	4	4	5	7	3	4	3	2	2	4	5	5	6	5	3	4	6	69	54	81	
388	2	2	1	3	2	3	2	3	6	3	1	2	1	4	5	2	3	1	2	1	4	3	3	5	4	2	2	1	3	1	4	7	3	1	2	3	1	3	64	51	61	
389	2	2	1	2	2	5	5	3	5	5	3	3	7	3	5	3	1	4	2	1	7	4	2	4	5	7	5	6	3	5	3	7	5	2	3	4	5	6	77	69	72	
390	2	2	1	3	2	4	4	4	7	6	5	4	2	6	7	5	7	1	4	2	7	6	7	7	1	7	2	1	2	4	7	7	7	7	4	5	7	6	94	60	89	
391	3	2	1	3	2	4	4	4	6	4	6	2	6	1	4	7	5	3	4	3	1	2	2	4	5	6	4	2	3	4	5	5	1	4	3	4	3	6	69	63	76	
392	2	2	1	2	2	3	2	2	2	3	4	1	5	6	2	5	1	1	5	4	3	3	4	1	1	3	2	7	1	7	4	2	3	1	1	3	7	65	66	55		
393	2	2	1	1	2	3	3	4	5	1	1	4	3	1	1	6	6	7	2	6	2	1	7	7	3	7	1	1	7	7	5	4	7	7	1	5	7	72	64	86		
394	2	2	1	2	2	4	4	4	7	3	1	1	2	2	7	2	4	1	1	2	1	2	4	1	1	1	4	2	2	2	1	7	1	4	5	2	4	3	63	50	60	
395	3	2	1	4	7	2	2	4	4	4	3	1	1	1	1	7	5	5	1	1	3	3	7	6	6	3	3	1	2	4	5	4	7	7	7	4	2	7	78	48	85	
396	2	1	2	4	7	3	3	4	2	2	2	1	2	2	2	1	7	1	1	1	3	2	2	7	1	2	6	1	1	3	7	7	7	2	2	1	4	54	51	71		
397	2	1	1	7	4	4	4	4	5	6	2	2	2	2	2	5	5	5	2	3	2	2	6	7	6	6	6	5	4	7	4	7	7	7	6	7	7	7	79	69	89	
398	2	2	1	3	7	5	5	5	7	6	2	1	1	2	5	3	6	2	2	3	6	7	3	7	4	6	1	1	2	6	7	7	6	7	5	2	7	7	89	48	87	
399	2	2	1	4	7	4	3	3	5	4	3	1	1	1	5	1	5	2	3	3	4	5	7	5	3	7	1	2	4	4	3	5	7	5	5	1	5	3	76	50	77	
400	3	2	1	3	7	1	1	1	7	3	4	1	2	5	7	7	7	3	2	6	7	7	7	7	2	7	1	5	5	7	7	5	7	7	5	7	1	5	7	92	62	94
401	3	2	1	1	7	2	1	3	5	4	7	4	3	2	7	7	7	1	3	3	4	7	7	7	7	6	4	1	4	4	7	4	4	6	1	6	7	86	57	93		
402	2	2	1	4	8	4	4	4	7	7	3	2	1	1	2	7	4	6	1	2	4	6	7	5	3	4	5	3	3	1	1	2	7	5	5	6	2	3	3	74	51	79
403	2	1	1	2	8	4	2	3	6	5	1	1	4	3	7	3	2	4	1	2	1	2	7	7	5	2	3	5	4	3	2	2	3	7	3	4	4	1	64	62	71	
404	3	2	1	2	8	4	1	2	6	2	4	1	2	1	7	4	5	1	2	2	1	1	6	5	5	6	3	1	2	2	2	7	6	6	3	6	1	68	49	83		
405	3	1	1	3	8	4	2	3	6	2	3	1	1	1	7	4	4	1	2	2	1	2	6	6	5	5	1	1	1	2	7	7	7	6	1	3	5	1	72	45	77	
406	3	1	1	1	8	4	3	3	6	2	5	1	2	1	7	4	5	1	1	1	1	2	5	4	4	5	3	1	1	2	2	7	7	6	7	3	5	1	68	46	81	
407	3	1	1	2	8	4	2	3	6	1	4	1	2	1	7	5	4	5	1	2	1	2	2	2	6	4	3	5	2	4	3	7	6	7	6	3	6	1	67	56	79	
408	2	2	1	2	8	4	1	3	7	4	5	5	1	1	2	4	4	6	4	2	3	4	6	3	4	3	7	7	1	1	1	3	7	6	6	6	7	1	72	71	71	
409	2	2	1	3	8	4	1	2	7	6	1	1	5	3	2	6	2	4	2	2	1	3	7	7	2	4	6	4	3	6	2	1	6	7	7	7	7	1	72	68	75	
410	3	2	1	3	8	4	2	2	5	4	3	4	2	4	7	7	4	1	2	2	2	1	1	4	4	5	3	3	1	1	2	6	7	7	2	2	6	55	84			
411	3	2	1	2	8	3	1	2	6	5	1	3	1	2	7	5	3	3	7	1	1	2	2	4	6	2	4	6	1	7	5	1	4	6	1	4	6	1	67	63	70	
412	3	2	1	3	1	4	3	3	4	2	2	2	2	2	4	1	7	2	2	3	2	2	4	4	2	3	2	2	4	6	1	4	5	3	6	2	5	2	63	54	68	
413	3	2	1	2	1	4	2	3	5	4	3	3	1	3	5	2	7	1	3	6	4	2	7	7	4	3	1	1	3	2	5	7	6	6	2	1	6	7	76	54	80	
414	2	2	1	3	1	3	2	3	5	5	1	1	1	1	1	7	7	1	1	1	2	4	7	1	1	1	1	1	1	7	1	7	7	4	5	1	5	5	75	41	70	
415	3	2	1	4	1	4	4	4	5	3	5	1	1	2	2	3	7	1	1	1	4	2	7	7	7	7	1	1	3	5	5	7	7	7	1	7	4	81	44	89		
416	2	2	1	2	1	3	4	3	3	2	1	1	2	1	4	2	1	1	4	1	2	1	7	3	7	2	1	1	2	1	1	7	6	7	2	1	4	4	60	46	69	
417	2	1	1	4	3	4	4	4	7	7	6	1	1	1	7	1	7	1	1	3	6	7	6	7	4	6	3	2	4	5	6	7	7	7	1	7	7	95	49	91		
418	3	2	1	1	1	3	3	4	2	2	3	5	1	5	7	2	3	1	1	1	3	4	7	7	5	5	2	2	4	5	1	1	3	4	2	5	6	1	1	65	66	61
419	2	2	1	2	1	4	2	3	2	3	5	1	2	5	7	2	3	1	1	1	3	4	7	7	5	5	2	2	4	5	1	1	3	3	4	5	5	1	67	55	71	
420	2	2	2	4	1	3	3	3	2	1	3	5	2	1	3	2	3	1	1	1	3	4	7	7	5	5	2	2	4	5	1	1	3	3	4	5	5	2	63	55	68	
421	2	2	1	3	1	3	3	4	7	4	7	3	3	2	4	2	5	1	2	3	6	7	7	7	4	5	3	1	4	7	7	4	6	6	3	3	4	7	91	56	80	
422	2	2	1	3	1	3	3	1	7	4	5	4	4	4	5	4	5	4	3	2	5	4	5	5	3	5	4	1	2	5	7	7	7	5	2	2	2	7	82	61	79	
423	1	2	1	4	1	2	2	1	5	5	6	1	1	1	7	5	4	1	1	1	1	3	5	5	4	4	1	1	1	7	7	4	4	7	4	1	4	7	78	41	82	

455	3	1	1	2	2	3	3	1	3	3	4	1	1	4	3	7	7	1	4	4	4	3	7	7	5	6	5	3	4	4	5	7	6	6	3	3	4	4	75	61	85	
456	1	2	1	3	8	3	2	1	7	3	4	3	1	5	7	3	4	1	1	1	2	1	7	1	6	1	4	1	1	4	5	7	7	7	1	5	4	64	50	84		
457	1	1	1	3	8	1	3	2	7	2	7	7	7	7	7	7	4	7	7	7	7	1	7	7	1	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	90	80	101
458	1	1	1	3	5	4	1	2	5	4	2	1	2	1	6	6	5	2	2	2	4	6	6	4	4	3	2	1	4	4	6	7	4	6	2	4	3	7	78	52	78	
459	3	1	1	3	9	4	2	4	1	4	1	7	7	7	1	7	1	1	1	1	3	1	7	1	1	7	1	1	1	1	1	1	7	1	7	1	5	1	56	59	71	
460	4	1	1	4	4	3	2	1	2	1	1	1	2	2	1	5	1	1	1	1	1	2	2	1	2	1	1	2	5	5	2	1	1	1	1	1	1	53	43	47		
461	3	1	1	1	9	1	1	1	7	7	1	1	2	1	7	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	89	84	95	
462	1	1	1	3	2	3	2	1	7	3	1	2	7	3	7	7	7	6	3	3	6	6	7	7	7	7	1	4	3	7	7	5	7	7	7	1	7	7	87	64	101	
463	1	1	1	2	2	1	1	1	7	3	7	1	7	7	7	1	1	5	1	1	1	1	1	5	7	1	1	1	1	7	1	1	7	1	1	1	1	1	65	63	59	
464	1	1	1	2	2	1	1	1	5	1	1	1	1	1	1	1	5	2	1	1	1	2	1	1	1	2	1	5	5	5	5	1	1	1	1	5	1	5	1	62	41	66
465	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	2	1	1	5	2	5	2	1	2	1	2	5	5	5	1	1	1	1	5	5	5	5	4	4	1	5	2	64	44	69		
466	1	1	1	2	2	1	1	2	7	3	1	2	1	3	7	2	6	1	4	7	3	1	4	1	1	7	1	1	7	1	7	1	5	1	1	1	7	66	59	69		
467	1	2	1	1	2	4	1	3	1	2	1	2	1	2	3	1	2	2	1	2	2	1	2	3	5	6	1	5	3	3	4	3	3	4	3	4	3	54	53	65		
468	1	2	1	4	2	3	3	3	1	2	1	2	1	2	3	3	4	1	1	2	2	2	2	3	3	2	3	2	3	3	5	4	3	3	4	3	4	3	57	51	62	
469	1	2	1	4	2	3	3	4	7	3	3	1	5	1	7	3	2	1	3	3	4	3	1	7	3	3	3	2	7	3	7	7	7	7	5	1	5	7	74	58	82	
470	3	2	1	3	2	1	1	1	1	1	7	1	1	1	7	1	3	3	1	3	3	3	2	3	3	1	3	3	3	7	3	3	3	3	1	3	3	7	64	53	63	
471	3	2	1	1	2	1	1	1	5	1	7	1	1	1	5	7	7	1	1	1	4	1	2	7	1	2	1	2	7	7	7	7	7	1	2	2	74	48	72			
472	2	2	1	4	2	3	2	1	1	2	7	4	1	1	7	3	5	1	1	2	1	1	3	7	2	7	3	7	2	2	4	4	7	7	5	4	1	7	57	57	88	
473	4	2	1	4	2	4	1	3	4	1	1	6	2	3	1	1	1	1	2	3	4	3	2	2	1	1	2	2	2	2	3	2	1	1	3	2	3	1	56	56	44	
474	3	2	1	4	2	1	1	3	1	1	3	1	1	4	4	7	1	4	1	2	1	4	7	1	1	1	1	3	2	4	7	7	1	7	1	7	1	63	49	71		
475	3	2	1	3	2	4	3	2	4	3	2	4	3	5	3	5	3	4	3	2	5	4	4	3	2	5	4	4	3	5	3	4	3	2	4	4	3	5	68	68	68	
476	3	1	1	1	8	3	2	2	4	1	7	1	1	1	7	7	7	1	1	1	7	7	1	1	1	7	1	1	1	1	7	7	4	2	1	1	7	7	80	41	75	
477	3	1	1	2	8	3	2	2	4	1	7	1	1	1	7	7	7	1	1	1	7	7	1	1	1	7	1	1	1	1	7	7	4	2	1	1	7	7	80	41	75	
478	1	1	1	2	8	2	2	2	5	1	5	2	1	5	5	5	1	1	1	1	2	2	5	1	5	4	1	2	1	4	5	1	1	1	1	5	4	62	50	64		
479	1	1	1	1	8	2	3	1	1	1	1	1	1	5	3	1	1	1	2	1	4	4	7	1	1	7	1	1	1	7	3	4	7	4	1	7	53	54	70			
480	1	1	1	2	8	4	3	2	1	2	3	3	2	2	4	3	2	7	3	4	1	7	1	3	1	5	1	3	1	4	5	4	4	7	3	4	6	1	65	61	64	
481	1	1	1	1	8	2	2	1	3	3	4	3	5	6	4	5	3	3	5	3	3	3	7	5	3	3	5	5	4	4	7	7	5	6	4	4	4	6	76	74	75	
482	1	1	1	1	8	3	2	1	2	2	2	1	7	1	7	3	7	1	1	2	1	2	6	7	3	3	3	1	3	1	1	7	6	6	7	3	6	4	61	54	84	
483	1	1	1	1	8	4	3	3	7	6	7	3	3	4	7	7	7	6	6	5	7	7	7	7	7	7	7	5	6	7	7	7	7	7	7	7	7	7	100	83	101	
484	3	2	1	2	6	5	3	4	7	1	7	3	1	1	7	5	7	1	5	3	1	2	7	7	3	7	1	1	1	1	7	7	5	7	1	7	7	72	49	93		
485	1	2	1	4	6	1	3	2	2	2	3	2	5	3	7	6	5	3	3	2	1	2	4	5	5	6	3	3	3	4	3	5	1	2	3	3	5	6	62	61	77	
486	1	1	1	3	7	3	2	2	4	3	7	1	7	1	7	7	1	1	4	7	1	4	7	1	1	1	1	1	1	1	4	4	3	2	1	7	6	70	56	64		
487	1	1	1	1	7	3	3	4	7	1	5	1	1	1	4	5	3	1	1	5	5	4	5	3	5	5	1	2	3	2	1	2	3	5	4	4	3	5	67	58	71	
488	1	1	1	1	7	3	2	1	5	3	1	1	2	1	7	2	5	3	5	4	5	3	7	5	3	7	4	3	7	7	7	7	5	1	2	7	64	62	86			
489	1	2	1	2	7	2	1	3	7	3	1	1	1	3	5	1	1	1	3	5	4	5	1	1	1	4	3	4	1	2	3	5	3	1	1	1	2	5	74	54	54	
490	1	2	1	2	7	5	5	4	4	3	4	3	4	3	7	1	1	1	3	3	4	1	4	3	4	3	3	3	4	7	7	7	4	7	4	1	7	5	79	59	70	
491	1	2	1	1	2	2	3	1	7	5	5	1	5	5	5	5	7	1	5	5	5	5	5	2	7	7	7	4	2	7	7	7	7	7	7	3	7	7	91	69	97	
492	1	2	1	1	2	4	4	4	5	1	3	1	4	1	5	3	1	1	1	3	3	1	2	1	2	4	7	4	3	2	1	4	3	1	1	2	1	1	54	58	53	
493	2	2	1	2	2	3	3	2	7	1	4	2	2	3	4	7	1	1	6	3	3	3	3	1	1	2	3	4	3	2	5	4	3	7	4	1	1	7	64	59	68	
494	1	1	1	4	2	4	3	3	3	1	1	1	1	1	7	5	3	1	1	4	5	7	4	7	6	1	1	1	1	1	5	7	7	4	5	1	4	2	69	44	78	
495	1	1	1	4	2	2	2	3	1	2	1	1	2	2	7	2	3	2	4	1	4	2	7	4	6	1	2	1	2	1	4	7	4	4	3	7	4	1	64	55	66	
496	1	1	1	2	2	3	3	2	4	3	7	1	2	1	7	4	7	1	2	2	5	7	7	7	2	4	3	2	4	4	4	2	7	1	4	6	2	4	76	55	78	
497	1	1	1	4	2	3	3	1	7	4	7	1	1	4	7	3	6	2	1	3	7	3	3	6	2	3	4	2	1	2	7	7	2	4	6	2	5	7	83	52	77	
498	1	1	1	1	2	2	3	2	6	4	4	4	4	2	6	3	1	2	2	4	3	1	4	7	3	4	3	2	2	2	3	4	4	1	5	4	4	66	60	69		
499	1	1	1	3	3	4	2	4	4	1	1	1	7	4	7	1	6	1	1	1	1	3	3	7	7	1	3	1	1	4	6	7	7	4	7	1	3	7	64	52	85	
500	1	1	1	4	3	2	2	4	7	5	7	1	1	4	7	7	7	6	6	7	7	7	7	7	7	6	6	2	7	7	7	7	7	7	7	7	7	99	77	101		
501	3	1	1	1	2	3	3	4	3	3	1	1	2	2	3	6	1	1	6	1	1	3	7	2	1	1	3	2	1	3	2	7	4	3	4	2	3	4	64	52	60	
502	1	1	1	1	3	4	4	3	7	1	1																															

533	1	2	3	1	1	3	3	2	7	5	5	1	3	4	7	2	4	3	3	5	3	5	1	1	2	2	2	2	7	7	4	5	3	4	3	5	4	80	59	65		
534	1	2	3	1	1	4	1	2	7	4	3	1	1	1	7	1	1	1	1	1	1	7	1	1	1	1	1	1	7	1	1	1	1	1	1	1	1	7	64	41	53	
535	3	2	3	1	7	3	3	2	1	1	3	1	1	3	7	7	5	1	1	1	2	1	1	5	2	7	2	1	1	2	4	4	1	3	1	2	4	50	44	76		
536	4	1	3	3	7	3	3	2	5	1	1	1	1	3	5	4	5	1	2	4	5	2	5	4	3	1	2	1	1	3	2	5	3	1	5	1	4	5	64	48	67	
537	3	2	3	3	7	3	2	1	3	1	1	1	1	4	7	1	1	1	4	4	1	1	1	1	1	1	1	1	7	1	1	4	6	1	7	1	4	4	49	56	58	
538	3	2	3	5	3	3	2	3	3	3	2	1	1	3	6	6	5	1	1	2	2	5	7	7	4	6	2	1	1	5	6	4	6	7	6	2	7	7	75	46	91	
539	3	1	3	3	2	3	1	1	7	7	4	3	3	3	7	5	7	1	5	4	5	5	7	7	7	7	6	3	5	7	7	7	7	7	7	7	7	7	94	66	99	
540	3	2	1	4	1	2	2	1	1	1	2	3	3	3	3	5	5	6	6	5	7	7	4	4	4	7	7	7	5	1	2	3	1	7	7	7	7	7	66	83	78	
541	3	2	1	4	1	3	1	1	5	5	3	5	3	4	5	3	2	3	4	4	7	6	7	6	6	4	3	6	4	6	4	6	3	2	4	7	1	5	81	74	71	
542	3	2	1	1	1	1	3	1	1	3	1	1	1	2	4	1	3	1	2	3	1	3	5	6	4	7	1	4	2	1	2	4	3	3	2	1	7	6	59	49	70	
543	1	2	1	1	1	3	3	1	3	2	1	3	1	4	5	5	4	2	3	4	3	4	5	6	4	4	3	3	2	4	5	2	3	4	3	1	3	4	63	57	73	
544	3	2	1	4	1	1	3	2	5	6	4	4	4	4	4	5	3	4	4	3	4	4	4	4	4	5	4	5	4	5	4	4	4	4	4	4	4	5	76	71	73	
545	3	2	1	1	1	2	1	3	1	2	2	3	1	2	2	3	3	7	1	4	4	4	4	2	1	1	1	2	2	2	3	4	4	4	2	2	7	57	54	65		
546	3	2	1	4	1	2	2	2	7	7	3	3	7	7	3	4	5	4	5	6	4	6	5	4	4	6	6	4	5	4	5	4	6	4	6	4	7	5	83	82	78	
547	3	2	1	4	1	2	1	2	2	2	2	1	2	1	3	1	1	2	2	1	2	1	2	3	3	2	2	1	2	2	3	2	2	1	2	3	2	3	51	48	52	
548	3	2	1	4	1	3	3	3	2	3	2	4	3	1	6	2	6	5	3	5	7	2	1	3	4	3	2	5	4	1	7	4	2	5	3	1	5	3	65	64	68	
549	3	2	1	3	1	1	1	4	1	2	2	4	5	5	5	6	6	5	5	6	5	6	5	6	5	6	5	6	5	6	5	6	5	6	5	6	5	6	74	83	87	
550	3	2	1	1	2	1	1	1	1	1	2	1	4	4	3	6	4	2	1	2	2	1	2	5	7	4	3	2	1	2	2	1	3	4	5	4	1	50	59	69		
551	1	2	1	4	2	2	2	2	4	1	2	1	1	7	5	1	7	1	1	1	1	1	7	1	7	4	3	1	1	7	1	2	3	1	2	1	1	7	58	49	69	
552	4	2	1	1	2	3	2	1	1	3	2	5	4	6	2	1	1	2	4	4	6	7	4	2	2	1	3	3	2	2	4	1	4	5	4	3	4	1	65	67	54	
553	3	2	1	1	2	2	3	1	4	1	7	3	5	2	4	2	1	3	4	6	3	1	2	3	2	4	6	4	2	3	5	4	2	7	1	4	5	2	66	70	59	
554	4	2	1	1	7	5	5	4	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	6	5	4	3	2	1	3	4	5	5	4	3	6	4	1	1	5	85	82	79
555	3	2	1	2	9	1	1	2	4	4	4	1	2	1	7	5	7	7	4	6	4	3	5	7	7	7	4	3	4	6	7	7	7	7	7	1	5	7	80	64	99	
556	3	2	1	2	9	3	2	1	1	1	1	2	3	4	1	1	2	1	7	7	5	4	5	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	3	2	2	1	1	54	60	47	
557	1	1	1	1	3	1	2	1	4	1	1	1	1	3	1	3	7	1	4	1	2	3	7	7	4	7	5	1	4	1	6	7	4	7	1	4	1	7	64	56	79	
558	2	1	1	1	3	1	1	2	5	3	6	1	1	1	7	5	5	1	1	1	4	3	3	7	4	1	1	1	1	5	7	7	7	7	1	7	5	75	41	86		
559	2	1	1	1	3	4	4	4	3	1	2	1	1	1	7	3	1	1	1	1	3	1	1	5	1	1	1	1	1	5	7	2	3	1	1	5	7	60	41	62		
560	1	1	1	1	3	2	3	3	5	5	1	3	3	3	1	3	7	1	4	1	1	2	3	4	1	2	3	7	7	4	1	5	7	4	7	1	5	1	7	65	69	67
561	3	1	1	1	3	4	3	3	1	1	2	1	1	2	1	2	2	1	2	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	7	4	1	1	4	1	1	3	5	48	52	53	
562	2	1	1	1	3	3	3	3	7	1	4	1	1	2	7	4	5	1	1	1	1	1	7	7	1	2	1	1	1	2	4	7	7	5	6	1	6	7	71	42	82	
563	2	1	1	4	3	3	2	2	7	4	3	1	2	1	7	2	7	1	1	2	7	5	4	7	7	7	1	1	1	6	7	6	7	7	1	6	7	81	43	95		
564	2	1	1	4	3	2	2	1	5	2	5	1	1	4	7	4	4	2	1	1	1	5	7	5	1	5	1	1	1	5	7	1	1	5	1	1	7	4	76	45	68	
565	3	1	1	1	3	1	1	3	1	1	3	1	1	1	3	3	3	1	1	2	1	2	3	4	2	2	2	1	3	2	2	4	4	4	5	1	1	5	51	45	66	
566	2	1	1	2	3	3	3	1	5	2	4	3	4	3	7	4	6	3	5	5	4	4	7	7	4	7	3	3	5	4	3	7	5	4	6	3	5	7	76	68	88	
567	2	1	1	1	3	4	4	3	7	1	1	1	4	6	7	4	3	1	2	2	1	2	3	5	1	5	1	1	4	3	3	5	4	4	5	1	4	5	61	54	74	
568	2	1	1	2	3	2	2	3	1	3	2	1	1	1	5	3	5	4	4	2	3	3	4	5	1	2	1	3	1	3	2	6	3	4	5	4	7	6	65	53	70	
569	1	2	1	1	6	1	1	2	7	1	7	1	4	7	7	4	7	1	1	4	7	2	7	7	4	7	1	1	2	1	7	7	7	7	4	7	7	7	84	60	92	
570	1	1	1	1	4	4	1	2	2	2	1	5	3	4	6	6	4	5	3	3	4	1	2	7	4	6	4	3	4	2	5	5	4	4	6	5	5	5	60	70	83	
571	2	1	1	1	4	5	4	4	2	2	2	2	3	5	2	1	2	4	1	1	1	2	2	4	7	4	5	1	4	1	5	4	4	2	7	7	59	59	70			
572	2	1	1	1	7	3	4	4	5	3	7	1	5	1	5	5	5	1	1	1	1	4	3	3	1	1	7	1	1	1	7	1	1	1	7	1	7	4	78	45	68	
573	2	1	1	2	7	4	3	3	3	1	1	1	4	1	7	7	2	1	1	1	2	1	1	7	5	4	1	1	1	1	5	4	2	5	1	3	6	50	44	80		
574	2	2	1	4	1	1	1	1	2	3	3	1	1	2	5	3	5	1	1	2	5	6	7	5	2	1	2	1	4	5	5	3	5	2	2	2	1	5	71	48	66	
575	1	2	1	1	1	2	2	2	2	3	1	1	7	4	7	1	7	1	4	2	1	4	7	1	7	1	1	1	1	7	1	1	7	4	7	7	5	7	59	57	77	
576	1	2	1	2	1	3	3	4	2	2	1	5	3	4	6	6	4	5	3	3	4	1	2	7	4	6	4	3	4	2	5	5	4	4	6	5	5	6	70	83		
577	4	1	3	2	7	1	1	1	3	4	4	1	1	1	7	7	7	1	1	1	4	7	7	7	2	4	1	1	4	4	7	7	7	7	1	7	7	82	41	93		
578	3	1	3	2	7	2	2	3	4	3	5	1	2	4	7	4	5	1	2	1	2	1	6	6	6	5	3	1	1	7	6	6	5	5	5	1	4	7	75	48	86	
579	3	1	3	2	7	1	1	1	6	4	4	3	4	1	4	1	1	5	2	2	3	7	5	5	1	3	2	3	4	6	2	2	3	3	5	4	3	2	73	61	59	
580	3	1	3	4	9	2	2	1																																		

611	3	2	1	3	2	3	3	4	6	1	4	1	3	5	4	6	7	3	5	2	7	7	5	5	1	7	1	1	7	2	7	7	7	1	2	3	7	3	84	62	74			
612	3	2	1	3	2	3	3	3	5	1	1	1	2	1	7	4	7	3	4	3	4	4	7	7	6	7	2	3	1	7	7	7	7	7	6	6	3	7	7	81	54	95		
613	3	2	1	4	2	3	3	4	1	5	4	2	7	1	7	7	4	2	1	1	1	7	7	1	1	7	4	7	1	1	7	4	7	1	1	1	1	1	1	7	7	81	54	95
614	2	2	1	1	2	1	2	1	5	5	5	5	5	3	4	7	1	1	1	1	3	4	4	4	3	2	2	2	4	4	3	3	7	7	7	7	4	5	71	62	78			
615	2	1	1	2	2	3	3	2	7	4	7	1	1	1	7	2	3	1	2	1	2	4	7	7	2	7	1	1	2	1	7	7	6	2	7	1	7	6	84	43	80			
616	2	1	1	2	4	3	3	7	7	4	7	1	3	1	7	7	1	2	1	7	7	7	7	7	7	1	2	6	7	7	7	4	7	1	7	7	97	45	98					
617	2	1	1	3	2	5	4	4	1	2	3	7	7	2	3	4	5	5	5	4	4	5	3	4	2	7	7	4	3	4	7	1	1	2	1	1	1	65	87	53				
618	2	2	1	2	3	4	4	7	7	4	7	1	1	1	7	3	7	3	2	6	4	4	4	7	6	4	1	3	2	6	3	7	7	4	6	1	7	5	84	52	87			
619	2	1	1	1	7	3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	7	1	1	1	1	4	1	1	1	2	4	7	5	6	3	1	1	2	1	1	56	52	47				
620	1	1	1	1	5	5	5	4	6	5	4	6	1	1	7	5	3	5	3	7	3	7	4	6	4	6	4	6	4	5	5	7	4	3	7	78	81	77						
621	4	2	1	4	6	2	1	1	7	6	5	4	3	3	3	4	5	3	7	4	5	3	7	3	4	4	3	3	1	7	4	2	6	2	4	3	6	4	83	65	70			
622	2	1	1	2	6	4	4	3	4	6	4	3	7	3	7	6	7	7	7	1	1	1	3	3	4	4	4	5	5	5	4	6	4	6	3	5	3	6	68	78	81			
623	2	2	3	3	1	3	3	3	1	1	1	1	1	7	7	2	5	1	2	2	1	2	2	1	1	1	2	2	2	1	1	1	2	1	2	1	2	1	43	52	55			
624	2	2	3	4	1	1	1	1	3	7	3	5	1	2	4	7	1	1	7	3	3	2	3	6	1	3	7	3	4	2	6	2	3	7	1	3	4	1	66	67	65			
625	2	2	3	3	1	2	3	4	1	2	4	4	7	3	7	3	7	3	3	7	3	3	7	7	7	2	1	1	1	7	7	7	7	7	7	1	7	67	69	97				
626	3	2	3	3	1	3	2	1	4	3	2	3	4	3	2	3	5	4	4	2	2	3	3	4	7	2	4	2	4	2	4	3	2	4	2	5	3	4	60	66	66			
627	3	2	3	4	1	2	2	2	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2	3	1	1	1	1	1	1	2	3	3	3	3	1	1	2	1	1	2	47	49	44				
628	2	2	3	2	1	1	1	1	4	2	1	3	1	3	2	2	2	2	1	1	1	3	3	5	5	4	3	1	3	5	4	4	5	3	4	4	2	61	54	64				
629	3	2	3	1	1	3	1	1	6	2	2	1	6	1	5	2	5	1	2	4	1	4	5	2	4	2	1	1	6	5	6	4	2	3	2	2	4	4	71	57	62			
630	3	2	3	1	1	3	3	1	4	3	4	3	3	4	5	5	5	1	2	5	4	4	7	3	5	4	1	5	1	5	2	3	7	1	7	4	68	60	77					
631	2	2	3	3	1	2	2	1	5	4	3	1	2	1	5	4	4	3	2	3	6	5	7	6	4	3	4	1	1	3	4	2	2	5	2	4	3	73	53	70				
632	1	2	3	3	1	2	1	1	2	2	2	3	1	3	5	3	2	3	4	4	4	4	7	7	4	4	3	3	4	3	4	7	4	6	4	3	4	7	70	62	77			
633	3	2	3	1	3	2	2	1	4	1	1	1	1	1	7	7	7	1	1	1	4	4	7	1	1	2	3	1	1	4	1	1	4	1	2	1	4	7	62	43	70			
634	1	1	3	2	3	3	2	2	1	2	3	3	1	1	5	2	2	1	2	2	1	5	1	4	1	2	2	2	4	1	1	2	2	3	3	3	2	51	52	56				
635	4	1	3	1	3	1	3	3	2	5	4	1	1	1	1	5	3	7	5	2	4	3	4	7	7	4	1	3	2	4	7	7	7	7	1	7	7	70	54	95				
636	2	1	3	1	3	3	3	2	5	2	5	1	1	1	7	6	6	1	2	4	4	6	7	7	5	3	1	1	2	2	7	7	7	5	7	1	7	2	83	46	86			
637	3	1	3	1	3	1	2	2	2	3	2	1	3	3	3	2	2	2	7	6	2	2	2	2	2	2	1	2	3	1	3	3	1	2	1	2	5	3	3	54	64	51		
638	4	1	3	1	3	2	2	1	7	4	5	1	2	7	7	1	3	1	1	1	4	4	4	7	1	1	4	1	1	1	7	7	3	1	4	1	1	7	1	81	51	60		
639	2	1	3	1	3	2	2	3	7	4	4	3	1	4	5	3	7	3	4	5	7	4	7	7	4	3	2	1	4	7	7	7	6	7	4	7	7	92	62	87				
640	2	1	3	1	3	3	2	3	7	1	1	1	2	1	7	7	7	1	5	1	1	4	3	3	5	7	1	1	4	7	7	7	7	4	1	1	7	7	76	49	86			
641	2	1	3	3	3	3	3	2	6	4	2	1	5	4	7	1	5	1	7	3	7	7	6	4	5	4	5	5	7	4	4	6	5	5	4	4	84	71	80					
642	3	1	3	4	3	3	1	1	6	4	3	3	4	3	4	6	6	5	6	5	6	5	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	7	7	86	82	91		
643	1	1	3	4	3	2	2	1	4	4	3	7	7	7	7	4	2	3	4	4	2	4	7	4	4	4	4	5	1	4	6	4	4	4	3	3	5	4	74	76	71			
644	1	1	3	3	3	2	2	2	1	2	1	1	1	1	3	7	2	7	1	2	3	4	7	7	7	7	3	1	3	7	7	7	7	6	7	2	6	7	80	51	95			
645	1	1	3	3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	2	7	1	1	1	1	1	7	4	2	1	2	1	2	1	3	1	2	1	2	2	1	50	44	57				
646	1	1	3	3	3	1	1	1	1	1	1	1	3	1	7	2	1	1	2	1	2	1	7	6	1	7	1	1	2	2	4	7	2	1	1	2	1	58	46	60				
647	1	1	3	3	3	1	1	1	5	1	6	3	3	7	7	4	3	7	2	6	4	2	6	3	4	1	7	3	5	4	2	1	7	5	3	5	2	1	64	79	69			
648	1	2	3	3	2	3	2	4	1	1	7	1	1	1	6	1	7	1	1	1	1	1	4	7	1	1	1	1	1	7	1	7	1	3	1	1	7	7	68	41	66			
649	1	2	3	1	2	2	1	2	7	1	6	7	3	1	7	7	5	1	7	1	1	1	4	7	1	1	1	1	1	7	1	7	1	3	1	1	7	7	77	69	89			
650	4	2	3	3	2	2	1	2	7	6	6	1	1	1	2	2	2	3	3	4	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	61	48	44			
651	2	2	3	4	2	4	3	4	2	1	1	1	1	1	7	1	7	1	1	1	1	1	7	7	1	7	1	1	1	1	1	7	7	7	7	1	7	7	60	41	89			
652	2	2	3	4	2	4	3	4	3	5	3	5	5	5	2	3	2	4	4	3	3	6	3	3	2	3	1	6	6	5	5	6	5	7	6	6	5	76	72	69				
653	3	1	3	4	9	2	2	3	7	2	7	1	1	1	7	2	7	1	2	1	7	1	2	7	2	7	1	1	2	7	7	1	7	7	1	7	7	84	43	91				
654	2	2	1	2	9	2	3	1	2	1	3	7	1	4	2	3	5	2	3	2	4	3	4	3	1	4	2	3	2	1	2	3	4	3	2	1	3	5	57	58	63			
655	2	1	3	3	9	1	1	1	1	2	4	1	2	4	7	5	7	1	3	4	7	6	7	6	4	7	3	1	2	7	4	7	4	4	5	4	7	7	83	56	87			
656	2	1	3	3	9	3	3	3	4	1	7	1	1	3	4	1	7	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	75	49	70			
657	1	1	3	3	9	1	1	1	4	1	7	1	1	4	1	4	5	1	7	7	1	1	7	1	1	1	1	1	1	7	1	7	7	7	7	7	7	7	68	62	66			
658	1	1	3	4	9	1	1	1	7	6	6	1																																

689	2	1	1	4	7	1	1	1	7	1	1	1	2	4	7	4	7	1	7	5	7	3	6	4	1	7	1	1	3	1	6	5	2	2	6	2	5	7	73	58	78	
690	1	1	1	3	7	3	1	1	5	6	6	1	5	1	1	2	1	1	2	1	4	5	5	5	4	5	1	1	7	7	7	5	7	7	7	1	7	7	88	52	77	
691	4	1	1	2	7	1	1	4	2	1	1	4	1	1	5	2	2	1	2	2	1	2	5	5	1	2	1	1	2	2	3	7	6	3	3	2	1	2	56	48	62	
692	4	1	1	2	7	2	1	1	2	1	1	1	2	1	2	4	5	1	1	1	1	1	5	5	5	1	1	1	1	4	1	2	1	2	1	1	1	3	50	42	60	
693	3	2	1	4	7	4	2	3	3	3	2	3	4	3	5	3	4	4	2	3	3	4	5	5	2	2	3	3	3	5	3	4	3	5	5	3	4	3	67	62	68	
694	1	1	1	2	8	4	2	1	4	2	1	1	1	1	7	4	3	1	4	3	3	3	7	6	4	4	2	1	1	2	4	7	5	7	6	2	5	7	69	48	84	
695	1	2	1	4	8	3	3	3	1	1	1	1	2	2	7	7	4	2	1	1	1	1	2	2	2	2	4	4	3	2	7	7	7	7	7	7	7	7	7	61	58	83
696	1	1	1	2	8	1	1	2	1	2	1	1	2	3	4	4	3	1	1	3	3	3	3	3	4	7	2	4	2	4	2	4	2	4	1	2	3	3	57	52	66	
697	2	2	1	4	8	4	1	1	4	1	4	7	4	1	7	4	7	1	7	1	1	4	4	7	4	4	1	1	1	7	1	3	7	1	7	1	7	7	67	56	86	
698	1	1	1	1	8	1	1	1	5	6	1	1	7	1	7	5	4	1	6	4	3	5	7	7	1	5	2	1	5	5	4	7	6	5	3	3	4	6	78	62	80	

Ek-4 İstatistik Test Sonuçları

A. Genel Özellikler

Cinsiyet * Yaş Crosstabulation

		Yaş				Total	
		15 Yaş ve Altı	16 Yaş	17 Yaş	18 Yaş ve Üstü		
Cinsiyet	Kız	Count	89	88	79	28	284
		% within Cinsiyet	31.3%	31.0%	27.8%	9.9%	100.0%
		% within Yaş	54.3%	44.2%	33.1%	29.2%	40.7%
	Erkek	% of Total	12.8%	12.6%	11.3%	4.0%	40.7%
		Count	75	111	160	68	414
		% within Cinsiyet	18.1%	26.8%	38.6%	16.4%	100.0%
	Total	% within Yaş	45.7%	55.8%	66.9%	70.8%	59.3%
		% of Total	10.7%	15.9%	22.9%	9.7%	59.3%
		Count	164	199	239	96	698
Total	% within Cinsiyet	23.5%	28.5%	34.2%	13.8%	100.0%	
	% within Yaş	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	
	% of Total	23.5%	28.5%	34.2%	13.8%	100.0%	

Cinsiyet * Lise Türü Crosstabulation

		Lise Türü				Total	
		Anadolu Lisesi	Spor Lisesi	Mes.Tek. Anadolu L.	İmam Hatip L.		
Cinsiyet	Kız	Count	170	21	91	2	284
		% within Cinsiyet	59.9%	7.4%	32.0%	0.7%	100.0%
		% within Lise Türü	45.2%	25.3%	41.9%	9.1%	40.7%
	Erkek	% of Total	24.4%	3.0%	13.0%	0.3%	40.7%
		Count	206	62	126	20	414
		% within Cinsiyet	49.8%	15.0%	30.4%	4.8%	100.0%
	Total	% within Lise Türü	54.8%	74.7%	58.1%	90.9%	59.3%
		% of Total	29.5%	8.9%	18.1%	2.9%	59.3%
		Count	376	83	217	22	698
Total	% within Cinsiyet	53.9%	11.9%	31.1%	3.2%	100.0%	
	% within Lise Türü	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	
	% of Total	53.9%	11.9%	31.1%	3.2%	100.0%	

Cinsiyet * Spor Yapma Yılı Crosstabulation

		Spor Yapma Yılı				Total	
		1 3 Yıl	4 5 Yıl	6 8 Yıl	9 Yıl ve Üstü		
Cinsiyet	Kız	Count	99	72	63	50	284
		% within Cinsiyet	34.9%	25.4%	22.2%	17.6%	100.0%
		% within Spor Yapma Yılı	52.4%	46.5%	34.6%	29.1%	40.7%
	Erkek	% of Total	14.2%	10.3%	9.0%	7.2%	40.7%
		Count	90	83	119	122	414
		% within Cinsiyet	21.7%	20.0%	28.7%	29.5%	100.0%
	Total	% within Spor Yapma Yılı	47.6%	53.5%	65.4%	70.9%	59.3%
		% of Total	12.9%	11.9%	17.0%	17.5%	59.3%
		Count	189	155	182	172	698
Total	% within Cinsiyet	27.1%	22.2%	26.1%	24.6%	100.0%	
	% within Spor Yapma Yılı	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	
	% of Total	27.1%	22.2%	26.1%	24.6%	100.0%	

Cinsiyet * Spor Dah Crosstabulation

		Spor Dah									Total	
		Futbol	Basketbol	Voleybol	Teakwondo	Judo	Güreş	M.Tenisi	Badminton	Atletizm		
Cinsiyet	Kız	Count	1	52	103	10	7	2	40	40	29	284
		% within Cinsiyet	0.4%	18.3%	36.3%	3.5%	2.5%	0.7%	14.1%	14.1%	10.2%	100.0%
		% within Spor Dah	0.5%	40.0%	87.3%	31.3%	33.3%	9.1%	58.8%	64.5%	59.2%	40.7%
		% of Total	0.1%	7.4%	14.8%	1.4%	1.0%	0.3%	5.7%	5.7%	4.2%	40.7%
	Erkek	Count	195	78	15	22	14	20	28	22	20	414
		% within Cinsiyet	47.1%	18.8%	3.6%	5.3%	3.4%	4.8%	6.8%	5.3%	4.8%	100.0%
		% within Spor Dah	99.5%	60.0%	12.7%	68.8%	66.7%	90.9%	41.2%	35.5%	40.8%	59.3%
		% of Total	27.9%	11.2%	2.1%	3.2%	2.0%	2.9%	4.0%	3.2%	2.9%	59.3%
Total	Count	196	130	118	32	21	22	68	62	49	698	
	% within Cinsiyet	28.1%	18.6%	16.9%	4.6%	3.0%	3.2%	9.7%	8.9%	7.0%	100.0%	
	% within Spor Dah	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	
	% of Total	28.1%	18.6%	16.9%	4.6%	3.0%	3.2%	9.7%	8.9%	7.0%	100.0%	

Cinsiyet * Spor Dah 2 Crosstabulation

		Spor Dah 2			Total	
		Takım Sporları	Bireysel Sporlar	Raket Sporları		
Cinsiyet	Kız	Count	156	48	80	284
		% within Cinsiyet	54.9%	16.9%	28.2%	100.0%
		% within Spor Dah 2	35.1%	38.7%	61.5%	40.7%
		% of Total	22.3%	6.9%	11.5%	40.7%
	Erkek	Count	288	76	50	414
		% within Cinsiyet	69.6%	18.4%	12.1%	100.0%
		% within Spor Dah 2	64.9%	61.3%	38.5%	59.3%
		% of Total	41.3%	10.9%	7.2%	59.3%
Total	Count	444	124	130	698	
	% within Cinsiyet	63.6%	17.8%	18.6%	100.0%	
	% within Spor Dah 2	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	
	% of Total	63.6%	17.8%	18.6%	100.0%	

Cinsiyet * Babanın Eğitim Durumu Crosstabulation

		Babanın Eğitim Durumu					Total	
		İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Y.Lisans		
Cinsiyet	Kız	Count	64	68	88	56	8	284
		% within Cinsiyet	22.5%	23.9%	31.0%	19.7%	2.8%	100.0%
		% within Babanın Eğitim Durumu	48.5%	36.4%	38.9%	44.1%	30.8%	40.7%
		% of Total	9.2%	9.7%	12.6%	8.0%	1.1%	40.7%
	Erkek	Count	68	119	138	71	18	414
		% within Cinsiyet	16.4%	28.7%	33.3%	17.1%	4.3%	100.0%
		% within Babanın Eğitim Durumu	51.5%	63.6%	61.1%	55.9%	69.2%	59.3%
		% of Total	9.7%	17.0%	19.8%	10.2%	2.6%	59.3%
Total	Count	132	187	226	127	26	698	
	% within Cinsiyet	18.9%	26.8%	32.4%	18.2%	3.7%	100.0%	
	% within Babanın Eğitim Durumu	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	
	% of Total	18.9%	26.8%	32.4%	18.2%	3.7%	100.0%	

Cinsiyet * Annenin Eğitim Durumu Crosstabulation

		Annenin Eğitim Durumu					Total	
		İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Y.Lisans		
Cinsiyet	Kız	Count	92	84	68	34	6	284
		% within Cinsiyet	32.4%	29.6%	23.9%	12.0%	2.1%	100.0%
		% within Annenin Eğitim Durumu	44.4%	40.6%	34.9%	44.2%	50.0%	40.7%
	Erkek	% of Total	13.2%	12.0%	9.7%	4.9%	0.9%	40.7%
		Count	115	123	127	43	6	414
		% within Cinsiyet	27.8%	29.7%	30.7%	10.4%	1.4%	100.0%
	Total	% within Annenin Eğitim Durumu	55.6%	59.4%	65.1%	55.8%	50.0%	59.3%
		% of Total	16.5%	17.6%	18.2%	6.2%	0.9%	59.3%
		Count	207	207	195	77	12	698
Total	% within Cinsiyet	29.7%	29.7%	27.9%	11.0%	1.7%	100.0%	
	% within Annenin Eğitim Durumu	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	
	% of Total	29.7%	29.7%	27.9%	11.0%	1.7%	100.0%	

Cinsiyet * Ailenin Aylık Geliri Crosstabulation

		Ailenin Aylık Geliri				Total	
		1000 TL	1600 TL	2500 TL	3500 TL		3501 TL Üstü
Cinsiyet	Kız	Count	112	80	47	45	284
		% within Cinsiyet	39.4%	28.2%	16.5%	15.8%	100.0%
		% within Ailenin Aylık Geliri	46.7%	41.2%	32.4%	37.8%	40.7%
	Erkek	% of Total	16.0%	11.5%	6.7%	6.4%	40.7%
		Count	128	114	98	74	414
		% within Cinsiyet	30.9%	27.5%	23.7%	17.9%	100.0%
	Total	% within Ailenin Aylık Geliri	53.3%	58.8%	67.6%	62.2%	59.3%
		% of Total	18.3%	16.3%	14.0%	10.6%	59.3%
		Count	240	194	145	119	698
Total	% within Cinsiyet	34.4%	27.8%	20.8%	17.0%	100.0%	
	% within Ailenin Aylık Geliri	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	
	% of Total	34.4%	27.8%	20.8%	17.0%	100.0%	

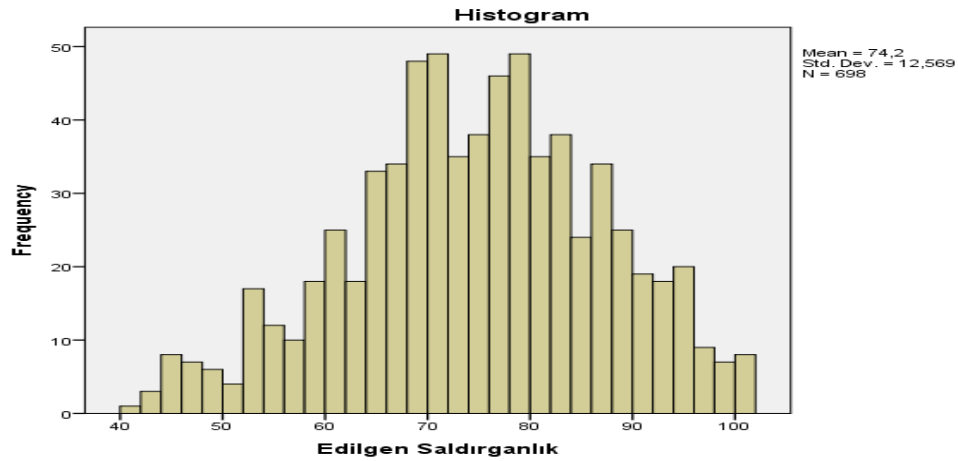
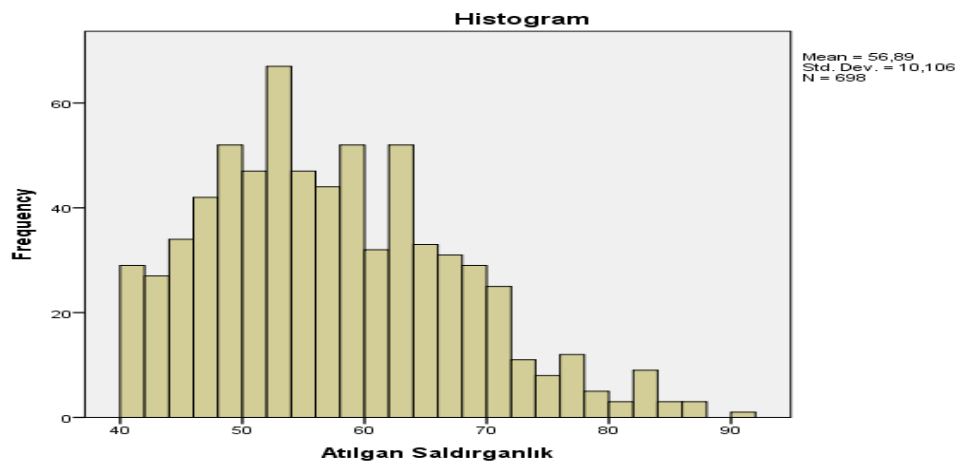
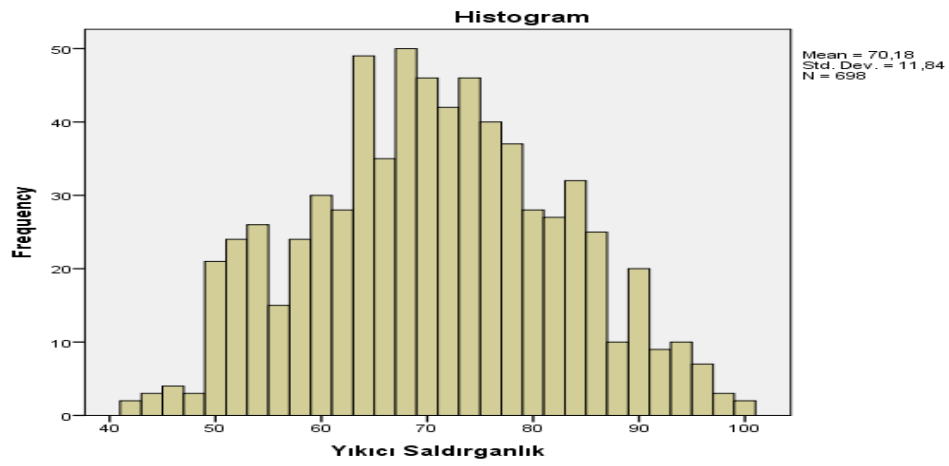
B. Normallik Testleri

Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Yıkıcı Saldırganlık	.033	698	.067	.992	698	.001
Atılgan Saldırganlık	.084	698	.000	.969	698	.000
Edilgen Saldırganlık	.035	698	.038	.991	698	.000

a. Lilliefors Significance Correction

C. İstatistik Testler

Descriptives

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
						Lower Bound	Upper Bound		
Yıkıcı Saldırganlık	15 Yaş ve Altı	164	70.63	12.107	.945	68.77	72.50	44	100
	16 Yaş	199	71.34	12.685	.899	69.56	73.11	43	98
	17 Yaş	239	70.07	10.888	.704	68.68	71.45	42	98
	18 Yaş ve Üstü	96	67.30	11.531	1.177	64.97	69.64	42	93
	Total	698	70.18	11.840	.448	69.30	71.06	42	100
Atılğan Saldırganlık	15 Yaş ve Altı	164	56.71	10.273	.802	55.12	58.29	41	86
	16 Yaş	199	56.47	9.817	.696	55.09	57.84	41	87
	17 Yaş	239	57.22	10.022	.648	55.94	58.49	41	86
	18 Yaş ve Üstü	96	57.29	10.718	1.094	55.12	59.46	41	91
	Total	698	56.89	10.106	.383	56.14	57.65	41	91
Edilgen Saldırganlık	15 Yaş ve Altı	164	75.25	11.915	.930	73.41	77.09	43	101
	16 Yaş	199	74.30	13.337	.945	72.43	76.16	41	101
	17 Yaş	239	74.49	12.075	.781	72.95	76.03	43	101
	18 Yaş ve Üstü	96	71.50	13.040	1.331	68.86	74.14	44	100
	Total	698	74.20	12.569	.476	73.27	75.14	41	101

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Yıkıcı Saldırganlık	698	70.18	11.840	42	100
Yaş	698	2.38	.991	1	4

Ranks

	Yaş	N	Mean Rank
Atılğan Saldırganlık	15 Yaş ve Altı	164	344.96
	16 Yaş	199	343.56
	17 Yaş	239	355.74
	18 Yaş ve Üstü	96	354.04
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Edilgen Saldırganlık
Chi-Square	4.812
df	3
Asymp. Sig.	.186

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Yaş

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Atılğan Saldırganlık	698	56.89	10.106	41	91
Yaş	698	2.38	.991	1	4

Ranks

	Yaş	N	Mean Rank
Atılğan Saldırganlık	15 Yaş ve Altı	164	344.96
	16 Yaş	199	343.56
	17 Yaş	239	355.74
	18 Yaş ve Üstü	96	354.04
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Atılğan Saldırganlık
Chi-Square	.534
df	3
Asymp. Sig.	.911

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Yaş

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Edilgen Saldırganlık	698	74.20	12.569	41	101
Yaş	698	2.38	.991	1	4

Ranks

	Yaş	N	Mean Rank
Edilgen Saldırganlık	15 Yaş ve Altı	164	362.57
	16 Yaş	199	355.46
	17 Yaş	239	351.92
	18 Yaş ve Üstü	96	308.80
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Edilgen Saldırganlık
Chi-Square	4.812
df	3
Asymp. Sig.	.186

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Yaş

Group Statistics

	Cinsiyet	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Yıkıcı Saldırganlık	Kız	284	72.88	11.995	.712
	Erkek	414	68.33	11.382	.559

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances	t-test for Equality of Means								
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Yıkıcı Saldırganlık	Equal variances assumed	2.205	.138	5.068	696	.000	4.543	.896	2.783	6.304
	Equal variances not assumed			5.019	587.075	.000	4.543	.905	2.765	6.321

Group Statistics

	Cinsiyet	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Atılğan Saldırganlık	Kız	284	56.76	10.453	.620
	Erkek	414	56.99	9.872	.485

Ranks

	Cinsiyet	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Atılgan Saldırganlık	Kız	284	345.32	98070.50
	Erkek	414	352.37	145880.50
	Total	698		

Test Statistics^a

	Atılgan Saldırganlık
Mann-Whitney U	57600.500
Wilcoxon W	98070.500
Z	-.454
Asymp. Sig. (2-tailed)	.650

a. Grouping Variable: Cinsiyet

Group Statistics

	Cinsiyet	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Edilgen Saldırganlık	Kız	284	76.65	11.928	.708
	Erkek	414	72.52	12.735	.626

Ranks

	Cinsiyet	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Edilgen Saldırganlık	Kız	284	388.49	110330.00
	Erkek	414	322.76	133621.00
	Total	698		

Test Statistics^a

	Edilgen Saldırganlık
Mann-Whitney U	47716.000
Wilcoxon W	133621.000
Z	-4.232
Asymp. Sig. (2-tailed)	.000

a. Grouping Variable: Cinsiyet

Descriptives

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
						Lower Bound	Upper Bound		
Yükücü Saldırganlık	Anadolu Lisesi	376	69.52	11.955	.617	68.31	70.74	42	100
	Spor Lisesi	83	68.92	11.408	1.252	66.42	71.41	42	96
	Mes.Tek.Anadolu L.	217	71.73	11.645	.791	70.17	73.29	43	95
	İmam Hatip L.	22	70.91	12.566	2.679	65.34	76.48	52	90
	Total	698	70.18	11.840	.448	69.30	71.06	42	100
Atılgan Saldırganlık	Anadolu Lisesi	376	56.79	9.948	.513	55.78	57.80	41	87
	Spor Lisesi	83	59.41	9.533	1.046	57.33	61.49	41	86
	Mes.Tek.Anadolu L.	217	56.43	10.623	.721	55.01	57.85	41	91
	İmam Hatip L.	22	53.82	8.336	1.777	50.12	57.51	41	66
	Total	698	56.89	10.106	.383	56.14	57.65	41	91
Edilgen Saldırganlık	Anadolu Lisesi	376	74.11	12.264	.632	72.87	75.35	41	101
	Spor Lisesi	83	71.88	12.583	1.381	69.13	74.63	42	95
	Mes.Tek.Anadolu L.	217	75.13	13.193	.896	73.37	76.90	43	101
	İmam Hatip L.	22	75.36	10.848	2.313	70.55	80.17	54	95
	Total	698	74.20	12.569	.476	73.27	75.14	41	101

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Yıkıcı Saldırganlık	698	70.18	11.840	42	100
Lise Türü	698	1.84	.975	1	4

Ranks

	Lise Türü	N	Mean Rank
Yıkıcı Saldırganlık	Anadolu Lisesi	376	336.99
	Spor Lisesi	83	329.95
	Mes.Tek.Anadolu L.	217	377.31
	İmam Hatip L.	22	362.77
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Yıkıcı Saldırganlık
Chi-Square	6.455
df	3
Asymp. Sig.	.091

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Lise Türü

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Atılgan Saldırganlık	698	56.89	10.106	41	91
Lise Türü	698	1.84	.975	1	4

Ranks

	Lise Türü	N	Mean Rank
Atılgan Saldırganlık	Anadolu Lisesi	376	348.10
	Spor Lisesi	83	408.11
	Mes.Tek.Anadolu L.	217	335.25
	İmam Hatip L.	22	292.75
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Atılgan Saldırganlık
Chi-Square	9.868
df	3
Asymp. Sig.	.020

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Lise Türü

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Edilgen Saldırganlık	698	74.20	12.569	41	101
Lise Türü	698	1.84	.975	1	4

Ranks

	Lise Türü	N	Mean Rank
Edilgen Saldırganlık	Anadolu Lisesi	376	346.54
	Spor Lisesi	83	319.42
	Mes.Tek.Anadolu L.	217	364.21
	İmam Hatip L.	22	368.41
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Edilgen Saldırganlık
Chi-Square	3.279
df	3
Asymp. Sig.	.351

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Lise Türü

Descriptives

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
						Lower Bound	Upper Bound		
Yıkıcı Saldırganlık	1_3 Yıl	189	71.60	12.243	.891	69.85	73.36	46	100
	4_5 Yıl	155	67.67	11.729	.942	65.81	69.53	42	93
	6_8 Yıl	182	70.80	11.574	.858	69.10	72.49	43	96
	9 Yıl ve Üstü	172	70.23	11.511	.878	68.50	71.97	42	99
	Total	698	70.18	11.840	.448	69.30	71.06	42	100
Atılgan Saldırganlık	1_3 Yıl	189	58.07	10.342	.752	56.59	59.56	41	91
	4_5 Yıl	155	54.81	8.864	.712	53.40	56.21	41	82
	6_8 Yıl	182	57.16	10.513	.779	55.62	58.70	41	87
	9 Yıl ve Üstü	172	57.20	10.260	.782	55.65	58.74	41	86
	Total	698	56.89	10.106	.383	56.14	57.65	41	91
Edilgen Saldırganlık	1_3 Yıl	189	75.57	13.042	.949	73.69	77.44	47	101
	4_5 Yıl	155	71.83	12.458	1.001	69.85	73.80	43	99
	6_8 Yıl	182	75.13	11.759	.872	73.41	76.85	42	101
	9 Yıl ve Üstü	172	73.87	12.752	.972	71.95	75.79	41	101
	Total	698	74.20	12.569	.476	73.27	75.14	41	101

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Yıkıcı Saldırganlık	698	70.18	11.840	42	100
Spor Yapma Yılı	698	2.48	1.134	1	4

Ranks

	Spor Yapma Yılı	N	Mean Rank
Yıkıcı Saldırganlık	1_3 Yıl	189	371.88
	4_5 Yıl	155	309.90
	6_8 Yıl	182	359.56
	9 Yıl ve Üstü	172	349.95
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Yıkıcı Saldırganlık
Chi-Square	8.768
df	3
Asymp. Sig.	.033

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Spor Yapma Yılı

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Atılğan Saldırganlık	698	56.89	10.106	41	91
Spor Yapma Yılı	698	2.48	1.134	1	4

Ranks

	Spor Yapma Yılı	N	Mean Rank
Atılğan Saldırganlık	1_3 Yıl	189	372.89
	4_5 Yıl	155	311.34
	6_8 Yıl	182	351.69
	9 Yıl ve Üstü	172	355.87
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Atılğan Saldırganlık
Chi-Square	8.299
df	3
Asymp. Sig.	.040

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Spor Yapma Yılı

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Edilgen Saldırganlık	698	74.20	12.569	41	101
Spor Yapma Yılı	698	2.48	1.134	1	4

Ranks

	Spor Yapma Yılı	N	Mean Rank
Edilgen Saldırganlık	1_3 Yıl	189	368.56
	4_5 Yıl	155	312.73
	6_8 Yıl	182	360.98
	9 Yıl ve Üstü	172	349.56
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Edilgen Saldırganlık
Chi-Square	7.438
df	3
Asymp. Sig.	.059

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Spor Yapma Yılı

Descriptives

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
						Lower Bound	Upper Bound		
Yıkıcı Saldırganlık	Takım Sporları	444	70.47	11.810	.560	69.36	71.57	42	99
	Bireysel Sporlar	124	69.42	12.045	1.082	67.28	71.56	46	95
	Raket Sporları	130	69.94	11.796	1.035	67.89	71.99	44	100
	Total	698	70.18	11.840	.448	69.30	71.06	42	100
Atılğan Saldırganlık	Takım Sporları	444	57.00	10.209	.484	56.05	57.96	41	91
	Bireysel Sporlar	124	57.30	10.110	.908	55.50	59.10	41	85
	Raket Sporları	130	56.13	9.782	.858	54.43	57.83	41	83
	Total	698	56.89	10.106	.383	56.14	57.65	41	91
Edilgen Saldırganlık	Takım Sporları	444	73.80	12.663	.601	72.62	74.98	41	101
	Bireysel Sporlar	124	74.39	13.726	1.233	71.95	76.83	42	101
	Raket Sporları	130	75.39	11.013	.966	73.48	77.30	46	101
	Total	698	74.20	12.569	.476	73.27	75.14	41	101

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Yıkıcı Saldırganlık	698	70.18	11.840	42	100
Spor Dah 2	698	1.55	.788	1	3

Ranks

	Spor Dah 2	N	Mean Rank
Yıkıcı Saldırganlık	Takım Sporları	444	354.10
	Bireysel Sporlar	124	338.43
	Raket Sporları	130	344.33
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Yıkıcı Saldırganlık
Chi-Square	.691
df	2
Asymp. Sig.	.708

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Spor Dah 2

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Atılğan Saldırganlık	698	56.89	10.106	41	91
Spor Dah 2	698	1.55	.788	1	3

Ranks

	Spor Dah 2	N	Mean Rank
Atılgan Saldırganlık	Takım Sporları	444	351.88
	Bireysel Sporlar	124	356.05
	Raket Sporları	130	335.12
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Atılgan Saldırganlık
Chi-Square	.854
df	2
Asymp. Sig.	.652

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Spor Dah 2

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Edilgen Saldırganlık	698	74.20	12.569	41	101
Spor Dah 2	698	1.55	.788	1	3

Ranks

	Spor Dah 2	N	Mean Rank
Edilgen Saldırganlık	Takım Sporları	444	341.74
	Bireysel Sporlar	124	359.29
	Raket Sporları	130	366.66
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Edilgen Saldırganlık
Chi-Square	1.893
df	2
Asymp. Sig.	.388

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Spor Dah 2

Descriptives

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
						Lower Bound	Upper Bound		
Yıkıcı Saldırganlık	İlkokul	132	71.77	11.265	.980	69.83	73.71	50	95
	Ortaokul	187	70.43	12.378	.905	68.65	72.22	46	99
	Lise	226	69.56	12.005	.799	67.98	71.13	42	98
	Üniversite	127	69.70	11.246	.998	67.73	71.68	44	100
	Y.Lisans	26	68.08	12.066	2.366	63.20	72.95	42	89
	Total	698	70.18	11.840	.448	69.30	71.06	42	100
Atılğan Saldırganlık	İlkokul	132	55.85	9.860	.858	54.15	57.55	41	84
	Ortaokul	187	57.60	10.257	.750	56.12	59.08	41	86
	Lise	226	57.12	9.674	.644	55.86	58.39	41	91
	Üniversite	127	56.70	10.258	.910	54.90	58.50	41	83
	Y.Lisans	26	56.04	13.098	2.569	50.75	61.33	41	87
	Total	698	56.89	10.106	.383	56.14	57.65	41	91
Edilgen Saldırganlık	İlkokul	132	75.47	12.072	1.051	73.39	77.55	43	101
	Ortaokul	187	73.68	13.370	.978	71.75	75.61	43	101
	Lise	226	74.33	12.935	.860	72.63	76.02	41	101
	Üniversite	127	74.26	10.977	.974	72.33	76.19	44	101
	Y.Lisans	26	70.15	13.047	2.559	64.88	75.42	48	93
	Total	698	74.20	12.569	.476	73.27	75.14	41	101

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Yıkıcı Saldırganlık	698	70.18	11.840	42	100
Babanın Eğitim Durumu	698	2.61	1.098	1	5

Ranks

	Babanın Eğitim Durumu	N	Mean Rank
Yıkıcı Saldırganlık	İlkokul	132	377.13
	Ortaokul	187	352.84
	Lise	226	340.51
	Üniversite	127	336.92
	Y.Lisans	26	324.81
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Yıkıcı Saldırganlık
Chi-Square	3.867
df	4
Asymp. Sig.	.424

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Babanın Eğitim Durumu

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Atılğan Saldırganlık	698	56.89	10.106	41	91
Babanın Eğitim Durumu	698	2.61	1.098	1	5

Ranks

	Babamın Eğitim Durumu	N	Mean Rank
Atılğan Saldırganlık	İlkokul	132	329.26
	Ortaokul	187	362.36
	Lise	226	357.31
	Üniversite	127	345.85
	Y.Lisans	26	309.69
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Atılğan Saldırganlık
Chi-Square	3.488
df	4
Asymp. Sig.	.480

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Babamın Eğitim Durumu

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Edilgen Saldırganlık	698	74.20	12.569	41	101
Babamın Eğitim Durumu	698	2.61	1.098	1	5

Ranks

	Babamın Eğitim Durumu	N	Mean Rank
Edilgen Saldırganlık	İlkokul	132	366.43
	Ortaokul	187	341.55
	Lise	226	352.76
	Üniversite	127	349.94
	Y.Lisans	26	290.27
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Edilgen Saldırganlık
Chi-Square	3.526
df	4
Asymp. Sig.	.474

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Babamın Eğitim Durumu

Descriptives

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum	
					Lower Bound	Upper Bound			
Yıkıcı Saldırganlık	İlkokul	207	71.50	12.044	.837	69.85	73.15	44	98
	Ortaokuk	207	69.15	11.650	.810	67.56	70.75	42	99
	Lise	195	69.34	11.755	.842	67.68	71.00	43	100
	Üniversite	77	70.32	11.855	1.351	67.63	73.02	42	95
	Y.Lisans	12	77.92	9.239	2.667	72.05	83.79	64	96
	Total	698	70.18	11.840	.448	69.30	71.06	42	100
Atılğan Saldırganlık	İlkokul	207	55.68	9.462	.658	54.38	56.97	41	84
	Ortaokuk	207	58.42	10.467	.727	56.98	59.85	41	86
	Lise	195	56.43	9.542	.683	55.08	57.78	41	86
	Üniversite	77	57.08	11.236	1.281	54.53	59.63	41	91
	Y.Lisans	12	58.00	13.711	3.958	49.29	66.71	41	82
	Total	698	56.89	10.106	.383	56.14	57.65	41	91
Edilgen Saldırganlık	İlkokul	207	74.86	12.571	.874	73.14	76.58	41	101
	Ortaokuk	207	73.01	13.096	.910	71.22	74.80	42	101
	Lise	195	74.62	12.032	.862	72.92	76.31	46	101
	Üniversite	77	74.31	12.921	1.472	71.38	77.24	44	100
	Y.Lisans	12	76.00	9.525	2.750	69.95	82.05	56	91
	Total	698	74.20	12.569	.476	73.27	75.14	41	101

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Yıkıcı Saldırganlık	698	70.18	11.840	42	100
Annenin Eğitim Durumu	698	2.26	1.053	1	5

Ranks

	Annenin Eğitim Durumu	N	Mean Rank
Yıkıcı Saldırganlık	İlkokul	207	373.36
	Ortaokuk	207	331.67
	Lise	195	334.41
	Üniversite	77	350.66
	Y.Lisans	12	483.13
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Yıkıcı Saldırganlık
Chi-Square	10.889
df	4
Asymp. Sig.	.028

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Annenin Eğitim Durumu

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Atılğan Saldırganlık	698	56.89	10.106	41	91
Annenin Eğitim Durumu	698	2.26	1.053	1	5

Ranks

	Annemin Eğitim Durumu	N	Mean Rank
Atılan Saldırganlık	İlkokul	207	327.26
	Ortaokul	207	379.31
	Lise	195	342.85
	Üniversite	77	346.91
	Y.Lisans	12	343.71
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Atılan Saldırganlık
Chi-Square	7.287
df	4
Asymp. Sig.	.121

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Annemin Eğitim Durumu

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Edilgen Saldırganlık	698	74.20	12.569	41	101
Annemin Eğitim Durumu	698	2.26	1.053	1	5

Ranks

	Annemin Eğitim Durumu	N	Mean Rank
Edilgen Saldırganlık	İlkokul	207	360.99
	Ortaokul	207	333.29
	Lise	195	353.09
	Üniversite	77	348.47
	Y.Lisans	12	379.13
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Edilgen Saldırganlık
Chi-Square	2.335
df	4
Asymp. Sig.	.674

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Annemin Eğitim Durumu

Descriptives

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum	
					Lower Bound	Upper Bound			
Yıkıcı Saldırganlık	1000_1600 TL	240	70.82	12.191	.787	69.27	72.37	42	95
	1601_2500 TL	194	70.98	11.632	.835	69.34	72.63	46	98
	2501_3500 TL	145	68.17	11.302	.939	66.32	70.03	42	100
	3501 TL Üstü	119	70.04	11.954	1.096	67.87	72.21	44	99
	Total	698	70.18	11.840	.448	69.30	71.06	42	100
Atılğan Saldırganlık	1000_1600 TL	240	57.42	9.825	.634	56.17	58.67	41	86
	1601_2500 TL	194	56.76	10.488	.753	55.27	58.24	41	91
	2501_3500 TL	145	56.40	9.533	.792	54.84	57.96	41	86
	3501 TL Üstü	119	56.66	10.769	.987	54.71	58.62	41	87
	Total	698	56.89	10.106	.383	56.14	57.65	41	91
Edilgen Saldırganlık	1000_1600 TL	240	73.91	12.751	.823	72.29	75.53	43	101
	1601_2500 TL	194	75.45	13.184	.947	73.59	77.32	41	101
	2501_3500 TL	145	72.61	11.752	.976	70.68	74.54	44	101
	3501 TL Üstü	119	74.70	12.038	1.104	72.51	76.88	42	101
	Total	698	74.20	12.569	.476	73.27	75.14	41	101

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Yıkıcı Saldırganlık	698	70.18	11.840	42	100
Ailenin Aylık Geliri	698	2.20	1.092	1	4

Ranks

	Ailenin Aylık Geliri	N	Mean Rank
Yıkıcı Saldırganlık	1000_1600 TL	240	361.95
	1601_2500 TL	194	364.13
	2501_3500 TL	145	312.78
	3501 TL Üstü	119	345.29
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Yıkıcı Saldırganlık
Chi-Square	6.800
df	3
Asymp. Sig.	.079

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Ailenin Aylık Geliri

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Atılğan Saldırganlık	698	56.89	10.106	41	91
Ailenin Aylık Geliri	698	2.20	1.092	1	4

Ranks

	Ailenin Aylık Geliri	N	Mean Rank
Atılğan Saldırganlık	1000_1600 TL	240	362.19
	1601_2500 TL	194	345.54
	2501_3500 TL	145	342.69
	3501 TL Üstü	119	338.66
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Atılan Saldırganlık
Chi-Square	1.537
df	3
Asymp. Sig.	.674

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Ailenin Aylık Geliri

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Edilgen Saldırganlık	698	74.20	12.569	41	101
Ailenin Aylık Geliri	698	2.20	1.092	1	4

Ranks

	Ailenin Aylık Geliri	N	Mean Rank
Edilgen Saldırganlık	1000_1600 TL	240	347.25
	1601_2500 TL	194	371.71
	2501_3500 TL	145	320.70
	3501 TL Üstü	119	352.93
	Total	698	

Test Statistics^{a,b}

	Edilgen Saldırganlık
Chi-Square	5.380
df	3
Asymp. Sig.	.146

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
Ailenin Aylık Geliri

9. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

Araştırmacı, 1988 yılında Trabzon'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini aynı şehirde tamamladı. Lisans eğitimine 2008 yılında Adnan Menderes Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Rekreasyon Bölümü'nde başladı. 2010-2011 yılları arasında bir eğitim-öğretim yılı Polonya'da Erasmus programıyla eğitim almaya hak kazandı ve başarıyla tamamladı. 2012 yılında üniversite hayatını bölüm 1. olarak tamamladı. 2013 yılında KTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans eğitimine hak kazandı.

Bocce ve Wellness antrenörlük belgelerine sahip olan araştırmacı, bir dönem basketbol hakemliği de yapmıştır. Araştırmacı bekâr olup, İngilizce bilmektedir.

İLETİŞİM BİLGİLERİ:

Adres : Samet ZENGİN, Sancak Mah. Trabzon Cad. Zenginler Apt. No:259 K:3
D:10 Yomra /TRABZON
E-posta : sametzengin10@gmail.com
Tel : 0554 702 72 81